

ئەبرام شەلسكى
گارى شمىت

جەنگى بېدەنگ

(هەواڭرى و نەينىيەكانى)

لە ئىنگىلىزىيەو
سىروان ح. بىيى

FARHAN KURDI

بۆدابهزاندنی جۆرمها کتیب: سردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

لتعميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

پدای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

www.iqra.ahlamontada.com

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (کوردی ، عربی ، فارسی)

FARHAN KURDI

Farhan Kurdi

جہنگی بیڈہنگ

(مہوالگری و نہتیبہکانی)

جہنگی بیدہنگ

(مہالگری و نہینیبہ کانی)

نوسہ ران: نہ براہام شہلسکی و گاری شمیت

لہ نینگلیزییہ: سیروان حسین بیہی

تیراژ (۱۰۰۰) دانہ

شوینی چاپ: چاپخانہ ہیٹی - مہولیر

لہ بہ پڑوہ بہ رایہ تی گشتی کتیبخانہ گشتیہ کان/مہریمی کوردستان ژمارہی

سپارینی (۶۸) ی سالی ۲۰۱۸ ی پیدراہ

سوچاس و پتزانین

دہزگای فہرہنگی ہونہری پڑیار
مامؤستا نیعمت شہاب لہ کولیزی ناداب، زانکری
سہلاحہ ددین، بہشی میژود

ناوہرژک

- ۱۱..... بہ رکول
- ۱۶..... دہروزہ: نووسینی نہتیبیہکان
- ۲۲..... ہشی یہکم
- ۲۲..... ہوالگری جیبہ؟
- ۲۹..... چوارچتوہ و مہودای ہوالگری
- ۳۱..... ہوالگری خوجینی
- ۳۳..... ہوالگری و جیبہجیکردنی یاسا
- ۳۶..... تابووی و ہوالگری
- ۴۱..... پرسہ "ناناسایہکان"ی تر
- ۴۱..... ہوالگری و سہردہمی زانیاری
- ۴۳..... پیکہاتہکانی ہوالگری
- ۵۰..... ہشی نووہم
- ۵۰..... سیخوپ و نامیر و پرتوکخانہکان: کزکردنہوہی داتا
- ۵۲..... کزکردنہوہی زانیاری لہ سہرچاوہی مروفیہوہ
- ۵۴..... جڑہکانی نہفسہری ہوالگری
- ۷۳..... جڑی سہرچاوہ ہوالگریہکان
- ۸۶..... گرفتہکانی کزکردنہوہی ہوالگری مڑی
- ۹۵..... ہلاتوہکان
- ۹۸..... کزکردنہوہی زانیاری تہکنیکی
- ۹۸..... ہوالگری فوٹوگرافی یان وینہی
- ۱۰۷..... ہوالگری ہیمایی

- ۱۰۸ هه والگري گه ياندن
- ۱۱۵ هه والگري نوورپتو
- ۱۱۷ هه والگري نه ليكترونيي
- ۱۱۸ ڪرڪردنه وي زانياري له سه چاره وي ڪروه
- ۱۱۸ پهخش و بلاوڪروه
- ۱۲۳ ڀاپڙتي دبلو ماسيي و ڪارمه ندي نار باليو زخانه
- ۱۲۴ جوره ڪاني تري سه چاره وي مرويي
- ۱۲۶ بهشي ستيه م
- ۱۲۶ هه موو نه مانه چي ده گه يهن؟ شيڪرينه وه و نه نجام
- ۱۲۷ شيڪرينه وه چييه؟
- ۱۲۹ شيڪرينه وه ته ڪنڪي
- ۱۵۲ دلتا بانڪ
- ۱۵۵ نه نجامي هه والگري ته ولوڪراو
- ۱۶۶ نه نجامي هه والگري
- ۱۶۷ هه والگري هه نووڪيي
- ۱۷۰ نامازه و وري اڪرينه وه
- ۱۷۱ هه والگري بنچينه يي
- ۱۷۱ ڀاپڙتي خو ليي
- ۱۷۲ خه مآندني هه والگري
- ۱۷۴ جياوازي له نيو ده زگا هه والگري به ڪاندا
- ۱۷۵ شڪستي هه والگري و ڊوخي له ناڪاو
- ۱۷۵ جوره ڪاني شڪست

- ۱۸۱..... ہزارہ کانی شکست
- ۱۹۰..... چارہ ساری کیشہ کانی شکستی ھہ والگری
- ۱۹۵..... ھہ شی چوارہ م
- ۱۹۵..... کارکردن لہ پشت پھرہ: چالاکي پھنھانی
- ۱۹۶..... چالاکي پھنھانی چپیہ؟
- ۲۰۱..... جؤر و نمونہ کانی چالاکي پھنھانی
- ۲۰۲..... پشتیوانی شاراوی حکومہ تیگی دوست
- ۲۰۶..... کارتیکرنی تیگہ یشتنی حکومہ تیگی بیانی
- ۲۱۵..... کاریگہ رختنہر سہر تیگہ یشتن لہ کومہ لگاہ کی بیانیدا
- ۲۲۶..... پشتیوانیکردن لہ ھیزہ سیاسیہ دوستانہ کان
- ۲۳۰..... دانانی کاریگری لہ سہر پھودلوہ کان ھہ مزی کردہ ی تووندناؤ
- ۲۳۵..... چالاکي پھنھانی و نہینگی ری
- ۲۴۰..... نکولیکرنی قابیلکر
- ۲۴۲..... وازھینان لہ نہینگی ری
- ۲۴۴..... چالاکي پھنھان و ھہ والگری
- ۲۴۴..... نایا چالاکي پھنھانی دہ بیت جیابکریتہوہ؟
- ۲۵۲..... نایا چالاکي پھنھانی ھہ شیکہ لہ ھہ والگری؟
- ۲۵۶..... ھہ شی پینجہم
- ۲۵۶..... جہنگی سیخوہ کان: دزہ ھہ والگری
- ۲۵۸..... پؤلینکرنی زانیاری
- ۲۵۸..... ناستہ کانی پؤلینکرن
- ۲۶۱..... دہ بیت چی نہینگی بیت؟

- ۲۶۷..... پاراستن
- ۲۶۸..... پاراستنی کارمند
- ۲۷۲..... پاراستنی جهستی
- ۲۷۵..... دژه سیخوپی
- ۲۷۶..... چاوه دیری تو په راسیژنه کان
- ۲۷۸..... کوکر دنه وهی زانیاری هه والگری
- ۲۷۹..... هه لاتووه کان و سیخوپی دووسره
- هه هه والگری له پښتای به کاره مینانی که سانی خاوه ن تاییه تمه ندی
- ۲۸۹..... هه مه جؤر
- ۲۹۰..... پاراستنی په یوه ندیه کانی که یاندن
- ۲۹۲..... فریودان و دژه فریودان
- ۲۹۲..... فریودان چیه؟
- ۲۹۶..... مه رجه پتیشه وخته کانی ته له که بازی سه رکه وتور
- ۳۰۲..... دژه فریودان
- ۳۰۶..... شیکر دنه وهی دژه هه والگری
- ۳۱۰..... به شی شه شه م
- ۳۱۰..... پاسه وانیکر دنی پاسه وانان: کارگری هه والگری
- ۳۱۲..... نه پنیگه ری و کوترول
- ۳۱۲..... نکولی قایلکه ر
- ۳۱۶..... هه والگری کار بی کن ده کات؟
- ۳۱۸..... پسپوپی و سیاست
- ۳۲۰..... "کووشتنی په یامبه ر"

- ۳۲۳..... سہرہ خوی ہہ والگری
- ۳۲۵..... ہہ والگری و "چہرخی زانیاری"
- ۳۲۹..... ہہ والگری و ڈیموکراسی
- ۳۲۹..... ڈیموکراسی و نہینیکگری
- ۳۳۱..... ہشی ہوتہ م.....
- ۳۳۱..... دوو تیرامانی ہہ والگری
- ۳۳۶..... ہرہ سہندی میژوی تیرامانی نہمریکی
- ۳۳۷..... ناوہندی شیکرنہوہ
- ۳۳۹..... سیخوی و کورکنہوہی زانیاری تہکنیکی
- ۳۴۰..... کہمیونہوہی گرنگی بڑہہ والگری
- ۳۴۴..... ٹینڈیکس

به رکول

پاراستنی ناساییشی نیشتمانیی هر ولاتیک له سه روی هر دهسه لاتینکی حکومیی نو ولاته ره یه. له سه رده می هاوچرخ و مؤدیرنه دا، جیهان له هموو پرویکه ره پیشکهرتنی به چاری به خویوه دیوه، هوالگریش بیتبش نییه له م په وته. جیهانی هوالگریی به شیوه یک فراوانه که ده توانین بلتین خوی له هموو کون و که له بیری سر نه م زه مینه دا ده بینته وه. نه گه پیناسه یه کی سادده ی نه م چه مکه بگین ده توانین بلتین که هوالگریی "توانایه که بۆ به ره وپیشبرینی نامانجیک یان به ده سه هیتانی نامانجیک له ژینگه یه کی نالۆزی چاره پواننه کراودا؛ پیکهاته ی هاوبه شی هموو نه و ده زگایانه ی نه م کاره ده کن له یه ک شتدا خویان ده بینته وه، نه ویش نه نینگه راییه."^۱ بنچینه ی خودی وشه که ش (*Intelligence*) ده گه ریته وه بۆسه زمانی لاتینی؛ به واتای، "تیگه یشتن له پروداویکی نالۆز." هه روه ها لاو تنزی (۱۹۰۴-۵۳۱ پ.ن)، فه یله سولنی چینی، به م شیوه یه پیناسه ی هوالگریی ده کات، "نه و توانایه یه که مروف به هویوه له یه کتر تیده گات." وه زیاتر ده لیت، "هوالگریی تیگه یشتنه له ژیری که سیک." نه وه ی ناوبراو لیبه وه ناگادار نه بووه، نه وه پیشکهرتنه به رفراوانه یه که له م بواره دا هاتوته کایه وه؛ که شه کردنی نه قلبی به جۆریک پیشکهرتنه وه به قه ولی کوردا وته نی، "میرووله ناتوانی سر له کون ده ریتنی به یی ناگاداری ده زگا

^۱ بپولنه:

Jeffery, K. (۲۰۱۰). *MI 7: the history of the Secret Intelligence Service* 19۰۴-1۹۴۹. A&C Black.

هه والگرييه كان. " بيگومان، تيگه يشتن له هوداويكى چاوه پوانه كراوى داهاتوو وه نهينيه كانى پشت هوداوه كان، به شيكى هره گرنگى كارى هه والگرييه. وه، تا زياتر جيهانى هاوچرخ بهرو پيشه وه ههنگار بنيت، نهونده زياتر كارى هه والگرييه پيشده كه وښت، وه له بهرامبه ريشدا، نووشى به ربه ستنى فراوانتر ده بښت.

تا سهره تاي سدهى بيستم، مروفايه تى له پووى زانست و هوونه رى هه والگرييه وه وابسته بوو به كوكردنه وهى زانبارى مروفى (به ندى سيخوپى) و پشت به ستن به تواناكانى مروف بڙ به نه نجامه گياندن و مه يسه ركردنى نامانجه كانى (به تاييه تى له كاتى جهنگدا). له نئىستادا، نه كاره خوى خزانده وته نيو چه مكينك كه پيى ده و تر تيت "هه والگرييه ده ستركد،" واته؛ هه والگرييه كه سهرچاوهى كوكردنه وهى زانباريه كانى به زوى به هوى شه پولى كارو موگناتيسى، ناميرى موبایل، نينته رنيت، ته له فزيون، وه پاديوره بښت. نه، كه جيگاي سهرسوپمان نييه، خوى له مال و گيرفانى تارادده يه كه هه موو تاكيكى سهر نه زمينه مه لاس داوه. له داهاتوودا، دورنييه كه بايه خى هه والگرييه له پنگاي مروفه وه به يه كجارى بهرو پووكانه وه بچيت (سهره پاي نه وراستيهى كه تا هه نوو كه ش- به تاييه تى له ولاتانى جيهانى ستيه م، وهك كوردستان- بايه خيكي سهره كى پښ ددرت. به لام كهى؟ ته نيا كات وه لاسى نه پرسيا ره ده داته وه.

نيمه، له نئىستادا، له جيهاننيكدا ده زين نيت مروف چيتر خاوه نى خوى نييه! به وواتايهى كه چيتر شارده وهى نهينيه كان وه نه نجامدنى چالاكيه ليك نڙبه سيسته ميكي دياريكراو وهك نه وپه رى نهينيه گه را

دانانریت. به موی پشکه و تنه ته کنولوزیه کان، ده رگا هه والگریه کان به ناستیک گه یشتون که تیایدا ده توانن چاوه دیری بچووکترین مادهی سر گزی نه م زه مینه بکن.

ناشکرایه، هه والگری له به ره ویتشبرینی به رزه وه ندییه کانی هر نه ته وه یه کدا پۆلی سره کی ده گپرت. واته، مهیدانی چنگ چنده گرنگه بق برینه وهی جهنگیک، کزکردنه وهی زانیاری له مه پ ستراتیژیه ته کانی نوژمن بق هه مان جهنگ، نه وه ندهی تر سره که وتن مسوگر ده کات. سیخوری (سیخوری موی، نه لیکترونی، وه شه پۆلی کارموگناتیسی، وه پاراسایکلوزی) ^۱ په کیکه له گرنگترین نه و چه کانهی به دریزایی میژوه بق سره که وتن به سره دوژمندا به کارهاتوه. بایه خی سیخوره له پیکهاتهی هر ده وله تیکدا یه کسانه به پاراستنی به رزه وه ندییه کانی نه و ولاته، ته نانه ته هه ندی جار که وتنی ده وله تیک. سره پای گرنگی کاری سیخوری، دژه سیخوریش له گرنگیدا ده که ویته هه مان خانه وه، واته، سره که وتن له سیخوریدا به تنیا دروست نییه به بن هه بوونی میکانیزمیکی به هیزی دژه سیخوری (دژه هه والگری به شیوه یه کی فراوانتر). ^۲

چوره کانی هه والگری، ته نیا خویان له سروشتی پاراستنی ولات له هه مبه ر هیرشیکی دهره کیدا ویتا ناکه ن، به لکو پتویسته هه موو پیکهاته کانی تری کومه لگاش وه که به شیک له پاراستنی نه و ولاته بهینه هه ژمار وه به وپه ری وریاییه وه وه که به شیک له چورلچیتوهی پاراستنی ناساییشی نیشتیمانیی

^۱ بهوانه په رتروکی (سیخوری به نامیری سیخوری و لیکولینه وه له میشک و پاراسایکلوزی)، نووسینی: ناماز جاف، به رگی سیه م ۲۰۰۷.

^۲ Bird, K. (۲۰۱۴). *The Good Spy: The Life and Death of Robert Ames*. Crown.

لټيان بېوانين. ناساييشى كومه‌لايه‌تیی، زانستیی، نابووری، تهن‌دروستی، نه‌كادیمی، میژووی، سه‌ریزی، په‌روه‌ده‌ی منالان، بازار، ئینته‌رنیټ، قورخكاری، خوراك هه‌موویان به‌یه‌كسانی بۆ هټشته‌وه‌ی ولاتیک به‌هټیزی و پاراستنی ناساييشى نیشتمانیی زه‌روه‌تی هه‌ر ده‌زگایه‌كه‌كه‌ له‌م یواره‌دا كارده‌كات. زل‌دچار دوژمن نه‌و توانایه‌ی نییه‌ له‌په‌وی سه‌ریزییه‌وه‌ تواناكانی ولاتیک په‌كبخات، بۆیه‌ په‌نا ده‌باته‌ به‌ر میكانیزمی جیاواز كه‌ لټیانه‌وه‌ ده‌توانیټ شكست به‌سه‌رجه‌م پټكه‌اته‌كانی كومه‌لگایه‌ك بهټیټ. با كوردستان وه‌ك نمونه‌ وه‌رگړین، له‌م په‌ودلوانه‌ی دواییدا (۱۶ی توكټوبه‌ر)، دوژمن سوودی له‌ په‌رته‌وازه‌ی كورد وه‌رگرت بۆ سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر خواسته‌كانی كورددا نه‌و نه‌ته‌وه‌په‌دا، نه‌وان، به‌دلنیاپیه‌وه‌، نه‌یاندته‌توانی له‌په‌وی سه‌ریزییه‌وه‌ شكست به‌ كورد بهټین، هه‌رپویه‌ هه‌لسان به‌ به‌كارهټنانی لایه‌نیکی په‌رته‌وازه‌ی چه‌كدار، كه‌ چاوساگیان بۆ هاتنه‌ناوه‌ی دوژمن بوناو خاکی كوردستان كرد. نكړلی ناكړټ كه‌ نه‌مه‌ له‌ میژووی كورددا به‌ ناپاكیكه‌ی مه‌زن دټه‌ هه‌ژمار و شه‌رمه‌زاریش به‌شیک ده‌بیټ له‌ میژووی چه‌ند كه‌سایه‌تیه‌ك كه‌ نه‌م تاوانه‌ نیشتمانیه‌یان نه‌نجامدلوه. لاوازی له‌ بونیادنانی پټكه‌اته‌یه‌كی پته‌و له‌ بواری سه‌ریزی، كومه‌لايه‌تیی، نابووری، كشتوكالیی، پیشه‌سازیی له‌ماوه‌ی هوكمړانی پابرنوودا هوكارگه‌لیکی گړنگ بوون له‌م شكسته‌ مه‌زنه‌ (تانیستا شكسته، ده‌كړټ هاوسه‌نگی‌كان له‌ماوه‌ی دهااتوودا بگړپټین)، گه‌رچی نه‌نجامه‌كانی ریفرااندۆم ده‌سكه‌وتی میژووی بوون.

له‌ كوتاییدا، ده‌مه‌ویټ بلټیم كه‌ هوکاری هه‌ره‌ گړنگی وه‌رگړپړانی نه‌م په‌رتووكه‌ له‌ سوڼگه‌ی به‌رپرسیاره‌تی نیشتمانیه‌وه‌ هه‌لفولاوه‌؛ وه‌ك

ٺهريڪيڪ بڻ ٿيڱهه ڀشتن له جيھاني شاراوهي هه والگريسي كه جيھاني ٺه مڙي له سر بنياد ده نريٽ. ڪورستانيش، وه ڪ نيشنيماني دايڪ، ده بيت خوي له م چوار چٽوه يه دا به ميٽريڪات بڻ پاراستني به رڙه وه نديه ڪاني وه ده وله تي داھاتوي ڪورستان. ٺه م ڀرتووه ڪي به رده ستي ٺيويه هيٽاليان، شيڪر دنه ويه ڪي ڪورته له جيھاني به رفرلواني هه والگرييدا. هه روه هه، ڀڻنيشانده ريڪي شايسته ده بيت له قولجوه ونه ويه زياتري ده زگا ڪاني ڀه يوه سستار به م بواره له ناشنا بونيان له هونه ره ڪاني ٺه م جهنگه شارلويه، به تاييه تي له مه وڊاي ده زگا هه والگريه ڪاني ٺه مريڪادا.

نامه ويٽ زياتر له مه باس له ڀرتووه ڪه ڪه ڪم، بڙيه فرمون ٺيوه و جيھاني نه ٿي هه والگريه.

سيروان حسين بيهي

ڪانوني دووه مي ۲۰۱۸/گوندي بيٺ، ده فري بارزان

دہروزہ: نووسینی نہینییہکان

لہماوہی دوا چارہگی سہدہی بیستہمدا، ہوالگری سہرہ پای ئو راستیہی کہ نہینییہگری وہک یہکیک لہ تاییہتمہندیہ ہرہ گرنکہکانی دہمینیتہو۔ بہشٹیوہیہکی ئاسایی لہ ہوالہکانی راگہیانندن باس دہکریٹ وہ بڑتہ بابہتی لیکڑلینہوہپہکی بہرچاوی ئہکادیمی و نووسین۔ گفتوگری کراوہ دہریارہی پرسہ ہوالگریہکان چیتہر بابہتی ئابہوہر نین؛ بہلکو وہک بہشٹیکی ئاسایی دیبہیتی کراوہ دہریارہی چالاکیہکانی حکومت، بہشٹیوہیہکی گشتی، پہسہندکراوہ۔

ہەرچہندہ گفتوگری گشتی ہووداوہ ہنووکہییہکان لہ جیہانی ہوالگریدا بہشٹیوہیہکی فراوان لہسہر دزہکردنی زانیاری نہینی دہزگاہیہکی ہوالگری پڑوہنریت، بابہتی ئہکادیمی دہریارہی ہوالگری لہ پہرہسندن و زیادہوونی خیرادایہ۔ تہنیا تیہپرہوونی کات بڑتہہوی ئہوی ئاشکراہوونی چہندن بہلگہنامہی نہینی میڑوی دہریارہی جہنگی جیہانی یہکہم و دوہم۔ سہرہ پای ئہمش، کہوتنی شوعیہت لہ یہکیتی سؤفیہتی جاران و ئہووہ پای پڑوہلات بووہوی ئہوی توڑہران دہستیان بہ ئہرشیفہکانیان بگات، بہتاییہتی لہ ئہلمانای پڑوہلاتی جاران وہ، بہشٹیوہیہکی کہمتر، ہووسیا۔

زیادہوونی گفتوگری کراوہی پرسہ ہوالگریہکان بہشٹیوہیہکی گشتی، نہبڑتہ ہوی تیگہشتنیکی ہاشتری ہوالگری۔ لہراستیدا، گفتوگری ئہم نوابیانہی ہوالگری ہرستیکی ہرہ گرنکی فراموشکردوہ دہریارہی پڑلی گونجاری ہوالگری و نہینییہگری لہ سیستہمی دیموکراسیدا۔ بہشٹیوہیہکی گشتیتہر، جگہ لہو بہلگہنامانہی ئاشکراہوون، کہ ہاوشان

بوون له گه ل دوا هه ولى گرنگ له لايه ن كۆنگرئسى نه مريكا بۆ "چاكسازى" هه والگريى (له سه ره تاي سالانى نه وه ده كاندا)، به شىكى زۆرى مامه له ي گشتى پرسه هه والگرييه كان، كه له سه روشندا ميژوويى نه بوون، باسى كه يسى تاييه تى سيخوپى بوون.

ئه مه پيچه وانه ي نووسينه كانى پيشووتره ده رياره ي هه والگريى كه ميژووه كه ي ده گه رپته وه بۆ سالانى هه فتاكان و سه ره تاي هه شتاكان. له وكاته دا، گه فتوگويه كى زۆر هه بوو ده رياره ي هه والگريى، به تاييه تى له نه مريكا، وه په يوه ندى به ديموكراسيه ت و پۆلى ئه وه ده زگايانه له ئاراسته كردنى پرسه نيشتيه مانيه كان له حكومه تى ديموكراسيدا كه ده بولايه نه يتيه گريى به شيوه يه ك له شيوه كان به رووى خه لكدا ئاوالا، به شيوه يه كى گشتى نا، بكره يت. له م سه ينوبه ينه شدا، دوو بۆچوون هه بوو له نيتو ئه كا ديميسه ت و نووسه رانى ئه م بواره دا.

بۆچونتيك ده لئيت، هه والگريى بوو، يان هه يچ نه بئيت ده بولايه ببئيت، به پرسىكى كه مفر له فروفيل و ته له كه بازيى و سيخوپى، وه زياتر وه ك لقيكى زانسته كۆمه لايه تيه كان بوو، كه ئامانجى نه وه يه پرسه سياسى، ئابوورى، وه سه ربازيى شيبكات وه وه له كوتاييشدا، له سه ر به مائى ئه و شيكرده نه وه يه، پيشبيني داماتوو بكات. به م پتبه ش، پتويستى نه ده كرد هه ولى و ته قه لايه كى ئاوا نه يتيى بئيت. له كاتيكدا هه ندئ نه يتيه گريى پتويسته بۆ پاراستنى سه رچاوه كانى زانبارى هه ستبارى گرنگ سه باره ت به بابته تى سياسى، ئابوورى، كۆمه لايه تى، ته كنه لۆزى و ديموگرافى كه

ده‌بنه هۆی ناراسته‌کردنی په‌فتاری ولات، نه‌ده‌بوايه نه‌ئینی بن^۱ به‌م شتیره‌یه‌ش، نه‌ک ته‌نیا پرسه‌هه‌والگریه‌کان ده‌بوايه به‌شیتوه‌یه‌کی ناشکرا و به‌بن به‌ریه‌ست باسبرکین به‌لکو گفتوگۆی ناشکرای هه‌والگری ده‌کریت هۆکارنیکیش بیت، به‌هۆی لابردنی په‌رده‌ی ناپوونی هه‌والگری وه‌هاندانی شه‌پۆلی بۆچوونه‌کان له‌نیوان کۆمه‌لگای هه‌والگری و نه‌کادیمی، بۆ یارمه‌تیدانی پیشکه‌وتنی بواری هه‌والگری به‌ره‌و ئامانجه‌گونجاوه‌کی به‌بوونی به‌زانستیکی زیاتر کۆمه‌لایه‌تی.

به‌پنی بۆچوونه‌کی تر، ئامانجی نووسینی گشتی ده‌ریاره‌ی هه‌والگری بریتی بووه‌له‌وه‌ی کاره‌خه‌راپ و نادرسته‌کان ناشکرا بکات بۆ ته‌وه‌ی هاوکار بیت له‌دروستکردنی گۆپان به‌ره‌و باشتر، به‌و ڕینگایه‌ی ده‌زگاکانی هه‌والگری کارده‌کن.^۲ له‌م بۆچوونه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌ویت، نه‌ئینگریه‌ی که‌ده‌زگاکان مامه‌له‌ی له‌گه‌ندا ده‌کن یان هۆکاری نه‌و به‌دکاریه‌بووه‌ یانیش پشتمه‌رجینکی پتیویستیان بووه؛ هه‌ر بۆیه، خودی باسکردنی ناشکرای هه‌والگری به‌شیک بووه‌له‌چاره‌سه‌ر. هه‌ر چ زیانیک له‌هه‌ر ڕینگای بلۆکردنه‌وه‌ی نه‌ئینی یاسایی به‌زیانی بچووک له‌قه‌له‌م ده‌درا به‌هه‌راورد له‌گه‌ل نه‌و زیانه‌ی که‌خودی ده‌زگا هه‌والگریه‌کان، به‌کارکردن له‌پشت په‌رده‌وه، به‌ولاتی ده‌گه‌یه‌نن. هه‌ر بۆیه، ناشکراکردنی نه‌ئینی

^۱ شتیرمان کینت له‌په‌رتووکه‌به‌ناویانگه‌که‌یدا به‌تیروته‌سه‌لی باسی نه‌م بابته‌ی کردووه، وه‌ده‌کریت بلین که‌په‌گی نه‌م بیربۆزه‌ده‌گه‌رته‌وه‌بۆ کاره‌کانی نه‌م بیرمه‌نده‌له‌کۆتایی سالاننی چه‌لاکاندا. بېروانه:

Kent, S. (۲۰۱۵). *Strategic intelligence for American world policy*. Princeton University Press.

^۲ Victor Marchetti and John D. Marks, *the CIA and the Cult of Intelligence* (New York: Knopf, ۱۹۷۴), ۴, ۱۲.

دہریارہی دہزگایہ کی ہوالگری "دواکہ وتوو" کیشہ دار نہ بوو؛ پھون نییہ کہ نووسہ رانی ئەم بۆچوونہ چیان وتووہ دہریارہی گفتوگری ناشکرای دہزگایہ کی ہوالگری "پیشکە وتوو." لەم دواپیانہ دا، سەرئجی سەرہ کی ہارہ مەزنی توژیئہ وەہی ئە کادیعیی و نووسین خرایہ سەر نموونہی میژووہی چالاکیہ ہوالگریہ کان. گفتوگری پرسی نویتەر زیاتر جەخت لە سەر گێرانی وەہی بە سەرھاتی سیخوپی دہ کاتہ وہ.

پەرتووکی جہنگی بیدہنگ باس لە پرسگەلی جیاوازی دہ کات. ئەم پەرتووکە ہولدەدات باس لە بیروکە ی بنجینہیی تینگە یشتن لە جیہانی ہوالگری بکات. نامانجہ کہ بریتییہ لە وەہی کہ وا لە خوینەر بکات بیریکاتہ و دہریارہی پرسہ گشتیہ کانی سیاسەتی ہوالگری بە شتیوہ یە ک کہ دادپەرورہانہ مامە ئە لە گە ل نالۆژی و نادیاری بابەتہ کہ بکات. بەم پتیش، بابەتہ کان بە شتیوہ یە کی تیوری خراونہ تہ ژیر تە لە سکۆپی لیکۆلینہ وە؛ واتە ئەو بە لگە نامانہی بەردەستن دہریارہی چالاکیہ ہوالگریہ کان بۆ شیکردنہ وەہی خالہ گشتییہ کان بە کارھاتوون؛ ہیچ ہوالیک نە دراوہ بۆ ئە وەہی تەواوی نموونہ میژووہی کانی ہوالگری یان دۆخی ہنووکەیی ئەو براہ باس بکریت.

ہەر لە بەر ئەم ھۆکارہ شہ کہ ھموو ئەو بابەتانہی لەم پەرتووکە دا پشٹیان پتیبە ستراوہ سەرچاوہ کە یان لەو زانیاریانہ وە پۆنراوہ کہ باس لە چالاکیہ ہوالگریہ کان دہ کەن. ہیچ ہوالیک نە دراوہ ئەو داتا یانہ بخرینہ بە ریاس کہ پتیشتر بۆ خە لکی ناسایی بەردەست نە بووین. بە شتیکی ھۆکارہ کہ لە بەر ئە وەہی کہ تیمہ رینگامان پتیدرابوو بۆ دہستگە یشتن بە زانیاری ہوالگری نھینیی بە پە یوہندی لە گە ل چەندین پیگە لە ناو حکومەتی ئەمریکیدا (ھیچ

په یوه نډیمان له گڼ هیچ ده زگایه کی هوالگری نه بووه). وهک مه رجی پیشوخته ی دستگه یشتن به و زانیاریانه، نیمه به لینماندا هیچ له م زانیاریه نه ټینان نه درکټین له م په رتوکه دا.^۱

گرنگر له مه ش، نیمه "نه ټنپارټی" وهک به شینکی گرنگی ټوپه راسیونی هوالگری ده بینین وه بهرومان وانیه که بلاوکردنه وه ی ناوه رټوکی نه م چالاکیانه سوود به ده زگاکانی هوالگری نه مریکا ده گه یه نیت. بړنکی نډی نه م زانیاریانه ی که باسکراون له م په رتوکه دا جینگای مه ترسی نین بوسه سیاستی گشتی یان پټویست بن بټ تینگه یشتنی بیروکی گرنگی هوالگری، که نامانجی نه م په رتوکه یه.

نه گه ر هوالگری بیټه بواریکی دیاری توټینه وه ی نه کادیعی، چاره سه ره تیوره کی هر به بین نه نجام ده میتنه وه. له م په رتوکه دا، نیمه هوله ده ی نه و که موکورتیه که م بکه ینه وه. له هه مانکاتا، نیمه درک به وه ده کین که نه و پشتبه ستنه سه ره کی ی نه م په رتوکه به نه زمونی نه نگټو نه مریکی واده کات نامانجی گشتی "تیوری هوالگری" نه پټیکت. نه م پشتبه ستنه نه ستوره به سه رچاوه ی نه مریکی، که جینگای سه رسوپمان نییه، بیگومان هؤکاره کی نه وه یه نه مریکا ولاتیکی کرلوه به له پووی دیموکراسی و ناشکراکردنی به لگه نامه بټ پای گشتی،

^۱ نه م په رتوکه، به ره وه ی بېربرټه چاپخانه، بټ نازانسی هوالگری ناوه نډی (سی نای نه ی) وه کټمیته ی هله بټیرلوی هوالگری نه نجومه نی پیرانی نه مریکا تیرواره بټ نه وه ی لایه نی پاراستنی ناساییشی نه مریکا له به رچاو بگریټ وه هر مه ترسیه ک بټ سه ر ناساییشی نه م ولاته هه ستنی پټ بگریټ، به خټیرایی نووسه ران ناگادار بگریټه وه.

به پیچ‌و‌انهای ولاتانی تروه که که م تا نقد ریگری له بلاویونه‌وهی نم زانیاریانه ده‌کن. سه‌ره‌رای نم‌مش، له هر شوینیک باس له هه‌والگری کز مه‌لگاکانی تر کرابیت، نیمه هه‌لساوین به نامازهدان به ولاته و باسکردن له سروشتی حوکم‌پانیی و چوینی‌تی مامه‌له‌کردن له گه‌ل نه‌پینه‌کانیدا.

له کورتاییدا، ده‌مانه‌ویت به‌پوونی بلین که نم په‌رتووک به هیچ شیوه‌یه‌ک زانیاری نه‌پینی یان "زانیاری ناو ده‌زگایه‌ک" به‌خوینهر نابه‌خشیت، نه له‌پووی شکاندنی لایه‌نیک که شکستی هیناره، وه نه بۆ به‌رزکردنه‌وهی ده‌زگایه‌کی تر که له چالاکیه‌کانی خویاندا سه‌رکه‌وتوو بوون. نیمه هیواخوازین له‌جیاتی نمه چوارچپوره‌یه‌کی تیگه‌یشتن له خودی هه‌والگری بکاته به‌رچاو پوونیه‌ک بۆ نه و که‌سانه‌ی له بواری هه‌والگرییدا کارده‌کن وه ده‌روازه‌یه‌ک بیت بۆ زیاتر ناشناکردنی تویره‌هه‌ کاسیمبه‌کان له بواری ناساییشی نیشتمانیی و هه‌والگرییدا.

بہ فسی یکام
مہوالگریی چییہ؟

له بیدگا و خہ یالی ناسایی خہ لکوه، هه والگریی هه میشه هاوواتایه له گه ل سیخوپیی و ته له که بازی، به به کارهیتانی سنکس وهک نامرازکی وه رگرتنی زانیاریی وه له کوتاییشدا چاوسورکرنه وه له نه نجامده رانی نه م کاره وهک هه ره شه به کارده هیتنریت نه گه ر هاتوو زانیاری پتویست نه به خشن. بیتگومان، هه رچه نده نه م جوره چالاکانه خاوهنی جیگه و بیگه ی خویانن له ناو جیهانی هه والگرییدا، به لام تیگه یشتن له چه مک و واتای هه والگریی نۆر له مه فراوانتر و دهوله مندتره. بۆ نه وه ی له گرنگی نه م چه مکه دهوله مندته تیگه یین، ده توانین به لیکدانه وه و تیرامانی پیکهاته جیاوازه کانی نه م دیارده یه ده سستیپیکه یین که چه مکی "هه والگریی" تیادا به کارهاتوه؛ نه مهش له چه ند جورکی تاییه تی زانیاریی، چالاک ی وه ریکخستنه کان پیکدیته.^۱

^۱ پتویسته کارمندی هه والگریی به پله ی به کم دلسۆزی وولاته که ی بیت و ویزدانی زیندوو بیت، راستگرو داوینپاک بیت له وانیه هه وه بهووی جوره ها کارلیک کردن بیته وه له کاتی کارکردنیدا وهک: پاره ی نۆر و ناهرته ی جوان و به لاین و په یمان، نه گه ر به رگری سروشتی نه بیت دژی نه م جوره شتانه و خه ریکی رابواردن بوو کاره که ی پشتگو یخست دهوله ته که ی سوودی لینابینیت، بۆیه نۆر گرنگه بایه خ به م لایه ته بدریت له کاتی هه لیزاردنی که سینک بۆ کارکردن له هه والگریدا.

هوالگری بریتییه له زانستی دهستخستنی زانیاری بۆ دهزگا و پیکهاتهیهکی حکومهتیک بۆ پیشخستن و پاراستنی بهرهوهندییه نیشتمانیهکانی و ناگاداریبون و لهکرتاییشدا لهناوبردنی ئهوه رهشانهی له لایه ن دورژمانهوه دهکرینه سهر ولاتیکی دیاریکراو. له زۆرییه حالتهکاندا، ئهم زانیاریانه پتیویسته په یوهندی و سه روکاریان هه بیته به

ههروهها پتیویسته له سهر دولتهکهی موچهی ههوالگری به شتیهیهک دیاری یکان تابتوانی له ئاستنیکدا بژی که تووشی فهراری و کارلیکرنی نوژمن نه بیتهوه، ههروهها پتیویسته له سهر بهرهرسهکانی ههوالگری گرنکی تایهتی به ن به کارمه ندهکانیان هه رههک به جیا، گرنکیدان به کیشهکانیان و یارمه تیدانیا ن بۆ چاره سه رکردنی تا هه مو توواناکانیا ن بۆ کارهکانیا ن بخه نه گه، پاشان له سهر دولته که پاداشت بدات به هه ر کارمه ندیکی ههوالگری که هه لدهستنی به ئاشکرا کرنی مه ترسییهک که هه رهشه له سهر ئاسایشی وولات دهکات جا سیخو ی بیت یا ن کاری نیکه رانه یا ن په روپاگه ندهی نادرست بۆ نیکدانی ریزهکانی گه ل وهک هاندانیک بۆ خۆی و بۆ هاوریکانی بۆ بهرزکردنهوهی وورهیا ن .

ههروهها هه ندیک ئهرک و سیفهت هه یه که پتیویسته کارمهندی ههوالگری په بندی بیت بیتهوهی دلوا ی لیبکریته وهک ئهوهی ببیته به نمونهی په وشته به رزی له هه ل سوک و تکرانی له گه ل ها ولاتیاندا تا په زامهندی ها ولاتیان به دی بیت ده رباره ی ههوالگری وولاتهکهی . ههروهها پتیویسته نهی نی کارهکهی بپاریزیته و به هه ج شتیهیهک لای خزم و کهس و کارهکهی باسی ئه و ئه رکانه نهکات که پتی ده سپێدریته، پتیویسته له سهری که به پتی توانا نه هیلیته که خه لک بزانی که له ههوالگری کاردهکات تا ئه و ده رفه تهی له کیس نه چیته له ناگاداریبونی له و مه ترسیانهی که هه رهشه له وولاتهکهی ده گه ن، له کۆتاییدا نابیته به و ده مانچه تاییه تییهی که پتیتهی خۆی ده ریخات چونکه ئاشکرا بوونی جۆری ئه و چه که به سه بۆ ئه وهی که بزانیته که خاوه نه کهی کارمهندی ههوالگریه .

بابه ته سه ریازییه کان، وهک توانای دوژمن و پلانی چالاکیه سه ریازییه کانی. نیاری شاروه یان ناشکرا ئه وپه پی هه ولی خویان به گه ر دهخن بۆ ئه وهی ئه م جوړه زانیارییه به نهیئی و شاراووی بمیئنه وه. بیگومان، ده کریت جوړه کانی تری زانیاری نهیئیش به هه مان پیودانگ گرنک بڼ بۆ نمونه زانیاری ده ریاره ی چالاکیه دبلو ماسییه کان یان مه به ست و پلانه کانی ولاتیکی تر، و چالاکیه هه والگریه کانی.

سه ره پای کۆکردنه وهی ئه م زانیاریانه، ژماره یه کی به رچاوی جوړی تری زانیاری ده ریاره ی چالاکیه کانی دوژمنیک سوودی ده بیئت نه گه ر ده ستمان پییان بگات، ته نانه ت نه گه ر بیئوو ئه و نه یاره هه ولیش نه دات ئه م زانیاریانه به نهیئی بهیئیتته وه. ئه و زانیاریانه له کارواری سیاسه تی ناوه خۆ و پیشکه وتنی کۆمه لگا و ئابوری و ئاماره کانی به رزیوونه وه و نزمبوونه وهی پژه ی دانیشنوان پیکدین. تا چ نه دازه یه ک ئه م زانیاریانه بلاوکراوه نه ته وه، ئه وه ده گه پیتته وه سه ر سروشتی پژیته سیاسیه که. له کۆمه لگایه کی دیموکراسیدا، ئه م زانیاریانه نزیکه ی هه موو کاتیک به رده ستن بۆ پای گشتی جه ماور. له لایه کی تره وه، سیسته میکی خۆسه پیئی و دیکتاتوری هه ولی ژۆر ده دات بۆ ئه وهی هه ر زانیاریه کی ده ریاره ی سیاسه تی ناوه خۆیی، پیشکه وتنه ئابورییه کان، یان هه ر زانیاری و سه ره دلویک که دوژمن سوودی لیوه رگریت دزه بگه ن. به یڼ په چاگردنی ئه وهی نه گه ر هاتوو ئه م زانیارییه به رده ستانه وهک زانیاری "هه والگری" له قه له م بدرین یان نا، بیگومان ده بیئت په رۆسه یه ک هه بیئت که به شیوه یه کی سیسته ماتیک له لایه ن ده سه لاتدارانی حکومه ته وه

دروستکاروہ بہ شیوازیک کہ سوود و مفای ہہ بیت۔ کار و نرکی ہوزکا
ہہوالگریہکانہ بہ زوری نہمہ یہ۔

لہ کرتاییدا، زانیاری ہہوالگری تہنیا لہ زانیاری گرنگ و سہرہکی پیک
نایہت کہ بہموی کاری سیخوپیی یان شیوازہکانی کۆکراونہتہوہ بہلکر
لہو شیکردنہوہ و خہملاندنانش پیکدیت کہ لہسہری پۆنراوہ۔ لہم
بہرہمہ ہہوالگریہدا، کہ زوری جار بہ ہہوالگری "نہنجام" ناوہبریت،
بہہمایکی راستہوخوی بۆ داپڑہرانی سیاسہت ہہ یہ۔ مہودای نہم جۆرہ
بہرہمہ ہہوالگریہانہ، بہہرہو زانیاری ناشکرا و نہینیی، لہ دہزگاہیکی
ہہوالگری بۆ یہکینکی تر جیاوازہ۔

وہک چالاکیک، ہہوالگری لہ کۆکردنہوہ و لیکدانہوہی زانیاری
ہہوالگری پیکدیت۔ ہہروہا لہو چالاکیانہش پیکدیت کہ نہنجام دہرین
بۆ پووبہپووبونہوہی چالاکییہ ہہوالگریہکانی نوژمن، جا چ بہ
پنگرتنیان بیت لہوہی دہستیان بہ زانیاریہکان بگات یانیش ہہلیان
بخہلہتینیت دہربارہی راستیہکان و گرنگی نہم زانیاریانہ۔

بہم شیوہیہ، ہہوالگری چالاکی زۆروزہوہند لہخۆ دہگرت۔ بۆ نمونہ،
چہندین پنگا ہن بۆ کۆکردنہوہ و بہدہستہینانی زانیاری، وہک
سیخوپیی، وینہگرتنی سہتہلایت، ہرین و چوونہ ناو سیستہمی گہیاندن،
لیکۆلینہوہ لہو بہلگہنامانہی لہ زیز دہست۔ رادیو، تہلہفریون، وہ
نینتہرنیت۔ ہہروہا تہکنیک و ہونہری جیاواز ہن بۆ شیکردنہوہی نہو
زانیاریانہی کہ کۆکراونہتہوہ: رہنگہ ہہندیک لہم زانیاریانہ یہکسان بن
بہو میتودانہی زانستی کۆمہلایہتی بہکاریان دہہیتیت، لہکاتیکدا نہوانی
تر، وہک کردنہوہی کۆدی زانیاری نامہیہک کہ تیتگہپشتنی بۆ کہسانی

ناسایی نه‌سته‌مه، ئەم جۆره کارانه تایبەتن بە کەسانی دیاریکراوی جیهانی هەوالگرییەوه. بەهەمان شێوه، ڕینگرتن لە دزەکردنی زانیاری بۆ لایەنی بەرامبەریش لە چەندین چالاکی جۆراوجۆر پێکدێت، هەندیکیان وەک کاری سەپاندنی یاسا وان، وەک لیکۆلینەوه و شوێنپەن هەلگرتنی کەسیکی گومانلێکراوی هەوالگری بیانیی بۆ ئەوهی زانیاریان دەست بکەوێت دەربارەی چالاکیەکانیان. هەندیکیان شاراوو و نادیارن، وه چەند کەسیکی کەم لێیان تێدەگات، وەک بەکارهێنانی کۆد بۆ پاراستنی زانیاری گەیاندن (هەرچەنده پیشکەوتنەکانی هاوچەرخی له تەکنەلۆژیای زانیاری له ئیستادا توانیویانە ڕینگاکانی شکاندنی ئەم کۆدانه بەرامبەر بڕه پارەیهکی دیاریکراو بشکێنن و بەناشکرا کاری خۆیان بکەن). لەکۆتاییشدا، جینگای ئامەزەپێدانه که چەندین ئامرازى پیشکەوتوو له ئیستادا بەردەستى بۆ ئەوهی فێل لە دۆژمن بکەین، وەک ئۆپەراسیۆنی سیخوپی دووسەرە^۱ و بلاکردنەوهی زانیاری هەل و ساخته (بەواتایەکی تر، بەپێلابردنی ئەو پەيامانەى که کەسێ دەیاننێریت، بەو ئامانجەى که دۆژمنەکەى دەتوانیت دەستی پێ بگات و لەئەنجامدا بپوای پێ بهێنیت).

بەلەبەرچاوترى ئەم هەموو چالاکیانە، کارى قورسە ڕینگایەکی هاوبەش بدۆزینەوه بۆ ئەوهی بەیه‌ک‌وه بیانبەستینەوه. لەگەڵ ئەو شدا، هەموویان سەرۆکاریان بە بەدەستهێنان و ڕینگاگرتن لە دزەکردنی زانیارییەوه هیه. هەریۆیه، دەتوانین ئاماژە بەوه بدهین که هەوالگری وەک چالاکیەک

^۱ ئەو سیخوپیە که له یەک کاتتدا به نهێنی کار بۆ دوو ده‌زگای هەوالگری دەکات، بەلام له بنچینه‌دا ته‌نیا مه‌بەستی ئەوهی سوود به یه‌کیان بگه‌یه‌نیت که له‌گه‌ڵیدا هاوسۆزه یانیش له بەرامبەر بڕه پارەیهکی بەرچاو بۆ ئەو کاره وەرده‌گرت یاخود له نایبۆلۆژیەتدا به‌کنه‌گرنه‌وه. (وه‌رگێت)

ده توارتیت به پیکهاته کانی خه بات و تیکوشان له نیوان نه یاران که به شیوه یه کی سهره کی سه روکاری له گه ل وه رگرتنی زانیاریدا هه یه، پیناسه بکرتیت (بۆ نمونه، ده کرتیت ئه وه هه ولانه خویمان له پکابه ری ئابووری، مانتوری دبلوماسی یان گفتوگو، یانیش هه پشه یان به کارهیتانی هیزی سه رازیبیدا ببینه وه).

هه روه ها چه مکی "هه والگری" بریتیشه له پیکهسته نیک که ئه م چالاکیانه ی سه روه نه نجام ده دات. یه کیک له دیارترین تاییه تمه نده یه کانی ئه م جۆره پیکهستنه بریتیه له "نهینگری" که ده بیتت بیاریزیت له وه کاته ی ده زگابه کی هه والگری خه ریکی به جیکه یاندنی ئه م جۆره چالاکیانه یه. ژماره یه کی نۆد پنگای ئه م جۆره تۆپه راسیۆنانه، وه ک به کارهیتانی سیخوپی په نهانی^۱ یان یاسای تووند سه باره ت به چوونه ناو زانیاریه کانه وه له م پیوستیه وه دارپێزاون. له بهر ئه وه ی ده زگاکانی هه والگری پیکه خرون بۆ ئه وه ی تواناکانی خویمان به ره وه پیشه وه به رن بۆ به ده سه تهنان و پاراستنی نهینیی، ئه وان سه رباری کاری زانیاری به ریرسیاریه تی ئه وه شیان پیدراوه بۆ ئه وه ی کار بکه ن بۆ نه نجامدانی چالاکی نهینیی بۆ به ره و پیشبردنی نه جیندا و ئارمانجی سیاسه تی ده ره وه ی حکومه ته کانیان به شیوه یه کی زیاتر راسته وخۆ.

^۱ ئه و سیخوپی به که بۆ حکومه تیکی دیاریکراو کار ده کات بۆ به ده سه تهنانی زانیاری ده رباری نوژمه کانی، به زۆری خۆی ده خزیته تته نیو ریزه کانی نوژمن (وه جاروباریش هاوکاریان ده کات) بۆ ئه وه ی متمانه به ده ست بهینیتت وه نوادر زانیاریه کان ده گوازیته وه بۆ لایه نی یه که م. (وه رگرت)

نہم جۆره چالاکیانہ له وشه‌سازی هه‌والگری ئه‌مریکیدا پتیمان ده‌وتریت "چالاکى په‌نهانی"، وه‌ک به‌خشینی هاریکاری شاراوه به‌حکومه‌تیکی بیانی دۆست و هاوپه‌یمان بۆ ئه‌وه‌ی وانیشانی بده‌ن ئه‌و حکومه‌ته‌ (بیگومان بۆ به‌رزه‌وه‌ندی خۆی) به‌هیزه‌، وه‌ له‌کۆتاییشدا دانانی پیلانی له‌ناوبرینی حکومه‌تیکی نه‌یار. هیچ جیاوازیه‌کی نییه‌ ئه‌گه‌ر نه‌م جۆره‌ کاره‌ بدریته‌پال هه‌مان ئه‌و رێکخستنه‌ی که‌ زانیاری هه‌والگری کۆده‌کاته‌وه‌ و نواتر شیان ده‌کاته‌وه‌. ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ده‌زگا هه‌والگریه‌کان به‌رپرسیاریه‌تی چالاکى په‌نهانیان پێ بدریت، پرسیاری گه‌وه‌ریته‌ له‌ پوهی کرداری و تیۆریه‌وه‌ که‌ ئایا چالاکى په‌نهانی وه‌ک به‌شیکی هه‌والگری دابنریت یاخود نا، هه‌ر به‌جیگای مشتومر ده‌مینێته‌وه‌.

چوارچۆیه‌ و مه‌ودای هه‌والگری

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نه‌ک ته‌نیا حکومه‌ت به‌ئکو ژماره‌یه‌کی زۆری جۆری تری رێکخستنه‌کان له‌ ژینگه‌یه‌کدا کارده‌که‌ن که‌ پکابه‌ری و خۆسه‌پینی به‌شیکی دانه‌برایه‌تی، چه‌مکی هه‌والگری ده‌کریت له‌سه‌ر ئه‌مانه‌ش جیبه‌جی بییت. بۆ نمونه‌، هه‌ندێ توێژه‌ر ئه‌و چه‌مه‌که‌ زیاتر فرلوان ده‌که‌ن بۆ بواره‌کانی کۆمپانیا بازرگانیه‌کان، وه‌ وه‌ک "زانیاری رێکخراو... دیزاینکراو بۆ ئه‌وه‌ی وه‌لامیکی جددی و گونجاو بییت بۆ دارپشتنی سیاسه‌تی کۆمپانیا و پرۆژه‌یه‌کی دیاریکراو مامه‌له‌ له‌گه‌ڵ هه‌والگرییدا ده‌که‌ن."¹ به‌هه‌مانشیوه‌، ده‌کریت کاری هه‌والگری پارتیکی سیاسیی یان

¹ Loch K. Johnson, "Smart Intelligence," *Foreign Policy*, no. 89 (Winter 1992-93): 60-61.

هه‌لمه‌تیک بۆ زانینی نه‌وه‌ی که لایه‌نی تۆپۆزسیۆن خه‌ریکی چیه‌، له‌م چوارچێوه‌یه‌دا له‌قه‌له‌م بدریت .

ئه‌م جۆره‌ فراوانکردنه‌ی چه‌مکی "هه‌والگری" له‌م په‌رتووکه‌دا باسیان لێوه‌ نه‌کراوه‌، که به‌شێوه‌یه‌کی ئاسایی ته‌نیا باسی هه‌والگری ئاسایی ده‌کات و له‌م چوارچێوه‌یه‌ تێناپه‌ریت- ئه‌مه‌ به‌و واتایه‌ دیت که ته‌نیا ئه‌و زانیاری و چالاکیانه‌ی تایبه‌تن به‌ ئاساییشی نیشتمانی حکومه‌ته‌کان سه‌رنجیان خراوه‌ته‌سه‌ر .

به‌لام ته‌نانه‌ت به‌ په‌سه‌ندکردنی ئه‌م سنووردارییه‌ی چه‌مکی هه‌والگری، چوارچێوه‌که‌ی به‌ جۆریک له‌ جۆره‌کان هه‌ر به‌ ناپه‌رونی ده‌میتیته‌وه‌، چونکه‌ خودی چه‌مکی "ئاساییشی نیشتمانی" پێناسه‌نه‌کراوه‌ . مانای سه‌ره‌که‌یه‌کی ده‌بیت سه‌روکاری هه‌بیت به‌ پاراستنی نیشتمانی له‌ژێ هه‌ر هه‌ره‌شه‌یه‌ک که مه‌ترسی بیت بۆسه‌ر ولاتیک، به‌شێوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی هه‌ره‌شه‌ی سه‌ربازیی له‌لایه‌ن ولاته‌ بیانیه‌کانه‌وه‌ . کاتیک نه‌ته‌وه‌یه‌ک داگیرده‌کریت یان خه‌ریکه‌ داگیر بکرت، کێشه‌کانی ئاساییشی نیشتمانی ئه‌و ولاته‌ ده‌کرینه‌ چه‌قی ئامانجی ئه‌و ولاته‌ بۆنه‌وه‌ی خۆی له‌ شکست بپاریزیت یان پێگا له‌و داگیرکردنه‌ بکرت و هه‌ ئاساییشی خۆی به‌رقه‌رار بکات له‌ دژی حاله‌تی هاوشێوه‌ که ده‌کرت له‌ داها‌توودا په‌ووده‌ن . له‌کاته‌ که‌مه‌تر مه‌ترسیداره‌کاندا، په‌نگه‌ که‌مه‌تر په‌وون بیت کامه‌ نه‌ته‌وه‌ی بیانی، پوودا، یان باروونۆخ ده‌بنه‌ هه‌ره‌شه‌ له‌سه‌ر ئاساییشی نیشتمانی وه‌ به‌م پێیه‌ش پتویست به‌ وشیااری و ئاگاداری ده‌زگا‌کانی هه‌والگری ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌ ده‌کات .

گرفته که زیاتر قول دهبیته وه بهۆی ئه و راستیهی که بهرژه وهندی ئاساییشی نیشتمانی، وه بهم پیتیش هه ره شه کانی سه ری، ناکریت به شیوه یه کی سه ریه خۆبیانه ی جۆری نه ته وه ی حکومه ت (یان پزیم) وه روانینی ئایدۆلۆژیایه له قه له م بدریت. هه رچهنده بینینی واقیعبینانه واده رده که ویت که بهرژه وه ندبه نیشتمانیه کان به هۆی فاکنه ری سیسته می نیتونه ته وه یی، پامانی ئایدۆلۆژی، وه زیاتر کولتوری سیاسی ولاتیک دیاریده کریت، وه نه مهش له وه رهنگ ده دانه وه که چۆن حکومه تیک تییان ده گات.^۱ بۆ نمونه، ده کریت کاره کته ری پزیمیک ئایدۆلۆژی ئه وه دیاربکات که ئایا ولاتیک بیانی وه ک هه ره شه یه ک ده بییت یان نا. ده بیت له م سه رده مه دا ئه وه له بهرچاوبگیریت که نۆخی هه نووکه یی و هیزه شۆرپشگێره کان بۆچوونی جیاوازیان هه یه ده رباره ی ئه وه ی چ شتیک بۆسه ر ئاساییشی نیشتمانی هه ره شه یه .

هه والگری خۆجیبی

ته نانه ت پووبه ریکی فراوانتر، که تیایدا سه روشتی پزیمه که کاریگه ری ده بیت له سه ر چوارچێوه ی هه والگری، ئه وه یه که پیتی ده وتریت "هه والگری خۆجیبی". هه ر حکومه تیک ده بیت نه ک ته نیا مشوری هه ره شه کانی ده ره وه بخوات (وه ک داگیرکاریه ک له پتی سوپاوه) به لکو ده بیت نیگه رانی هه ره شه کانی بیته له دژی تواناکه شی بۆ بهرپێوه بردنی ولاته که ی، یان خودی وجودی حکومه ته که ی، ئه و هه ره شانیه که له لایه ن تاک یان

^۱ Adda Bozeman, *Strategic Intelligence and Statecraft: Selected Essays* (Washington, D.C.: Brassey's [U.S.], ۱۹۹۲).

گروپىڭكە ۋە لەناو سنوورەكانى ئەو ۋلاتە ۋە سەر ھەلدەدەن. دەكرىت ئەم جۆرە ھەرەشانە لەلەپەن چەند گروپىڭكە ۋە بن كە نيازبان ۋايە لەرېنگى نامرەزى ناياساىيە ۋە حكومەت بېروخىنن، بەتايبەتى بەبەكارمىنانى توندوتىژى بۇ گروپىنى سىياسەتەكانى ئەو حكومەتە، ياخود دەركرىنى ئەندامە سەرەكەكانى سىياسەتفانانى گروپىڭكى ديارىكرەوى ئەنتى، نەتەۋەيى، يان ئايىنىي. بەلام چۆن حكومەتېك ئەم جۆرە ھەرەشانە بيار ۋ پىنئاسەيان دەكات، ئەمە بەتووندى پشت بەجۆرى ئەو حكومەتە ۋ شىۋازى پىنكەتەكەى دەبەستىت.

پژىمىك كە تىايدا بنەمالەيكە يان پارتىڭكى سىياسىي مۆتۆپۆلى دەسلەلتىيان كرىۋە، بۇ نمونە، بەرپژەيكەى نۆد نۆدەي جۈۋلانەۋەي سىياسىي ناۋەخۆ بە ھەرەشەي ئەمنى لەقەلم دەدەت، ۋە دەزگا ھەۋالگىرەيكەى بەرپژەيكەى نۆد سەرنج دەخاتە سەر ديارىكرىد ۋ لەكرتايىشدا لەناۋىردىنى ئەو ھەرەشەيە. لە توندنازۆتەين حالەتدا، حكومەتېڭكى ۋلاتىڭكى تۆتالىتارى رەنگە ھەموو ئەو كەسانەي ئەندامى پارتە دەسلەلتدارەكە نىن ۋەك نوژمنى راستەقىنە يان شارلۋە لەقەلم بەدات. ^۱ بەپىچەۋانەۋە، بىرۆكەى "تۆپۆزسىۋىنى راستگو"، ھەرۋەك لە سىستەمى پەرلەمانى ۋ دىموكراسىدا دەبىنرەت، ئەۋە دەگەپەنەت كە

^۱ لەكاتى كەرتنى پژمى شىۋەي ئەلمانىاي پۆژمەلات، دەردەكەۋىت كە ئەمە لە پراڭكەكا چۆن بوۋە. لەكاتى لەننۆچۈۋەنيدا، دەزگاي ھەۋالگىر كۆمارى دىموكراتى ئەلمانى زىتەر لە ھەشتاۋەت ھەزار سەريازى بلۆۋەپىكرد، سوۋدى لە پىتچ سەد ھەزار ھەۋالدىز ۋ ھەۋالدىرى پارت تايم ۋەرگرت، ۋە دەستى بەسەر فاىلى شەش مىليون ھاۋلاتى ئەلمانىاي پۆژمەلتدا گرت.

رکابہرہ سیاسیہ ناخوئیہکانی حکومت نابنہ ہرہشہ بق سہر ناساییش وہ ہمیشیہش نامانجی گونجاو نین بق دہزگانکی ہوالگری^۱۔

ہرورہما، شو گروپہ خو جیبیانہی کہ نک تہنیا نہیاری حکومتی شو کانن ہلکو نہیاری سیستہمی حکومتی گہ لیکن (یان پڑتیک)، دہکرت بہچہندین پڑگا وک ہیزکی دہرہکی دیاری بکرتن۔ شتیکی کردہییشہ کہ رہنگہ شو گروپہ یان لایہنہ لہجیاتی ہیزکی بیانی لہم ولتہدا کاریکات بق ہرزہوہندی شو ہیزہ بیانیہ کہ لہ ناساسدا نہیاری حکومتہکیہ۔ ہرورہما دہکرت گروپ و کہسایہتی واہبن کہ ہمان نامانجیان ہہبیت لہگہل ہیزکی دہرہکی وہ لہ نہنجامیشدا کار بکن بق شوہی بہو نامانجانہ بگن۔ لہ کورتاییدا، دہکرت گروپگی واش ہبن کہ لہ تایدولوزیہت و باوہردا لہگہل نہیاریکی بیانیدا ہاویہش بن بہلام پیورہندی راستہقینہ و ناشکراشیان لہگہلیدا نہبیت۔ پڑتہ جیاولزہکان دہکرت بچوون و پامانیان ہمہجور بیت لہ دیاریکردنی شو جورہ گروپانہ وک ہرہشہیکہ نیشتمانی، لہ دژی شو لایہنہدا کہ دہبیت زانیاری ہوالگری لہدژی کوبکرتہوہ۔

ہوالگری و جیبہجیکردنی یاسا

پرسیکی پیورہندیار بہوہی پتی دہوترت ہرہشہی "نیونہتہوہی"، کہ لہ حکومتیکی بیانیہوہ ہلناقولیت بق نمونہ، بازرگانیکردن بہ مادہی ہوشہر و سپکر، تیریزمی نیودہولہتی، یاخود چہند جوریکی

^۱ Richard E. Morgan, *Domestic Intelligence: Monitoring Dissent in America* (Austin: University of Texas Press, 1980), 10-17.

تايبه تى تاوانى پښخراو، خڅى له م بواره دا ده بښتته وه . ده كړت نه مانه
 هره شهى جددى بن بڅ كامه رانى نه ته وه يهك، به لام نم هره شان
 ده كه ونه ناو سنوورى جڼبه جڼكړدى ياساوه نه وهك كارى هه والگرى .
 سره پاي نه مهش، زډرجارى هه والگرى خڅى هه لئه قورتنڼتته ناو نم
 مه سلانه وه بڅ نه وهى له دڙيان بجه نكڼت، جا نه مهش هڅكارگه ليكى زډى
 له پشته وه يه . يه كه م، نم جڅره هه په شان له چالاكى دهره كى پڼك نڼن،
 كه ده بڼتته هڅى سنووردار كړدى جڼبه جڼكړدى ياساى شو ولاته، وه
 زډرجار شو هه په شه يه له ولاتى بنچينه وه به هڅى لاوازي ده زگاي
 هه والگرى و ياساوه به رپه رچ نادرڼنه وه، بڅيه به ناچارى ده بڼت له
 چوارچڼوهى هه والگرى دا مامه لئى له كه لدا بكرت . له م دڅخه دا، ده بڼت
 داوا له هه والگرى بكرت بڅ نه وهى زانبارى كڅبكاته وه دهر باره ي پڼگى
 دهره كى نم چالاكيانه، زانباريگه ليك كه نه گهر هه والگرى كارى له سر
 نه كات شو تاوانرڼت به ده ست به پڼرڼن .

دووه م، كه خالڼكى زډر گرنه، جڼبه جڼكړدى ياسا هه ميشه كاتڼكى
 زډى ده وڼت، وه ده بڼت پڅسه كه بوه ستڼت تاوه كه تاوانه كه
 نه نجامده درڼت، يان خهريكه رپوده دات، وه دواتر ياسا بڅى هه يه هه ولڼدات
 چاره سرى شو تاوانه ديارىكراوه بكات و نه نجامده رانڼشى به سزاي خڅيان
 بگه يه نڼت . نه مه جڼگاي قبول كړن نييه له هه مبه ر چنډ پرسىكى
 هه په شهى نڅونه ته وه بييدا . رپودا وڼك، وهك ته قانډنه وهى فرڅكه يه كى
 گه شتيا رى، زيانڼكى زډر ده كه يه نڼت كه حكومه تڼك هه ولڼدات پڼگرى
 له و جڅره تاوانانه بكات نه وهك ته نيا له لىواى رپودانى چاره سرى بكات .
 هه روه ها، تاوانڼكى ديارىكراو، وهك قاچاغچيه تى مانده ي هڅشبه ر، پڼگه

بەشىك بېت لە تۆپەراسيۆنىكى پىكخراو لەلايەن باندىكى تاوانبارەو؛
 ئەگەر ئو باندە گەورە بېت وە بەشتوہيەكى باش پىكخراو بېت،
 دەستگىركىنى ئەنجامدەرانى بەك تاوان پەنگە كارىگەريپەكى ئاوا نۆدى
 نەبېت. ئەم جۆرە دەستگىركىنە ناوبەتاوانە وادەردەخات، بەبۆچوونى ئەو
 گروپە مافيايە، كە دەكرىت پووبدەن لەكارىكى ئاوا مەترسىدار و گەورەدا.
 لە كۆتايىدا، تەنانت ئەگەر دەزگاكان قايىل بن بەوہى چاوەپى بەك تا
 تاوانىكى ديارىكراو پووبەدات، دەرفەتەكانى چارەسەركىنى زۆر بە
 تووندى پەيوەستە بەوہى كە پاشخانى زانىارىپەكى باشيان لەژىر دەسا
 بېت دەربارەى ئەو پىكخراوانە لەو تاوانەدا تىوہگلاون.

بەھۆى ئەم ھۆكارانەوہ، نۆربەى جار حكومەتەكان بۆ چارەسەركىنى
 گرفتى لەم جۆرە پەنا دەبەنە پىنگاى بەكارھىتەنى دەزگا ھەوالگىيەكان
 بۆ ئەم جۆرە چالاكيانە. لەجىياتى ئەوہى بوەستن بۆ كەردەيەكى تايپەتى
 تاوان كە سەرنجى بخەنەسەر، دەزگا ھەوالگىيەكان لەماوہيەكى دىژىدا
 زانىارى پىويست كۆدەكەنەوہ دەربارەى ئەو گروپ و كەسايەتيانە-
 ھاندەرەكانيان، سەرچاوەكانيان، پەيوەندىيەكانيان، نيازەكانيان، وە
 ھەموو ئەو سەرچاوانەى پەيوەندىيان بە بابەتەكەوہ ھەيە. زۆرچار
 پىويستە سيخوپىك بەكاربەتەين، كە زانىارى لەو گروپ و لايەنانە
 بگراژتەوہ بۆ دەزگا ھەوالگىيەكان. ھەروہا دەكرىت چاوەدەتەرى
 بخرىتەسەر دەزگاكانى گەياندىيان ياخود بەكارھىتەنى تەكنىكى تەرى
 كۆكردنەوہى زانىارى لەسەريان. بەم شىوہيە، دەزگاكانى ھەوالگىيە
 نۆربەى جار لە بەرەنگارىبوونەوہى ھەرەشەى گروپە نىونەتەوہيەكان
 تىوہدەگلاين. بەپشتبەستن بە چۆنەتى حوكمى پىژمەكە، تىوہگلانى

دہزگاکانی هوالگریی دہکرتیت سنوورداریتیت له هه مہبر چوارچیوہی بیانی چالاکیه کانیان، له کاتیتیکا لایه نه ناو خوییه کان له ناو مهودای دہزگاکانی جیبه جیکرینی یاسادا ده مینیتته وه .

ته نانهت له مامه له کرنی له گه ل تاوانی ته وای گروپه خوجیبیه ریکخراوه کاند، دہزگاکانی جیبه جیکرینی یاسا زورجار ته کنیکه کانی هوالگریی به کار ده مینن. بق نمونه، سه بارهت به جیبه جیکرینی یاسای خوجیبیدا، نیف بی نای جیاوازی ده کات له نیتوان لیکولینه وهی هوالگریی تاوانباری و لیکولینه وهی تاوانه ناساییه کان. له هه رویکیاندا، جوری پیشووی لیکولینه وه به "فراوانتر وه که متر جیاواز له ناسایی" وه سف دهکرا: سه رنج نه خراوته سه ر کارتیکی ته واکراوی تاوانکاری به لکو سه رنج خراوته سه ر ریکخراویکی تاوانکار که قه باره، پیکهاته، کاره کانی پابردوو، نامانجه کانی تاوانکاری نیازمه ند، وه توانای زیانگه یاندنی دیاریبکرتیت. هتلی جیاکراوهی نیتوان جیبه جیکرینی یاسا و رینگاکانی هوالگریی نه وهیه که نایا سه رنجه که له سه ر سزادانی کارتیکی تاوانکارییه یان به ره نگاریونه وهی ریکخراویکی که له م جوره چالاکیهاندا تیره ده گلنت.

تابووری و هوالگریی

چهند پرسینکی گرنگ هه ن که په یوه ندییه کی تووندوتولیان هه په له گه ل دہزگا هوالگرییه کان که خویان له پرسه تابووریه کاند ده بیننه وه. دووباره، نه مهش پشت به سروشتی رژیمه که و سیستمی تابووری نه و ولاته ده به ستیت. له سیستمی حکومتیکی پشتبه ستراو به تابووری، نیتر هوالگریی ناچار ده بیت خوی بخرتیتته ناو کایه کانی که رتی تابووری

ولات که پیدا به تاییه تی کاتیک ولات که په یوه ندی نابووری له گڼ ولاتانی بیانیدا ده به ستیت (وهک بازرگانی نیوده وله تی)، هه روهک چوڼ سه روکاری هه په له گڼ شو په یوه ندییه نیوده وله تیا نه ی که له گڼ ولاتانی تردا ده بیه ستن. سه ره پای هم کاره شی، ده کریت هه والگری به کاره یتریت بۆ به ره وپیشبرنی خوشگوزهرانی نابووری ولات. به ده ستیانی ته کنه لوزیای پیشکه وتووی خوړناوایی، بۆ نمونه، کارنکی گرنکی ده زگاکانی هه والگری به کیتی سؤفیه تی جاران بوو (وه وهک نامانجیکی گرنکی هه والگری روسیا و چین ده مینتیه وه). هم چالاکیه نهک ته نیا په رهی به ناستی ته کنه لوزی سهریازی روسیا وچیندا به لکو هه روه ولاتی پاراست له خه رجیکی زود و بارقورسی پیشخستنی ته کنه لوزی خوشیان، چ له پووی به کاره یانی بۆ هیزی سهریازی یان مه ده نی.

له نابووری بازاردا که متر پوونه کامه پرسی نابووری پوکاری ناساییشی نیشیمانی پویشیه که پوزش بهینتیه وه یان پتویست بکات به تیوه گلانی ده زگا هه والگریه کان. چند مه ودا یه کی تاییه ت هه ن، وهک خه ملاندنی توانای نابووری هیزی شارووی نه یاریک یان چاوه دیری کردنی که شه سه ندنه کانی دوزمن که کاریگری ستراتیژیان هه په له سه ر ناساییشی نه ته وه یی، ده زگاکانی هه والگری به زودی وئی ده ستخستنی زانیاری قول و تیروته سه لن له م باره یه وه. شو پرسه ی که په یوه ندی هه په به وه ی نایا ده زگا هه والگریه کان و ته کنیکه کان به کاره یترلون بۆ به ده ستیانی زانیاری پشت به وه ده به ستیت که تا چ نه اندازه یهک شو ولاتانه هه ولده دهن به نهینیی بیشارنه وه. به گشتی، پرسی نابووری کاریگری راسته و خوی هه په له سه ر بواری سیاسه تی سهریازی یان

سیاستی دهره‌وه، وه لیره‌شدا نهرکه قورسه‌که ده‌که‌وخته سر دهرگا هه‌والگریه‌کان. بۆ نمونه، له‌کاتی جه‌نگدا، ده‌کریت نامرانه هه‌والگریه‌کان به‌کاریه‌ینرین بۆته‌وه‌ی بتوانن بچنه‌ناو بابه‌ن ستراتیژیه‌کانی نوژمن (یان پنگاگرتن له نوژمن بۆته‌وه‌ی ده‌ستی به زانیاریه‌کان نه‌گات)، نه‌مه بیگومان نامانجی سه‌ره‌کی پاراستنی ناساییشی نیشتمانییه. به‌هه‌مان شیوه، له‌کاتی گفتوگو له‌گه‌ل ولاتیکی بیانیی له‌مه‌ر پرسه نابوویره‌کان، ده‌کریت ولاتیک تواناکانی هه‌والگری به‌کاریه‌ینت بۆته‌وه‌ی زانیاری دهرباره‌ی پنگه‌کانی گفتوگوی ولاتی به‌رامبه‌ر بزانیت. به‌شیوه‌یه‌کی گشتیتر، ویستی ولاتیک بۆ هه‌والگری نابوویری له‌سه‌ر پیشه‌سازی، بازگانی، وه‌ک چالاک‌ی نابوویری له‌ناو ولاتانی تردا ره‌نگه زیاتر پشت به‌وه ببه‌ستیت که نایا حکومه‌ته‌که‌ی "سیاستی پیشه‌سازی" هه‌یه که سوودی لئ بیینت یان نا. به‌م شیوه‌یه‌ش، پرس‌ی به‌کاره‌یتانی دهرگا هه‌والگریه‌کان بۆ به‌ده‌سه‌ته‌یتانی زانیاری نابوویری به‌شیوه‌یه‌کی فراوان په‌یوه‌سته به‌گفتوگوی گه‌وه‌ری له‌سه‌ر پۆلی حکومه‌ت له ناراسته‌کردنی داهاتووی نابوویری ولاتیک.

وه ده‌بیئت نه‌وه‌نده بو‌یریین که بپرسین له‌وه‌ی که نایا هه‌ر به‌راست هه‌والگری پئویسته بۆ به‌ره‌وپیشبردنی دۆخی نابوویری نه‌ته‌وه‌یه‌ک یان نا.^۱ هه‌روه‌ک کورتایی هاتنی جه‌نگی سارد هه‌ره‌شه‌ی به‌ره‌نگاری سه‌ریازی

^۱ نیاردیه‌کی تری جیا، که به‌شیوه‌یه‌کی راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندی به‌پشتیوانی هه‌والگری بۆ داپشتنی سیاست نییه، بریتیه له‌وه‌ی که حکومه‌تیک دهرگا هه‌والگریه‌کانی به‌کاریه‌ینت بۆ ده‌سته‌وتنی پاره. دهرگای هه‌والگری چه‌ندین دهره‌تی له‌به‌ره‌سه‌تن بۆ نه‌جامدانی نه‌م کاره، جا چ بۆ پاره‌دارکردنی

له نښان زلهیزه کانی جیهان له ناویرد؛ له نهجامدا، نیتړ پوځى هه والگریش له بواری ئابوویدا زیاتر یوو به سهنگى مهحک له ناو ولاتاندا.^۱ پیشکه وټنى ئابوویدی به هوځى ئه جوره فاکتورهانوه وهک سهرمایه یی وه به رهیتراو، به ره می کرټکاران، کارامه یی به پټوه بردن، وه ناستی په روه رده ی هیزی مرقیى به تټپه پپوونى کات به رزی و نرمی تن ده که وټ.

ټوپه راسیونه کانی خوځى یانیش سوککردنى بارى حکومت له پټى ترخانکردنى پاره ی بوى. ئه جوره ټوپه راسیونه نهټنیانه ده کرټ به کار به یتړین بؤ نهجامدانى چالاکی سووډبه خش له پووی پاره وه وهک مامه لى تلیاک و بهنگ وه جوره کانی تری به قاچاغ بردنى شتگه لى له م بابه تانه. دیار نییه که تا چ نه دنازه یهک حکومته کان ده زگا هه والگریه کانیاں به کارهیتراوه له م بواره دا، چونکه، وهک ئاشکرایه، سه رجم چالاکیه کانیاں به نهټنى و له ژیر په رده نه انجام دهن. یه کټیک له و نمونه ی له م پروه وه ئاشکرا بوو په یوه ندی به ولاتى فپه نساوه هه یه. به گوټیره ی وټه ی په پټوه برى پټشووی هه والگری دهره کی فپه نسا، که ده زگا که له ټوفه مبرى ۱۹۷۱ زانیویه تی که نه مریکا بریاری له مانگی ئایینه ددا ستانداردی زټر به رزیکاته وه، به م پټیه ش به شټیوه یه کی کاریگر به های ټولاری نرم ده کرده وه. نه مریکا "به نهټنى هه لسا به فروشتنى ټولار وه کرپنى فرانکی فپه نسی له ژماره یه کی بازارپى جیهاندا، بانکی ناوه ندی فپه نسا توانی پاره یه کی به رچاو که له که بکات که به شى پیداوښتى ټوپه راسیونه کانی ده زگا که بکات" بؤ ماوه یه کی باش.

^۱ به له به رچاوگرتنى توانای ته کنه لوژی و ئابوویدی، نه مریکا سه رنج ده داته سه ر پاراستنى نهټنى بازرگانی وه ته کنه لوژی. له وه ته ی سالى ۱۹۹۵ه وه، سه رۆکی ئه و ولاته سالانه راپوړتى خوځى ده نټریته کونگرټس له مپ سیخوپى دهره کی که پیشه سازى نه مریکایان به ئامانج گرتوه. توى خوټنه ر، ده توانی ئه م راپوړتانه و ماده ی یاسایى سیخوپى ئابوویدی له پټگى ناوه ندی دژه هه والگری نیشتمانى ببینی: www.nacic.gov

ہر وہ ما، لہرگاتہی رہنگہ برہنگی نڈد لہ پیشکہ و تنہ کان لہ بواری نابوری نیودہ ولہ تی پہلو بؤ بہاویژیتہ ناو ناساییشی نیشتمانی، پوون نیبہ ک حکومتی پیوہستہ، یان تنانہت دہ توانیت، کاریکی شایستہ بکات دہریاری ئەم جۆرہ پیشکہ و تنانہ. سہرہ پای ئەمەش، لہ کۆمەلگاہیکی دیموکراسیدا، سیاسەتی نابوری زیاتر بہ ہۆی بەرژہ و نسیبہ ناوخویہ کاندای بریاری لہ سہر دہدریت وەک لہ رامانیککی یەگرتوو (جا لہ سہر بنہمای زانیاری ہوالگری بن یاخود نا)ی ژینگہی نابوری داہاتوی جیہان. بہ ہۆی ئەم ہۆکارانہو، پوون نیبہ کہ نایا حکومتیکی وەک ئەمریکا بہ کارہینہریکی سہرہکی ئەم جۆرہ ہوالگریہ ئەبیت یاخود نا. بہرژہ و ہندی نابوری تاییت رہنگہ زیاتر گرنگ و چالاک بیت لہ و ولاتہ دا، بہ لآم پوون نیبہ کہ ئەو زانیاریانہی کۆکراونہ تہوہ بہ ہۆی چالاککی ہوالگری نھنیبہوہ لہ سہر حیسابی حکومت دہکریت بہ ہاوسہنگی بہ سہر دہزگا و ہا ولاتیاندا دابہش بکریت بؤ بہرہ و پیتشبردنای بہرژہ و ہندی نابوری تاییت. ^۱

ٲٲو ریوشیتنہ یاسایانہی ئەمریکا لہ سہر بہ کارہینانای ہوالگری نابوری خزی دایانہ نہبۆتہ ہۆی و ستاندنای ئەو ولاتہ لہ تاوانبارکدنای ولاتانای تر کہ دەست لہ کاروباری نابوری ئەو ولاتہ وەردہ دەن. لہ مہمبەردا، ولاتانای تریش لہ پەرلہمانی ئەوروپیدا لہ شوباتی ۲۰۰۰دا ئەمریکا و ہاوپہیمانہکانای تاوانبارکرد بہ کارہینانای زانیاری دەستگہ و توو لہ رنگای ئەو سیستہ مہی کہ پیتی دہ وتریت (Echelon) کہ سیستہ میکی نیودہ ولہ تی نابورییہ بؤ ہا کاریکردنای کۆمپانیاکانیان لہ بەدستہینانای قازانجی بازگانیدا. بہ لآم بەگشتی ئەم تۆمہ تبارکردنہ لہ لایەن بہرژہ و ہری پیٹشوی سی نای ئەی، جہیمس و سلی، لہ کۆنگرہ یەکی پۆژنامہ فانیدا

پەرسە "ئاساسىيەكان" ى تر

ھەندى لە فېرخواز و قوتابىانى ھەوالگىرى بانگەشەى نەو دەكەن كە سەرەپاى ئابورى، گىرقتە "ئاساسىيەكانى" ى تىرىش دەبىت بخرىتەناو چوارچىۋەى ھەوالگىرىۋە بۇ نمونە، پەرسەكانى ژىنگە. لەكانىكا كە ئارگومىنتەكە لەسەر نەو بىنەمايە دارىژراۋە كە كىشە ژىنگەسىيەكان كارىگەرىيان ھەبە بۆسەر ئاساسىشى نىشتىمانى، ھاندەرى سەرەكى برىتىيە لەۋەى كە سىستەمەكانى كۆرى ھەوالگىرى تەكنىكى گەشەسەندەو بۇ مەبەستەكانى تر دەكرىت بەتتېپەپىۋونى كات ھاوكار بىن لە گورپانكارى ژىنگە بەسەر پەوبەرىكى زۆرى خاك، ۋە دەكرىت نەم كارە بە تىچۋونىكى كەم نەنجام بدرىت.

ھەوالگىرى و سەردەمى زانىارى

بەلەبەرچاۋگىرتى نەو پاستىيەى كە ھەوالگىرى مامەلەبەكى پاستەوخۇ لەگەل زانىارىدا دەكات، شىتىكى ئاساسىيە ۋا لىكېدېتەۋە كە نەم كارە بەچەندىن پىگاۋە كارىگە دەبىت، نەمەش بەھۆى لەدايىكېۋونى چەرخىكى نوئى كە پىتى دەۋترىت "سەردەمى زانىارى". بىرۆكەى سەردەمى زانىارى

لە ئازارى ۲۰۰ رەتكرانەۋە. ۋسلى راپكەيانە نەو ھەوالگىرىيەى كە لەزى دامەزراۋە بىيانىەكاندا بەكاردېت خۇى لە سىن بواردا دەبىنئىتەۋە: جىبەجىكرىنى ئابلوقەى دلراى بۆسەر نەو ۋلاتانە، فرۇشتىنى كەلۋەل ۋ بەرھەمىك كە بەكارىن بۇ بەرھەمىتئانى چەكى كۆمەلكوز، ۋە لىكولېنەۋە لە دەرفەتى بەرتىلدان لەلايەن دامەزراۋە نانەمىرىكەكانەۋە بۇ پكابەرىكرىن لەگەل كۆمپانىا نەمىرىكەكان. بۇ خويۇندەۋەى تەۋلۋى بابەتەكە، سەردانى نەم پىنگەبە بكە:

www.iptvreports.mcmail.com/ic%2kreport.htm#Report

بیگومان زیاتر نادیارہ . کہچی ناشکرایہ نہم پھوتہ نقد گرنگہ چونکہ توانویہتی پڑپھوی چہندین دامہ زراوہ بہ چہندین پڑگا بگوریت بہ تابیہتی دامہ زراوہ بازگانہ کان۔ وہک دیاریشہ کاریگہ ریہہ کی گرنگیشی ہہ پھوسر خودی دامہ زراوہ کانی حکومہ تیش۔

لہ پھوی تہ کنیکہ پھوہ، ہؤکاری سہرہ کی لہ پشت نہمہ بریتیبہ لہو پیشکہ وتنہ بہرچاوانہی بواری تہ کتہ لٹوژیا کہ لہ بوارہ کانی پھوسہ و گہ یاندنی زانیاری بہ دەست ہاتوون۔ ہہرچہ نندہ، گورانی تہ کنٹولوی تہ نیا بہ شیکہ بچوکی وینہ گہ ورہ کہ یہ: گورانہ کان لہ بواری تہ خلآقی و دامہ زراوہ کی کاریگہ ریہہ کی زیاتری ہہ یہ کہ لہ تہ نجامی سہرنجدان لہ سہر زانیاری وہک ہؤکاری سہرہ کی چالاکی دامہ زراوہ کی بہ دەست ہاتووہ۔ (لہ بواری سہریازیبیدا، زورہی جار وہک "شورپش لہ کاروباری سہریازیبی" لہ قہ لہم دەدریت، نہمہ زیاتر پشت دە بہ ستیت بہ پراددہی سوودی نہو زانیاریہ بؤ بہ نامانج گرتنی جؤرہ نوپکانی چہکی پیشکہ وتوو، وہ توانای پیشکہ وتوو بؤ کورکرنہ وہ و لیکدانہ وہ، وہ پوچہ لکرنہ وہی زانیاریہ کہ لہ ثانوساتی گونجاودا بؤ مہ بہستی تہ نجامدانی چالاکیبہ ک۔)

کاریگہ کی نہم گورانانہ لہ چہندین بواردا خویمان دەنوینن۔ نہو گورانکاریانہ پیشنیازی چہندین پڑگاہی جؤراوجؤر دەخہ نہ پھوو کہ تیاپاندا زانیاریہ کان بہ خیراتر بگہ ونہ دەستی حکومہت و تہ وانیش بہ کاریان بہینن بؤ تہ وہی داپشتنی سیاسہتی ولاتہ کانیان لہ سہری داپڑن۔ سہرہ پای نہم، نہم گورانکاریانہ سہرنج دەخہ نہ سہر بہی تہو زانیاریہ بہر دەستانہ لہ سہرتاسہری کومہ لگادا، لہ ناو بہ شہ ناہہ والگریہہ کانی حکومہت و دہرہ وہی حکومہ تیش۔ بہ واتاپہ کی تر، دەزگا ہہ والگریہہ کان کارکردنیان

له دهزگاکانی تریشدا بۆ ناسان ده‌بیت وه ده‌بن به‌به‌شیک له پروسه‌ی کۆکردنه‌وه، شیکردنه‌وه، وه له‌کوته‌اییدا بلۆک‌کردنه‌وه‌ی زانیاره‌کار- واته، ده‌زگا هه‌والگریه‌کان، سه‌باره‌ت به‌ هه‌ندێ لایه‌نی جووری زانیاری، زیاتر به‌هێز ده‌بن له‌ پووی "پکابه‌ریکردن" له‌ پێدانی دانای گرنگ به‌ داڕێژه‌رانی سیاسه‌تی ولات. به‌ تێرامانی له‌ حکومه‌ت وه‌ک دامه‌زراوه‌یه‌کی گه‌شتی، پرسه‌که‌ لێره‌دا ده‌بیت ئه‌وه‌ بیت که‌ تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک ده‌توانریت ئه‌و زانیاریانه‌ له‌ به‌رزه‌وه‌ندی ولاتدا به‌کاربه‌ین، وه‌ له‌ شوینه‌کانی تری ولاتدا پوچه‌ل بکرینه‌وه، وه‌ چۆن دلنیایی ئه‌وه‌ به‌ده‌ن که‌ به‌رهمه‌ی گرنگی ده‌زگا هه‌والگریه‌کان تیکه‌ل ده‌بیت له‌گه‌ل سه‌رچاوه‌کانی تری زانیاری به‌ شتیه‌یه‌ک که‌ به‌توانیت به‌ باشترین شتیه‌ خزمه‌ت به‌ زانیاری پتویستی حکومه‌ت بکات.^۱

پێکهاته‌کانی هه‌والگری

هه‌والگری بۆسه‌ر چوار به‌شی سه‌ره‌کی دابه‌ش ده‌بیت که‌ به‌ شتیه‌یه‌کی گه‌شتی پێی ده‌وتریت "پێکهاته‌کانی هه‌والگری":

- کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری (Collection)
- شیکردنه‌وه‌ی زانیاری (Analysis)
- چالاکێ په‌نه‌ان (Covert action)
- دژه‌ هه‌والگری (Counterintelligence)

^۱ Bruce D. Berkowitz and Allan E. Goodman, *Best Truth: Intelligence in the Information Age* (New Haven, Conn.: Yale University Press, ۲۰۰۰).

لہر نہوی ئەم پښکھاتانہ به تیروتہسەلی له بهشەکانی داھاتوودا باسکراو، باسکردنیان لێردا تەنیا بۆ ئەوہیە تیشکبک بخەینە سەر سروشتی ھەرچوار جۆری چالاکى ھەوالگرسى وە پەيوەندىکەيان به يەکەوہ بخەینەپوو.

کۆکردنەوہى زانیاریى بریتیبە لەکۆکردنەوہى داتای سەرەتایی و پوخت لە پښگای سیخوپس؛ ئامرازى تەکنیکی (وینەگرتن، نرەکردن بۆناو ئامیزى ئەلیکترۆنى گەياندن، وە پښگای تری بەکارھێنانى تەکنەلۆژیا)؛ گەپان بەدوای "سەرچاوەى کرلوہ" (بۆ نمونە، نووسراوى چاپکراو، وە پەخشى راډیۆیى و تەلەفزیۆن)؛ یان بە ھەر شتێوازىکى تر. لەکاتیکیدا کۆکردنەوہى زانیاریى بايەخى تايبەتى خۆى ھەيە لە کارى ھەوالگرسیدا، بۆچوونەکان جیاوازن لەمەپ گرنكى پڙەيى مېتوډى بەکارھێنانى پښگاکانى. بۆ نمونە، فێرخوازانى ھەوالگرسى سېبەيتيان ئەنجامداوہ دەریارەى پڙەيى گرنكى "سەرچاوەى کرلوہ" و ئەو پښگایانەى تايبەتن بە دەزگا ھەوالگرسىکان، وە پڙەيى گرنكى سیخوپس و کۆکردنەوہى زانیاریى لە پښگای تەکنیکەرە. زانیارییە کۆکراوہکە ھەرچەندە باش بێت، نزیکەى ھەرگیز شتێکى پوون نادات بەدەستەوہ. بە واتایەکی تر، ئەم زانیارییە کۆکراوہ پێویستیان بەوہ ھەيە شیبکرتتەوہ، ئەگەر مەبەست لیتیان بەکارھێنانیان بێت لەلاین داڕپڙەرانى سیاسەت و ھەرماندە سەریازییەکانەوہ. لە زۆریەى ھەرە زۆدى کەیسەکاندا، زانیارییە کۆکراوہکان ناتەواو، ناپوون، وە جیگای گومانن وە بێگومان ئەمەش سەردەکیشیت بۆ ئەوہى دەکرتت چەندین لیکدانەوہیان بۆ بکرتت، بەمەش کارێکى ئاسان نابیت ھەروا بە سادەيى متعانه بە

پوهکشی نهو زانیاریانه بکهین. هر بویه، پرؤسهی شیکرډنره و لیکانه وهی زانیارییه به ردهسته کان بؤ نه وهی برپاریان له سر به دین دهریاریه توانا، نیاز، کرده کانی لایه نیکی تر له نرکه هر گرنه کانی پرؤسهی هه والگریی داده نریت. نه نانهت کاری فورستر بریتیه له پرؤسهی پیشبینیکرډنی توانا، نیاز وه کرده وه کانی داهاتووی حکومتیکی بیانی یان دامه زلوه یه کی سیاسی.

چالاکي په نهانی له پیکهاته کانی تری هه والگریی جیاوازه له وهی که کاتیک کاری نه مان گه پان و پاراستنی زانیارییه، به لام نرکی سره کی بریتیه له وه که ده یه ویت راسته و خؤ کاریگری هه بیت بؤ سر پوودلوی سیاسی. له پوری به هیزی و چپی کاره که وه، چالاکي په نهانی ده کريت خؤی له قایلکردن و پروپاگنده بؤ کرده ی نیمچه سر یازی ببینته وه؛ نه م چالاکيیه سر یازییه به م شتوره یه پیناسه کراوه "کرده یه که له نیوان دبلوماسیه ت و جهنگ."

له کاتیکدا ته کنیکه کانی به کاره یانی نه م کاریگرییه زؤد و زه وه نندن، تاییه تمه ندی هاو به شیان هه یه له وهی هه روا به ناسانی هه ستیان پیناکریت به واتایه کی تر، پؤلی حکومت له نه نجامدانی چالاکیه که هه روا به ناسانی دیار نییه یان بؤ پای گشتی خه لک ونه. به هؤی نه مه وه، توانای ده زگایه کی هه والگریی بؤ نه وهی به نه ینی کاریکات زؤدیه ی جار به و واتایه دیت که نه و ده زگایه تره خانکروه بؤ نه وهی چالاکیه کی په نه انیش نه نجام بدات. به لام هه روهک له سره وه دا باسکرا، چونکه نه م چالاکيیه له جیبه جیکرډنی سیاست پیک دیت نه وهک ناگادار کړنه وهی دارنژهرانی سیاست، له نه مریکادا چه ند پیشنیاریک جاروبار ده خرانه پوو که چالاکي په نهانی نابیت

کاری همان دهزگا (سی نای نهی) بکات که هه‌لده‌سنیت به کوکردنه‌وه و شیکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری. له‌لایه‌کی تره‌وه، هه‌ردو ولاتی

ا سیخوری، له‌پیشه کۆنه‌کانی ولایه‌ته به‌کگرتوه‌کانی نه‌میرکایه به‌تایبه‌تی له‌جنگه نیوه خۆیه‌کانی به‌لام له‌پاش سالی ۱۹۴۷ له‌گه‌ل ده‌ست پیکردنی شه‌ی سارد له‌نیوان بلۆکی پۆژمه‌لات و بلۆکی پۆژئاوادا سیخوری بووه به‌هه‌موو شتیگ بز نه‌میرکا، به‌لکوو به‌پیشه‌یه‌کی نیشتمانی داده‌نری سیخوری کردن له‌خزمت نه‌میرکا راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن ده‌زگایه‌ک به‌پۆه‌ده‌بردیت به‌ناوی (هه‌والگری ناوه‌ندی نه‌میرکا)، که‌ناسراوه به (C. I. A) وه‌پیشی ده‌لین (سیا)، نقد جاریش پین ی ده‌لین ده‌ولتی سووه‌می نه‌میرکا، نه‌م ناوه‌ش بۆ کاریگری نه‌م ده‌زگایه ده‌گه‌پۆته‌وه که هه‌یه‌تی له‌سه‌رحیبه‌ان ده‌توانین بلتین نه‌میرکا بپ هه‌والگریه‌کی ناتوانی به‌شیکي بچوکیش له‌و سیاسته‌ی که ده‌یه‌ویی له‌جیبه‌ان بیسه‌پتین سه‌رکه‌وتوبن نه‌گر پالپشتی نه‌م ده‌زگایه نه‌بن.

به‌له‌وه‌ی ده‌زگای هه‌والگری ناوه‌ندی دوست بین نه‌میرکا به‌هۆی وه‌زاره‌تی ده‌روه و ناوه‌خۆ له‌پۆی ده‌زگایه‌ک به‌ناوی (نوسینگه‌ی خزمه‌تگوزاری ستراتژی) کاره هه‌والگریه‌کانی نه‌نجام ده‌دا. به‌لام نواتر له‌به‌رواری ۱۹۴۷/۹/۱۸ له‌سه‌رده‌می سه‌رۆکایه‌تی نه‌وکاته‌ی نه‌میرکا (هاری ترومان) فه‌رمانی دا به‌ دامه‌زاندی هه‌والگری ناوه‌ندی نه‌میرکا (C. I. A) له‌ نیستا بۆته به‌هتیزترین هه‌والگری له‌ جیبه‌ان و سیاسته‌ی نه‌میرکا به‌پۆه‌ده‌بات

بودجه‌ی سالانه‌ی هه‌والگری نه‌میرکی نه‌ینییه، زۆتره له‌ بودجه‌ی چهند ولاتیکی تازه‌پینگه‌یشتوو هه‌تا کۆنگریس و کۆشکی سپی بری نه‌و بودجه‌یه به‌ ته‌لوی نازن. نقدجار کۆنگریس په‌زامه‌ندی داوه له‌سه‌ر سه‌ره‌کردنی بره‌پاره‌یه‌ک بۆ په‌ژده‌ی حکومی که‌چی پاره‌که چۆته که‌نجینه‌ی هه‌والگری نه‌میرکایه‌وه ژمیر یاری هه‌والگری نه‌میرکی له‌ لانگی ده‌توانن هه‌ربره‌ پاره‌یه‌ک سه‌رف بکات بین نه‌وه‌ی پنیویستی به

پسوله و بهمانه هيتانه وه هېن. ههروهه هه والگرى شپوهى خه رجكردنى بودجه كه بؤ كوڅنگرئس شى ناكاته وه بؤيه هه والگرى نه مريكى بؤته دوله تينكى سه ربه خؤ له ناو ولاى نه مريكا.

فه رمانبه رانى هه والگرى نه مريكى هه مان پله وپايه ي فه رمانبه رانى دامه زلوه گاننى تريان هه يه، موچه ي ديارى كراو بؤ نه و پله يه وه رده گرن، له گه ل هه ندئ زياته ي تاييه تى كه به بيانو و ناوى جوړاو جوړ ده ياندرئتى له گه ل نه وشدا نه وان ملكه چى ده سه لآتى هه دهنى نين، ناشكرايه كه سه رؤكى هه والگرى مافى دامه زواندن و ده ركردنى هه موو فه رمانبه رؤكى هه يه بين لئيبچينه وه و بين گه رانه وه بؤ سيستمى حكومى تاييه ت به فه رمانبه ران

هه والگرى نه مريكى له سن به كه ي سه ربه خؤ پڼك دئت:

به كه ي كوڅكردنه وه ي هه وائى ده ركه ي.

به كه ي كوڅكردنه وه ي دژه هه والگرى و دژه سيخوپه كان.

به كه ي ده ست تيؤه ر دانى نه ئينى له ولاتانى ديكه دا

نه م ده زگايه خاوه نى ژماره يه كى زؤره له سيخوپ و هه والگره كان كه به جيهاندا بلاو بوونه ته وه ، سه رجه م زانياره جزواو جزوه گاننى كه سيخوپه كان كوڅيده كه نه وه ره وانئى باره گاي هه والگرى ناوه ندئ نه مريكى ده كرت له (لانگى). باره گاي سه ركه ي CIA ده كه وئته ده رووبه رى واشنتون له (لانگى) به دورى ۱۵ كيلؤمتر، بؤ پاراستنى نه م باره گايه رنوشوئنى ناسايشى توند په يره و ده كرت، ده وره دراوه به كامئراى چاودئيرى و پاسه وائى چه كدار، رټگه نادريت به هيچ كه سټيك سه ردانئ هه ندئ ژورى نه م باره گايه بكات چونكه تاييه تن به پسيؤر و زانايان. نه م باره گايه جيگاي كارمندان و پسيؤرانئ ده زگاي هه والگرى نه مريكه، كه تنيدا بين ماندوو بوون كار ده كن بؤ شيكردنه وه ي زانياره دزلاوه كان، ههروهه جىگاي

نمیرکا و بریتانیا به نژومون بویان سه‌لمینراوه که هه‌بوونی نورو دامه‌زراوه بۆ نه‌نجامدانی چالاکی نهینی (یه‌کیکیان سیخوری وه نه‌وینریان چالاکی په‌نهانی) ده‌بیته هژی به‌هه‌دردانی وزه‌یه‌کی نۆر، پکه‌به‌ری هه‌روو ده‌زگا که وه خۆته‌هلقورتاندنی هه‌ردووکیان؛ له نه‌نجامدا جۆرک له پکه‌به‌ری دروست ده‌بیت.^۱

دژه هه‌والگری بریتیه له پاراستنی کۆمه‌لگایه‌ک (وه به‌تایبه‌تی تولا هه‌والگریه‌کانی) له‌دژی هه‌ر زیانیک که په‌نگ له‌لایه‌ن ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی نه‌یاره‌وه پیاده بکرت. هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه، به‌ره‌نگاریه‌وه‌ی هه‌والگری به‌هژی پرۆگرامه‌کانی ناساییشه‌وه ده‌سته‌به‌ر ده‌بیت (ده‌بیت لایه‌نه په‌یوه‌ندیداره‌کان ده‌ست هه‌لینن بۆ پاراستن و به‌نهینی هیتشته‌وه‌ی نه‌و زانیاریانه‌ی که نابیت بکه‌ونه ده‌ست هه‌موو که‌سێک)؛ وه به‌هژی دژه هه‌والگریه‌وه (ئامانج له‌م کرداره ناشکرکردن و گرتنی سیخوری بیانییه بۆ نه‌وه‌ی ده‌ستی نه‌گات به زانیاری نهینی). هه‌روه‌ها به‌ره‌نگاریه‌وه‌ی سیخوری هه‌له‌ده‌ستیت به پاراستن له‌دژی

نه‌و زانیانه‌یه که به‌رده‌وام کار ده‌کن بۆ به‌ره‌م هیتانی نویتترین دامینان له تکه‌هلقۆزای هه‌والگری.

هه‌موو بیانییه‌ک کاتژمیر ۸ کارمه‌ندانی هه‌والگری نهمیرکی له‌م باره‌گایه ده‌ست به‌کاره‌کانیان نه‌کن، له‌م باره‌گایه‌دا شاره‌زایان نه‌و زانیاریانه شیکار ده‌کن که سه‌رانسه‌ری جیهانه‌وه سیخوپه‌کانیان به‌ده‌ستیان هیتاوه هه‌روه‌ها نه‌و زانیاریانه‌ش که له ناوخۆی نهمیرکا به‌ده‌ستیان هیتاوه دواتر نه‌م زانیاریانه له‌په‌نگی کرمپه‌وته‌روه شیکار ده‌کرتن له چه‌ند په‌ره‌یه‌کدا کۆده‌کرتنه‌وه و ده‌یخه‌نه به‌رده‌ست سه‌رۆکی نهمیرکا بۆ نه‌وه‌ی بریاری کوتایی له‌سه‌ر بدات.

^۱ John Ranelagh, *The Agency: The Rise and Decline of the CIA* (New York: Simon and Schuster, ۱۹۸۶), ۱۹۹-۲۰۰

شیکردنه‌وه‌کانی هه‌والگری نه‌یاره‌که‌ی و توانای کۆکردنه‌وه‌ی زانیارییه‌کانی؛ ئه‌م کاره به‌هۆی ئۆپه‌راسیۆنی ته‌فره‌دان پیک دیت که زانیاری هه‌له‌ ده‌دات بۆ له‌خشته‌بردنیان بۆنه‌وه‌ی قایلپان بکات ئه‌و زانیاریانه‌ دروستن، وه له‌ ئه‌ساسیشدا وانه‌بن.

ئه‌گه‌ر که‌سیک یان ده‌زگایه‌ک بیه‌ویت خۆی بپارێزیت له‌ توانای هه‌والگری لایه‌نی به‌رامبه‌ر، ئه‌وا پتویسته‌ چه‌ند رێکارێک بگرێته‌به‌ر. ده‌کریت پتویست بیت چه‌ند هه‌نگاوێک بنییت بۆ ئه‌وه‌ی دانیایی ئه‌وه‌ به‌دیت که نابیت که‌سیک هه‌لبه‌له‌تیت به‌و زانیاریه‌ هه‌لانه‌ی له‌لایه‌ن ده‌زگا‌کانی تروه‌ به‌ ئه‌نقسه‌ت ده‌درین. به‌م پێیه‌ش، به‌ره‌نگاریبونه‌وه‌ی هه‌والگری ده‌بیت ئاگاداری ئه‌وه‌ بیت کۆکردنه‌وه‌ و شکردنه‌وه‌ی زانیاریه‌کانی به‌شێوه‌یه‌ک بپارێزیت که ته‌نانه‌ت خودی ئه‌ندامانی خۆیشی ده‌ستیان پێنه‌گات. هه‌روه‌ها، ده‌بیت هه‌ولی ئه‌وه‌ش بدریت که زانیاری هه‌والگری پتویستیش کۆبکریته‌وه‌ ده‌ریاره‌ی به‌ره‌نگاریبونه‌وه‌ی هه‌والگری لایه‌نی نه‌یار که ئامانجیان بریتییه‌ له‌ کاریگری دانان له‌سه‌ر حکومه‌ت یان کۆمه‌لگا. له‌کۆتاییدا، ده‌بیت بلتین که فراوانی چالاکی به‌ره‌نگاریبونه‌وه‌ی سیخوپی له‌سه‌ر ئه‌وه‌ به‌نده‌ که تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک هه‌ره‌شه‌کانی چالاکی هه‌والگری لایه‌نی نه‌یار جیگای مه‌ترسین.

بہشی نووہم

سیخوہ و نامیر و پرتوکخانہ کان: کٹرکرنہوہی داتا

نېمه سهاره ته به پټکها ته کاني هه والگري به وه دهست به گفتوگوزکه مان دهکين که سهره تا له کوزکړينه وهى داتاگان بکولينه وه بؤ نه وهى بتوانين به شپه په کي ته ندروست حوکميان له سر بدهين و بيانخه ملټين . ميتوده هه مه جوړه کاني نه و کوزکړينه وهى (ديسپليني هه والگري) ده کريت له مانه ي خواره وه پټک بټن:

- کوزکړينه وهى زانيارى له سرچاوهى مرؤفبه وه (به نردى سيخوپى).
- کوزکړينه وهى زانيارى به هؤى نامرازى ته کنىکي (هه والگري ته کنىکي).
- کوزکړينه وهى زانيارى له رڼگاي چالاکي ناپه نهانى به هؤى په يوه ندى دبلوماسى يان سرچاوه به رده سته کاني زانيارى، وهک په خشى راديؤى يان ته له فرزيؤى، وييسايت يان نه و سرچاوانه ي په يوه نديان به نينته رنټه وه هه په (سرچاوهى کرلوه).^۱

^۱ نه م سن ميتوده له باوترين نه و رڼگايان نه که بؤ کوزکړينه وهى زانيارى به کاردين به لام به و واتايش نيبه که نېتر هيچ رڼگايه کي تر نيبه و هر نه مه يان دروسته . بؤ نمونه، ده کريت زانيارى هه والگري له رڼگاي دزيني به لگه نامه يان کوز له باليوزخانه په کي بيانيدا کويکړننه وه . نه م جوړه دزيبه دهچپته خانه ي کوزکړينه وهى زانيارى له رڼگاي مرؤفبه وه، به لام جياوازه له کارى سيخوپى، هه روهک له سهره وه دا باسکراوه .

کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری له سه‌رچاوه‌ی مرقه‌یه‌وه

کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری به‌هۆی مرقه‌یه‌وه، یاخود سیخوڕپی، ئه‌و چه‌مکه‌یه‌ هه‌ر باسکرا، نیتێر "هه‌والگری" مان بێرده‌که‌وێته‌وه. ئه‌م شینوازه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری له‌ دیاریکردن و پاشان به‌کۆنگرێتی که‌سایه‌تییه‌کی دیاری بیانی پێکدێت، که‌ به‌هۆی پێنگه‌که‌یه‌وه له‌ ناو حکومه‌تێک متمانای به‌ده‌ست هێناوه، ده‌توانێت ده‌ستی به‌ زانیاری گرنگ بگات وه‌ به‌هۆی چه‌ند هۆکارێکه‌وه ده‌یه‌وێت ئه‌و زانیاریانه‌ بداته‌ کارمه‌ندانی ده‌زگا هه‌والگرییه‌کی تر. له‌ هه‌ندیک حاله‌تدا (به‌تایبه‌تی له‌ کاتی جه‌نگدا)، ئه‌و که‌سه‌ی ئه‌و زانیاریانه‌ ده‌به‌خشیت ده‌کرێت کارمه‌ندی حکومه‌تێک نه‌بێت به‌ لکو ته‌نیا تا که‌ که‌سیک بێت که‌ ده‌رفه‌تی هه‌یه‌ چاوه‌دێری (یان گوێی لێ بێت) شتێک بگات که‌ جێگای بایه‌خه، وه‌ک کاتی گه‌یشتن و پوێشتنی که‌شته‌یه‌کی جه‌نگی له‌ به‌نده‌ره‌که‌یه‌وه. ده‌کرێت ئه‌و که‌سه‌ی به‌کۆنگیره‌وه که‌سیک بێت که‌ به‌هۆی په‌یوه‌ندی تایبه‌ته‌وه ده‌ستی به‌ زانیاری گرنگ بگات (وه‌ک هاوڕێیه‌تی، کاری بازرگانی، هتد... له‌ گه‌ل که‌سیک که‌ له‌ ژێر چاوه‌دێری هه‌والگریدا یه‌ (وه‌ک تیرۆرستیک یان بازرگانی مامه‌له‌ی چه‌ک). به‌شێوه‌یه‌کی ئاسایی، دوو که‌س به‌ ئه‌رکی جیاوازی له‌م کاره‌دا تێوه‌ده‌گلێن: ئه‌فسه‌ری هه‌والگری، که‌ کارمه‌ندیکی ده‌زگای هه‌والگرییه‌، وه‌ سه‌رچاوه‌ی زانیاری، که‌ زانیاری به‌و ئه‌فسه‌ره‌ ده‌دات بۆ ئه‌وه‌ی بیانگوازیته‌وه بۆ باره‌گای سه‌ره‌کی ده‌زگای هه‌والگری. ئه‌فسه‌ره‌ هه‌والگرییه‌که‌ له‌ سه‌ر

په يوه نديه کاني به رده وام ده بېت له گال سرچاوه که، اړينمايي له باره گاي سره کي ده زگا هه والگريه که ده گه يه نيت به سرچاوه که، سرچاوه ي

ا کاري هه والگري له هه ولاتيکدا بريتيه له کوکړنه وي زانياري له سر پلانه دوزمنکاره کاني دوزمن له دزي ناساپسي ولات، کوکړنه وي زانياريش تنها له ريگي سرچاوه کانه وه بېت، سرچاوه کان نه و که سانه ن که هه والگري پشتيان پي نه ستي، نه م جوړه که سانه کاريان کوکړنه وي زانياره له سر نه و چالاکيانه ي له دزي دوله ت نه نجام نه دريت، نه م جوړه که سانه هه زانياره کيان ده ست بگويت ديده نه ده زگاي هه والگري و له بري ناوي راسته قينه ي خويان ناوتيکي خولزلو به کار نه هينن.

بو هه سرچاوه يه ک دوسي په کي تايه تي ده کړتوه و تيايدا راپوړته کاني هه نه گيردرت دواي وه گرگرتني زانياره کاني و گرته به ري پتوشويني گونجاو. هه به رپرسيکي هه والگري بو ي هه به له و ناوچه په ي که تيايدا نه زني سرچاوه ي له خه لکي ناوچه که هه بېت، هه وه ک چون بالوتيز و پاشکو سر باريه کان بو يان هه به سرچاوه يان هه بېت له و دوله تانه دا که کاري تيدا ده کن. به کارگرتني سرچاوه کان کاريکي ناسان نييه، نه توانريت له ريگي بيروياوه ريان پاره يان ترساندن سرچاوه به کار بگيرت، هه وه ها نه بېت ده زگاي هه والگري کوکړتولي ته واوي هه بېت به سر سرچاوه دا و نابيت سرچاوه هه موو کاره کان بوويستي خوي بکات. نه توانريت بو باشتر ناسيني نه و که سانه ي که خويان هه نه بزين بو نه وي وه ک سرچاوه ده ست به کار بن چاوديري بگزين و له م پوهوه زانياري له سر يان کوکړتوه:

تايان کيشه ي داراي هه به؟ حه ز و ناره زوگاني چين؟ تايان له که سا به تيدا لاولزيه ک هه به؟ ده توانريت چ جوړه زانياره ک به ده ست به نيت؟ ده توانريت له چ دوله تيکدا بچينريت؟ تواناي له به رامبه ر پوهه پوهونه وه سهخته کاندان. تواناي نواندي چونه؟ باشتر وايه سرچاوه خاوهني مندال نه بېت و خيزاني نه بېت.

پێویستی پێدەدات (وەک دەزگای کۆپیکردن و پەيوەندیبەکان)، وە، بەگشتی، نامانجی ئەو بە دڵنیایی ئەو بەدات کە شەپۆلی گواستنەوی زانیارییەکان بەردەوام بێت.

چۆرەکانی ئەفسەری هەوالگری

لەبەر ئەوەی دەبێت خۆیان لە پاراداری حکومەتی ئەو وڵاتە بەئورد بگرن کە چالاکی تیا دا ئەنجام دەدەن، ئەفسەرانى هەوالگری نابێت شوێنێکی دیاریکراویان هەبێت بۆ ئەوەی بانگەشەى ئارەزووەکانیان تیا دا بکەن بۆ پارەدان بۆ ئەوەی زانیاری نەیتى بە دەست بهێتن. ئەوان دەبێت ئەو کارە بکەن کە لە زمانى هەوالگرییدا پێى دەوترێت "چالاکی پەنھانی" واتە، ھۆکارێکی قاییلکەر بۆ ئەوەی لە وڵاتێکدا بەمێننەو، سەرچاوەی دیاری پشتیوانی دارایی، بیانوویەک بۆ چاپێکەوتن لە گەڵ ئەو کەسانەى دەتوانن دەستیان بە زانیاری هەستیار، وە بابەتی پەيوەندیدار بگات...

لە زمانى هەوالگری سەردەمیانەى ئەمریکیدا، جیاوازی لە نێوان "ئەفسەری شاروھى" "فەرمى" و "نافەرمى" کراو. ئەفسەرى شاروھى فەرمى بریتیبە لە ئەفسەرزکی هەوالگری دەمامکدار کە خۆی لە بەرگی دبلۆماتیک یان جۆریک لە فەرمانبەرى حکومى دەنوێنێت کە بەشیوہیەکی ناسایی دەنێردرێتە وڵاتێکی بیانیی.^۱ ئەفسەرى نافەرمى^۲ بەو کەسە دەوترێت کە خۆی لە بەرگی بزێسمان، گەشتیار یان پۆژنامەنووس حەشاردەدات ئەم بەلگەبەکە لەسەر ئەوەی کە بۆچی ئەفسەرەکە لە وڵاتە خانەخوێکەبە.

^۱ Official cover

^۲ Unofficial cover

نہ فسہری دہمامکداری نافہرمی پہنگ ناسنامہی خزی بشاریتہرہ وہ وانیشان بدات کہ خہلکی ولاتیکی ترہ نہوہک خہلکی نہو ولاتہی کہ تیایدا دہزگای ہہوالگریی راپسپاردوہہ بؤ نہنجامدانی نہرکیکی دیاریکراو. نہگہر ولاتی خانہخویئ پہکیک بیئت لہو ولاتانہی کہ ہہشینوہیہکی پؤتینی پہنابہر وہریگریت، نہوا نہفسہرہکہ دہتوانیئت ہہم پئگاپہ بچیتہ ناو ولاتہکہ.

بہکارہینانی پئگی فہرمی بؤ کوکردنہوہی زانیاریی چہندین سوودی ہہیہ. لہ ہہموویان دیارتر، دہتوانیئت پاریزہندی بہ نہفسہری ہہوالگریی بدات. نہگہر ہہست بہ چالاکی سیخوپہکہی کرا، یاسای نیئودہولہتی سنوور دادہنیئت بؤ حکومہتی خانہخویئ بؤنہوہی وہک کہسیکی نہویستراو لہو ولاتہ رابگہیہنریت وہ دہریبکات لہ ولاتہکہ.

سہرہرای نہمہ، کارکردن وہک دبلؤماتیک دہبیئتہ ہوی پیشخستنی دہستگہیشتنی نہفسہری ہہوالگریی بہ ہہندی سہرچاوی گرنگ و شاراوہ! وہک دبلؤماتیک، نہو کہسہ، بہبن نہوہی وہک گومانلیکراو دہرکہویت، چاری بہ بہرپرسانی ولاتہ خانہخویئکہ بکہویت لہکاتی نہرکی ناسایی خویدا، سہرہرای نہوہی دہتوانیئت چاری بہو دبلؤماتکارانہی ولاتانی تر بکہویت کہ لہہمان پایتہختدا نیشتہجین. لہراستیدا، لہبہر نہوہی ولاتانی تریش کہسانی فہرمی دہمامکدار بہکاری نہیننی

بہ کاردہ ہینٹن بُو نے فسرانی ہوالگریبان، نو کہ سہ دہرفہتی ٹوہوشی
دہبیت چاوی بہ ٹولنیش بکہ ویت۔^۱

۱ بہ پیچہ وانہوہ، لہ ہندئ حالہ تدا چاودہ پیری فرمانہ برانی بالیوزخانہ ی بیانی وہ
کہسانی بیانی بہ شیوہ یہ کی گشتی لہ لایہن دہزگای ہوالگری ولتیکہ بہ بہ
شیوہ یہ کہ تووندہ کہ تاکہ رنگای سہ لامہت بُو پہ یوہندیکردن لہ گول سرچارہ کہ
لہ حکومہتی ٹو ولتہدا بریتیبہ لہ وہی ٹوہوشی ہوالگریبہ کہ لہ زٹر نای
دبلوماسیہ تدا کاریکات بُو پہ یوہندی کردن پنیہ وہ بہ شیوازیکی تاراندہ یہ کہ "کرلوہ".
بُو نمونہ، لہ کہ یسی ٹولینگ پینکٹوسکی، سہرہنگ (عہ قید) لہ ہوالگری
سہریازی سؤفیہت کہ بُو دہزگای ہوالگری بہریتانیا وہ ٹومریکا لہ سہرہنای
سالانی شہستہکاندا کار دہکرد، پرسہ ہر ہستیارہ کہ ٹوہو کہ چؤن
پہ یوہندی پتوہ بکریت لہ مؤسکٹو، کہ تیایدا چاودہ پیری دژہ ہوالگری سؤفیہت نقد
تووند بوو لہ ہہ مہبر ہر ہولینگ بُو چاوپیکہ وٹن یان قسہ کردن لہ گول ناوراوا
بہ شیوہ یہ کی نہینسی۔ لہ کوتاییدا، ہر یاردا کہ ٹو دہرفہتہ بقوزنہ کہ
پینکٹوسکی چاوی بہ چہ ندین دبلوماتی ٹومریکی بہریتانی بکہ ویت لہ ہوادای
کاری ناسایی خوی کہ زانست و تہکنہ لوزیا بوو۔ دہکریٹ ٹوہوشی ہوالگری
لہم سہینوہینہدا خوی لہ ہرگینکی ساختہ ی دبلوماسیدا بنوینتیت؛ ناوراوا ہمایہ کہ
بہ کاردہ ہینتیت (وہ کہ گریڈانی بُوینباخیکی سووری گولدار بُو ٹوہوشی رنگا بہ
پینکٹوسکی بدات بیناسیتہ وہ۔ نوای ٹوہوشی پہ یوہندیہ کہ ی خوی ناسیہ وہ،
پینکٹوسکی پنی دہوتریٹ کہ "ہرواہ سہرناو، با وای دابینین، وہ
[دبلوماتکارہ کہ/ٹوہوشی ہوالگری] نوای پینچ خولہ کی تر بہ نواتدا نیت وہ
پہ یامہ کہ ٹو ہلہدہ گریٹ۔ لہم دؤخہدا، پتویست بہ گلتوگری کہ سبی یان ہیچ
شتیکی تر ناکات۔ [ٹم جؤرہ چاوپیکہ وٹنہ] ... سہ لامہت بوون چونکہ لہ مارہ ی
ٹوویان سن خولہ کدا تر دہزانی کہ پہ یامہ کہ لہ دہستیکی سہ لامہ تدا یہ وہ کارہ کہ
تہواو بووہ۔ ہیچ پتویست بہ گہ شتکردن ناکات ... ٹم میتوہ سہ لامہ تترین رنگا بہ

هروه‌ها، دانانی سیخوی هه‌والگری له‌ناو بالیۆزخانه‌یک له‌ژێر ده‌مامکی که‌سیکی فه‌رمی دلنایایی شه‌وه ده‌دات که نه‌گه‌ر که‌سیکی نه‌و ولاته له‌ بالیۆزخانه‌که نزیک بیته‌وه به‌ زانیاری هه‌ستیار، شه‌وا ده‌توانیته‌ مه‌سه‌له‌که له‌لایه‌ن سیخوێکی پڕۆفیشنا‌له‌وه چاره‌سه‌ر بکریته‌. له‌م په‌وه‌وه، بوونی شه‌فسه‌ریکی فه‌رمی ده‌مامکدار به‌ کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌وله‌کان ئاسان ده‌کات له‌لایه‌ن شه‌وا ولاتیانه‌وه که خه‌لکی شه‌وا ولاته‌ن بۆ شه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی به‌ ده‌زگا هه‌والگرییه‌که بکه‌ن؛ شه‌م جوړه پینگانه سوویدیکی ژۆریان هه‌یه وه په‌نگه پتویستی‌ش بێ، به‌تایبه‌تی له‌و ولاته‌نه‌ی که یاساکانیان قورسه بۆ هاولاتیانیان که گه‌شتی ده‌روه‌ی ولات بکه‌ن یان په‌یوه‌ندی به‌ جیهانی ده‌روه‌ه بکه‌ن.

له‌کۆتاییدا، ده‌مامکداری فه‌رمی چه‌ند توانایه‌کی کارگێری تاییه‌تی هه‌یه . ده‌کریت شه‌فسه‌ره‌که پاره‌ی پتیدریته‌، وه پرسه کارگێریه‌کانی تریش چاره‌سه‌ر ده‌کریته‌، به‌هۆی که‌نالی ئاسایی حکومه‌ته‌وه، وه په‌یوه‌ندیه‌کان دابین ده‌کات له‌گه‌ل باره‌گای سه‌ره‌کی ده‌زگای هه‌والگری . له‌هه‌مانکاتیشدا که‌سای ده‌مامکداری فه‌رمی چه‌ندین زیانی‌شی هه‌یه . وه‌هروه‌ها، به‌هۆی شه‌و ژماره‌که‌مه‌ی که‌ بیاری ده‌کریت بۆ کارکردن له‌ ولاتیکی خانه‌خوێی بیاریکراو، ده‌زگاکانی دژه هه‌والگری شه‌وا ولاته په‌نگه بتوانیته‌ درک به‌وه بکات که کامه "دبلۆمات" شه‌فسه‌ری هه‌والگرییه وه کامه‌یان هه‌و نییه . بۆیه، ده‌بیته شه‌و شه‌فسه‌رانه ژۆر وشیار بێ له نه‌گه‌ری هه‌ر چاوه‌دیتریکی ته‌له‌فۆن، جووله، وه ته‌نانه‌ت چاوه‌دیتریکردنی ماله‌که‌شی له‌لایه‌ن ده‌زگای

له‌م جوړه نۆخانه‌دا. "جیگای داخه که پینکۆفسکی له‌ کۆتاییدا به‌ تاوانی سیخوێکردن گیرا و نواته‌ر کۆژا.

ہہوالگری خانہ خوئی۔ مومارہ سہ کردنی بہ کړئی گرتنی خہلکی ولاتی خانہ خوئی بؤ کارکردن له بالیوزخانہ له چہند بواریکی کارکردنی تایبہ تدا رہنگہ بییته هؤکاری ناسانکردنی چاوه دتیری، بہ تایبہ تی له ولاتانی کہ تیایاندا هہ موو کہ سینک پزگیای پندراوه له بالیوزخانہ یه کی بیانیدا کاریکات وه هہ ماہہنگی له گہل دہزگای هہوالگری ولاتہ خانہ خوئیگہ دا هہ بیته^۱۔ سہرہ پای نہ مہش، شتوازی ناسانتر و ہہرزانتر رہنگہ بتوانن ہہ مان نامانج بپیکن۔ بؤ نمونہ، نئو بابہ تانہی له لایہن ولاتیکہ رہ چاپ و بلآودہ کړتہ رہ رہنگہ بہ کاریہیتن بؤ زانینی پیشہی نہفسہرہ هہوالگریہ بیانہ کانی وه نئو شتوازہی کہ پہیوہندی هہوالگری دہستنیشان دہکات، ٹاشکرا دہ بیته۔

ہہرہہا، له وکاتہی نہفسہری فرمی دہمامکداری نہیتنی رہنگہ دہستی بہ ہہندی سہرچاوی شاراوه بگات (بہ زوری زانیاری دہربارہی دہلومات و کاربہستانی تری ولاتی خانہ خوئی کہ پہیوہندیان بہ ناساییشی نیشتمانیہ رہ ہہی)، رہنگہ پئی له دہستکہ وتنی زانیاری له ہہندیکی تر بگریت کہ دودول بن له مامہلہ کردن له گہل کاربہ دہستانی بیانی، جا چ بہگشتی یاخود له گہل نئوانہی خہلکی ولاتیکی دیاریکراون۔ له ہہر حالہ تیکدا بیته، بہ کړتگیراوی شاراوه یہ کسہر ناگاداردہ کړتہ رہ کہ نئوان مامہلہ له گہل کاربہ دہستیکی حکومہ تیکی بیانیدا دہ کەن، وه نئوہ دہ بیته هؤی نئوہی زیاتر ناگادار بن۔ سہرہ پای نئوہ، نئو گہر پہیوہندیہ دہلوماسیہ کان پچران، ہہرہک رہنگہ له حالہ تی جہنگ یان قہیرانی

^۱ Ronald Kessler, *Moscow Station: How the KGB Penetrated the American Embassy* (New York: Scribner, ۱۹۸۹).

تووندا پووياد- کاتيک هه والگريى باش رهنگ له هه موو کاتيک زياتر پټويست بيت- نه فسهري ناهرمى ده مامدار ده بيت په کسر ولاته که جيتي پټيت، بهو جوړهش ده بيت هه موو نهو توپه راسيون و تورانه ي که دروستيان کردوه هه ليوه شيننه وه.^۱

سوود و زيانه کاني که ساني نهيني ناهرمى برتئين له پنجه وانه ي نهو شتانه ي که پيشووتر باسما ن کردن. له لايه کي تره وه، له بهر نه وه ي نه وان وهک نه ندماي چالاک و زيندروى ده زگايه کي هه والگريى و کومه لگايه کي تاييه تن، ده کريت نهو که سه ده مامداره نهينييه ناهرميانه به شتوارتيکي تر ده ستيان به سرچاوه ي فراوانتر بگات که هه ولبدن بينه خاوه ي ناسنامه ي نه وه ولاته ي که بوي نيردراوه کارى تيا دا بگات. ناديارى و شاروايه ي په يوه ندى له گه ل حکومته که که کارى بؤ ده که ن هاوکار ده بيت له دروستکردنى په يوه ندى له گه ل سرچاوه ي گرنگ و هوکارتيکي باشه بؤ نه وه ي نهو په يوه نديانه بميننه وه.

له لايه کي تره وه، نه فسهري ناهرمى ده مامدار ژماره يک خالى لاوازي هه يه. تيجوو و بارگراني نيدارى نه فسهري ناهرمى زور زياتر له هى

^۱ نمونه ي هه ر بهرچاوى نم بابه ته داگيرکردنى باليو زخانه ي نه مريکايه له تهران له سالى ۱۹۷۹ (وه به بارمه ته گرتنى کارمه ندانى) که بووه هوى په کخستنى ته واوى توپه راسيونه کاني کوکړدنه وه ي زانيارى مرتضى له م ولاته. کاتيک پلان دانرا بؤ ده ستکردن به توپه راسيونتيکي سه ريازي بؤ پرگارکردنى بارمه تکان، هيج "هه والدوزتيکي نه مريکي نه ما بوو"، وه ده زگاي سى شاي نه ي ناچارکرا بؤ نه وه ي هه والدوزتيک بخزينتيه ناو نيرانه وه بؤ نه وه ي هاوکار بيت له کوکړدنه وه ي زانيارى پټويست بؤ پلانى هه ولى پرگارکړدنه که. ناشکرايه، که پلانه که سرکه وتوو نه بوو وه لواتر له لايه ن حکومتى نيرانه وه دواى ۴۴۴ پښ نيردرانه وه نه مريکا.

نفسه‌ری له‌رمی نه‌پننیه. په‌کینگ له شتیوازه‌کان بریتیه له قایلکردنی ده‌زگایه‌ک یان دامه‌زواوه‌یه‌کی تاییه‌تی بۆ نه‌وه‌ی پینگا بدات نه‌فسه‌ریکی هه‌والگری خوی وه‌ک نه‌ندامتیکی ده‌زگا‌که کاربکات. له‌سه‌ریکی تره‌وه، ده‌کرت نه‌فسه‌ره‌کان کاری خویان دابه‌ره‌ینن یان له‌و کارانه تیوه‌بگلین که به‌لگه‌یه‌کی باش بیته بۆ بوونیان له ولاتی نامانجا. لیره‌دا پینگه‌که بریتیه له‌وه‌ی که نه‌مه‌ نه‌ک ته‌نیا زۆری تیده‌چیت به‌لکو پینوسی به‌وه‌شه نه‌فسه‌ری هه‌والگری کاتیکی زۆد ته‌رخان بکات بۆ نه‌نجامدانی چالاکیه "نه‌پنی"یه‌که‌ی نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه بیه‌ویت قایلکه‌ر بیته، که ده‌بیته هۆی که‌مکرده‌وه‌ی کات و هه‌ولدانی نه‌فسه‌ره‌که بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری سه‌ره‌کی پینوسیست. به‌ده‌سته‌پنانی زانیاری له پینگای گه‌یاندنه‌وه ته‌نانه‌ت نه‌سته‌متره، چونکه نه‌فسه‌ری نافه‌رمی ناتوانیت به‌شیه‌یه‌یه‌کی ناسایی سوود له‌ نامیره‌کانی گه‌یاندنی بالیۆزخانه وه‌ریگریته به‌بێ نه‌وه‌ی نه‌بیته هۆی گومان له‌لایه‌ن کارمه‌ندانێ نه‌و شوینه‌وه که نه‌رکی نه‌و له نه‌ساسدا بریتیه له‌ خۆپاراستن له‌وه‌ی بیته جینگای سه‌رنجی که‌سانی ده‌وروه‌ری.

یه‌کینگ له به‌ناویانگترین و سه‌ره‌که‌وتوترین نه‌و که‌سانه‌ی له‌ژیر ناوی پۆستی نافه‌رمیه‌وه کاری سیخوپی نه‌نجامده‌دات، بریتیه بوو له ریچارد سۆرج که هاو‌لاتیه‌کی نه‌لمانی بووه وه کاری په‌یامنیزی بۆ یه‌کینگ له به‌ناویانگترین پۆژنامه‌کانی نه‌لمانیا ده‌کرد.^۱ ناوبراو سیخوپی یه‌کیتی

^۱ ریچارد سۆرج ناویک که په‌نگه‌ نادیار و نه‌ناسراو بیته لامان کاتی به‌رچاوی هه‌رخوینه‌ریکی ناسایی نه‌که‌ویت له هه‌رشوینتیکی جیهان، به‌لام له میژوی سیخوپی

جیہانیدا جینگاہیکی گہرہ داگیر نکات، نو تاکہ سیخوپہ کہ لە میژوودا پھلجیکی کاریگہری مہبوروہ لە پھکلاکردنہوہی نھنجامہکانی شہری جیہانی سووم، یان بہماناییکی ووردتر (سۆرج) سہرہرای کوتایی ہاتنی چارہنووسی بو شپوہیہ بہ سہرکہوتووترین جاسوس دادہنویت کہ میژوو ناسیبیتی مہتا نھ ساتہ .

لہ فایلہ رھسمیہکاندا (سۆرج) وا باس کراوہ کہ خاوہنی کہسیتیہیکی لیہاتووہ و کہسینکی پۆشنبیر و زیرہک و توانای تینگہبشتنی زۆرہ و خۆراگرہ، مہرشتیک کہ دوویہروہی ببیتوہ دہتوانن لینی تیبگات و سرووشتی کہشف بکات بہشپوہیہیکی گونجاو مامہلہی لہگہلدا بکات نھ مہ دہریارہی کہسایت (سۆرج).

بہلام دہریارہی لیہاتووہیہکانی لہ بولری کردہپیدا خاوہنی توانایہیکی بہرتیوہبرینی نایابہ بہوردیبینی و بہہیزی کہسیتی خۆی، (سۆرج) سہرکہوتووترین و کاملترین توپری سیخوپری بہرتیوہبرووہ لہ ناوخۆی (چین) و (یابان) لہماوہی جہنگی جیہانی سووم. بہلام نھنانت نھم ہۆکاری ناویانگ و لیہاتووہی نھو نیہ لہ جیہانی سیخوپیدا کہ مملانیکان تیبدا بو یک چرگہش ناوہستن لہ جہنگ یان لہ ناشتیدا، بہلام ناویانگ و لیہاتووہی نھو کہ بہ وەسف کردنی بہ دہیان کتیب تہولو ناییت دہگہرتیوہ بو نھوہی کہ نھو تاکہ سیخوپہ لہ میژووہی سیخوپیدا کہ توانویوہتی کاریگہری لہسەر گورپینی پزپہوی گہورہترین جہنگی کاولکەر مہبیت. (ریچارد سۆرج) لہشاری (باکۆ) رووسی ہاتوتہ لنیاوہ لہ باوکینکی نھلمانی و دایکینکی رووسی، نھو تھمہنی ۳ سال بوو کہ خیزانہکھی گہرانوہ بو نھلمانی، (سۆرج) کوپری سوومہی نھندازاریتکی نھلمانیہ کہ لہ کیتلگہ نھرتیہ شامانہکاندا کاری کردسوہ، وہ نھوہی (نہولف سۆرج) کہ سکرٹیری تابیہتی بیرمہند (کارل مارکس) و پھکیتگہ لوانہی کہ لہسەرہتاوہ باوہریان بہ شیوعیہت ہیتاوہ. (سۆرج) لہ سہرہتادا پھیوہندیکرد بہ پھکن لہ تیبہ سہریازیہکانی نھلمانی لہ شہری جیہانی پھکمدا وک بہلگہیہیکی حاشا ہلنہگر لہسەر سۆزی نھو بو نھلمانی و نیمپراتور، لہ شہردا سن جار بریندار بوو، لواچار برینہکھی سہخت بوو بوہ

مؤلعتى پېدرا بؤ ماوه يه كى نؤد له جيگادا بېننېته وه و له و ماوه يه دا بېرى له مؤكاره سياسى و نابووړيه كانى هه لگيرساندنې نه و جزره جهنگانه ده كرده وه و له و ماوه يه دا كارېگر بوو به بېرى شوعى و بوه كه سېكى ماركسى، قوئاغه كانى خوښندنې به سره كه وتووى نه ولو كړد و له كوتاييدا بېروانامى نكټوراي له زانسته سياسيه كاندا به ده سته پنا له زانكړى هامبوړگ.

پاشان به پرسمى په يوه ندى به حيزى شيو عيه وه وهك نه ندامى كى دلسؤزى حيزب خزمه تى رېتازه كى ده كړد، ماوهك برين بېخ بوو پاشان بووه پوژنامه نووس و شاره زاييه كى له ته واوى له كارو بارى جيهانيدا په يدا كړد له پړوى سياسى و نابوړى و سهر يازيه وه و تا نه و راده يه كى هه والگړى پووسى داوايان لېكرد هاوكاريان بكات له دلمه زانندنې نووسينگه كى هه والگړى له باره گاي حيزيدا له مؤسكو، سؤرج ليهاتووى خؤى ده رخست له و كارهدا و پاش نه وهى بوو به هاولاتيه كى پووسى به نه پئى گوازيه وه بؤ خزمه تكردن له سره كړد يه تى كشتى سوياسى سور له كوتايده روانه كرا بؤ (شهنگه هاى) تا سره پره شتى توپى سيخوپى بكات و پاشان له سره تاكانى سالى ۱۹۲۲ بانگه پښت كرايه وه بؤ مؤسكو و نه ركي دلمه زانندنې توريكى سيخوپى له (توكيو) پايته ختى يابان پېنسيپتورا كه نه وهش له و سرده مه دا به كارى كى نه زمونى ده هاته نه ژمار له بهر نه وهى سؤرج وهك كه سىكى بيانى ده بېته جيگه كى سرنجى يابانپه كان. بهرپرسانى هه والگړى له پروسيا (سؤرج) به شياو ترين كه س ده زانى بؤ نه نجامدانى نه و نر كه له بهر نه وهى ديمه نى خؤى وهك نه لمانپه ك ده كانه په رده و له توانايدايه خؤى وهكو نه لمانپه كى ته واو نيشان بدات. سره تا پتويست بوو له سر (سؤرج) كه بچيته وه بؤ نه لمانيا و پشنگيرى نه و وولاته به ده ست به نيت تاره كو بېت به نوينه ريان له (توكيو) بؤ نه م مه سته هه والگړى پووسى چه ند به لگه نامه يه كى بؤ ده سته بهر كړد و كه به مزيه وه به ناسانى كه پرايه وه بؤ نه لمانيا بن هيچ گرفتېك ، پاش ماوه يه ك ژيان له نه لمانيا دا توانى پاسپورتى نه لمانى به ده سته بېنيت ، گرنگرين كار كه (سؤرج)

به زیره کی خوی نهجامیدا به دهسته پنهانی متمانه ی به پرپرسانی حیزیی نازی بوو که بز نو و مه به سته نوریه ی پروپاگنده کانی نو حیزیه ی خوینده وه و وته به ناویانگه کانی هیته لری له به رکرد له کور و کوربونه وه کان ده بیته وه و ته نانه ت چند جارنک کتیبی (خه باتی من) ی هیته لری خوینده وه .

هموو نه مانه ش هؤکار بوو بز نو وه ی که به پرپرسانی حیزیی نازی وهک نه ندایمکی لئسوزی نو حیزیه قبولی بکن ، دوا ی نه وه ی که به ته ولوه تی متمانه ی نازیه کانی به دهسته پنهانی (به رلین) ی به وه (توکیو) جیپه شت بز نه سترکن به کاره نوویه کی، له (توکیو) خوی وهک نه لمانیه کی لئسوزی رولانه کی دهرده خست و به و به لگه نامانه ی که له نه لمانیا به دهستی هینابوو توانی خوی وهک په یامنیتری روظنامه ی (فرانکفورت زیفوج) بناسینیت، که به ناویانگترین روظنامه ی نه لمانیا بوو. له و کاته دا (سورج) ته من ۲۷ سال بوو که بالیوزخانه ی نه لمانیا له (توکیو) ی پایته ختی یابان پیشولزیان لیکرد، هر له سه ره تای شم نه رکه وه سورج توانی لیته اتووی خوی به سه لمینیت، هاو پیه کی یابانی په یداکرد به ناوی (نهریتو) میتسوگادو که نه ویش په یامنیتری روظنامه بوو، سورج داوای لیکرد ژوریککی له یه کینک له هرتیله کاندای بز بدوزیته وه، له و کاتانه دا هه والگری یابانی به ووردی چاودیریان ده کرد و سورجیش نقد لیته اتوانه مامه له ی ده کرد تا نو ناسته ی یابانیه کان بیه یوا بوون له چاودیریکردنی. نو ماوه یه ی که هه والگری روسی بز (سورج) یان دانا بوو تا توره کی دایمه زینتی ته نها ۲ سال بوو، له و ماوه یه دا (سورج) توره کی دامه زراند به سن نه ندام نه وانیش:

- برنار: نه لمانی بوو دهرچووی قوتا بخانه ی مؤسکو بوو بز نامیتری بیتل، نه رکه کی

دامه زراندن و به رتیوه برندی نامیتری بیتل بوو.

- برانگودی فوکلیج: یوگسلافی بوو به رووکه ش وهک وینه گری گزفاریکی نهره نسی

کاریده کرد.

- میاجی جۆکوژ: یابانی بوو تەمەنی ۳۰ ساڵ بوو هونەرماند بوو ، لە تەمەنی ۱۶ ساڵیدا چوو بوو بۆ کالیفۆرنیا و لەوێ پەيوەندی کردبوو بە حیزبی شیوعیە. لە ساڵی ۱۹۲۴ نوای سالیک لە دامەزاندنی تۆپەکە (سۆرج) هەستا بە دوو کرێل کە کاری تۆپەکە ی بەرەو پێشەوێ برد ئەوانیش:

- بەکرێگرێتی خانووێهکی دوو نۆژم لەگەرەکی ئازابۆکۆ ژمارە ۲۰ لە ناگازاکی کە نزیکێ بنگە ی پۆلیس بوو ئەمەش ببوو پەردە یەک بۆ چالاکیەکانی ۲- دامەزاندنی یابانیەکی تر لە تۆپەکە دا کە نوای تۆزاکێ هۆکۆسی بوو، شیوعیەکی ئۆسۆز بوو بەرپەسە ئێندامی حیزب بوو، کە دوواتر ببوو بە سوود تێرین ئەندامی تۆپە سیخوریەکی (سۆرج).

پاش دامەزاندنی تۆپە سیخوریەکی (سۆرج) لە پێگە ی نیۆرکەووە سەفەری مۆسکۆی کرد و لەوێ پاسپۆرتێکی ساختە ی پەیدا کرد بۆ تا سەفەرکردنی بۆ رۆوسیا لە سەر پاسپۆرتەکی دیار نەبێت لە گەل خۆیدا زۆرترین زانیاری هەلگرێبوو، بەرپرسیانی هەوالگری رۆوسی پێشوازیەکی گەرمیان لێکرد و دوو بابەتی سەرەکیان لە گەلدا تاوتوێ کرد ئەوانیش:

نایا یابان هێرش دەکاتە سەر رۆوسیا؟ ئەگەر هێرش دەکات نامادەیی یابان ناچ رادەبە کە بۆ هەلگیرساندنی جەنگ دژی رۆوسیا .

پاشان سۆرج گەرپایەووە بۆ تۆکیۆ و دەستیکردەووە بە چالاکی ناردنی زانیاری، دەرکەوت کە برنار کە بەرپرستی ئامێری بێتەل بوو لە تۆپەکی سۆرج کە سێکی شیواو نیە بۆ ئەو کارە ، لە بەر ئەوەی زۆر دواکەوت لە دامەزاندنی ئامێرە کەو ترسێکی نۆدی هەبوو ئەمەش وای لە سۆرج کرد کە بیگورێت بە کە سێکی ئێ ئێویش (ماکس کلانۆفنی) بوو کە فیتەرێکی ئەلمانی بوو.

تۆپەکە لەو ماوەیە دا چالاکیەکانی خۆی بە باشی بەرپۆه دەبرد، یەکەم تاقیکردنەوێ تۆپەکە لە سەرەتای ساڵی ۱۹۳۶ دا بوو کاتیگ ئازولویەکی سەید پوویدا لە تۆکیۆ کە ئێییدا ۲۴۰۰ سەریاز بە سەرکردایەتی هەندێ لە ئەفسەرانێ سوپا

دهستیان گرت به‌سەر چه‌ند بینایه‌کی حکومه‌تدا، و که‌وتنه تیۆرگرینی که‌وره‌بهریرسان له ماله‌کانی خۆیاندا، ئەم ئاژاوه‌یه گرنگی خۆی مه‌بوو، خیرا سۆرج داوای له تۆبه‌ سیخوپیه‌کانی خۆی کرد که یارمه‌تی بدن له زانیانی هۆکاری به‌ودانی ئەم ئاژاوه‌یه، سۆرج له و کاته‌دا به‌ زیره‌کی خۆی سه‌ردانی بالیۆزخانه‌ی ئەلمانیای کرد (وه‌ک پیشتر ووتمان توانیبوی متمانه‌ی ئەوان به‌ ده‌سته‌بهنیتت)، و چاوی که‌وت به‌ بالیۆز(هریرت قۆن) له‌گه‌ڵ پاشکۆی سه‌ریازی و پاشکۆی ده‌ریایی بالیۆزخانه، پیشنیاری کرد که هه‌رسێکیان له لایه‌ن خۆیه‌وه لیکۆلینه‌وه ئەنجام بدن له‌سه‌ر هۆکاری به‌ودانی ئەو ئاژاوه‌یه و له کۆتاییدا ئەنجامی لیکۆلینه‌وه‌کان بکه‌ن به‌یه‌ک. سۆرج هه‌نده‌ رێزی په‌یدا کړیوو که بالیۆزی ئەلمانی هه‌رزوو پیشنیاره‌کی په‌سه‌ند کرد، ئەمه‌ش وایکرد که سۆرج لیکۆلینه‌وه‌کانی ئەوان ببینیت و زانیاری گرنگی چنگ بکه‌ویت که پاشکۆی سه‌ریازی بالیۆزخانه‌ی ئەلمانی له تۆکیۆ ده‌ستی که‌وتیوو ده‌ریاره‌ی هه‌یزی سه‌ریازی یابانی ئەو زانیاریانه بریتیوو له چه‌نجه‌ن کتێب و راپۆرت و بلاکراوه که ئەوه‌نده به‌نرخ یوو سۆرج ده‌رگای نوسینگه‌کی له‌سه‌ر خۆی داخست و به‌کامه‌ترایه‌کی بچووک وینه‌ی گرت تا ببینێت بۆ مۆسکو.

سۆرج له‌یه‌که‌م تاقیکردنه‌وه‌یدا سه‌رکه‌وتیوو وه‌ک سیخوپێکی به‌وسی له تۆکیۆ لیهاتووییه‌کی که‌م وینه‌ی پیشاندا له کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری و قۆستنه‌وه‌ی ده‌رفه‌ت و ئاراسته‌کرینی بۆ به‌رزه‌وه‌ندی خۆی.

کاتێ چه‌نه‌پال (لیۆشکوف)ی به‌وسی سوپای به‌وسی به‌جیه‌بشت و راپکرد بۆ یابان به‌هۆی ئەو زانیاریه‌ زۆره‌ی که له‌لای بوو په‌وانه تۆکیۆ کرا بۆ لیکۆلینه‌وه له و کاته‌دا که ئەلمانی که‌ هاوپه‌یمانی یابان بوو پیشنیاری کرد که شانیدیکی ئەلمانی بنێرن بۆ تۆکیۆ بۆ لیکۆلینه‌وه له و زانیاریانه‌ی که ئەو چه‌نراله به‌ یابانیه‌کانی داوه ده‌ریاره‌ توانا هه‌یزی سوپای به‌وسی، ئەوه بوو شانده‌که زانیاریه‌کانی له و چه‌نه‌راله هه‌لهاتووه‌ی سوپای به‌وسی و هه‌رگرتبوو له راپۆرتنیکا کۆکرده‌وه‌و

کرپبہ کی پیشکش بالیوڑخانہی نے لمانیا له توکیو کرد سؤرجیش به هوی نه متمانه بهی له له لای به بریرسانی نه و بالیوڑخانہ به هه بیوو توانی وینه بهک له واپورتی دهستکه ویت و هه زوو به بیتل په وانہی مؤسکری کرد، له واپورتی دا هاتبو که (لیوشکرف) جفره ی سوپای پوو سیای بؤ یابانیه کان ناشکرا کرپوه، نه مهش وای کرد هه زوو پوو سیه کان جفره که یان بگوبن .

له سه رته ای توکتوبه ری ۱۹۳۹ ده زگای ناسایشی یابانی که وته چاودیری کرنی سؤرج نه مهش له بهر نه م هؤکارانه :

- که سئکی بیانیه (له یابان چاودیری بیانیه کان ده کرتیت)

- پؤژنامه نووسه .

- هاموشوی بالیوڑخانہی نه لمانیا ده کات .

ناسایشی یابانی کارمه ندیکی ۲۸ سالی کرد به چاودیر به سه ریه وه که به بیدہنگی چاودیری سؤرجی ده کرد هه لسوکه و ته کانی ده نووسی به شیوه بهک که سؤرج هه سنی پینه کات، رؤژانه ته نها بهک کاتریمیر چاودیری ده کرد . له و کاتانه دا نه لمانیا پؤله ندای داگیر کرپوو به پتی پنککه و تنیک له گه ل پوو سیادا دابه شیان کرپوو، هه روه ها نه لمانیا پاش داگیر کردنی پؤله ندا پلانی هیرش کردنه سه ر پوو سیای هه بو له بهر نه م هؤکارانه ی خواره وه :

- داگیر کردنی کئنگه گه نمه کانی پوو سیای

- دهستکه رتنی بهک ملیون دیل بؤ کار کردن له بواری پیشه سازی و کشتوکال له

نه لمانیا

- نه هیشتنی مه ترسی سنوری رؤژه لاتی نه لمانیا . نه وهی له سه ر هه والگری پوو سیای پئویست بوو که بزانیته نایا نه لمانیا به راستی پلانی هیرشکرنه سه ر پوو سیای هه ی؟ نه گه ر نه لمانیا هیرش ده کات نه و اچ به روازیک بؤ نه و هیرشه دیاریکرلوه ؟ ریچارد سؤرجی به توانا به هوی زیره کی خویوه له گه فلوگوپه کی ناسایدا له گه ل پاشکری سه ریازی بالیوڑخانہی نه لمانی له توکیو توانی به بواری هیرشی نه لمانی

بۆسەر ھووسیا بزانیت بۆی دەرکەوت کە ئەو ھێرشە لەلایەن ئەڵمانەکانەوە ئامادەکاری تەلوی بۆ کران و نزیکە ۱۸۰ تیپی ئەڵمانی لەسەر سنوری ھووسیا کۆکروونەتووە بە پالپشتی تانک و زینبۆش بەرواری ھێرشەکەش ۲ی حوزەیران بوو. ئەم زانیاریانەش گرنگی خۆی ھەبوو لەبەر ئەوەی وەک ووتمان پێشتر پێکەوتنیکی سەریازی لەنیوان ھووسیا و ئەڵمانیادا ھەبوو، سۆرچ ھەرزوو ئەو زانیاریانە لە پێگەی (ماکس کلوزین) کە بەرپرسی بیتهلی تۆپەسیخووپێکە بوو پەوانەیی مۆسکۆ کرد بەلام بەرپرسیانی مۆسکۆ گومانیان لە راستی زانیاریەکان ھەبوو ئەمەش سۆرچی نۆد توورە کرد، کە ئەڵمانیا لە بەرواری دیاریکراودا ھێرشی بۆسەر ھووسیا دەستپێکرد ئەوکاتە ھووسەکان پاستی زانیاریەکانی سۆرجیان بۆ دەرکەوت، پاش ھێرشی ئەڵمانیا ھووسەکان دەیانویست نیازی یابانیەکان بزانت کە ئایا نیازی ھێرشکردنە سەر ھووسیایان ھەیە لە باکوڕەو؟ لەبەرئەوەی یابان و ئەڵمانیا ھاوپەیمان بوون، سۆرچ ئەو پرسیارە لە بەلیۆزخانەیی یابانی کرد و بۆی دەرکەوت کە یابان قورساییی ھێزەکانی خستووتە سەر بەرەیی خۆڕاواو ئامانجی یەکەمی بەرەنگار بوونەوێ ئەمریکایەو ئامادە نییە ھێرش بکاتە سەر باکووری ھووسیا، بێگومان ئەم زانیاریانەش گرنگی سەریازی خۆیان ھەبوو لەبەرئەوەی سەرکردایەتی سوپای سور ھێزەکانی ولاتەکی لەباکووری ھووسیا کەشاندەووە تەرخانی کرد بۆ بەرەنگاریبوونەوێ ھێزەکانی ئەڵمانیا لە خۆرەلات تا لە کۆتاییدا توانی ئەو بوژمنە لە خاکی ولاتەکی وەدەرن.

ئەو کەسە کە پۆلیسی یابانی ئاراستەیی تۆرەکە کرد بێ ئەوەی بزانت کە سێک بوو بە ناوی (ئیتۆ ریتسۆ) کە لە یابان گیرابوو بە تۆمەتی شیوعیەت، کاتێ ئیکۆلینەوێ لەگەڵدا کرا پرسیاری لێکرا کە ئایا کەس دەناسن لە شیوعیە یابانیەکان بەتایبەتی ئەوانە کە بەم دواییانە لە ئەمریکا گەراونەتووە؟ ئیتۆ لەو لاسی ئەو پرسیارەدا ووتی کە پووری خزمەتی مائیک دەکات کە خاوەنەکی نافرەتیکە چەند سالیگە لە ئەمریکا گەراوەتووە و شانازی بەووە دەکەن کە

سوفیهت بوو له ولاته کانی چین و ژاپون له سالانی سپه کانی سه دهی پابروو تا نو کاته ی له پاییزی ۱۹۴۱ دا ده سنگیر کرا. په یوه نډیه نژیکه کی له گه ل کارمندانې بالیوژخانه ی نه لمانیا له توکیو، به خوری بالیوژیشه وه، بوو هوی نه وه ی دهستی به زانیاری نقد و زه وه ند بگات دهر باره ی پلانه کانی جنگی ژاپونی نه لمانه کان. ماوه یه کی که م پیش ده سنگیر کړدنه کی، سورج له پاپورتیکیدا چهند زانیاریه کی گرنگی یو یه کیتی سوفیهت نارد که تیایدا هاتبوو، "پوژمه لاتی دووری سوفیهت سلامت ده بیت له هیرشی ژاپونیه کان." به گویره ی پاپورته کی ناورلو، ژاپون بریارید ابو هیرش نه کاته سر یه کیتی سوفیهت؛ به لکو له جیاتی نم کاره، هیرش ده کاته سر باشوور و خوړه لات له زه ریای هیمن دزی نه مریکا و بهریتانیا و هوله ندا له باشووری خوړه لاتی ناسیا. به پشت

شیوعیه، پولیسی یابانی سره تا که وینه جاوږی کړدنی نو ماله، نو مالش مالی خاتو (کیتابایاش) بوو که هاورتی (میاجی) نه نداسی سټیه می توره کی سورج بوو، له کاتی لیکولینه وه دا دانی به وه دا نا که نه نداسی حیزبی شیوعی بوون له نه مریکا، به م شیوه یه میاجی ده سنگیر کراو چهند به لکه نامه یه کیان له ماله که پدا نوزیه وه دهر باره ی یه ده گی پترولی نه وتی یابان که نو زانیاریانه ش نقد نه پنی بوون، دوا ی لیکولینه وه میاجی دانی به هه موو شتیکدا ناو سره جهم نه دمانی توره که ده سنگیر کړان و له سالی ۱۹۴۲ دادگایکړان و سورجیش به له سیداره دن سزادرا و له ماوه ی ده سنگیر کړدنی شی به رپرسانی پووسیا نکولیان لیکرد و ناماده نه بوون هاوکارییکه ن، پاش تټیه رپنی بیست سال به سر له سیداره دانی سورج پووسیا دانیبیدانا و شه قامیکی سره کی له باکو زیدی له دایک بوونی به ناوه و ما هه روه ما ناوی که شتیه کی باره لگری به ناوی نه وه و ناو هه روه ها پولتیکي دهرکرد که وینه ی نه ی له سر بوو وک پاله وانیکي پووسی.

بهستن به راپورتهكەى سورج، ستالين به بڙ ترس و دلە راپوكتن هەلسا به گواستنه وهى سه دان هەزار سه ريزا له خۆره لاتى نووره وه به ره و مۆسكۆ، كه له وى هاوكارى هيزه كانى تر بكن بۆ راپگرتنى پيشهروهيه كانى ئەلمان له زستانى ۱۹۴۱-۴۲دا. له ئەجمادا، وه ستاندنى ئەلمانەكان له دهره وهى مۆسكۆدا بووه خالى وه رچه رخانه جهنگه كه .

يه كىكى تر له نمونه هه ره سه ركه وتوه كانى به كارهينانى سيخوپرى نافه رمى، نمونه يهك كه به هاى توانايى گورپنى ناسنامهى كه سيك دهره خات، برىتييه له سيخوپرىكى ئيسرائيلى به ناوى ئىلى كرمين. ناوبراوى له داىك و باوكىكى جوو له ميسر له داىك ببوو، دواتر له تهمنى سى و دوو سالىدا له سالى ۱۹۵۶ به ره و ئيسرائيل كوچيان كرد وه وهك خۆبه خشىك چوو ه ريزه كانى ده زگاي هه والگرى ئه و لاتە. ناوبراوى وهك سيخوپرىكى ده زگاي هه والگرى مۆساد نيزدرايه و لاتى ئه رژه نتيه له سالى ۱۹۶۱ بۆ ئه وهى خۆى وهك بزسمانتيكى عه ره ب نيشان بدات، له ژنير نازناوى كه مال ئه مين ته عبت، كرمين له سالى ۱۹۶۴دا چوو ه شارى ديمه شقى پايته ختى سوريا. ناوبراوى پشتگيرى له لاين هاوپرئ عه ره به سووريه كانى پڙ بوو كه به ته واوى وه سفى ناوبراويان كردبوو، كرمين توانى (به كه ميك به خته وه) جيگاي خۆى له ناو بازنهى ده سه لاتدارانى ئه و و لاتە بكا ته وه. له راستيدا ناوبراوى به شيوه يهك په يوه ست بوو كه جارتيكان ئه ويان وهك نوينه رتيكى ده و لاتە به كارهينا له نتيوان حكومه تى به عسى نوئ و سه روكى نه فيكراوى پيشووى سوريا؛ وه جارتيكى تريشيان، خه ريك بوو پۆستتيكى بالاي حكومى له كابينهى نووى ده و لاتە پى بديرت. به لام دواى ناربنى زانبارى سه ريزايى، سياسى وه دبلۆماسى سوريا بۆ ماوهى

سى سال، دواتر له لايه ن هیزه کانی دزه هه والگرییه وه ده سنگیرکراو و له نیاری ۱۹۶۵ له سپداره درا.^۱

یه کیکی تر له تاییه تمه ندیه کانی به کارهیتانی سیخوپى نافه رمى بریتیه له ناردى شو و نفسه رانه له ژیر ناوی کوچهر بۆ ولاتیکی خانه خوئ. ناشکرایه که ناسانتره شو و نفسه رانه بنیردرینه ناو ولاتیک که تیابدا به شتیره یه کی ناسایی ژماره یه کی نۆدی په نابهر و سهردانکه ر به بن گرفت وهرده گرتت وه به شتیره یه کی ناساییانه مامه له ده کات دهریاره ی کۆنترۆلکردنی سنوره کانی به به رلورد له گه ل شو ولاته ی کوچهر وه رناگرتت، که به گشتی چاره دیری سهردانیکه ران ده کات، وه سنوره کانی به باشی ده پارزیتت.

یه کیکی له نمونه سهرنج پراکتیشه کان که به باشی وینه ی شه وه ده کیشیت تا چ نه ندازه یه کی سؤقیه ت ده یخواست کات و هه وله کانی به گه پخت بۆ شه جوره نۆپه راسیونانه بریتیه له نمونه ی لوبیک زمینیک (هاولاتی چیکی که له لایه ن ده زگای هه والگریی سؤقیه ت که به KGB ناسراوه به کرئ گیرابوو) به پیدانی ناسنامه ی روبرولف میزمان (رودولف میزمانی راسته قینه هاولاتیه کی نه لمانی بوو که له جهنگی دزی یه کیکی سؤقیه ت له کاتی جهنگی جیهانی سووه مدا کورژابوو)، ناوبراو بۆ ماوه ی یه ک سال له نه لمانیای خۆره لاتدا ژیا. پاشان، له

^۱ بۆ وه رگرتنی زانیاری ته ولو له سهر ژیانی کومتین وه ک سیخوپنکی نیسراونلی، بهوانه:

Stanley A. Blumberg and Gwinn Owens, *The Survival Factor: Israeli Intelligence from World War I to the Present* (New York: Putnam, ۱۹۸۱), ۲۰۸-۲۴.

کۆتایی سالی ۱۹۵۷، لەگەڵ ھاوژینەکی که خەلکی ئەڵمانیای خۆرهلەلات بوو (وه ئه‌ویش سیخوپی بۆ یه‌کیتی سۆفیەت دەکرد) وه منالێکی ساوا به‌روو ئەڵمانیای خۆرئاوا به‌پێی که‌وتن، له‌وێ وه‌ک په‌ناها‌نده‌یه‌کی ئەڵمانیای خۆرهلەلات نیشته‌جێ بوون.

ه‌وای چوارسال مانه‌وه‌ی له‌ ئەڵمانیای خۆرئاوا، هێرمان هێرمان به‌روو که‌نده‌ا کۆچی کرد، که‌ تیایدا له‌ کۆتاییدا کارێکی بچووکي دامه‌زراند بۆ فلیمی ریکلام و بازرگانێی. ئه‌و چه‌ندین ئه‌رکی بچووکي بۆ ده‌زگای هه‌والگریی سۆفیەت به‌جێی گه‌یاند، وه‌ک کۆکردنه‌وه‌ی "پاپۆرتی که‌سه‌کان" له‌سه‌ر ئه‌و سیاسه‌تفان و پۆژنامه‌نووسانه‌ی چاوی پێکه‌وتن به‌ه‌زی کاره‌که‌یه‌وه، وه‌ به‌رده‌وامیدان به‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ پروفیسۆرێکی که‌نده‌ی که‌ سیخوپی KGB بوو. گرنگترین ئه‌رکی ناوبراو بریتی بوو له‌ پاراستنی ناسنامه‌ی که‌سایه‌تی‌ه‌کی بۆ ئه‌وه‌ی بتوانیت، له‌ ئه‌گه‌ری هه‌ر شکسته‌تیکی په‌یوه‌ندی دیپلوماسی له‌ نێوان یه‌کیتی سۆفیەت و که‌نده‌ا، کۆنترۆلی تۆرپه‌کانی سه‌رچاوه‌ی که‌نده‌ی بکات له‌ "نیشته‌جێبوونی" یاسایی (به‌رپرسی بنکه‌ی KGB له‌ بالیۆخانه‌ی سۆفیەت له‌ شاری ئۆتاوا).

ه‌وای شه‌ش سال مانه‌وه‌ له‌ که‌نده‌ا، هێرمان پێنهامی پێدرا بۆ ئه‌وه‌ی له‌ که‌نده‌اوه‌ بچێته‌ ئه‌مریکا، که‌ تیایدا هه‌لسا به‌ ئه‌نجامدانی هه‌مان ئه‌رک. کاتێک پێته‌ری کۆری بوو به‌ حه‌فده‌ سال، هێرمان توانی قاییلی بکات که‌ کار بۆ KGB بکات. له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی پێته‌ر منال بوو که‌ هێنایانه‌ ئەڵمانیای خۆرئاوا وه‌ له‌ ته‌مه‌نی چوار سالیه‌وه‌ له‌ که‌نده‌ا و ئه‌مریکادا گه‌وره‌ ببوو، پاشاخانه‌کی به‌هیچ شتیه‌یه‌ک نه‌ده‌بووه‌ جێگای گومانی ده‌زگای هه‌والگرییه‌کانی ئه‌و دوو ولاته‌؛ ئه‌و ده‌بوايه‌ خۆی ئاماده‌ بکات بۆ ئه‌وه‌ی

پیش‌بیه‌ک له حکومتی نه‌مریکیدا به‌ده‌ست بهیختیت، که نیایدا بتوانیت وهک سه‌رچاوه‌یه‌کی ماوه‌دریژی سؤفیه‌ت کاریکات. وادانرابوو که نووسینگه‌ی لی‌تکولینه‌وه‌ی فیدرالی FBI ناتوانن گومان بکن له‌و بیه‌ماله‌یه به‌لام دواتر دواي چندین سال توانیان هه‌موویان ده‌ستگیریکن و له نه‌نجامدا پراده‌ستی دادگا کران.

تی‌که‌لی‌کردنی سیخوپیی ده‌مامکداری فه‌رمی و نافه‌رمی حکومتیک له نه‌نجامدانی کۆکردنه‌وه‌ی چالاکی زانیاری وابه‌سته‌یه به ژماره‌یه‌ک فاکته‌روهه. به‌شیتوه‌یه‌کی گشتی، دوو له گرتگرتین نه‌و هۆکارانه بریتین له جۆری نه‌و زانیاریه‌ی که گه‌ره‌که و نه‌و نامپازانه‌ی به‌رده‌ستن بۆ ده‌ستگه‌یشتن پیتی. نه‌گه‌ر که‌یسی نه‌مریکا و هاپه‌یمانه‌کانی له‌جنگی سارددا وه‌ریگرین، ده‌بینین که کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری له‌پنگای مرۆیه‌وه له‌دژی به‌کیتی سؤفیه‌ت په‌یوه‌ست بوو به‌نیازه‌کانی سه‌رکردایه‌نی سؤفیه‌ت، توانای سه‌ربازی نیشتیمانییان، و هه‌وله‌کانی ده‌زگای هه‌والگری نه‌و ولاته له‌دژی خۆرتاوا. نه‌م سه‌رنجه ورده، له‌گه‌ل چاوه‌دیری چپی هه‌موو بیانیه‌کان له‌لایه‌ن ده‌زگا نه‌منیه‌کانی سؤفیه‌تیه‌وه، به‌و واتایه ده‌هات که خه‌باتی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری مرۆیی له‌لایه‌ن نه‌مریکا و هه‌ندئ له‌ ولاتانی تروهه به‌شیتوه‌یه‌کی فه‌رمی پشتی به‌و نه‌فسه‌ر هه‌والگریانه ده‌به‌ست که له‌ژیر په‌رده‌ی سیخوپیی فه‌رمی کاریان ده‌کرد. به‌پنجه‌وانه‌وه، له‌م سالانه‌ی دوا‌ییدا ولاتی چین زۆر کاری ده‌کرد له‌به‌کاره‌یتانی سیخوپیی نافه‌رمی بۆ نه‌نجامدانی کاری کۆکردنه‌وه‌ی زانیاریه‌ی پیوسته‌کانی له‌ نه‌مریکادا. هه‌رچه‌نده ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی ولاتی چین هه‌ندئ پنگای کۆنی به‌کرتیگرتنی سیخوپ و به‌کاره‌یتانی سیخوپیی فه‌رمی

بۆ کۆکردنەوەی زانیاری پەڕه‌و دەرکەن، دەزگای هەوالگریی چینی بەشیوەیەکی ئاسایی چەندین میکانیزمی بەکرێگرانی سیخوپی نافەرمی گرتەبەر، وەک کۆمپانیای زەبەلاح، بەرنامەی گۆڕینەوێی لێرخواز و بابەتی زانستی، و وەفدی زانستی و بازرگانیی. هەرۆها هەوالگری چینی سیخوپی "خەوتوو"ی ماوەدریژیش بەکار دەهێنێت کە لە چینه‌و کۆچ دەرکەن و وەک هاوڵاتی ولاتیکی بیانی خۆیان دادەمەزرێنن بۆ ماوەیەکی درێژ پێش ئەوێ چالاکیەکی تاییبەتەندار بە هەوالگریی ئەنجام بدەن لەر ولاتانی کە کۆچیان بۆی کردووە. ئەم بەکارهێنانە چەری سیخوپی نافەرمی ولاتی چین بە نامانجی ئەوێ کە تەکنەلۆژیای پێشکەوتووێ ئەمریکی و بابەتی لەم جۆرە، سڕوشتی کراوێ پێژەیی بازەر بازرگانێه‌کانی ئەمریکا، وە ئاسانی نیشته‌جێ بوون لە ئەمریکا، وە بوونی کۆمەڵگایەکی ئەتنی چینی کە تیایدا کۆچبەرە نوێکان دەتوانن خۆیان بگۆنێنن، لە بەرژەوێندی خۆیدا بەکارهێنێت وە سوودی هەوالگریی لێیان‌و وە چنگ بکەوێت.

جۆری سەرچاوە هەوالگرییەکان

هەرۆک چۆن جیاوازیان کرد لە نێوان ئەفسەری هەوالگریی دەمامکداری فەرمی و نافەرمیدا، دەرکێت جیاوازی بکەین لە نێوان جۆرەکانی سەرچاوە هەوالگرییەکانیش. یەکیک لە جیاوازیە بنچینەییەکان بریتییە لە هەمەجۆری ئەو سەرچاوانە‌ی کە ئەفسەری هەوالگریی، دوا‌ی نامادەکاری هەموو پێداویستیەکان، بەشیوەیەکی چالاکانە بەکرێیان دەرکێت بۆناو خزمەتی دەزگای هەوالگریی وە ئەو کەسانە‌ی کە دەیان‌وێت بە

خوبه خشانه هاوکارى دهزگایه کی هه والگری ولاتیکی بیانی بکن، هه ندیکجار کاره که دهکاته نه و رابده یه ی بچنه ناو بالیوزخانه کی.

سه رچاوه به کریگیرواوه کان به گشتی زیاتر به متمانه پیکراو داده نرین، چونکه نهفسه ری هه والگری دهرفه تی هه بووه له که سایه تی و هاندهره کانی بکولیته وه به ره وه ی هه ول بدات ته جنیدیان بگات. سه ره پای نه مش، نه و سه رچاوانه ی ته جنید ده کرین له سه ره بنه مای نه وه هه لده بژیرین که بتوانن ده ستیان به زانیاری گرنگ بگات. له گه ل نه وه شدا، ناسنامه و ته جنیدی سه رچاوه کان کاریکی قورسه و کانتیکی نوری ده ویت، وه هیه دلنیا یه که نه که ته نانه ت وردترین و باشتین سه رچاوه له راستیدا به نرینی وه لام ده داته وه بۆ دهرفه تی ته جنیکردن. له لایه کی تره وه، نه و جۆره سیخوپرانه ی که به شیوه یه کی ناسایی جینگای گومانزاً هه میشه ده کریت زانیاری هه له و له پئی لادهر بداته نه و دهزگا هه والگریه ی که کاری بۆ دهکات، وه به ولاته که ی رابگه یه نیت که پلان و پنگاکانی تۆپه راسیونی لایه نی به رامبه ره له چ ناستیکدان، یان په کیک له سه رانی هه والگری نه و ولاته بخاته ته له وه بۆ نه وه ی ده ستگیر بکریت. دهزگایه کی هه والگری، که گومانى هه یه به بوونی نه م جۆره سیخوپرانه، ده کریت چه ندین ده رفه ت له ده ست بدات بۆ به ده سته پنانی زانیاریگه لیک که به ناسانی ده ییتوانی ده ستی بکه ویت. میژوو و به سه ره اتی هه والگری پهن له و جۆره سیخوپرانه که له سه ره تادا فه رامۆشکران یان په تکرانه ته وه به لام بواتر ده رکوت که سه رچاوه ی بایه خداری هه والگرین.

پہکیک له نمونہ بهرچاوه کانی ثم جۆره که یسانه بریتیه له که یسی "فریتز کولبی"، که کارمه ندیکی وهزارهتی دهره وهی ئەلمانیا له مارهی جهنگی جیهانیی دووم بوو. کاری ناوبراو بریتیی بوو له دۆزینه وهی ئەو زانیاریانهی که به لیشاو و پۆژانه دههاتنه ناو ئەلمانیا له پینگی بالیۆزخانه کانی ئەو ولاته وه له سهرتاسه ری جیهانن. ئەو بابەتانهی که پۆژانه گرنگیان پیده درا بریتیی بوون له بابەتی ههستیاری ستراتژیی، سهریازی، ههوالگریی و مهسهله دبلۆماسییه کان. به هۆی ئەوهی کولبی وهک کارمه ندیکی گه پۆک کاری ده کرد، ناوبراو له ئابی ۱۹۴۲دا گهشتی ولاتی سوئیسرای کرد که له گه ل خۆیدا نزیکه ی دوو سهه به لگه نامه ی گرنگی هه لگرتبوو که له ناو فایله کانی وهزارهتی دهره وه له بهرلین هینابووی. به که مجار ناوبراو رووی کرده بالیۆزخانه ی بهریتانیا له شاری بێرن. بهریتانیه کان ههچ بایه خیان به زانیاریه کانی کولبی نه دا. بۆیه، دواتر رووی کرده تالان بولیس، بهرپرسی تۆپه راسپۆنه هه والگریه کانی ئەمریکا له سوئیسرا. به ناگایه وه، به لام که متر له هاویه یمانه بهریتانیه کان، ئەمریکه کان له گه ل کولبی که وتنه کارکردن، وه له گه شته به ک له دواویه که کانیدا بۆ بێرن، ناوبراو زیاتر له ۱۵۰۰ به لگه نامه ی نه پتی ئەلمانه کانی پین به خشین. ده کرتت بلێین ناوبراو گرنگترین ده رگای سیخوپی جهنگ بوو له گه ل ئەلمانه کان.^۱

سه ره پای سه رچاوه ی نه پتی، ده کرتت جیاوازیه ک بکه ین له نیوان ئەو هۆکارانه ی که بۆچی ئەوان ئەم زانیارییه ده به خشن. ئەم سه رچاوانه

^۱ Joseph E. Persico, *Piercing the Reich: The Penetration of Nazi Germany by American Secret Agents during World War II* (New York: Viking, ۱۹۷۹), ۷۲-۷۳, ۳۲۸.

دەکریت بەهۆی کارتیکی ئەیدیۆلۆژی، ئەتەنی یان وابەستەیی نایینی هاندراپن کە بەهێزترین لە وابەستەبوونیان بۆ ئەو ولاتە کە تیایدا نیشتهجێن و هاوواتین تیاياندا، دەکریت ئەوان چلێس و چاوجنۆک بن؛ دەکریت پێیان وابیت کە کردەوه و نایدۆلۆژیەتی ولاتەکانیان پەسەند بیت؛ دەکریت ئەوان خەلکانێکی ناهاوسەنگ بن کە ئاواتەخوازن هەندێ گۆرانی بێخەنە ژانیانەوه؛ پەنگە ئەوان بیانەوێت تۆلەیی ئەو خەراپ مامەلە بکەنەوه کە لەلایەن حکومەتەکانیانەوه دەرھەق بەوان کراوه؛ یان دەکریت هەپەشەیان لێ کرابیت، بۆیە پەنا بۆ ئەم کارە دەبن. گرنگی پێژەیی ئەم هاندەرانە لەسەر تاییەتمەندیەکانی ئەو کۆمەڵگایە و تەکنیکانە دەووستیت کە دەزگا هەواڵگرییەکان دەیگرنەبەر.

بۆ نمونە، میژووی کۆکردنەوهی زانیاریی بەهۆی مۆفەوه لە هەواڵگرییەکی سۆفیەتی جازان دژی ئەمریکا و بەریتانیا لە سالانی سیەکانەوه وێنەیکە جومانان نیشان دەدات لە گۆرینی ئامانج لە نایدۆلۆژیەتەوه بەرەو چلێسی و تۆلەکردنەوه وەک دوو هۆکار بۆ ئەمریکی و بەریتانیەکان کە ویستیان بوو خیانت و ناپاکی لە ولاتەکانیان بکەن. لە سالانی سیەکاندا، سۆفیەتیەکان درکیان بەوه کرد کە بانگی کۆمۆنیزم بۆ ژمارەیک لە قوتابی و واتەبێژی زانکری کەمبەرێج، بە هەندێ لە بنەمالە دیارەکانیشەوه، بووه هۆی ئەوهی ژینگەیی نایدۆلۆژیی بێتە جینگای بایەخیان. لە نێو ئەو قوتابیانی کە لەو کاتەدا تەجەنید کران کە دواتر

بوون به سيخوپى ديارى سؤفيهت له ناو حكومهتى بهریتانیا، گای بئیرگسم
 نؤنالډ ماگلهن، وه هارؤلد ("کیم") فیلیبی تیاډا بوون.^۱

۱ نهگه رېگه پټین به دواى ناویانگی به ناویانگترین سیخوپ له جیهاندا، ده بیینین
 سیخوپى بهریتانى (کیم فیلیبی) به ناویانگترین سیخوپه پهردهى له سهر لارابین
 له دواى جهنگى جیهانى دوومه وه ، نهو سیخوپه ی ماوه ی ۳۰ سال بهریتانیای
 مه لځه له تاند و کارى بؤ په کیهتى سؤفیهت ده کرد، تا له کؤتاییدا هوالگری پورسى
 بریارى خانه نشینکردنى دا له بهر نهو خزمه ته ی که پیشکشی په کیتنى سؤفیهتى
 کردبوو، بانگشتکرا بؤ پورسیا له پڼگه ی به پرووته وه و نیستا له پورسیا به کامه رانى
 ژيان به سهر ده با .

له سالى ۱۹۱۲ له شارى شمبالای هیندستان له دایک بووه ، کوره تاقانه ی
 به پټز(هارى سانت چؤن برد فیلیبی بوو) که فرمانبه ر بوو له حكومهتى هیندى ،
 پاشان فیلیبی گرازایه وه بؤ عیزاق که نهو کانه له لایه ن بهریتانیاه داگیر کرابوو
 کرا به راویژکاری وه زاره تى ناوخؤ، پاشان بوو به نونته رى حكومهتى بهریتانى
 له پؤژه لاتى نهرده ن و له کؤتاییدا بوو به راویژکاری پاشای سعودیه، باوکى کیم
 نارازى بوو له سیاسه تى بهریتانیا له خؤره لات و هه ر نهو نارازیه به میرات بؤ
 کوره که یمايه وه .

کیم فیلیبی چووه کؤلؤژى (ترنتى) له زانکوى کامبریدج، له و پؤژانه دا بېرى
 سؤسیالستى له ناو پؤشتمبراندا باو بوو ، چوونه پزى حیزبى شیوعى به لگه ی
 نازایه تى و به جه رگى بوو ، هه ر له م پڼگایه وه فیلیبى چووه په یوه ندی کرد
 بهرپزه گاننى حیزبى شیوعیه وه به نه پتى کارى بؤ ده کردن، به ته لوى تیکه لى
 بیروباوه رى مارکسیهت و شیوعیهت بوو، له هارینى ۱۹۲۴ دا له فییه نا بوو بریاریدا
 بېیته سه ربازیڼک له مملانئى جیهانى دؤ به فاشیهت و که وته ناو گټرلوى
 سیاسه ته وه، له سه ره تادا ناوی خؤى له لیستى شوؤر شگرتانى ئیشتیراکى تؤمار
 کرد که شیوعیه نه مساویه گان یارمه تى و پشتگېریان ده کرد، وه کو په یامنیژنگ له

نێوان چەند ھەنگامەکانی دژ بە حکومەت دەستی بە کارکردن کرد، لەو کاتاندا کچنکی
 ئەمساری شیوعی ناسی و یەکیان خۆشویست ئه‌ویش (ئەلیس فریدمان) بوو کە بە
 (لێتەر فریدمان) ناسرا، کە ئه‌ویش بە ئەوای تیکەلی سیاسەت ببوو، کاتێک
 حکومەت دژی شیوعیەکان وەستایەو و خانووەکانی کۆمەڵگەکانی بۆردومان کرد و
 سەدانیاڤان لیکۆژا (فیللی) ئەم کوشنارەیی بە چاوی خۆی بینی و بوو بە راپرسیکالیکی
 توندپەرەو. واپێککەوت کە دەزگای ھەوالگری پووسی لەو کاتاندا دوو بەکرێگریاری
 ھەبوو کە سیخوپی بۆ دەکردن، یەکیکیان (تیوئور مالی) ھەنگاری بوو کە لە
 راپردوودا قەشە ببوو دوواتر ببوو کۆمەنیست، لەگەڵ (جاپور بینتەن) ئەمیش ھەر
 کۆمەنیست بوو، ھەردووکیان باوەرپیان وابوو کە (فیللی) کەستیکی گونجاو بۆ
 سیخوپی و ئامادەبە لە پێتئاو بیروباوەری شیوعیەتدا خۆی بەخت بکات، لە کۆتایدا
 توانیان بپہێتتە ناو پێزەکانی خۆیانەو بەلام دلاریان لیکرد کە ھاوسۆزی خۆی بۆ
 بیروباوەری شیوعیەت بشارتەو و وەک نەپتییەک بپیاریزیت تا بتوانیت دزە بکاتە
 پێزەکانی حکومەتی بەریتانیا ھەول بەدات لە ناو حکومەتی بەریتانیدا جینگایەک بۆ
 خۆی دا بین بکات وە باشتریش دەبوو کە ئەگەر ھەول بەدات لە نێو ھەوالگری
 بەریتانیدا پلەیک بە دەست بپہێتت، بۆ ئەم مەبەستە (فیللی) گەرپاوە بۆ
 بەریتانیا و وا خۆی دەردەخست کە ھیچ پەڕوئەندیکی بە کۆمۆنیست و بیرو
 مارکسیەتەو نەیبە، ئەم خۆ دەرخستەش گرنکی خۆی ھەبوو تا وای لیکتات
 جینگای خۆی لە نێو حکومەتی بەریتانیدا بکاتەو، تا لە کۆتایدا بوو بە ئەندامی
 کۆمەڵە (ئەنگۆ-ئەلمانی) کە کۆمەڵە یەکی راسترەو بوو، ئەم کۆمەڵە یە بۆ ئەو
 کاریان دەکرد کە ھاو پەیمانییەک لە نێوان بەریتانیا و ئەلمانیای نازیددا دروست
 بکەن، لەو کاتاندا بە ئەواوەتی پەڕوئەندی خۆی بە ھاو پێ کۆمۆنیستەکانیەو
 بریبوو، تا سەرئەنجام بوو کەستیکی جینگای متمانەیی بەریتانیا و لەسالی ۱۹۳۶
 وەک پەیمانتری پۆژمانە (لەئەندەن تا یمن) دەستبە کاریبوو، ناریمان بۆ ئیسپانیا تا
 دەنگوباسی شەپی ناوخۆی ئەوئ بۆ پۆژنامەکە بنێرێ، لەوئ چەند راپەرێتکی بۆ

پژننامه که نووسی که تئیدیدا پشتگیری جه نرال (فرانکوی) ده کرد ، نهمش وایگرد که ناویانگی وهک که سئیکی راسته و له هه مان کاتدا توندروه ناویانگ دهریکات، به لام شو به نهئینی په یوهندی کردبوو به هه والگری هوسیه وه هه زانیاریه کی له سه شهمی ناوخزی نیسپانیا به دهست بهئینایه په وانهی هه والگری هوسیه ده کرد .

پژنکیان نووسی پنشهاتیک هات که مئندهی نه مابوو زانیی سیخوهی کرتایی بیبیت، کاتیک سه رازه نیسپانیه کان گومانیان لیکرد و به ماوه یک به ندیان کرد تا هه ندیک پرسپاری لیکه ن، له و کاتدا هه ندیک به لگی پیبوو که جئیکی تومه تبارکردنی بوو، به لام به نزیه وه شو به لگه نامانهی قووت دلو بزگاری بوو. له سالی ۱۹۲۹ که هئیشتا په یامنتیری پژننامهی (له ندهن-تایمن بوو) شو دهره نهی یو رهخسا که تیکه لی یاری موخابه راتی بیبیت نویش له ریگی هاورپیه کیه وه که هه روه کو شو به کریگیلوی هه والگری هوسیه بوو به لام به نهئینی نزهی کردبووه ناو ریزه کانی هه والگری به ریتانی، ناوی شو هاورپیه (جای بیرجس) بوو ، پاش نه وهی (جای) توانی (فیلیپی) بهئینتیه ریزه کانی موخابه راتی به ریتانیه وه له سه رهدا لیکرلینه وه یان له گه لدا کرد و هه روه ها لیکرلینه وه یان له گه ل نهدامانی خیزانه که پیدا کرد تا دلنیا بن له وهی هچ سۆزئیکی بۆ بیری شیوعیه ت نییه، تا له کرتایدا وهک کارمه ندئیکی هه والگری به ریتانی قبولکرا و سه رنه انجام ناوانه که ی هاته دی و له به شی دزه هه والگری وولاته بیانیه کان دلمه زرا ، نهمه شو جئیکایه بوو که خه ونی پیوه ده بیینی تا له ریگه په وه نۆدترین زانیاری هه والگری به دهست بیبیت و به نهئینی پیشکه شی موخابه راتی هوسیه بکات، (فیلیپی) هه رزوو له نیو هه والگری به ریتانیدا جئیی خزی کرده وه و بووه که سئیکی خۆشه ویست ، توانی بلیمه تی خزی له بواری کۆکرینه وهی زانیاریدا سه لمئینتیت و نۆرکه س پیشبیینی نه وهی ده کرد که له دلهاتوو بیبیت به سه رۆکی هه والگری به ریتانی و که سیش به خه یالیدا نه هات که شو به نهئینی کار بۆ هه والگری هوسیه ده کات . له کرتایی سالی ۱۹۴۴ دهره تئیکی گرنگی

بۆ ره خسا ئه ویش ئه وه بوو که سه رۆکایه تی به شی تزه می وه کاله تی موخابه راتی به ریتانیان پیتسپارد، که ئه م به شهش کاری ئه وه بوو نژی چالاکیه سیخوپه کانی پووسیا بوه سنیته وه که بۆ ماوه یهک ئه م به شه چالاکیه کانی راگیرا بوو به لام نوای جهنگی جیهانی نووهم نوویاره زیندو کرایه وه (فیلیس) کرا به سه رۆکی ئه وه به شه و نزیکه ی ۱۰۰ سیخوپریان خسته به ردهستی ، هه والگری پووسه کان له مه دا قازانجیکی تۆریان کرد ، ته نها به لگه نامه نه یینه کانی پووسه کان ده توانن قه باره ی ئه وه خیا نه ته دیاری بکن که (فیلیس) کردویه تی له وولاته که ی خۆی و چ خزمه تیکی پیتشکشی پووسه شیوعیه کان کردوه، به دلنیا بییه وه ئه وه خزمه ته ی که (فیلیس) پیتشکشی پووسه کانی کردوه به پهنجی دهست ناژمیردین. یه کتیک له وه خزمه تانه ناشکرا کردنی ناوی هه موو سیخوپه کانی به ریتانیا بوو که له ئه نوویای پۆژه لات نژی پووسیا چالاکیان نهجام ده دا. له سالی ۱۹۴۵ (فیلیس) پووپه پووی کیشه یهک بووه وه که نژی له ما بوو بیته هۆی ئه وه ی له کاری هه والگری دوو بفرته وه ، دوو پیاوی هه والگری پووسی په نایان هینایه پۆژناوا، یه کتیکیان ناوی (شیکور جوزینکل) بوو که نووسه ری شفره بوو له بالیۆزخانه ی پووسیا له که نه دا و له گه ل خۆیدا کۆمه لیک بروسکه ی تۆر نه یتی هینا بوو، ئه وی تریان ناوی (کونستانین فولوف) بوو که ئه فسه ریکی گه وه ی هه والگری پووسی بوو له ئه سته مبول، که په نای برده بوو به ر بالیۆزخانه ی به ریتانیا و داوای په ناهه نده یی سیاسی کردبوو، هه روه ما ئه وه ی پتیراگه یانده بوون که هه والگری پووسی توانیویه تی نزه بکانه نۆر هه والگری به ریتانییه وه و به لام به ته واوه تی نه یه زانی که ئه وه به کریگراوه ی هه والگری پووسی کۆیه که دزه ی کردوه ته ناو هه والگری به ریتانییه وه . هه له هانی ئه وه دوو کارمه نده ی هه والگری پووسی و په نا بردنیا ن بۆ به ریتانیا وای له (فیلیس) کرد به له ناشکرا بوون بترسیت و داوای یارمه تی و نامۆژگاری له (یوری مردین) کرد، که بریکاری هه والگری پووسی بوو له له نده ن و سه ره ره شتی تۆرکی سیخوپه ده کرد که (فیلیس) یه کتیک بوو له ئه ندامانی ئه وه تۆره، (مردین) (فیلیس) ناگادار

کرده وه که ئو ناتوانیت هیچ کاریک بکات دژیان بویه پیوست له سر هه والگری
 پووسی که هه ریه کینگ له دوو هه لهاتووو له ناو به ریت، بویه (کونستانین فولوف) بیان
 ده ستیشان کرد که ده بین له ناو بیریت، (فیلیس) چونکه سه رۆکی به شی دژه
 سیخوپی بوو ده بوو خۆی چاوپیکه وتن له گه ل (فولوف) دا بکات لئی پیرسیت کتین
 ئه وانئێ دژه بیان کرده وه ته ناو هه والگری به ریتانییه و به نه ئینی زانیاری ده دن به
 پووسه کان؟ بۆ ئه م مه به سته (فیلیس) گه شتی کرد بۆ بالیۆزخانه ی به ریتانیا له
 ئه سته مبول له هه مان کاتدا هه والگری پووسی پلانی له ناو برندی (فولوف) بیان
 دله شتبو، تا ئیتستا نه زانراوه که (فولوف) چی لیکراوه به لام ده نگه یه که هه یه ده لیت
 له پۆئی دیارنه مانی لاشه ی که سیک له نزیک فیه رۆکه خانه ی ئه سته مبول دۆزراوه ته وه
 که هه مو گیانی به له فاف پیچراوه . سه باره ت به هه لهاتوووی نووه میش (نگور
 جوزینکو) ده رکه وت که زانیاریه کی ئه وتووی لانییه ده رباره ی دژه کردنی هه والگری
 پووسی بۆ ناو هه والگری به ریتانی . له کۆتایدا (فیلیس) گه پایه وه له نده ن و ده نگه یاس
 له نژی ده زگای هه والگری به ریتانی بلاو بووه وه که (فیلیس) پله ی به رز ده کرتیه وه،
 له کۆتایدا کردیان به سه رۆکی وئستگه ی هه والگری به ریتانی له واشنتون، له زێر
 په رده ی سکرتری به که می بالیۆزخانه ی به ریتانیا له واشنتون ده ست به کاربوو،
 یه کتی له و کاره ی که که وتبووه سه رشانی ئه وه بوو که وه ک حه لقه ی په یوه ندی
 نیوان هه والگری به ریتانی و ئه مریکی کاریکات، ئه مه ش ده رفه تیکی زیرینی تریو
 بۆ (فیلیس) تا پووسه کان له په یوه ندی و ئالوگوپی زانیاری نیوان هه والگری
 به ریتانی و ئه مریکی ئاگادار بکاته وه، (فیلیس) له واشنتون ده سته به کار کرد، هه ر
 زوو توانی شفره ی ئه مریکیه کان به ده ست به ئینیت و که بۆ په یوه ندی بیته لی نیوان
 له نده ن و نیویۆرک به کار ده ئینرا، (فیلیس) هه ر زوو پووسه کانی له م نه ئینییه ئاگادار
 کرده وه و پووسه کانیان توانیان گه ی له په یوه ندییه بیته له کانی هه رده ولا بگرن،
 واشنتون و له نده ن هه ستیان به وه کرد که گه رپانتیک له خه سته ی په یوه ندی
 بیته له کانیان په یولده گرمانه که شیان له جینگه ی خۆیدا بوو .

سہرہ تائی ناشکرا ہونی (فیلیپی) بہوہ دستہ پتیکرد کہ ہوالگری ٹہمیریکی تونلی کتہینیکی شیلہری ہوسہکان بہدست بہینتیت و بہم پتگاہ تونیان نامہ شفرہ دارہکانی ہوسہکان بخویننہوہ لہم پتگہ بہوہ بویان دہرکوت کہ شمارہی سیخوپہکانی ہوالگری ہوسہی لہ ٹہمیریکا و بہریتانیا بہ سہدان سیخوپہ بوہ، بہلام ٹہم سیخوپانہش ناوی خوازرویان ہہ بوہ کہ ناشکرا کردنیان ناسان نہ بوہ، بہلام لہ نہجامی بہرلورد کردنی چہند نامہ بہ کدا تونیان ناسنامہی چہند سیخوپتیکہ دیار ناشکرا بکن بہ تاییہ تی نہوانہی خہریکی پیدانی زانیاری نہ توہی بوہ بہ ہوسہکان کہ لہنیویاندا (کلوز فوشن) تیدا بوہ کہ دہستگیریان کرد، نہمہش مہترسی خستہ دلی (فیلیپی) ہوہ، کاتہ ٹہمیریکی و بہریتانیہکان بویان دہرکوت کہ سیخوپتیکہ ہوسیا ہہیہ کہ پایہیکہی بہرزی ہہیہ ناوہ نہینیکہی (ہومہ)، کہ زانیاری گرنگ و نہینتی دہگہ بہنیتہ ہوسہکان، گومانہکان لہسہر (فیلیپی) زیادہی کرد بہلام زانیاریہ بہدست ہاتوہہکان بہس نہ بوہن بۆ تۆمہ تبارکدنی، تا لہ کوزانیدا بہریتانیا ہپیاریدا بیگہ پتینتہوہ و ٹہو پۆستہی لٹوہ ریگریتہوہ ہہرچہندہ گومانہکان لہسہری بہرہوام بوہن، سالی ۱۹۶۱ بہ تہواوی (فیلیپی) ناشکرا بوہ کاتیک کہ سیخوپتیک بہ ناوی (جورج بلنک) کہ سیخوپہی ہوسہکان بوہ گیراو ہہموو شتیکہ سرکاند و بۆ بہریتانیہکانی ناشکرا کرد کہ (فیلیپی) سیخوپہی بۆ ہوسہکان دہکات لہو کاتانہدا (فیلیپی) بہ ٹہرکیک لہ لوہیان بوہ لہ لایہن بہ کرنگیرلویکی ہوالگری ہوسہیہوہ ناگادار کرایہوہ کہ ہہلبیت بۆ ہوسیا، لہ ۲۲ مایسی ۱۹۶۲ (فیلیپی) خوی کرد بہ ناو قہرہ بالفی ناہنگینکدا و لہوئی خوی شارہوہ بہ یہ کجاری دیار نہما، نوای شہش ہہفتہ مۆسکو رایگہ یاند کہ (کیم فیلیپی) مافی پہناہریتی سیاسی پیدرلوہ

پہیوہندی ہوالگری ہوسہی لہگہل (فیلیپی) تا سالی ۱۹۸۰ بہرہوام بوہ، بہلام لہ کوتاییدا ہوالی ہہلہاتنی بۆ ہوسیا بوہ بہ مانشیتی زۆریہری پۆژنامہ جیہانیہکان و پۆژنامہکان چیرۆکی خہیالی و سہیر و سہمہریان لہ بارہیہوہ دہگتپاہوہ، لہ

لہ لایہ کی ترہوہ، نو ٹہ مریکی و ہریتانیانہی کہ دہ سگیرکران بہ تۆمہ تی سیخوپرکردن بۆ یہ کیتی سؤفیہ ت لہ سالانی حافتا و ہہشتاکاندا بہ زڈری بہ ہؤی چلٹسیہوہ ہاندرابوون۔ لہ نموونہ یہ کی تردا، کہ تیایدا باس لہ ٹیوارڈ لی ہارولڈ دہ کات، ٹہفسہری پیشووی سی ٹای ٹہی کہ چہ ندین زانیاری گرنگی سہ بارہ ت بہ ناوہ پۆکی پلانہ تۆپہ راسیؤنہ کاننی چالاکی دہ زگاہی لہ مۆسکو بہ خشپہوہ دہ زگای ہہوالگری سؤفیہ تی، پالنہرہ کہ بریتیی بوو لہ تۆلہ کردنہوہ لہ دڑی سی ٹای ٹہی، بہ ہؤی ٹہوہی لہ کار دہ ریان کردبوو۔^۱

بہ گشتی، دہ کریت بلٹین کہ بہ کارہینانی سینکسیش بۆ دہ ستگہ یشتن بہ نہینہیہ کان و چاوسوور کردنہوہ و ہک ہۆکارٹک بۆ سیخوپری ہۆکارٹکی لہ جیتی ٹہم بابہ تہیہ، ہہرچہ ندہ توانای شاراوہ بۆ چاوسوور کردنہوہ پہنگہ وا لہ ٹہفسہرٹکی ہہوالگری بکات بۆ ٹہوہی سہرچاوہیہک بہ چالاک

ساتہوختی ہہلہاتنیہوہ تہناتہ ت کورتایی تہمہنی ہر دہوام بوو لہ خزمہ تکرینی ہہوالگری ہووسی ہہموو بہ یانیہک نوینہری ہہوالگری پۆژنامہ ہریتانی و ٹہمریکیہ کاننی بۆ دہ بات و ٹہویش پاش خویندہنوہی پاپۆرتیکیان لہ سہر دہنوسیت و دہ یان نیریت بۆ ہہوالگری، بہم نواییہ ٹافرہ تیککی ہووسی ہینا کہ ۲۰ سال لہ خۆی بچوکتہر بوو ہہرچہ ندہ پیشتر سی ژنی تہ لاقداوہ ٹہمہش و ہک خہ لانتیکی ہہوالگری ہووسی بہ رامبہر ٹہو خزمہ تانہی پیشکشی کردوہ، لہ کۆتابشدا تووشی حہساسیہ تی پست مات تا لہ سالی ۱۹۸۸ دا کۆچی دوائی کرد۔ حکومہ تی شیوعی ہہوسیاش پۆرتیکی تاییہ تی لینا و ہک سیخوپرٹکی گہورہ سیاسیہ تہمدارانہی ہہوسی لہ ناشتنہ کہ یدا بہ شدار بوون و پلہی جہنہ رالیان پیبہ خشی لہ سہر وہسیتی خۆی لہ کۆرستانیککی ہہوسی ناشتیان۔

^۱ David Wise, *The Spy Who Got Away: The Inside Story of Edward Lee Howard* (New York: Random House, ۱۹۸۸)

بهینیت‌تاره که بۆته سیخور به هۆزی هندی هۆکاری تر به لام دواتر بیهویت وازبهینیت.

بۆ نمونه، له جنگی جیهانی دوهمدا ئافره‌تیک هه‌بوو به‌ناوی "بتی پاک" که توانی زانیاری گرنگ به هۆزی سینکسه‌وه به‌دهست بهینیت. بتی شوی به دبلۆماتکارێکی به‌ریتانی کرد، ئه‌و له نه‌سلدا خه‌لکی نه‌مریکا بوو و له‌وتدا له‌دایک بپوو، هه‌ربۆیه کاری بۆ هه‌ردوو ده‌زگای هه‌والگری نه‌مریکی و به‌ریتانی ده‌کرد. هونه‌ری کۆکرنه‌وه‌ی زانیاری ناوبراو به‌زۆری پیک هاتبوو له‌ نه‌جامدانی کاری سینکسی له‌گه‌ڵ به‌رپرسه‌ گرنگه‌کانی حکومه‌ته‌ بیانیه‌کان. ناوبراو چه‌ندین ده‌سه‌که‌وتنی مه‌زنی به‌ده‌سته‌ئینا، له‌وانه‌ کۆکرنه‌وه‌ی زانیاری بایه‌خداری دبلۆماسی له‌ وه‌زیری ده‌ره‌وه‌ی پۆله‌ندا پیش نه‌وه‌ی جه‌نگ پوویدات، داتای گرنگی به‌ده‌ست مه‌نا له‌ هه‌وله‌کانی کۆدشکینه‌ریکی (cryptologist) پۆله‌ندی بۆ شکاندنی کۆدی نه‌لمانه‌کان، وه‌رگرتنی زانیاری له‌سه‌ر چۆنیه‌تی کارکردنی بآلیۆزخانه‌ی فه‌ره‌نسی له‌ واشنتۆن، وه‌ له‌ کۆتاییشدا توانی زانیاری به‌که‌لکی "کۆدی نووسینی" فه‌ره‌نسی و ئیتالی به‌ده‌ست بهینیت.ⁱⁱ

ئه‌گه‌ر وردتر بچینه‌ ناو ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌وه، سینکس به‌ یه‌کێک له‌ گرنگترین فاکتەر دانه‌رنیّت بۆ نه‌وه‌ی که‌سی به‌ئامانجگیراو بخه‌یته‌ ته‌له‌وه‌ و دواتر هه‌ره‌شه‌ی لێ به‌کی بۆ نه‌وه‌ی زانیاری گرنگ یان ئه‌و راپۆرتانه‌ی پێویستن بخاته‌ به‌رده‌می. له‌ کۆنترین و سه‌رنجراکێشترین نه‌و که‌یسانه‌ی که‌ تا ئیستاش له‌ لاپه‌ره‌کانی میژووی هه‌والگرییدا باس ده‌کریت بریتیه‌ له‌

ⁱ Cypher: سیستمی نووسینی نه‌ینی (وه‌رگرتی)

ⁱⁱ Mary S. Lowell, *Cast No Shadow: The Life of the American Spy Who Changed the Course of World War II* (New York: Pantheon, 1992).

که یسی ناوریس سیژان، بالیوزی فەرهنسا له مۆسکۆ له سالانی په‌نجا و شه‌سته‌کاندا. به‌له‌به‌رچا و گرتنی شه‌وه‌ی که بالیوزه‌که "چارحیز" دیار بوو، (سه‌ره‌پای شه‌وه‌ی خیزانداریش بوو) ده‌زگای هه‌والگریی په‌کیتی سۆفیه‌ت (KGB) کچیکی چاو سه‌وزی بالا‌به‌ری شۆخوشه‌نگی له‌ناو خودی بالیوزخانه‌که‌دا^۱ ته‌رخانکرد (هاولاتی‌ه‌کی په‌کیتی سۆفیه‌ت له‌ژیر فشاردا بۆ شه‌وه‌ی هاوکار بی‌ت) بۆ شه‌وه‌ی له‌خشته‌ی به‌ری‌ت و پاشان سیکی له‌گه‌ل بکات. هه‌ر که مه‌سه‌له‌که به‌باشی په‌ره‌ی سه‌ند، ناویراو که‌وته‌ حاله‌تی سه‌رسوپمانه‌وه به‌هۆی گه‌رانه‌وه "چاوه‌پوانه‌کراوه‌کی" هاوسه‌ری ناویراو. هاوسه‌ری ئافره‌ته‌که "به‌توره‌یه‌کی شی‌تانه" هه‌ره‌شه‌ی کرد که که‌یسه‌که بلۆبکاته‌وه و بالیوزه‌که‌ش په‌لکیشی دادگا ده‌کات. سیژان نه‌تیبه‌که‌ی له‌لای "هاوپی" یه‌کی پووسی درکاند له‌پاستیدا، شه‌وه‌ی که‌سه‌هه‌مان شه‌وه‌ی پلانداریزه‌ره بوو که هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه تۆپه‌راسیونه‌که‌ی ریک‌خستبوو؛ "هاوپی‌که" پێشنیاری کرد که ته‌واوی مه‌سه‌له‌که به‌ نه‌تی به‌یلتیه‌وه. پلانی ده‌زگای هه‌والگریی سۆفیه‌ت (KGB) بریتی بوو له‌وه‌ی که شه‌وه‌ی ناوازه‌یه بقوزیته‌وه بۆ شه‌وه‌ی هه‌ره‌شه له‌ سیژان بکات به‌ هینانی ناویراو بۆ ناو ده‌زگاکه و کارکردن بۆ شه‌وان کاتیک گه‌رپه‌وه‌ فەرهنسا وه، شه‌وان هیوایان خواست، که ته‌نانه‌ت پله و پۆستیکی بالاتر به‌ ناویراو بدری‌ت. پلانه‌که‌ی سۆفیه‌ت شکستی هینا به‌هۆی به‌هۆی

^۱ Co-optee: به‌و کارمهنده‌ ده‌وتری‌ت که خۆی هاولاتی ولاتی خانه‌خوتیه، وه له‌ناو بالیوزخانه‌ی ولاتیکی بیانیادا کاره‌کات (وه‌رگرتن).

هالگرانه‌وی نووسه‌ری تیکستی فیلمیکی سینه‌مایی که نهینیی
نه‌خشه‌کی لایوو.^۱

گرفته‌کانی کۆکرینه‌وی هه‌والگری مۆفی

له‌کاتی کۆکرینه‌وی زانیاری هه‌والگری له‌پینگای مۆفوه، ده‌زگا
هه‌والگریه‌کان تووشی چه‌ندین گرفت ده‌بنه‌وه که له سروشتی ئه‌و
ده‌زگایه‌دایه، له‌کاتی‌کدا ئه‌وانی تر زیاتر تاییه‌تن به سروشتی ئامانجی
هه‌والگریه‌وه. له‌کۆندا گرنگترین تاییه‌تمه‌ندی ئه‌و زانیاریه‌ بریتیی بوو
له‌وی تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک ئه‌و که‌سه‌ی زانیاری لێ‌وه‌رده‌گیریت
متمانه‌پیکراوه.

سه‌رچاوه‌کان ده‌کریت، به‌هۆی هانده‌ری پاره‌وه، یان زانیاریه‌کان ساخته
بکه‌ن یاخود وای لیبکه‌ن که بایه‌خدار ده‌ریکه‌ویت، یان ئه‌وه‌نده‌ گه‌وره‌ی
بکه‌ن وایزانیوت له‌ پینگه و پۆستیکی باله‌وه ده‌ستیان که‌وتوه. میژوی
هه‌والگری نمونه‌ی که‌می ئه‌و جۆره سه‌رچاوانه‌ی تیا‌دایه که به‌پیدانی
زانیاری دووستکراو و گه‌وره‌کراو پاره‌یه‌کی زۆریان ده‌سکه‌وتبیت.

ئهم جۆره زانیاریه سه‌رکاغه‌زانه بۆ به‌رزه‌وه‌ندی پاره له‌سالانی چله‌کان
و سه‌ره‌تای په‌نجاکاندا سه‌ی هه‌لدا، به‌شپه‌یه‌ک قیژ و ته‌له‌که‌یان
به‌کارده‌هینا که ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی ولاتانی شو‌عه‌تی پۆژناوای
ئهو‌روپای تووشی گرفتی جه‌وه‌ری کردبوو. ئهم کرده‌وانه به‌زۆری له‌لای‌ن
ئهو ئاوارانه‌وه ئه‌نجام ده‌دران که به‌هۆی سیاسه‌ته‌وه ولاته‌کانیان

¹ John Barron, *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents* (New York: Reader's Digest, ۱۹۷۴), ۱۱۴-۴۰.

جیتھنشتبوں، ٹو کہ سانہ ہرزوؤ بویان دہرکوت کہ لو سہردمہ پر لہ کیشمہ کیشمہ دا دہتوانن بہوئی فرۆشتنی "زانباری" نانی پۆژانی خۆیان دہستہ بر بکن. وہ ٹوہی جیتی تیرامانہ، ٹو کہ سانہی کہ لیبیان دہپرسین ٹم پارہیان لہ کوئی ہیناوه، بانگہشہی ٹوہیان دہکرد کہ کہ سیکسی ناسیاوی خۆیان پلہیہکی بہرنی پین دراوه لہ ناو حکومتہ شوعیہ نویکہ دا. لہوکاتہی ژمارہیہکی زۆری ٹو ناوارانہ لہ ٹاسٹیکی بہرنی خۆیندندا بوون وہ لہرووی سیاسیشہوہ پیشکوتو بوون، ٹوان توانایان مہبوو ٹم زانباریانہ پوویہکی جوانی بہ بردا بکن و لہ بہردم خہ لکدا بہ جوانی شیبکہ نہوہ بۆ ٹوہی ٹو زانباریانہ بینہ جیتی سہرنج و پہزلمندی دہزگا ہوالگریہ کان.ⁱ

یہ کیکی تر لہ کیشہ مہترسیدارہکانی تری کزکردنہوہی زانباری مرقی بریتیہ لو ٹو گہرہی کہ دہکرت ٹو "سیخوپہ" بۆ دہزگای بہرامبہریش کار بکات.ⁱⁱ ٹمہش ٹوہ دہگہینت کہ ٹو زانباریانہی دہیبہخشیت ہلن و تنیا بۆ ٹوہیہ دہزگا ہوالگریہ کہ بہسہردا بیات. ٹم جوہہ سیخوپہ دووسہریہ لہکاتیکدا دہردہکوت کہ سہرچاویہکی ہوال دہستگیر دہکرت وہ دہست دہکات بہ درکاندنی ہندئ زانباری بۆ ٹوہی ٹو کہس و دہزگاہی گرتوویہتی بہمہبستی خۆپاراستن لہسزایہکی تووند.ⁱⁱⁱ

ⁱ Allan Dulles, *The Craft of Intelligence* (Boulder, Colo.: Westview, ۱۹۸۵), ۲۱۶.

ⁱⁱ Double-agent

ⁱⁱⁱ ٹم گہر ٹو سیخوپہی گیرلوہ پہتی کردہوہ ہاوکاری بکات، پہنگ بکرت بۆ ٹوہی دہزگا ہوالگریہی دہستگیری کردوہ بۆ ٹوہی بہ لیل خۆیان بکن بہو

نەمۆنەگەلی نۆدر سەرنجپراکێش لە جیهانی هەوالگرییدا سەبارەت بە سیخوپی دووسەرە لە لاپەرەکانی میژوودا تۆمارکراون. بەریتانیەکان سەرکەوتووویون لە کۆنترۆڵکردنی، وە بەکارخستنی، تەواوی هەولەکانی کۆکردنەوەی زانیاری لە پێگای مۆژەوێوە کە ئەلمانیا سەرپەرشتی دەکرد لە ناو خاکی بەریتانیا لە ماوەی جەنگی دووهمی جیهانیی. هەر لە سەرەتای جەنگەکەو، بەریتانیەکان دەستیان بەسەر هەموو ئەو راپۆرتە هەوالگریانەدا گرت کە لە لایەن هاوڵاتیانی ئەلمانیا ئەو وڵاتەو دەنێزیدرێنە وڵاتەکەیان. لە نێو دەستکەوتەکانی تری ئەم پێڕۆسەیدا، ئەم راپۆرتانە هاوکار بوون لە هەڵخەڵەتاندنی ئەلمانەکان دەربارەی سروشت و شوێنی گیرسانەوێ کە شتیەکانی (D-day)^۱ لە ناوچەی تۆرماندی فەرەنسا. تەنانەت تا دواساتەکانی جەنگی جیهانیی دووهم (۹ حوزەیران ۱۹۴۴)، پەیامێک لە سەرچاوەیەکی کۆنترۆڵکراو لە لایەن بەریتانیەکانەو بەبایەخێکی بێ ئەندازەیی هەبوو لە پراگرتنی یەکەییەکی زۆرپۆشی ئەلمانەکان لە ناوچەی کالێ (بۆ بەرپەرچدانەوێ ئەو هێرشەیی کە لە راستیدا هەر وجودی نەبوو)،

کەسە بە نارێنی چەندین پەیام بە ناوی کەسە دەستگیرکراوێ کە. ئەمە لەو دۆخانەدا سەرکەوتوو دەبێت، وەک سیخوپی کاتی جەنگ لە سنووری نوژن، کە نیاید سەرچاوەکە چاوەڕوانی ئەوێ لێناکرێت چاوپێکەوتنی پووبەپوو لە گەڵ کەسیکی سەریە دەزگاکەیی ئەنجام بدات.

^۱ D-day: ئەو لەنگەرگرتنە بوو کە کەشتی هاوپییمانان لە تۆرماندی لە بەرواری ۶ی حوزەیرانی ۱۹۴۴دا لە کاتی جەنگی جیهانیی دووهم پوویدا کە نیاید هاوپییمانان سەرکەوتنیان بە دەست هێنا. (وەرگێڕ)

بەم جۆرەش بوو هۆی یارمەتیدانی هێزی حەقیقی داگیرکردنە که لە تورماندی بۆ داگیرکردنی ئاساییشی ئەو شوێنە یەزەکانی تیا دا بوو.^۱ کێشەکانی تری ئەم جۆرە سەرچاوانە پەڕووستن بە سروشتی ئامانجە که تا زیاتر دەزگا ئاساییشی نیوخۆیی ولاتیکی ئامانج کاریگەرتر و بەهێزتر بێت، زیاتر کارەکه قورس دەبێت بۆ بەدەستەپێنانی زانیاری هەوالگریی لە پێگای مۆرفەوه لەو ولاتەدا. حکومەتیک که کۆنترۆلی تەواوی هەبێت بەسەر گەشتی نیو دەوڵەتی و پەڕووندیەکانی گەیاندنەوه، هەروەها بەسەر جوولە ئابووریەکانی و جموجۆلی هەمەجۆری ترەوه، کارەکه زۆر قورس دەکات بۆ سیخوپی نافەرمی لەناو ولاتەکید، یاخود "ناپاسایی"، ئەفسەری هەوالگریی بۆ گەشتکردن بۆ ولاتیکی، دانانی چالاکیە "شاراوه‌کانیان"، وه کارکردن بەبێ ئەوهی پێیان بزانی. ئەفسەرنی فەرمی نەپتی دەکریت بێنە ئامانجی چاوه‌دێری ورد، وه ئەمەش ئەرکیان قورس دەکات بۆ ئەوهی چاویان بە هاوڵاتیانی ئاسایی بکەوێت لە ولاتی ئامانجدا بەبێ ئەوهی چاوه‌دێری بکۆن. ئەنجامەکه بریتییه لەوهی که لەچەمکی هەوالگریی ئەمریکدا پێی دەوتریت "ئامانجی زەحمەت" یان "ناوچە ی قەدەغەکراو"، ولاتیکی که تیا دا چالاکی هەوالگرییەکان بە گەشتی دەکریت سوودی هەبێت تەنیا لە ژێر سیخوپی فەرمی وه ئینجا بێگومان کاریکی تارا ددەیه‌کی زۆر ئەستەمه.

^۱ Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community* (New York: Viking, ۱۹۸۶), ۴۸۸. J. C. Masterman, *the Double-Cross System in the War of ۱۹۳۹ to ۱۹۴۵* (New Haven, Conn.: Yale University Press, ۱۹۷۲).

نامانجه‌گانی تریش چند کیشه‌یه‌کی تایبیت دروست ده‌کن. بۆ وینه، کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری له‌سه‌ر تیرۆرێزم به‌هۆی سروشتی تایبته‌ی هه‌ر گروپیکه‌وه‌ کۆسپی تیده‌که‌ویت. تا ئه‌و پادده‌یه‌ی که به‌ئهدامبوون له‌و جۆره‌ گروپانه‌ په‌یوه‌سته به‌ ناسینی درێژخایه‌ن، په‌یوه‌ندی خێزانی، یان توانای پیشتر، کاره‌که‌ زۆر قورس ده‌بیت بۆ ئه‌وه‌ی سه‌رچاوه‌یه‌کی هه‌والگری به‌خه‌یته‌ ناویانه‌وه‌. به‌هه‌مانشیوه‌، بوونی دلسۆزی له‌ناو جۆره‌ گروپیکه‌ی له‌م شیوه‌یه‌دا کاره‌که‌ قورس ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی ئهدامیکه‌ی ئه‌و گروپه‌ قاییل بکه‌ی بۆ ئه‌وه‌ی خیانه‌ت و ناپاکی لیبکات.

کیشه‌کان کۆتاییان نایه‌ت ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر که‌سیکیش به‌ سه‌رکه‌وتویش به‌خه‌زێته‌ ناو گروپیکه‌ی تیرۆرسته‌ی. بۆ مانه‌وه‌ی ئهدامیک به‌و شیوازه‌ی تۆ ده‌ته‌ویت، ده‌بیت ئه‌و سه‌رچاوه‌یه‌ پشته‌یوانی ماددی بداته‌، یاخود به‌ژدارییت، کرده‌وه‌ تیرۆرسته‌یه‌کان. زۆربه‌ی ده‌زگا هه‌والگریه‌کان ناچارن هه‌ندی سنوور دابنێن له‌سه‌ر کرده‌وه‌یه‌ک که ئه‌فسه‌ری چالاکیه‌کان یاخود سه‌رچاوه‌که‌ بیگرتنه‌ به‌ر بۆئه‌وه‌ی زانیاریه‌ ئه‌سلیه‌که‌ی بپارێزێت. له‌ هه‌مانکاته‌دا، به‌کاره‌یتانی ئه‌و زانیاریانه‌ی له‌لایه‌ن سه‌رچاوه‌که‌وه‌ درلوه‌ بۆ ناگادارکردنه‌وه‌ له‌دژی یان به‌په‌یچه‌وانه‌وه‌ پوچه‌لکردنه‌وه‌ی کرده‌یه‌کی تیرۆرسته‌ی پلانبۆداریژدراو بۆئه‌وه‌ی بۆ تیرۆرستان په‌وون بکاته‌وه‌ که هه‌والده‌ریک له‌ناو ئه‌واندا هه‌یه‌، به‌م شیوه‌یه‌ش مه‌ترسیی ده‌که‌وێته‌ سه‌ر ژیانی ئه‌و سه‌رچاوه‌یه‌. به‌زۆری ئهدامیکه‌ی فیلی لیبکارت و ناخه‌رتنه‌ ناو بازنه‌یه‌کی هه‌والگریه‌وه‌ که‌ بپه‌یوه‌ هه‌په‌شه‌ی لیبکارت بۆ ئه‌وه‌ی ده‌زگا که‌ دره‌فته‌ی ئه‌وه‌ی هه‌بیت بچیته‌ ناو بنج و بناوانی کرده‌وه‌کانیان گروپی له‌و

چۆره، ناتوانریت به ئاسانی کارهکان به شیوهیهکی تندرست نهجام بدهن.

رینگا تاییه تهکانی ئهفسهری ههوالگری له گه له سه رچاوهی زانیاری (Tradecraft) نه و رینگا تاییه تیانهی ئهفسهریکی ههوالگری به کاریان دههینیت بۆ ئهوهی کاری خۆی تیا دا بکات و په یوه ندی به سه رچاوه کانیوه بکات به بین ئهوهی له لایه ن ههوالگری به رامبه ره وه پتی بزانیته پتی دهوتریت (Tradecraft). مه تر سیدارترین گرفت که ئهفسهریکی ههوالگری تووشی ده بیت بریتیه له وهی که لایه نی به رامبه ر دهیخاته ژیر چاوه دیری ورده وه (چاوه دیری بکه و به دوایدا به رقی) بۆ ئه وهی چاوه دیری ههنگاوه کانی بکات و ناسنامه ی هه موو ئه و که سانه ئاشکرا بکات که په یوه ندی پیوه کردوه . پاشان ئه رکی ئهفسه ره که ئه وه ده بیت بزانیته نایا له ژیر چاوه دیریدا یه یان نا، ئه گه ر له ژیریدا یوو، خۆی له م چاوه دیریه بدزیتته وه بۆ ماوه یه کی ته واو دریز وه به ته واوی په یوه ندی هه کانی به چینیته له گه له سه رچاوه که به بین ئه وهی ناسنامه کانیان ئاشکرا بکات . یه کیک له و ته کنیکانه ی بۆ خۆدزینه وه له چاوه دیریکردن له لایه ن سی ئای ئه یه وه فیری ئهفسه ره کانی کراوه له لایه ن ئیدوارد لی هاوارد هونکراره ته وه، که خۆی ئهفسه ریک بوو له و ده زگابه، بۆ خۆدزینه وه له چاوه دیری ئیف بی ئای له سا لی ۱۹۸۵ . له کاتی گه پانه وه یان بۆ ما له وه، خیزانه که ی شو فیری ده کرد، وه گه یشتنه ئه و به وایه ی ئۆتۆمبیلیکی ئیف بی ئای چاوه دیریان ده کات، هاوارد به خیزانه که ی وت که له سوپانه وه یه کدا بسورپیتته وه له فلکه یه کی تاریکدا! هه ر که له کۆرنه ره که

سوپرایوه، ناوبراو دهرگاکی کردهوه و خوی فپئی دایه خوارهوه بهین نهوهی زبانی بهرکهویت. له ههمانکاتدا، خیزانی هاوارد له شوینهکهیدا بوکه له یهکی هینایه دهرهوه، واینیشاندا که نهو کهسانهی له دوررهوه چاوه دیزیان دهکن وهک مروفئیکی ناسایی دهرکهویت و وایزان هاوارد میتشتا له ناو توتمبیله کهیدایه. نواتر خیزانه کهی که پایه وه مال، چوره نار که راج، وه دهرگای که راجی داخست، وای له تیمی چاوه دیزی کرد وایزان هاوارد له مال، بهم شیوه بهش ناوبراو توانی رابکات بهین نهوهی که سیک هستی پئیکات.

هروهها (tradecraft) له چند نهکنیکیک بق پیوه ندیکردن به سرچاوه یه که وه بهین نهوهی به هیچ شیوه بهک چاویان به یهک بکهویت، پیکدیت. بق نمونه، له وانیه نهفسره که پارچه کاغزیک تهسلیمی سرچاوه که بکات که له شه قامیکدا به تهنیشت به کتردا تیده پهن^۱. نهگر به دروستی پرئوسه که جیبه جن کرا، بیگومان له لایه ن دهزگا چاوه دیزیه کان لایه نی به رامبه ر هستی پهن ناکریت. دهکریت نهفسره که جانتایهک له تهنیشت سرچاوه که دا بهرداته وه له کاتیکدا خه ریکی خوار دنه وهی قاوه بهک بیت؛ سرچاوه که دهچیته سر نهو میزه ی که ناوبراو لپیوه جانتای خوی داده نیت، هرهو جانتاکه له هووی شیوه و قه باره وه پزگ وهک بهکن. نهو کاته سرچاوه که دهچیت جانتای نهفسره که له جیاتی می خوی هله دهرگرتنه وه. نووباره، مهگر لایه نی چاوه دیز بهوردی سهیری پرئوسه ی دانان و هله گرتنه وهی جانتاکه ی کردبیت، نالوگر کورینه وه که هستی پهن ناکریت.

^۱ Brush-pass

بهه مانښتو، نهفسهريکى هه والگريى دهکړت تښبينهک له شوښى ديارىکراو بهجن بهيټيت، وهک دانانى له ناو کونى دارىک له پارک، چهند کانزميرىک دواتر، سهراوهکه دهري دههيتت.^۱ نهگر نهفسهکه نهو پارچه کاغزه جن بهيټيت بهبن نهوهى پتى زانراييت، نهو کهسهى چاوهديرى دهکات هه بردهوام دهبيت له بهواداچونى، درک بهوه ناکات که نهو چاوپنکهوتنهى دهبايه هووهدات کونايى پتاهتووه. رږبهرت هانسن، تايهتهدند له دزههوالگريى تيف بى تاي بهتومهتى سيخوپرکړدن بږ بهرزهوندى پهکيتى سوفيهت و پاشان روسيائى فيدرالى درايه پال بږ ماوهى نزىکى پانزه سال، که بهزوى بههوى نالوگرکړدنى جانتاوه پهيوهندى دههست^۲؛ بهپشت بهستن به ليکولينهوهکانى تيف بى تاي لهگل ناوبراو، نهو نه م رنگايهى به سهلامهتترين شيواز داناوه:

پهکيتى تر له و شاندى دهزگايهکى هه والگريى پښويسته خوى لن بيارىزيت، نهگر بکړيت، چاوپنکهوتنى سهراوهکه به له و لائى تيايدا سيخوپى دهکات. وه هه زږر باشتريشه نهگر له و لائى ستيه مدا پهکتر بيبنن، که تيايدا چاوهديرىکړدن که متر بيت ياخود هه نهبيت. بږ نمونه، پهکيتى سوفيهت زږبهى جار پتى وابووه باشتهر جاوى به سهراوه گرنگهکانى نه مريکى بکهويت، وهک جږن روکړ(که برىکى زږدى زانيارى نهيتى سهبارت به پهيوهنديه کهشتيگهلهکان و ټوپه راسيونهکانيان بهخشى) له

^۱ John Barron's account of the Soviet spy ring headed by John Walker, *Breaking the Ring* (Boston: Houghton Mifflin, ۱۹۸۷), ۸۰-۹۶.

^۲ Dead-drop

نہ مسا، ولاتیک کہ بہ شتوہ یہ کی لہری بن لایہن بوو لہ جہنگی
ساردا ہرچہندہ شیوازی ہوگی نہ مسا نہ وروپیہ کی دیموکراسی
بوو۔ⁱ

لہ چہندین کہ بیسی تردا نہو دہزگا ہوالگریانہی لہ دژی نہمریکا کاریان
دہکرد پتیاں باش بوو سہرچاوی زانیاریہ کہیان لہ کہ نہدا یان مہکسیک
ببینن۔ ہوکاری لوجیکی لہ پشت نہمہش بریتی بوو لہوی کہ
نہمریکہکان بہ ناسانی دہتوانن سہردانی ہردوو ولاتہ کہ بکن۔ بو
نمونہ، زمانناس و شیکہرہوی سی نای نہی لاری ورتای چین، کہ
ماویہ کی دریتی بو بہرژہ وندی کوماری ولاتی چین سیخوری دہکرد، بہ
بہردہوامی سہردانی شاری تووونتوی دہکرد بو نہوی زانیاری ورد بدات
بہ نہفسرہ کہی۔ⁱⁱ

یہ کیتی تر لہ نامرازہ کونہکانی تر بو نہفسری ہوالگری و سہرچاویکان
بو نہوی پویہندی بہ یہ کترہوہ بکن بہ بی نہوی پویہ پوو چاویان
بہ یہ کترہوہ، بریتیہ لہ "نوسینی نہینی" و "نوسینی زور بچووک"۔ⁱⁱⁱ
نہم تہکنیکانہ لہو کہ پسانہدا سوودیان ہہ یہ کہ تیایدا نہفسرہ کہ و
سہرچاوی کہ ہوکاریکی پوالہ تیایان ہہ یہ بو پویہندی کردن بہ یہ کترہوہ
بہ لام گومان لہوہ دہکن کہ دہکرت نامہکانیان لہ لایہنی بہ رامبہر
بکرتہوہ و لہ کتوتاییشا بخوینرتہوہ۔ بو بہ کارہیتانی نوسینی نہینی؛

ⁱ Herbert Rommerstein and Stanislav Levchenko, *The KGB against the "Main Enemy": How the Soviet Intelligence Service Operates against the United States* (Lexington, Mass.: Lexington, ۱۹۸۹), ۲۹۲.

ⁱⁱ Nicholas Eftimiades, *Chinese Intelligence Operations* (Arlington, Va.: Newcomb, ۱۹۹۸), ۲۳, ۳۶-۳۷.

ⁱⁱⁱ Microdots

نهفسره که یان سهراوه که لهسه ر بهرگی نامه که شتیکی جیاواز له ناوه پوکی نامه که ده نووسیت. ئینجا، به به کارمیتانی پارچه کاغه زکی تاییه تی کاربون، په یامیکی نهینی لهسه نامه نه سلیه که ده نووسیت. په یامه که به چاری ناسایی نابینریت وه نه نیا ئو کاته ده بینریت که له لایه نهفسره رکی تاییه تی کیمیا بیه وه ده پشکنریت، به م شیوه به هر دوو لایه نه که ده توانن په یامه کانیا ن ئالوگرپ بکن. "نوسینی ندر بچووک" دووم ئامرازی په یوه ندی کردنه؛ له م که یسه دا، وینه کان بچووک ده کرتنه وه و له شوینیکی ناو نامه که دا ده شاردرینه وه، ده کرت له زیر موره که دا بیت، یان شوینی شکاننده وه ی زرفی نامه که، یا خود لهسه ر ئو خالی له کوتایی هر رسته یه کدا داده نریت.

هه لاتوره کان^۱

تا ئیستا قسه مان لهسه ر ئو نهفسره هه والگریبانه بووه که له مهسکه نی خویانز- واته، ئو که سه ی زانیاری ده دات له وکاته ی خوی به دوور ده گرت له پنگه یه کی فهرمی. ئاشکرایه ئه مه به پیی لیکدانه وه کانی کوکردنه وه ی زانیاری باشتی حالته، چونکه واده کات به رده وام دهستی به زانیاری بگات، هه روه ها سهراوه که ش بز ئوه ی به لگه نامه ی تاییه تی یان زانیاریه ک به ده ست به نیت که پئویست و به سوودن. به لام ئه مه پئویستی به وه هه یه که په یوه ندییه کان له نیتوان سهراوه و نهفسره ی که یسه که ی به شاردرایه یی بمینه وه، وه مه ترسی دروست ده کات لهسه ر سهراوه که نه گه ر گیرا.

¹ Defectors

له شوینیکی قه‌ده‌غه‌کراودا، ئه‌م باره‌فهرسیانه ته‌نانه‌ت زیات‌ریشن. له‌ئه‌نجامدا، کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگه‌ری مرقۆی له‌ دژی ئه‌م جۆره ولاتانه به‌زۆدی له‌سه‌ر ئه‌م جۆره هه‌لاتوانه به‌نده. له‌بووی هه‌والگه‌ریه‌وه، ئه‌مه‌ ئه‌و سه‌رچاوانه‌ن که له‌ شوینی خۆیان نامیینه‌وه به‌لکو له‌ولاته‌کانیان هه‌لاتوون، به‌ نایاسایی، وه‌ په‌ناهه‌نده‌بیان پێدراوه. له‌ ماوه‌ی نوای جنگی جیهانی دووهمدا، کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگه‌ری مرقۆی له‌لاین پۆژناواوه له‌ دژی یه‌کیتی سۆڤیه‌ت به‌ تووندی پشتی به‌ستبوو به‌م جۆره که‌سانه. پۆ نمونه، له‌ سه‌ره‌تای په‌نجاکاندا، ده‌زگا هه‌والگه‌ری پۆژناواییه‌کان زۆر سه‌رکه‌وتوو نه‌بوون له‌ ته‌جئیدکردنی ئه‌فسه‌ره هه‌والگه‌ریه‌کانی سۆڤیه‌ت. هه‌رچه‌نده له‌ ساڵی ۱۹۵۴، له‌ماوه‌ی چوار مانگدا، پێنج ئه‌فسه‌ر رایانکرده پۆژناوا. ئه‌و هه‌لاتوانه بوون به‌هۆی دونیایه‌ک له‌ زانیاری گرنگ له‌باره‌ی ئۆپه‌راسیۆنه‌کانی یه‌کیتی سۆڤیه‌ت له‌ ماوه‌ی ده‌یه‌ی نوای جنگی دووهمی جیهانی. به‌هۆی ئه‌م هه‌لاتوانه‌وه، زانیاری گرنگی نوێی زانرا ده‌رباره‌ی موماره‌سه‌ی ئاسایش ده‌زگای (KGB) وه‌ ته‌له‌که‌ی ئه‌فسه‌رانی ئه‌و ده‌زگایه، ئه‌مه‌ بووه‌ هۆی شکاندنێ کۆدی چه‌ندین حکومه‌تی تر، ته‌له‌کانیان پۆ حکومه‌ت پۆژناواییه‌کان، وه‌ تێوه‌گلانی ئه‌و ده‌زگایه له‌ کوشتنی چه‌ندین که‌سی دیاری ولاته‌کانیان.^۱ به‌هه‌مانشێوه، هه‌لاتنی حوستین که‌مال، زاوای سه‌دامی

^۱ له‌ کۆتاییدا ساڵی ۱۹۵۳دا، ده‌زگای هه‌والگه‌ری سۆڤیه‌ت، پاشان ناوێرا به‌ MGB (وه‌زاره‌تی ئاسایشی ده‌وله‌ت)، به‌شیک بوو له‌ وه‌زاره‌تی ناوه‌خۆ (MVD). نوای ده‌ستگیرکردنه‌که‌ی بیریۆ وه‌ دواتر کوشتنی له‌ ساڵی ۱۹۵۳ به‌ تۆمه‌تی تێوه‌گلان له‌ مرده‌نی ستالیندا، ده‌زگای هه‌والگه‌ری سۆڤیه‌ت له‌وباره له‌

دیکتاتور، له نابی ۱۹۹۵ بووه هژی به خشیینی زانیاری به هادار دهریاری به برنامه نهینیه که ی عیراق له باره ی پیشخستنی چه کی بایؤلوقی که له لایه ن کومسیونی پشکنینی نه توه به کگرتووه کان له ماوه ی چوار سالی پیشودا ناشکرانه کرابوو.

سهره پای گرنگیان، هه لاتووه کانیش کیشهی خویان هه یه. له وانه، کاریکی قورسه دلنیابین که نه وان هه ر به راستی له ولاته کانیان رایانکریوه، نه وه ک هاوالاتی دلسوز بن که له لایه ن حکومه ته کانیه ونه نیردرابن بۆ هه لئه تاندنی لاپه نی به رامبه ر. بینگومان پیویسته هه ندی گومانمان هه بیته کاتیک مامه لیه یان له گه لدا ده که ین، هیچ نه بیته له سهره تادا. نه و زانیاری به گومانوا یانه ی له لایه ن چه ندین هه لاتووی گرنگی سؤفیه ته وه به نه مریکا دراوه به تاییه ت، دهریاری بوون و نه بوونی سیخوری سؤفیه ت له ناو حکومه تی نه مریکادا. هه رگیز به ته واوی چاره سهر نه کراوه؛ بۆ ماوه ی چاره گه سه ده یه ک سهری له هه والگری نه مریکی شیواندووه.^۱

وه زاره تی ناوه خق جیاکرایه وه وه بوو به *KGB* (کومیتهی ناساییشی ده ولته). له وکاته نا ئارامه دا بوو له ناو ده زگای هه والگری که نه م هه لاتنانه نه نجامدران. هه ریپنچ هه لاتووه کان (وه نه و ولاتانه ی بۆیان چوون) نه مانه ی خواره وه بوون: بووی (بابان): پیؤتر دیریابین (نه مسا): فلاسیمیر و نیفدیکیا پیتروفا (ئوسترالیا): نیکلای خؤلوقف (نه لمانیای پۆژناوا). بۆ زانیاری زیاتر، به روانه:

Gordon Brook-Shepherd, *The Storm Birds: Soviet Post-War Defectors* (London: Weidenfeld and Nicolson, ۱۹۸۸), ۵۷-۱۳۱.

^۱ Tom Mangold, *Cold Warrior: James Jesus Angleton, the CIA's Master Spy Hunter* (New York: Simon and Schuster, ۱۹۹۱), and Edward J. Epstein, *Deception: The Invisible War between the KGB and the CIA* (New York: Simon and Schuster, ۱۹۸۹).

کڑکرنہ وہی زانیاری تہ کنیکی

کڑکرنہ وہی زانیاری تہ کنیکی بریتیبہ لہ کومہ لیک تہ کنیکی بہ بہ کارہیتانی تہ کنہ لڑجیای پیشکہ وتوو، نہ وہک سیخوری مرؤف، بڑ کڑکرنہ وہی زانیاری. ئەم جؤرہ ہہ والگریبہ بہ ہہ موو کہ سیک ئەنجام نادریت بہ لکو کہ سانی تاییہ تمہند و بلیمہ تی پٹیویستہ بؤ ئەنجامدانی. ئەو جؤرہ تہ کنیکانہی بہ کاریان دہینن بریتین لہ وینہ گرتنی دوورمہ ودا وہ برینی شہ پؤلی کارؤموگناتیسی.

ہہ والگری فزٹوگرافی یان وینہی

ئەم ہہردوو ہہ والگریبہ، ہہرہک لہ نارہ کانیا نہ وہ دیارہ، بریتیبہ لہ بہ کارہیتانی وینہ گری بؤ کڑکرنہ وہی زانیاری. وردتر بدوین، ئەم جؤرہ وینہ گرتنی دوورمہ ودا بہ کاردہ ہیتیت بؤ دہستختنی وینہی شوین یان شت کہ ناتوانریت بہ شیوہ یہ کی راستہ وخؤ بہ دہستمان بگات. ئەم جؤرہ ہہ والگریبہ وہک چاودہ تیری ناسمانیی دہستی پیکرد، ریک لہ وگاتنا دہرکہوت کہ خودی فرؤکہ وانی سہری ہہ لدا.^۱

^۱ تہ نانات ہہر لہ و کاتہش، بالؤن بہ کاردہ ماتن بؤ چاودہ تیری بارہ گاکانی دوژم لہ لایہن یہ کم کوماری فہرہنسی لہ سالی ۱۷۹۴، وہ لہ لایہن سوپای یہ کیتی لہ جہنگی نارہ خؤی ئەمریکادا. لہ ہہردوو کہ یسہ کہ دا سہرکہ وتنی ہہرچا بہ دہست نہات، وہ ہہردوو سوپاکہ نوآتر لہ یہ کتر ہہ لؤہ شانہ وہ.

(William E. Burrows, *Deep Black: Space Espionage and National Security* (New York: Random House, ۱۹۸۷; New York: Berkley, ۱۹۸۸), ۲۶-۲۸)

له سهره‌تای جهنگی جیهانیی به‌که‌مدا، له ئابی ۱۹۱۴، هیزی ئاسمانی شاهانه‌ی به‌ریتانی هه‌لسا به‌ چاوه‌دئیرکردنی سوپای ئه‌لمانی له‌ پرتگای ئاسمانیه‌وه که به‌ناو به‌لجیکادا پتشره‌وییان ده‌کرد. هه‌رکه قوتانی سهره‌تایی جولانه‌وه‌که کۆتایی هات وه سوپاکانی ئه‌لمانی و هاوپه‌یمانان پووبه‌پوسی به‌کتر بوونه‌وه به‌درژیایی به‌ره‌یه‌ک له سويسراوه بۆ زه‌ریای باکور، چاوه‌دئیری ئاسمانیی وه‌ک به‌دیلێک بینرا بۆ ئه‌و ئه‌رکه قورس و پرنازاره‌ی سیخوپی مرویی که چیتر ئه‌م ته‌کنیکه توانای نه‌بوو پووبه‌ریتگی فراوان به‌درژیایی و له‌پشت سوپای نوژمن چاوه‌دئیری بکات. هه‌روه‌ک عه‌مید ویلیام میچیل نووسیویه‌تی، "جه‌نگیک له‌سه‌ر هیله‌کاندا زیاتر بووه هۆی فراوانکردنی بێر و هۆشم ده‌ریاره‌ی ئه‌وه‌ی چۆن سوپاکان پێک هاتوون له‌ هه‌ر ژماره‌یه‌ک له‌ گه‌شتکردن له‌سه‌ر زه‌ویه‌کانی نوژمن."^۱

به‌ زیتر به‌ره‌وپتشرچوونی بواری فرۆکه‌وانی و وینه‌گری، پشکنینی وینه‌یی ئاسمانیی بوو به‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی گرنگ له‌ زانیاری هه‌والگری له‌ ماوه‌ی جه‌نگی جیهانیی دووه‌مدا. ئه‌م ته‌کنیکه نه‌ک ته‌نیا بۆ ئۆزینه‌وه‌ی شوینی سوپا و جووله‌کانی هیزی نوژمن به‌کارده‌هات به‌ لکو بۆ ئه‌وه‌ی زانیاری له‌سه‌ر پێشکه‌وتنه‌ گرنکه‌کانی ته‌کنه‌لۆژیاش وه‌ریگریت. به‌م پتیه‌ش، به‌ریتانیه‌کان وینه‌ی ئاسمانیان به‌کاره‌ینا، ئه‌مه سه‌ره‌پای سه‌رچاوه‌کانی تری زانیاریی بۆ ئه‌وه‌ی موتا به‌عه‌ی پێشکه‌وتنه‌ ته‌کنیکه‌کانی ئه‌لمانه‌کان بکه‌ن، وه‌ک په‌یوه‌ندییه‌ رادیوییه‌کانی دروستکراو له‌لایه‌ن پێشه‌سازی

^۱ William Mitchell, *Memoirs of World War I: "From Start to Finish of Our Greatest War"* (New York: Random House, ۱۹۶۰), ۵۹, as cited in Russell F. Weigley, *The American Way of War* (Bloomington: Indiana University Press, ۱۹۷۷), ۲۲۴.

ٹہ لمانیاوہ بؤ پینمایا کردنی فرۆکھ بؤمبھاویژہ کانیاں بؤ سہر نامانجہکان
 لہ ٹینگلترہا، پادارہ نوٹیکانی بہرگری ٹاسمانیہ، وہ موشہکہکانی (فی ۱)
 و (فی ۲)۔^۱

تا مہنووکہ، مہموو ٹہو نمونانہی باسکران لہکاتی جہنگہدا بیون؛ ٹہ
 بیگومان دہکریٹ بہشتیکی ٹاسایا دابنیتین۔ لہکاتی جہنگدا ہاندہری
 سہریازی بؤ ٹہنجامدانی ٹہم جؤرہ چالاکیبہ زیاترہ، وہ بہریستہ
 سیاسیہکانیش بؤ ہمان کردار کہمتون۔ تہنیا گرنگر نیبہ کہ بزائن چی
 لہ ناو ولاتی دوژمندا دہقہومیت لہکاتی جہنگدا، بہلکو شیوازی بہدیلی
 زانین لہبارہی ٹہم چہندہ کہمتون۔ کہسیک ناتوانیت بہتہنیا پشت بہ
 پاپورتی پؤژنامہوانان، گہشتیاران، دبلؤماتکاران یاں کارمہندیکی
 بالیؤزخانہ بیہستیت؛ بہگشتی، رومالی میدیایی بہتووندی
 کوٹروژدہکریٹ، سنورہکان دادہخرین، وہ گہشت لہنیوان ولاتی نامانجا
 یاساخ دہکریٹ، تہنات بؤ ہاونیشتیمانیانی ولاتی خویشی وہ ہاولاتیانی
 ولاتانی بن لایہنیش بہ ہمانشپورہ۔ لہ ہمان کاتدا، یاساگی یاسای
 نیودہولہتی لہدڑی فرین بہسہر ولاتیکی تردا بہبن پڑامہندی چیترا نابہ
 بہریستیکی سیاسی۔

ٹہو بارفورسیانہی ٹہمریکا تووشی بوو لہ ہہولڈان بؤ ٹہنجامدانی چالاک
 کوکرینہوی مرقی لہدڑی سؤفیہت لہماوہی سالانی دواں جہنگی
 جیہانی سووم وای کرد ٹہگری بہکارہینانی ویتہی ٹاسمانیہ لہکاتی

^۱ R. V. Jones, *Most Secret War* (London: Hamish Hamilton, ۱۹۷۸),
 reprinted in the United States as *The Wizard War: British Scientific
 Intelligence, ۱۹۳۹-۱۹۴۵* (New York: Coward, McCann and
 Geoghegan, ۱۹۷۸).

ناشتىشدا بخانە بەرنامەى كارىەوہ . ئەو ئارەزۈوہ بەھىزتر بوو كاتىك لە سائى ۱۹۵۰ لەوہ ترسا كە داگىركارى كورىاي باكورى بۇ كورىاي باشوور پەنگ سەرەتايەك بىت بۇ داگىركارىەكى سۆفەت بۇ ئەووپاي خۇرئاوا . بەلەپراچاگرتنى نەبوون و دەگمەنىي سەرچاوەى ھەوالگى مۆيى ، ئەمريكا لەوہ ترسا كە ئامادەكارىيەكانى سۆفەت بۇ ئەم جۆرە داگىركرىنە دەكرىت پىتى نەزانرىت . لەگەل ئەوہشدا ، زانىبارى سەرەتايى ھەوالگى لەبارەى "فەرمانى جەنگ"ى سۆفەت بەزۆرى نەبوو ، وە بەم پىتەش ، بۇ حكومەتى ئەمريكى قورس بوو حوكمى لۆژىكى بدات دەريارەى ئەوہى دەبىت خەرجى سەريازى خۆى چەند بىت .

يەكىك لە نمونەكانى نەبوونى داتاي مۆيى لەسەر سوپاي سۆفەت برىتىي بوو لەو ھەرپەشى تەخمىنكاروہى "بۆشايى بۆمبھاوئىزەكان"ى ناوہراستى سالانى پەنجاکان . ئەمريكا زانىبارىكى زۆر كەمى ھەبوو لەسەر پلانەكانى سۆفەت يان تواناي ئەو ولاتە بۇ بنيادنانى فرۆكەيەكى بۆمبھاوئىزى جەنگىي يان "قورس" (فرۆكەيەك كە تواناي ھەلگرتنى بۆمبى ناوہكى ھەبىت بە ھەوداي بۆمبى كىشووہرې). بەلام ئاھەنگەكانى پۆزى سوپاي سۆفەت لە تەمموزى ۱۹۵۵ ، ھەر يەكسەر نوای "چولر ولاتە زلھىزەكە" (ئەمريكا ، سۆفەت ، فەرپەنسا ، وە بەرىتانيا) لە كۆپى جنىف ، كارمەندىكى بەرپرسى ناسمانىي ئەمريكى لە بالىئوزخانەى ولاتەكەى بىست و ھەشت فرۆكەى بۆمبھاوئىزى نوئى بىنى كە بەو ناوہدا دەفرىن . وادەرەكوت كە سۆفەت بەرنامەيەكەى لەناوبردى ئەنجامداوہ بۇ بنيادنانى بۆمبھاوئىزى ستراتىزىي كە دەبووہ ھۆى ، بە دیدى پلانەكانى بەرگىي ئەمريكا ، كردنەوہى بۆشايىيەكى گزنگ- ئەمەش دەبووہ ھۆى دروستكردى

بۆشايىپكى گىرنگ لەنتىوان تىواناكانى ئەمىرىكا و سۆڧىيەت لەم ناوچەيدا . بۆلام ئەو كارمەندە فىلى لىكرا و ھەنخەلەتتىرا . ئەو بىست و ھەشت فېڤكەى بۆمبھاوئىزى نەبىنىوھ بەلكو ژمارەيەكى كەمترى بىنىوھ ك بۆماوھى چەند جارىك سوپا بونەوھ .^۱ نەبوونى زانىارى متمانە پىنكراوى زياتر ، وھ راپۆرتى ئەو كارمەندە بووھ بىناغەى چەند بېرارىكى زياد كرىنى خەرجى بەرگىرى ئاسمانى .

چەندىن ھەولەن دران بۆ ئەوھى زال بىن بەسەر ئەو كەم زانىارىيەدا دەريارى سۆڧىيەت . يەككىك لەو پېڤۆلنە ، كە ناوى نەئىنى (Moby dick) بوو ، پىنكھاتبوو لە فراندنى بالۆن بۆ ئاسمان لە ئەوروپاي خۆرناوا كە كامىزاي وئىنەگرتتىيان پىئوھ لكاندبوو ، پەوى لە خواروھە كرابوو . بىرۆككە ئەوھ بوو كە ئەم بالۆنانە دواتر بەسەر ئاسمانى سۆڧىيەتدا دەفېن بە ناراستەى بايەكى خۆرناوايى تاوھكو دەگەنە يابان يان زەرياي ھىمەن . لەم خالەدا ، كامىراكانىيان لە وھلامى سىگنالى رادىيوى بەردەدەرتنە خواروھە . لە راستىدا ، ژمارەيەكى زۆھى ئەو بالۆنانە لە ئاسمانى يەككىتى سۆڧىيەتدا ھاتنە خواروھە ، وھ بووھ ھۆى ئەوھى سۆڧىيەت لە چۆنىيەتى تەكئەلۆزىياكە تىبگات . لە ھەر كەيسىكدا ، بەھۆى جوولەى ھەكەزايى بالۆنەكان لەسەر زەويەكى فراوانى يەككىتى سۆڧىيەت ، ئەو وئىنانەى لە فلىمەكەدا دەردەھىنران كەم زانىارى ھەوالگىريان بەدەستەوھ دەدا .

لە تەمموزى ۱۹۵۵دا ، لە كۆپى "چار گەورەكە"دا ، سەرۆك ئايزنباوھر پىشنىياري پلانى "ئاسمانى كراوھ"ى خستەپوو بۆ چاوەدەزى كرىنى ئاسمانى دوولايەنەى ئەمىرىكا و سۆڧىيەت . بەگۆيرەى ئەم پلانى ، ھەردوولا

^۱ John Prados, *The Soviet Estimate: U.S. Intelligence Analysis and Russian Military Strength* (New York: Dial, ۱۹۸۲), ۳۸-۵۰.

"پلانی ته‌واوی پښکاته سه‌ریازیه‌کانیان به‌یه‌کتر ده‌دن"، وه هه‌ر ولایتی مافی شه‌وی ده‌بیت چاوه‌دیزی ناسمانی به سه‌ر به‌ستی په‌په‌و بکات له‌سه‌ر سنووری ناسمانی شه‌وی تریان.^۱ نایزنه‌اوه‌ر پی‌ی واپوه هه‌ر هه‌ولیک دواده‌خات له هه‌ر هیزشیکي له‌ناکاودا؛ به‌پی‌ی بیرکړنه‌وه‌ی خوی، هیزشبه‌ریکی نادیار به‌و ناسانییه ناتوانیت نامانجه‌که‌ی بېنیکیت نه‌گر چاوه‌دیزی ناسمانی بڼ سنوور بیت. شه‌و چاوه‌دیزی په‌رښککه‌وتنی دامالینی چه‌کیش له داهاتوودا ناسان ده‌کات، چونکه هاوکار ده‌بیت له په‌کلایکړنه‌وه‌ی شه‌وی نایا لایه‌نی به‌رامبه‌ر پابه‌نده به‌رښککه‌وتنه‌که‌یان یان نا.

نایزنه‌اوه‌ر ویستی له‌سه‌ر شه‌وه‌نه‌بوو پلانه‌کانی مه‌رجدار بکات یو کورکړنه‌وه‌ی زانیاری پښکه‌وتووی هه‌والگری له‌سه‌ر رښککه‌وتنی سؤفیه‌ت. به‌رله هه‌شت مانگ، له ۲۴ی تشرینی دوومی ۱۹۵۴، ناوبراو به‌نه‌پتی په‌زماه‌ندی ده‌رپرپیوو له‌سه‌ر پښخستنې فرۆکه‌ی ناسمانی وینه‌دار، فرۆکه‌ی (U-۲)، که ده‌یتوانی به‌بڼ شه‌وه‌ی شه‌رپک‌ر و موشه‌که ناسمانیه‌کان بکه‌نه نامانج، بفریت. سه‌ره‌پای شه‌مه‌ش، شتیکی چاوه‌پوانه‌کراو بوو که وه‌رگرتنی زانیاری به‌هوی کامیزای فرۆکه‌وانیبه‌وه ده‌بیته هوی مه‌ترسیه‌کی مه‌زن.^۲ سه‌رۆک وه‌زیرانی سؤفیه‌ت، نیکیتا

^۱ Stephen E. Ambrose, *Eisenhower: The President*, vol. ۲ of *Eisenhower* (New York: Simon and Schuster, ۱۹۸۴), ۲۶۴-۶۵.

^۲ دلمه‌زله‌وی پاند له سه‌ره‌تاکانی سالی ۱۹۴۶، دلاوی لیکرا که لیکولینه‌وه‌یه‌ک بکات له‌سه‌ر شه‌وه‌ی تا چ نه‌ندانه‌یه‌ک سه‌ته‌لایه‌تی سوپانه‌وه به‌ده‌وی زه‌ویدا ده‌ست ده‌دات و زبانی نیبه. له لیکولینه‌وه‌که‌یدا، گه‌پشته شه‌و نه‌نجامه‌ی که سه‌ته‌لایه‌ت‌کان ده‌تران "یو

خەرىتىلەر، پېنسىلۋانىيە "ئاسمانى كراۋە" پەن-تەكشۈرۈش، ئاۋىرلار ۋە ئىككىنچى دەۋىرگە دەپنە ھەۋلىك بۇ بەياسايىكىردىنى كىردەي سىخۇرى. لە ۲۱ ھوزەيرانى ۱۹۵۶، ئايزنھاور بەنھىنى پەزىمەندى دەرىپى لەسەر گەشتى (U-۲) بەسەر سۆھبەتدا. لە ماۋەي چوار سالى داھاتوۋدا، گەشتەكانى (U-۲) بەسەر ھەردوۋ سىنورى سۆھبەت و بەئىزىلى سىنورەكەي، بەسەرگە وتوۋى زانىارى ئۆدى دەرخست، بۇ يەكەم جار بوۋە ھۆى ئەۋەي ئەمىرىكا جىبەخانەي تاقىكىردنەۋەي سەريانى و بنكە گىرگەكانى سۆھبەت بىيىت. سۆھبەتەكان لە پى كەتالە دىلوماسىيە كانىانەۋە بەنھىنى ناپەزلى ئۆردىان دەرىپى لەئى ئەم فرىفانە بەلام لەسەر تادا نەيتوانى ھىچ ھەنگاۋىك بەاۋىزىت. بەلام ماۋەيەكى ئۆدى نەبىرد سۆھبەت دەستى كىرد بە دروستكىردى ھەندى ئامراز بۇ ھىرگىرنە سەر (U-۲). لە يەكى ئايارى ۱۹۶۰، ئەۋان سەرگە وتوۋ بوۋن لە خىستەنە خوارەۋەي يەككىيان، فرۆكەۋانەكە شىان گىرت، لە پىرۆسە يەكدا كە ناۋى (فرانسىس گارى پاۋەرس) بوۋ.

چاۋەدىرى فرۆكەي بەكارىت ۋە ئەۋ فرۆكەيەي لايەنى بەرامبەر ئەگەر لەپوۋ تەككىكەۋە ھەمان كۋالىتى نەبىت، ناتوانىت بەئىزىتە خوارەۋە.

Walter A. McDougall, *The Heavens and the Earth: A Political History of the Space Age* (New York: Basic Books, ۱۹۸۵), ۱۰۲-۱۱.
Merton E. Davies and William R. Harris, *RAND's Role in the Evolution of Balloon and Satellite Observation Systems and Related U.S. Space Technology*, R-۳۱۹۲-RC (Santa Monica, Calif.: RAND, September ۱۹۸۸).

تهنانت بهر له پرودای (U-۲)، نه امریکا دهستی کړېږو به کارکردن له سر توانای وینهی سه تالیتی چاوه دیریی. ⁱ هر چه نده نه و ته کنه لوزیانه له ماوهی قوناعی پوره سه نندنه کی به ناشکرای گفنگوگی له سر کړوه، بوونی نه و ته کنه لوزیایه، له سره تالی سالانی زووه وه، وهک زانیاری تقد نهیئی له قه لوم دراون. ⁱⁱ نه م سیاسه ته هتا سالی ۱۹۷۸ به چالاک مایه وه، کاتیک سه رۆک جیمی کارتهر، ویستی خه لکی نه امریکا دلنیا بکاته وه له دروستکردنی په یمانی سالت، ⁱⁱⁱ به ناشکرای نوپا تیکرده وه که نه امریکا خاوه نی ته کنه لوزیایه که که توانای هه والگریه کی به هیتره بووه وه، شایانی باسه، هه روهک باسکرا، نه م ته کنه لوزیایه بو ماوهی چه ندین سال به نهیئی مابووه وه. به کونای هاننی جهنگی سارد، بوون و ناسنامه ی نووسینگه ی چاوه دیریی نیشتمانی (NRO) شوینیک که به پیرس بوو له

ⁱ McDougall, *The Heavens and the Earth*, ۹۷-۱۳۱, ۱۹۰, and ۲۲۴, and Dwayne A. Day, John M. Logsdon, and Brian Latell, *Eye in the Sky: The Story of the Corona Spy Satellites* (Washington, D.C.: Smithsonian, ۱۹۹۸).

ⁱⁱ هر چه نده ده کزیت وادابزیت که سؤفیه تیه کان تیگه شتن که نه م جوړه چاوه دیرییه بوونیان هه یه، به لام وا به باش نه زانرا که پای گشتی خه لک له م حه قیقه ته ناگانار بکریته وه. له هه مانکاتدا، یه کیتی سؤفیت نه و هه لویسته ی گرت بهر که چاوه دیریی ناسمانی بوته هزی پینکیتانه ی سیخوپی وه نه مهش به پتچه وانه ی یاسا نیوده ول تیه کانی چاوه دیریی ناسمانی بوو. به له بهر چاوه گرتنی نه م هه لویسته، نه امریکا نیگه رانی نه وه بوو که گفنگوگی کی کړوه ی چاوه دیریی ناسمانی ده بیته هزی هاندنی ده سته جی موسکو که گرتنیکی لئی وه ساز بکات. دواتر له کوناییه کانی سرده می نیداره ی نابزنه اوهردا، وه له سره تالی نیداره ی جۆن که نه دی، چه ند هه نگاویک گیرانه بهر بو بو چاره سه کردنی نه م گرفت.

ⁱⁱⁱ Strategic Arms Limitation Treaty

پپرکرنہوی پیداریستی هوالگری حکومتی نهامریکا- بؤ پای گشتی
خه لک ناشکرا کرا.ⁱ

گرنگترین تایبه تمندی چاوه دیری وینه بی له ناسمانه وه بریتیه لهوی ک
ده بیئت کوالیتی و هیزی نهو نامیره ی به کارهاتووه بؤ کورکرنهوی
فوکه سکرده سهر ماده له سهر زهوییه وه، زقد به هیز بیئت. هه لبرلرینی
نهو به رزیه ی که سه تله لایه ته که ی تیادا ده سوپرته وه نووباره کاریگری
هه یه له سهر کوالیتی وینه کان، واته؛ تا به رزیه که ی که متر بیئت، وینه کان
پهونتر ده بن. هه روه ها، په یوه ندییه کی ته واوکه ر له نیوان به رزی و کانی
مانه وه ی سه تله لایه ته که هه یه له بریاردان له سهر کوالیتی وینه که.
فاکته ره کانی تری سوپانه وه که پیویستن بؤ نهو کاتانه ی پوهی کامیراکه
له پدؤ بیئت، واته کوالیتییه کی وای هه بیئت وینه کان به ناراسته ی خویش
بگریئت. نمونه ی نهو ولاتانه ی له نیستادا خاوه نی نهو جوره
ته کتولؤزیایه ن و به کاریان ده هیئت بریتین له ولاتانی؛ پوسیا، نه فریقیای
باشوور، که نه دا، هیندستان، نوسترالیا، نیسرائیل، چین وه به پازیل.
هه موو نهو ولاتانه ی ناویان هیتران، خویمان به ره مه پنهاری نهو
ته کتله لؤزیایه ن.ⁱⁱ

ⁱ Eric Schmitt, "Spy-Satellite Unit Faces a New Life in Daylight," *New York Times*, November ۲, ۱۹۹۲, A۱۰.

ⁱⁱ Rachel E. Billingslea, Matthew R. Domsalla, and Brian C. Payne, *The National Reconnaissance Office: A Strategy for Addressing the Commercialization of Space Imagery*, April ۶, ۱۹۹۹, available at www.fas.org/eye/ADA۳۶۶۶۱۰.htm.

پوهنی به رفرووانی وینه ی بازگانی هه م سوودی هه یه هه میس گرت به برای خوینا
ده هیئت. له لایه که، به هزی کرینی نهو نامیرانه وه، له ولته یه حکومت به شینگ له پیدلویستیه

ھەۋالگىرى ھىمايى^۱

ھەۋالگىرى ھىما بىرىتتىيە لە پېۋسەي ۋە رگرنتى زانىارى لە رىنگاي ئو شەپۇلە كارۋوموگناتىسىيە لە لايەن دەزگايەكى ھەۋالگىرىيە ۋە دەپېررېن. ئەم جۆرە ھەۋالگىرىيە بەگوتېرەي جۆرى ئو شەپۇلە كارۋوموگناتىسىيەي كە دەستيان كە ۋەتوۋە لە رېتى ھەۋالگىرىيە ۋە، پۇلتىن دەكرىت:

- ھەۋالگىرى گە ياندن (پەيامى رادىئويى)
- ھەۋالگىرى تىلئەمە تىرىي (ھىماي شەپۇلى فرۆكە)
- ھەۋالگىرى ئەلىكترۇنى (ۋەك رادار)
- يان ھەر شەپۇلىكى تىرى كارۋوموگناتىسىيە كە بەشىك بىت لە نامىرى ئەلىكترۇنى، ۋە بكرىتە نامانجى ۋە رگرنتى سىگنالى دەزگايەكى تىرى ھەۋالگىرى.

ۋىتەنىيەكانى خۇي دابىن بكات، بەم شىۋەيەش رىنگا بە دەزگا ھەۋالگىرىيەكانى دەدات سەرنجى خۇيان چىرىگەنەۋە لەسەر پېۋىستىيە تاييەتەكان كە رەنگە ۋابەناسانى ناتوانرېت بەجۆرىكى تر دەست بخرىت. لەلاپەكى ترەۋە، تەشەنەكرىنى سەتەلايەتى چاۋەدېرى ۋىتەنىيە بازىرگانى كارەكە بۇ حكومەت نۇر قورسەر دەكات بۇ ئەۋەي بارەگا ھەستيارە سەريازىيەكانى ۋ ئەۋ تۇپە راسىۋانەي ئەنجاميان دەدات بشارىتە ۋە.

^۱ Signal intelligence

هوالگری گه یاندنⁱ

له سه ره جهم جوره کانی هوالگری هیمادا، کۆنترینیان بریتییه له هوالگری گه یاندن که بۆ کاری پادیویی به کاردهات بۆ سوود وه رگرتن لئی بۆ کاری گه یاندنی سه ریازی وه دبلۆماسیی. ⁱⁱ به دریزایی جهنگی جیهانی دووم، نهم جوره هوالگرییه (له گه ل شیکردنه وه ی کۆده کار- شکاندنی نهر کۆدانه ی که په یامی گرنگی پیندا ده گوازیته وه)، تا نه وه نهدانه یه ی زانیاری به رده ست پنگامان پیده دات حوکمی له سه ر بده یین، گرنگتر بوو له هر سه رچاوه یه کی تری هوالگری بۆ زله یزه کان، ههم له کاتی جهنگ و هه میش له ناشتیدا. ⁱⁱⁱ

یه کیک له کۆنترین نه وه به لگه نامانه ی به رده ستن له باره ی به کاره یانی هوالگری گه یاندن بریتی بوو له هه وه له کانی که شتیگه لی به بریتانیا له ماوه ی جهنگی جیهانی یه که م بۆ ده ستخستنی زانیاری پیشه وخته ی ناگاداریبون له هاتنی نه لمانه کان بۆ ناو زه ریای باکور. هه روه ها، له

ⁱ Communication intelligence

ⁱⁱ میژوی به کاره یانی برینی په یام پیتش به کاره یانی پادیو وه ک نامزانی په یوه ندی ده گه ریتنه وه بۆ ماوه یه کی نقد به رله بوونی پادیو، نه وکات په یام به ران ده ستگیرده کران وه نامه کان ده کرانه وه. هه روه ها، کتیلی ته له گراف ده کریت بشکینریت وه به ئاسانی گونی بۆ بگیریته. له ماوه ی جهنگی جیهانی یه که م، به بریتانیه کان ده ستپیشخه ر بوون له بووی هوالگرییه وه که کۆمپانیاکانیان خاوه نی چه ندین کۆمپانیا ی مه زنی هتلی کتیلی نیوه ده وه له تی بوون، یا خود نه گه ر خاوه نیش نه بو نایه، نه وا له ویدا کاریان ده کرد.

ⁱⁱⁱ David A. Hatch with Robert Louis Benson, *The Korean War: The Sigint Background* (۲۰۰۰), available at www.nsa.gov/korea/papers/sigint_background_korean_war.hm

سره‌تای جه‌نگه‌که‌دا به‌ریتانیه‌کان کئیلی ته‌له‌گرافی ژیرناوی نه‌لمانیان
 بهی که ده‌بووه هۆی به‌یه‌کبه‌ستنه‌وه‌ی نه‌لمانیا به‌ نه‌مریکا، نه‌فریقا وه
 نیسپانیا. له‌ نه‌جمادا، "کئیل"ی دبلوماسی نه‌لمانی بۆ نه‌م ناوچانه
 ده‌بوایه به‌هۆی رادیۆوه بنیزدریت وه له‌ و کاته‌شدا موعه‌په‌ز بوو بۆ نه‌وه‌ی
 له‌لایه‌ن بنکه‌ چاره‌دئیره‌کانی به‌ریتانیاوه بشکیت.^۱

به‌بێ له‌ به‌رچاواگرتنی سه‌رکه‌وتنه‌کانی پێشوو، له‌ جه‌نگی جیهانی دووه‌دا
 بوو که ماوه‌ی ژێرینی به‌ریتانیه‌کان، نه‌مریکا، له‌ به‌کاره‌یتانی هه‌والگری
 که‌یاندنه‌وه‌ دیاریکا. به‌ریتانیه‌کان توانیان نه‌و که‌یاندنه‌ زیاد له‌ ئالۆزه‌ی
 نه‌لمانیا و یابان بشکێتن، وه‌ برێکی زۆر له‌ زانیاری گرنگ و وردی
 سه‌ریازی، سیاسی ب‌خه‌نه‌ به‌رده‌ستی سه‌رکرده‌کانی هه‌ردوو ولاتی
 به‌ریتانیا و نه‌مریکا. نه‌وه‌ی ده‌مینیته‌وه‌ بلتین نه‌وه‌یه‌ که‌ میژوو نه‌وه
 یه‌کلایی ده‌کاته‌وه‌ که‌ نه‌م جوړه‌ هه‌والگریه‌ چ پۆلنکی گرنگی گتیا له
 یه‌کلاییکردنه‌وه‌ی جه‌نگی جیهانی دووه‌م و سه‌رکه‌وتنی هاو‌په‌یمانان له
 دژی زله‌تزه‌کانی تری نه‌و جه‌نگه‌دا.^۲

یه‌کێک له‌ نمونه‌ دیاره‌کانی سوودی هه‌والگری که‌یاندن له‌ که‌یسی
 سه‌رکه‌وتنی هیزی که‌شتیگه‌لی نه‌مریکا به‌سه‌ر یاباندا له‌ جه‌نگی
 "میدوه‌ی"^۳ خۆی ده‌بینیته‌وه‌. یابان ده‌یویست سه‌رکه‌وتنه‌ مه‌زنه‌که‌ی

^۱ بۆ زانیاری ته‌واو له‌سه‌ر که‌شتیگه‌لی به‌ریتانیا له‌ماوه‌ی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی،
 به‌وانه:

Patrick Beesley, *Room ۴۰: British Naval Intelligence ۱۹۱۴-۱۸* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, ۱۹۸۲).

^۲ G. J. A. O'Toole, *Honorable Treachery: A History of U.S. Intelligence, Espionage, and Covert Action from the American Revolution to the CIA* (New York: Atlantic Monthly, ۱۹۹۱), ۳۸۴-۹۷.

^۳ Midway

به‌کاربهنیت له پتیل هاریه‌ر له کانوونی یه‌که‌می ۱۹۴۱ به‌گرتنی شوینی ستراتژی دورگی میوه‌می وه، له پرتسه‌که‌دا، هه‌موو نه‌و شوینه‌وارانه له‌ناوهرن که په‌یوه‌ندیان به‌هیزه‌کانی که‌شتیگه‌لی نه‌میرکا له زه‌ریای هیمندا هه‌یه. نه‌گه‌ر پلانی یابان سه‌ریگرتبا، دورگی هاولیش داگیرده‌کرا، وه نه‌میرکا ده‌بوایه به‌مه‌رجه‌کانی توکیو بو ناشتی قایل بیوایه. به‌نیسه‌ت یابانه‌کان، سه‌رکه‌وتنیکی خیرا له زه‌ریای هیمن زرد گرتگ بوو، چونکه جه‌نگان له شه‌رتکی وا درتزاخایه‌ندا له‌گه‌ل ولتیک که‌خواه‌نی ژماره‌یه‌کی دانیش‌توانی ناواز زیاتر بیت وه له نه‌ساسدا به‌هیزتریش بیت، کاره‌ساتیکی مه‌زن بوو بو نه‌میرکیه‌کان وه سه‌رکه‌وتنیکی بن‌وتنه بوو بو یابانه‌کان.

به‌بن‌ئوه‌می یابانه‌کان ناگادارین، شاره‌زایانی شکاندنی کردی نووسینی هیزی ده‌ریایی نه‌میرکی له یابان ناگاداری په‌یوه‌ندیه‌کانیان بوون وه کردی هیزی ده‌ریایی یابانه‌کانیان ده‌شکاند. له نه‌نجامدا، هیزه نه‌میرکیه‌کان له پیتشدا پلانی هیزشی یابانه‌کانیان بو سه‌ر میوه‌می ناشکرا کرد.^۱ پرچه‌ک به‌و زانیاریه هه‌والگرییه، نه‌دمیرال جیسته‌ر نیمیتز هیزی ده‌ریایی یابانه‌کانی خسته ناو بو‌سه‌یه‌که‌وه له باکوری دورگه‌که له‌ی حوزه‌یرانی ۱۹۴۲، که بووه هزی تیکشکاندنی چوار که‌شتی سه‌ریازی و شکاندنی توانای یابان بو نه‌نجامدانی توپه‌راسیونی مه‌زن له زه‌ریای هیمندا. شه‌ری میوه‌می شکستیکی مه‌زن بوو بو یابانه‌کان وه خالی وه‌رچه‌رخانی

¹ Edwin T. Layton with Roger Pineau and John Costello, "And I Was There": Pearl Harbor and Midway—Breaking the Secrets (New York: Morrow, ۱۹۸۵), ۲۲-۲۱.

جہنگ کش ہو؛ تم شکستہ ہموو ہیوای یابانیہ کانی کوتائی پٹیئنا کہ پٹیان وابوو جہنگ کہ بہ خیرایی دہ باتہ وہ۔

لہ کاتیکدا کہ ٹیمہ پیشبینی دہ کہین کہ ہستیارترین پہ یامی رادیویی ولاتیک بہ کؤد دہ کریت بؤ پاراستنی نہینہ کانی، ہندی بوری ہوالگری گہ یاندن ہیچ کؤدشکینیان نیہ۔ بہ ہؤی ٹو خہرجی و بارفورسیہی مہیہ تی، ہندی پہ یامی رادیویی کؤد نہ کراون؛ بؤ نمونہ، گہ یاندنی دہنگی تہ کتیکسی، وک لہ نیوان فرؤک و بنک کانی کؤنترؤلی نہرزی، عادہ تہ لہ فہ زایہ کی پووندا ٹالوگورپان پیدہ کریت۔ لہ کہ یسی فردا، ناردنی پہ یامہ کان بہ و پنگہ یہ دا کؤد نہ کراون چونکہ پروا وایہ، جا چ راست بیت یان ہلہ، کہ نہ یاریک ناخوازیت، یان ناتوانیت، ٹو کؤدانہ بپریت (بہ ہؤی ٹو قہ بارہی مہ زنی زانیاری کہ مہ یانہ) یان پروسیتسیان بکات۔ بؤ نمونہ، پہ یامہ کانی گہ یاندنی ہاتوچؤی بازرگانی کؤد نہ کراوہ، ہرچہ ندہ ہندی لہ زانیاریہ کانی دہ کریت بہ ہای بؤ ڈوژمنیک مہ بیت۔ لہ کؤتاییدا، نابیت ٹیمہ لہ گرنگی نا ہستیاری ناسایی کہم بکہینہ وہ: بؤ نمونہ، ٹہ مریکا تہ نیا وہ لامیکی درہنگی دایہ وہ کاتیک زانی کہ تہ لہ فؤنکردن بؤ شوینی دورمہ ودا کہ بہ ہؤی تاوہرہ کانی مایکروفہفہرہ دہ نیڈریت لہ لایہن ٹو ولاتانی کہ پہیوہندی دبلؤماسیبیان لہ گہ لیدا ہبوو دہ بدرین و پہ یامہ کان ٹاشکرا دہ بن۔^۱

^۱ U.S. Senate, Select Committee on Intelligence, *Meeting the Espionage Challenge: A Review of United States Counterintelligence and Security Programs*, S. Rpt. ۹۹-۵۲۲ (Washington, D.C.: Government Printing Office, ۱۹۸۶), ۳۳-۳۴, ۸۰-۸۱.

پہ کیتی سؤفیت بؤ ماوہی چہ ندین سال (مہرہک روسیا کردی تا سالی ۲۰۰۲) بردہ و امید بہ برینی چہ ندان پہ یامی گہ یاندن لہ شاری لؤردیسی کویا۔

ہر وہ ما، تیکنیک لہم ہوارہ دا ہہ یہ کہ بہ "شیکردنہ وہی ہاتوچزی
 پہیامہ کان" دہ ناسریت، نہمہ وا دہکات زانیاری بہ سوود بہ دست بین لہ
 قہ بارہ و تابیہ تمندی دہرہ کی گہ یاندنی رادیوکان، تہ نانت کانتی
 ناوہ پڑکی پہیامہ کان ناہوونیش بن۔ بڑ نمونہ، نہ گہر بارہ گاہیکی سپا
 وہ بہ شہ بچو کہ کانی نامہی دہنگی بہ رینگای شہ پؤل ٹالوگر بکن،
 دہ کریت شیکرہ وہ یک بگاتہ نہو نہجامہی کہ ٹوپہ راسیونٹیکی گرنگ
 خہریکہ پوہودات۔ بہ ہمانشپوہ، بہ ہوی "دوژینہ وہی ٹاراستہ،"
 تیکنیک بڑ ٹاشکرا کردنی بنہرہتی جوگرافی ہتیاہیکی رادیوی۔ کہ سینک
 دہ توانیت شوینی کہشتی، فرؤکہ یان نہو شوینی پہیامہ کی لہ
 دہرچوہ ٹاشکرا بکات۔

لہ کانتیکدا زوریہی ہوالگری گہ یاندن لہ شکاندنی پہیامی رادیوی
 پیکدیت، دہ کریت نہو پہیامانہی لہ رینگای وایہ ریشہ وہ دہنیردین
 بشکینرین۔ نہمہ پٹیوستی بہ دہستگہ یشتن ہہ یہ بہو وایہ رانہی کہ
 پہیامہ کانیاں پیادا دہ گوازینہ وہ۔ بڑ نمونہ ہتلی تہ لہ فونی نورمال کہ
 بہ وایہ پہیامہ کانی دہ گہ یہ نریت بڑ بالیورخانہ یہن کونسولخانہ یہ کی
 ولاتی نہ یار لہ ناو خاکی ولاتہ کہ پدا۔

دہ کریت بہ شپوہ یہ کی سہرسوہ پتتہر ہہندی جار دہستمان بہ ہہندی
 زانیاری بگات، تہ نانت لہ دہرہ وہی ولاتی خویدا، لہ شارہ
 دابہ شکرلوہ کانی فیبہ ننا وہ بہرلین لہ سہرہ تا و ناوہ راستی سالنی
 پہنجاکاندا، ہہوالگری بہریتانی و نہمریکہ کان توانیاں دہستیان بہو
 وایہ رانہ بگات و گوی بڑ سہرجہم گفتوگوکان بگرن کہ لہ لایہن

دەسەلاتدارانى سوپاي سۆھبەتە بەكاردەھات. ⁱ لە بەرلېنېشدا، ئەمىرىكەكان تولىيان دەست بەسەر واپەرىنگدا بگرن لە شارەكەدا كە بەژىر ناوچەي دەسەلاتدايى ئواندا تېدەپەپى كە لە بىنەتدا لەلایەن سۆھبەتەو پلانى بۆ دانرايوو. ⁱⁱ

تەكنىكىكى تىر ھاوشىوہ برىتېيە لە وەرگرتنى زانىارى لەرىنگاي كىبلەوہ لەژىر دەرياوہ لەلایەن ولاتى نەيارەوہ. بۆ نمونە، لە سالانى ھەفتاكاندا، ئەو غەواسە دەريايانەي كەشتىگەلى دەريايى ئەمىرىكا تولىيان لەژىر دەرياي تۆخوتوسك كىبلەيكي ژۆردەريايى سۆھبەت ئاشكرا بگن كە بەسترايوہ بە بىكەي سەرەكى ھىزە دەريايەكانى سۆھبەت لە پىترۇپاقتوسك لە نىمچەدورگەي كامچاتكا لەگەل فلاسيفوتوسك و مۇسكۆر. غەواسەكان نامىزىكىيان بەستبوہوہ كە گفتوگوكەيان تۆمار دەكرد؛ ئەو تۆمارانە بەشىوہەيەكى ئاسايى ھەموويان كەوتنە بەر دەستى ئەمىرىكەكان. ⁱⁱⁱ

دەكرىت بەھۆي ئەم جۆرە تەكنىكەوہ دەستمان بگات بەو و نامىزانەي كە بەكارھاتوون لە ناردن و وەرگرتنى گفتوگوي كۆدكراو. بۆ نمونە، ئەفسەرىكى پېشموي ھەوالگري بەرىتانيا سەرگەوتنەكانى خۆي دەگىزىتەوہ لە گفتوگوي دىۆماسى نەينى مېسرىەكان لەگەل دانانى نامىزىكى بېستوكى گوپگرتن لە شوپىنكى نىزىك نامىزى كۆدشكىنى

ⁱ Wiretapping

ⁱⁱ David E. Murphy, Sergei A. Kondrashev, and George Bailey, *Battleground Berlin: CIA vs. KGB in the Cold War* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1997), chap. 11.

ⁱⁱⁱ Sherry Sontag and Christopher Drew, *Blind Man's Bluff: The Untold Story of American Submarine Espionage* (New York: Public Affairs, 1998), 108-82 and passim.

به‌ریتانیه‌کان له نزیك بآلیۆزخانه‌ی له‌نده‌نی میسری. به به‌کاره‌یتانی
 وه‌ستایه‌کی چاک‌کهره‌وه‌ی ته‌له‌فون، ئه‌فسه‌ر هه‌والگرییه‌کانی به‌ریتانی
 توانیان ئامیتریک بیه‌ستنه‌وه له ته‌له‌فونیک‌ی نزیك شویتنه‌که که توانی
 هه‌بوو ده‌نگی دوورمه‌ودا وه‌ریگریت که له‌لایه‌ن میسریه‌کانه‌وه به‌کارده‌مان.
 به‌م زانیارییه، کۆدشکینه‌ره به‌ریتانیه‌کان توانیان ئه‌م سیسته‌مه بشکینن
 و په‌یوه‌ستی بکه‌ن به شینوازی ئامیتریکاری هه‌والگری خۆیان، وه به‌م
 شتیه‌یه‌ش گوئیان له هه‌موو ئه‌و گفتوگۆیان هه‌بوو که له‌لایه‌ن ده‌سه‌لاتدارانی
 میسره‌وه ده‌کرا. تۆپه‌راسیۆنی هاوشیوه‌ش ئه‌نجام‌درا له و کاته‌ی
 میسریه‌کان ئامیری نوێیان ده‌هینایه به‌ریتانیان بۆ به‌کاره‌یتانیان له‌تلر
 بآلیۆزخانه‌که‌یاندا، هه‌والگری ئه‌و ولاته ئامیری سیخوپی بچوکیان
 ده‌خسته ناو ئه‌و ئامیترانه‌ی میسر، وه به‌م شتیه‌یه‌ش گوئیان له سه‌رحه‌م
 زانیارییه ئالوگرپکراوانه ده‌بوو.¹

پیشکه‌وتنه ته‌کنه‌لوژیه‌کان له په‌یوه‌ندی شه‌پۆلیدا کیشه‌ی نوێ
 خولقاندوه بۆ کۆکرینه‌وه‌ی زانیاری به‌هۆی گفتوگۆی شه‌پۆلی و
 وایه‌ره‌وه. له‌کاتیکدا بپینی شه‌پۆلی رادیۆی ئاسایی پشت به‌ توانا بۆ
 دانانی ئانتینیک‌ی وه‌رگری هه‌ستیاری باش له شویتنیک‌ی گونجاویدا
 ده‌به‌ستیت، وه گویگرتن له هیللی ته‌له‌فونی ئاسایی په‌یوه‌ندی به‌وه‌وه
 هه‌یه بتوانین به‌شتیه‌یه‌کی فیزیکی بوونمان بۆ ناو ئامیتره‌که هه‌بیت، بپینی
 شینوازی نوێی گفتوگر کیشه‌ی قورستری خولقاندوه. بۆ نمونه، کبیلی

¹ U.S. Senate, Select Committee on Intelligence, *Meeting the Espionage Challenge*, ۳۴-۳۵; for an unofficial account of this episode, see Kessler, *Moscow Station*, ۹۲-۹۷.

فایبر آپٹیک^۱ کہ لہ پوری بازرگانیبیہ وہ زیاتر باہیخی پیدہ‌دریت چونکہ زیاتر ناساییشی پیوہندی دابین دکات (واتہ) دک توانیت زانیاری زیاتر بنیریت لہ ہر یہ کہ یہ کی کاتندا، ہر وہا قورسترہ بتوانریت گوی لیبگیریت بہ ہر لورد لہ گہ لئو واپہ رانہی کہ بہ شیوہ یہ کی ناسایی بہ کاردہ اتن. بہ ہمان شیوہ، تہ لہ فونی موبایی ناسایی، سہرہ پای ئو راستیہی کہ بہ ہوی شہ پؤلی ناسمانیبیہ وہ داتا کانی دک گوارتنہ وہ، کیشہی قورس دروست دکات بہ ہوی ئو قہیدانہی خاوہنی موباییہ کہ دک خاتہ سہر موباییہ کی بؤ زانیسی جولہ کانی پیوہندی کہرہ کہ لہ شوینیکہ وہ بؤ شوینیکی تر.^{۱۱}

ہوالگری دورپؤر^{۱۱۱}

فؤرمہ کانی تری ہوالگری ہیما نویتن لہ ہوالگری گہ یاندن، وہ ئم فؤرمانہ رپہ نگدانہ وہی پیشکہ وتنی بہ کارہینانی دیاردهی موگناتیبسی کارہ یابین لہ سہریازیبیدا. ہوالگری تیلیمہ تری لہ پوری فیکرہ وہ دک ہوالگری گہ یاندنہ جگہ لہ و گہ یاندنانہی کہ بہ دزیوہ گوی دک گیریت لہ نیوان نامیریکی تاقیکردنہ وہ (وہک موشک) وہ بنکہی سہر زہوی، وہ ئو گہ یاندنہ لہ وشہ پیک ناپت بہ لکو لہ خویندنہ وہ و پبزانیسی کرد پینکیت کہ پیوہستن بہ لاپہنی بہ رامبہر بؤ رینگرن لہ ناشکراہوونی

ⁱ fiber-optic cables

^{۱۱} بؤ باسیکی تیروتہ سہل لہ مہر گرفتہ کانی ہرینی دہنگی کتبلی فایبر آپٹیک،

بہ تاییہ تی ئہ وانہی لہ زیز دہریادا دانراون، ہروانہ:

Neil King Jr., "As Technology Evolves, Spy Agency Struggles to Preserve Its Hearing," *Wall Street Journal*, May ۲۳, ۲۰۰۱, A۱.

^{۱۱۱} Telemetry

پلانه‌کانیان. (نم گه‌یاندنى په‌یامانه به تیلیمه‌ترى ناسراون—واته پېوانه کړدن له دووره‌وه). به‌های نم جوړه گوډاوانه، پله‌ی گه‌رما له خالی جی‌اواز له‌ناو نامیره‌که‌دا، پږژه‌ی شه‌پۆلى وږه، وه چه‌ندان هوکاري تر، هم‌موویان به‌په‌که‌وه، وینه‌په‌کی پوونی نه‌وه به نه‌ندازیاره‌کانی سر زه‌وی دهدات که بزاندن له‌وئ چی ده‌گوزه‌ریت. نه‌مه یارمه‌تی نه‌ندازیاران دهدات هر کپشه‌په‌ک بدوژنه‌وه که سره‌لده‌دات له‌کاتی هر تاقیکردنه‌وه‌په‌کی وه چاک‌کردنه‌وه‌ی نه‌دای نامیره‌که .

به‌همان شیوه، نم جوړه زانیاریانه به‌هایه‌کی بڼ شو‌ماریان هه‌په بڼ سوژمانیش. نه‌گه‌ر بتوانن نه‌و گف‌تو‌گو‌یانه بېږن و داتا‌کانی وه‌رگپڼ، نه‌وا ده‌تراندن ناوهرپوک سیسته‌می چه‌کی نوئ بزاندن کاتیک نه‌وان هیشتا له قوناغی تاقیکردنه‌وه‌دان. (شیکردنه‌وه‌ی داتای دوورپږو—تیلیمه‌ترى کاریکى زور فورسه؛ له‌گه‌ل شیکردنه‌وه‌ی کوډشکینیی، له به‌شى داهاتردا وه‌ک جوړیکى شیکردنه‌وه‌ی هه‌والگریی باسکراوه .) به‌م شیوه‌په، هه‌روه‌ک له هه‌والگریی گه‌یاندن بینرا، نه‌و ولاته‌ی تاقیکردنه‌وه نه‌نجام دهدات هه‌ولئ جیددی دده‌ن بو نه‌وه پڼ له ده‌سنگرتن به‌سهر نه‌و زانیاریانه بگړن بو زانیاری تیلیمه‌ترى به ناردنه‌وه‌یان بو ویستگه‌کانی سرزه‌ویس به فورمیکى کوډکراو. یاخود، داتای تیلیمه‌ترى ده‌کریت تو‌مار بگړن وه له‌سهر نامیرى تاقیکردنه‌وه‌دا به‌یلرینه‌وه بوئه‌وه‌ی جاریکى تر وه له دواتردا ده‌ستیان پڼ بگاته‌وه. نم پرپوسه‌په، که پڼی ده‌وتريت "پوختکردنه‌وه"، وا ده‌کات داتا‌کان له هر نزه‌پیکردنیک بپارژدڼ، هه‌رچه‌نده، ده‌کریت نه‌مه پڼکاریکى مه‌ترسیدار بیت، چونکه له‌حاله‌نی شکستی ویرانکری نامیرى تاقیکردنه‌وه‌که‌دا، پڼک کاتیک داتای

تێلیمەتری زیاترین سوودی دەبێت، ئێو کە پەسولە ی زانیاریەکانی تیا دا پارێزداوه دەکرێت لە ناو بچن یان کارە کە قورس بکات بۆ ئەو شونیی بزاننیت.

هەوالگری ئەلیکترۆنی^۱

هەوالگری ئەلیکترۆنی پێکدێت لە چاوه‌دێریکردن و شیکردنەوهی داتا ی ئەلیکترۆماگنیتیکی ناگەیاندن لە نامێری سەریازی بیانیدا. لە ناسنی هەرە سەرەتاییدا، هەوالگری ئەلیکترۆنی وا لە ولتیک دەکات کە بەر دەوام بێت لە شونینە لگرتنی پێکها تە سەرەکیەکانی سوپای چەکداری ولتیک ی تر (وەک رادار بەرگری ناسمانی، بنکە ی فەرمان و کۆنترۆلکردن)، ئەمە هەنن جار پێی دەوتریت "تەنزیماتی ئەلیکترۆنی جەنگ." سیستەمی هەوالگری ئەلیکترۆنی سەتەلایتی پشکینینی پێشوەختە ی زەریا (The EORSAT) بە کارهاتوو لە لایەن یەکتیتی سوڤیەتی جاران، وه ئیستاش رۆوسیا، نمونە یەکی زیندوی ئەم چاوه‌دێریکردنە یە. بۆ ماوه ی چەندین سال، ئەم سیستەمە بە کارهات بۆ زانین و ناشکرکردنی شونیی کەشتیگەلی ئەمریکا بە برینی ئیشارەتی ئەلیکترۆنی ناسایی (وەک رادار) کە لە لایەن کەشتیەکانە وه دەنێردرا لە کاتی گەشتکردن لە دەریای بەرزدا.ⁱⁱ نمونە یەکی هەرە بەرچاوی ئەم جۆرە هەوالگریە لە ماوه ی هێرشەکانی ئیسرائیل لە سالی ۱۹۸۲ دا بۆ سەر لوبنان دەر دەکەوت. لە وگاتە ی سوپای

ⁱ Electronics Intelligence

ⁱⁱ Jeffrey Richelson, *Sword and Shield: The Soviet Intelligence and Security Apparatus* (Cambridge, Mass.: Ballinger, ۱۹۸۶), ۱۰۳-۱۰۵.
Curtis Peebles, *Guardians: Strategic Reconnaissance Satellites* (Novato, Calif.: Presidio, ۱۹۸۷), ۲۷۹-۸۹.

ئیسرائیل چووہ ناو لوہنانہوہ لہ ههولیکدا بۆ له ناوبردنی هیزه کانی ریکخراوی نازادی فهلهستینی (PLO) که له وئوه کاره کانیان ده کرد، فه رمانداری بالای ئیسرائیلی نیگه ران بوو له باره ی نه گه ری هه ر هیزیشی بۆسه ر له شکره که ی له لایه ن هیز و تانکه کانی سوریا له دۆلی به قه له پۆزه لاتی لوہنان. پاراستنی ئه م هیزانه وابسته بوو به له ناوبردنی پاتری "سام" ی هیزه کانی سوریا. به به کارهیتانی، درۆنی بچوک، بئ فرۆکه وان، و نزم فر، ئیسرائیلیه کان توانیان فیئل له سوریه کان بکن به برینی شه پۆلی راداری سیسته مه که یان وه دیاریکردنی شوینی ئه و درۆنانه. به پشت به ستن به و زانیاریانه، ئیسرائیلیه کان توانیان له نه جامدا له ماوه ی چه ند کاترمیزیک هیزه ئاسمانیه کانی خۆیان بنیزن و سه رجه م ئه ر سیسته مه ی سوریه کان له ناو به رن، وه توانیان به ته واری ده ست به سه ر ئاسمانی لوہناندا بگرن، وه هه موو نه گه ریک له ناو به رن که مه ترسی بیئ له لایه ن سوپای سوریاوه بۆ ئه وه هاوکاری هیزه کانی ریکخراوی نازادی فهلهستینی بکن.

کۆکردنه وه ی زانیاری له سه رچاوه ی کراوه

به خشی و بلاو کراوه

هیچ باستیکی کۆکردنه وه ی زانیاری هه والگری دروست نییه به بئ نه وه ی نامه زه به پۆلی کۆکردنه وه ی زانیاری له سه رچاوه ی کراوه بده ین - وانه؛ پۆژنامه، په رتووک، په خشی رادیۆ و ته له فزیۆن، ئینتهرنیته، وه هه ر سه رچاوه یه کی تری کراوه ی زانیاری.

گرنکی سرچاوهی کراوه له پږوسه‌ی هوالگرییدا گلتوگوبه‌کی نوری له‌سر ده‌کریت وه به‌و پرسیارانه‌وه وابسته‌یه که باس له چۆنیه‌تی سروشتی زانیارییه هوالگرییه‌که‌وه ده‌کن. یه‌کیک له بۆچوونه‌کان، که له‌لاین شیرمان کینت وه‌ک نمونه باسکراوه، بریتیه له‌وه‌ی که نورییه "زانیاری هوالگریی سوډبه‌خشی ناستی بالای بیانی... ده‌بیت له ریگی چاوه‌دیزی و لیکرلینه‌وه‌ی ورددا بیت.^۱ له‌لایه‌کی تره‌وه بۆچوونی ناسایتر نه‌ویه که له‌کاتیکیدا سرچاوه‌ی کراوه ده‌کریت زانیاری گرنک، حقیقه‌تی گرنک، وه‌ک نیه‌تی تاییه‌تی نه‌یاریک، ده‌بیت به‌شپوه‌یه‌کی سره‌کی به‌ده‌ست بخریت له سرچاوه‌ی ناگشتیه‌وه، به‌ریگی سیخوپی و به‌ده‌سته‌ینانی زانیاری له ریگی هونه‌ری تاییه‌ته‌وه.

له به‌شه‌کانی داهاتوودا نه‌مه به‌تیروته‌سه‌لی باسکراوه. له ئیستادا، سره‌نجه‌که ده‌خریته سر به‌کاره‌ینانی جۆراوجۆر که ده‌کریت سوود له زانیاری سرچاوه‌ی کراوه وه‌ریگریت. بۆ نمونه، نه‌رکی ناسایی نه‌فسه‌ری هوالگریی سه‌ریازی بریتیه له ئاماده‌کردنی زانیاریه‌کی پوختی نۆر له‌باره‌ی چه‌ند ولاتیک که تیایدا تۆپه‌راسیۆنه داهاتووه‌کانی سه‌ریازی نه‌گه‌ری نه‌وه‌ی تیایدا نه‌نجام بدرین. نه‌م جۆره زانیارییه پوختانه به شپوه‌یه‌کی ناسایی له هه‌موو زانیاریه‌ک که سوودی هه‌یه بۆ ستانی هوالگریی سه‌ریازی پیکدین. زانیاری ده‌ریاره‌ی جوگرافیای ولاتیک، په‌یوه‌ندی و تۆپه‌کانی گواسته‌نه‌وه‌ی، سیسته‌می سه‌ریازی و نابوودی، وه زانیاری تر ده‌بیت به‌شپوه‌یه‌کی پوخت کۆبکریته‌وه بۆ نه‌وه‌ی ناسانکاری بۆ پلاندانه‌ره‌که بکات بۆ نه‌وه‌ی بریاره‌گه‌لیکی به‌جی بدات، وه‌ک یه‌کلای

^۱ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, ۱۹۴۹; reprint, ۱۹۶۶), ۳۴.

کردنہوئی ٹوہی بہ چ خیراییک سوپا و شتمکی پیویست دہبیت لہ شوینتیکیوہ بگوازیٹنہوہ بڑ شوینتیکی تر.

جگہ لہ چند کہ پیسیکی ولاتانی تہواو زانیاری پاریزداو نہبیت (وہک بہ کیتی سوٹھی تی جازان، کہ لہ سالی ۱۹۸۸ دا دانی بہوہ دانا کہ وہک ریوشوینتیکی ٹوہنی نہخشہی ولاتنہکی بہ ہلہ نیشانی جیہانی دہروہ دہدا)،^۱ زویہی ٹوہ زانیاریانہ لہ سہرچاویہ نووسراوی کراوہدا بہردہست دہبن؛ نہخشہی ریگا و ریگای شہمہندہفر وہ خشٹھی بہریکہوتنیان، وتاری رۆژنامہ و گوارہکان، پاپۆرتی ٹابووری و ناماری حکومت، وہ تہناتہ پرتنامی کۆنی گہشتگردنیش. کۆکردنہوہ و پۆلینکردنی دہوہ پرسی جیای ترن. ہرپکی زۆدی زانیاری لہ م جۆرہ کۆکردنہوہیدا بہرجہستہ دہبیت، وہ ٹوہ سہرچاوانہی پیویستن بڑ کۆکردنہوہ بڑ ہر ولاتیک کہ بزانتیت سوویان ہہیہ بڑ کاری ہوالگریی. ٹہگر، ہہروہک لہ ہشی دہاتوودا باسکراوہ، ٹوہ ہیزہ سہریازیہ ٹہمریکیہی کہ لہ سالی ۱۹۸۲ دا ہہلسا بہ داگیرکردنی گرینادا نہخشہ و زانیاری تری دہریارہی دہورگہک پی نہبوایہ، ٹوہا تقد قورس بوو بتوانن ٹہ دہورگہیہ داگریکہن.

بہہمانشپوہ، ہرپکی زۆدی سہرچاویہ ناماری لہ سہرتاسری جیہاندا داتای ٹابووری بلآودہکاتہوہ. بہ ہریاردان لہسر ٹوہی دہبیت چ زانیاریک کۆبکریٹہوہ، پیویستی بہوہیہ کہ ٹایا پیویستہکانی ٹوہ ہوالگرییہ لہ چیدا خۆی دہبینیتہوہ. دہکریٹ داتای ٹابووری پیویست

^۱ V. Zaykin, "'Secret' Classification Removed," *Izvestiya*, September ۳, ۱۹۸۸, ۲, reprinted and translated in Federal Broadcast Information Service (FBIS), *Soviet Report*, September ۸, ۱۹۸۸ (FBIS-SOV-۸۸-۱۷۴), ۵۳-۵۴.

بن بۆ پالپشتیکردنی نەخشاندنی سیاسەتی بازگانی جیهان یان تابلۆقی دارایی، بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ کاریگەریەکانی زیان و باندە نێوەولەتییەکان. جۆرەکانی تری داتای ئابووری، چاوەدێری کردنی هاتنی پارەیی کاش بۆناو ولاتیک، دەکریت پێنیشاندەر بێت بۆ زانینی مەودای بازگانیکردن بە ماددەیی هۆشبەر. لە کۆتاییدا، هەوالگری ئابووری دەکریت پێویست بێت بۆ پشتیوانیکردنی شیکردنەوهی سیاسی و سەریازی. بۆ نمونە، لەکاتی جەنگی جیهانی دووھەدا، ئابووریناسەکانی دەزگای ستراژیی ئەمریکی، هەلسان بۆ کۆکردنەوهی بڕیکی زۆری زانیاری کرلووی داتای ئابووری بۆ ئاسانکردنی دانانی پلانێکی ستراژیی بۆرئومانکردن؛ ئاماژەیکە بریتیی بوو لە وێرانکردنی بەشەکانی ژێرخانی پێشەسازی ئەلمانی-وەک نەوت-کە بڕوا وابوو گریگ بێت بۆ بەردەوامیدان بە هەولەکانی جەنگی نازیەکان. هەر لەو ماوانەیی دواییدا، پێشبینییەکانی رەفتاری سۆڤیەت لە کۆتایی هەشتاکاندا ببووە پرسی پوژەف کە چۆن باری ئابووری ئەو ولاتە کاریگەری دەبێت لەسەر بوارەکانی تری سیاسەتدا. هەر یەکیک لەم پێداویستیە هەوالگریانە پێویستی بە جۆری جیاوازی داتای ئابووری هەیە.

شیکەرەوه هەوالگریەکان پێوستیان بە هەمان جۆری زانیاری هەیە-واتە، وтары کەسایەتیە دیارە سیاسییەکان، دەقەکانی یاسا و بپارەکان، ئەژماری دانیشتوان وە داتای تری پەيوەستدار بە دانیشتوانە-کە پێویست دەبێت بۆ هەر شیکردنەوهیەکی ئەکادیمی نۆخی سیاسی یان کۆمەلایەتی لە ولاتیکیی بیانییدا؛ لەراستیدا، بەرھەمی کۆتایی هەردووکیان دەکریت هەمان شت بێت.

به پشتبستن به سہرچاوه به رده سته کان، ده کړیت ده زنگایه کی هه والگری هه لسیټ به کړکړدنه وه زانیاری تاییه تمه ند به قه باره یه ک که بیټه هزی جینگای سہرسورمانی توژیژہ ریکی کومه لایه تیی. بۆ نمونہ، هونہ ریکی گرنګ بۆ تیگہ یشتن له پړوسه سیاسییہ کان و دروستکړنی بریاری سیاسیی سیسته میکی "داخړلو"ی سیاسیی له زانینی پیشه کانی ژماره یه کی نڈر له که ساییه تیه کان بۆ زانینی نه وه ی که کامه کاریه ده سته ناست مامناوه ند کاریگری هه یه له سہر بریاره کانی ده سته ی بالای جیبہ جیکاری بریاره کان، پینکدیت. هه ر که نه م جۆره په یوه نندیه دیاریکړان، شیکه روه یه ک ده توانیت، به به رزیوونه وه و نزمبوونه وه ی ناستی کاریگری نه و که سه، پڑڑی به هیزی به رپرسه ناستبالاکانی ناوبراو بزانتیت. به نه نجامدانی نه م کاره، پیویست ده کات که زانیاری ته ولو له سہر نه و که سه ناست مامناوه نندیه کوبکړیته وه که له سہرچاوه ی کراوه دا هن. نه م پیویستی به وه هه یه که چاوه دیری هه موو پوژنامه و په خشه ته له فرزیونیہ کان بکړیت که تیادا نه و که سه به دہر ده که ویت؛ تو مارکړدن ی هه موو بابہ تی هه وال له سہر که سه که که نه و نیشان بدات چۆن پلہ ی به رزکراوه ته وه، نزم کراوه ته وه، یان کاریه ده سته ک گوازلوه ته وه یان که هه ردوو کاریه ده سته به یه که وه ده به سته ته وه؛ وه هه موو نه نجامی داتا کانی بخړینه ناو داتا به یسیکی کومپیو ته روه بۆ نه وه ی سوودی هه بیټ بۆ توژیژہ ران. زانایه ک، ته نانه ت په یمانگایه کی نه کا دیمیش، ده کړیت قورس بیټ فشاری بخړیته سہر بۆ نه وه ی نه و شرکه له ناست بگړت.

راپورتي دبلوماسيې و كارمېندى ناو باليوژخان

په كېڅكى تر له رېنگاگانى كوكړدنه وهى زانيارى رېنگاگېك كه ده كړيت وهى
 پېنگامته به كى كوكړدنه وهى زانيارى له رېنگاى مړوييه وه و سه چاره وهى كراوه
 له قه لم بدرت، چونكه به هوى سيخوپى مړوييه وه به ده ستاونه به لام
 به شتواژنكى راستوره وان و ياساى و بن فىل و ته له كه، پېنگيت له
 راپورتي دبلوماتكاران و فاىلى كارمېندانى باليوژخانگان كه له
 باليوژخانېه كى خانه خويدا كارده كېن دهر ياره ي شو و روډلوانى له و
 ولاتانه دا كه بوى نيردرارون. له راستيدا، هيلكه له نيوان دبلوماتكار و
 نه فسه رى هه والگرييدا هه ميشه پوون نييه. هه روهك په كېك له
 ميژوونوسانى دبلوماسيې ده نووسيت، "هه ندى جار باليوژگان په كسره
 له و هيلى ديار له نيوان كوكړدنه وهى زانيارى شهرى و سيخوپى وه
 چالكي ترى قيزه وهن لاده دن وه شتېك ده كېن كه له بوچوونى دهرگا
 هه والگرييه كان به دهره." ⁱ به لام ته نانه تيمپوش، كاتېك نوو وه زيفه
 جياوان، راپورته دبلوماسييه كان له سره دوى سياسي له ولاتى
 خانه خوى ده كړيت گرنگ بن بوق هه ر شپكړدنه وه به كى سياسي. شو
 دبلوماتى كه ده توانيت به ناسانى ده ستي بگات به كه سايه تيه سياسي
 دياره كان له ولاتېك ده توانيت زانيارى گرنگ به ده ست به پېنيت له مهر دوى
 سياسي ناوخويى كه له ميديا و راگه يانندا باس ناكړيت. ⁱⁱ

ⁱ Donald E. Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Ages* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1967), 90.

ⁱⁱ Kenneth M. Jensen, ed., *Origins of the Cold War: The Novikov, Kennan, and Roberts "Long Telegrams" of 1947* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace, 1991).

به هه ماشیوه، نێردهى سه ریا زى بۆ ولاتیک، تا ئه و پادده یه ده ستیان به ئه فسه رانى سه ریا زى ولاته خانه خوێکه یان ده گات، ده توانن زانیاری تیروته سل به ده ست بێنن له باره ی دامه زلوه سه ریا زیه کان، وه ی که سایه تیه کان وه لیهاتوو ی ئه فسه ر پله داره سه ریا زیه کان، وه زانیاری پێگاکانى به پێوه بردنی ئه و که سایه تیه کان که چۆن بیره که نه وه، بۆ چوونیان چیه له مه ر پێبازی سه ریا زى، وه په یوه ندییه کان یان له گه ل سه رکردایه تی سفیل چۆنه. هه روه ها، ئه و کارمه ندانه بانگهێشت بکرن بۆ ئه وه ی چاوه دێری مه شقی سه ریا زى بکرن یان به ژدارین له بۆنه ی تری سه ریا زیدا که تیایدا که ره سه ته ی نوێی سه ریا زى تیایدا نه امایش بکرن. هه روه ها ده کرىت گه شت بکه ن له ولاتى خانه خویدا وه به م شیه یه ش تیبینی فیه که خانه ی سه ریا زى، به نده ر، وه شوینی تری سه ریا زى وه مه دهنی پتویست به کارى هه والگری ده که ن.

چۆنه گانی تری سه رچاوه ی مۆلای

دبلۆماتکاران و کارمه ندانی بالیۆزخانه تاکه لایه نی بیانی نین که سه ردانی ولاتان ده که ن و چاوه دێریه کان یان ده که نه راپۆرت. بۆ نمونه، پێکه و فنی سالی ۱۹۸۷ له نیوان ئه مریکا و یه کیتی سوڤیه تی جارن له مه ر قه لچۆکردنی موشه کی مه ودا سه ره تایی و کورت (the INF Treaty) وه، له م دوایانه شدا، په یمانی ستراتژیی که مکرینه وه ی چه ک (START) جهخت له سه ر ئه وه ده کاته وه که هه ر لایه نیک پشکنه ر ده نیریت بۆ بنکه ی تاییه تی سه ریا زى لایه نی تر بۆ دلنیا بوون له وه ی ئایا ولاته که پابه ندی مه رچه گانی پێکه و فنه که یه یان نا. پشکنه ران با شتر ده ستیان ده گات به ر

بنکانه به بهراورد له گەڵ کارمەندانی بانیۆزخانه یان سەردانیکەرانی ئەو
 ولاتە. ناشکراییە، پاپۆرتەکانیان زانیاری بایەخدار دەربارەی هێزە
 سەریازییەکانی ولاتی خانەخوێ لەخۆ دەگرێت.

بەمەمانشیوە، خاوەن کرا، زانا، گەشتەوەر زانیاری فێردەبن لەبارەی ئەو
 ولاتانەی سەردانیان دەکەن. زانیاریگەلێک که لەکاتیگدا بەشیوەیەکی
 فەرمی نەهێنێ نین بەلام لە میدیای گشتیشدا بەردەست نین. پرسی ئەوەی
 نایا ئەو زانیارییە دەگاتە دەستی حکومەتەکەی خۆی یان نا، لە ولاتیگدا
 که هاولاتیانی پتیویستیان بە پێیدانیکی تاییەتی نییە بۆئەوەی بۆ
 دەروەوی ولات گەشت بکەن، پشت بە ویستی ئەو گەشتیارانە دەبەستێت
 بۆ ئەوەی بە دەسەڵتداری ولاتی خۆی پابگەینن. بەلام بەرزبۆونەوی
 گشتی بازرگانی نیونەتەوێی، گەشتکردن، وە توێژینەو بە واتایە دیت
 که دەرفەت بۆ ئەم جۆرە زانیاری کۆکردنەو ناشکرا لەم سالانەی دواییدا
 بەشیوەیەکی بەرچاو پیشکەوتوو.

بہ شی سییہم

ہمور نامانہ چی دہگاہنن؟ شیکردنہوہ و نہنجام

شیکرنه وه چییه؟

شیکرنه وه بریتیییه له پپۆسهی کۆرینی هه موو ئه زانیارییهانی که کۆکرونه ته وه، به هه رشیوازیکی بیته، بۆ شتیکی که به که لک بیته بۆ دارپۆهرانی سیاسهت و فه رمانده سه ربازییه کان.^۱ ئه نجامه که ده کۆریت به

^۱ بازنه ی هه والگریی خۆی له پینج هه نگاردا ده بینتییه وه:

یه که م: پلاندانان و ئاراسته کړن: ئه مه گرنکترین قوئاغی ده ستپیکړن و ته نانهت کۆتایی هیتانه به کاری هه والگریی چونکه نه گه ر له م قوئاغه دا نه تولا ترا به دروستی پیداوستییه کانی ئامانجییکی هه والگریی تاییهت پریکاته وه، ئه وا ته وا ی پپۆسه که به هه له دا ده روات.

دووه م: کۆکرنه وه: بریتیییه له کارکردن بۆ کۆکرنه وه ی زانیاریه گی لیک که پپۆیستن بۆ ته واو کۆرینی ئه رکیکی هه والگریی. به چه ندين شیوازی جیا جیا ده توانریت ئه م زانیاریانه کۆبکرتنه وه له وانه، سه رچاوه ی کرلوه ی وه ک ترماره گشتیییه کانی حکومت، راپۆرتی میدیایی، ئینتهرنیت، گۆفاری وه رزیی، و په رتووک.

سینیه م: ئاماده کړدن: بریتیییه له ئاماده کړدن ئه و زانیاریه ده سته اتوانه ی که به هۆی سه رچاوه ی جیا جیا وه به ده ست هاتوون و گۆرینیان بۆ چه ند فۆرمییکی تاییهت بۆ ئه وه ی به دروستی به کاریین له لایه ن شیکه ره وه کانه وه. ئه مه ش به وه مه یسه ر ده بیته که که سانی شاره زا و لیقاتوو ئه و زانیاریانه پۆلین بکه ن و بیانخه نه ناو فایلی پپۆیست به ئامانجییکی دیاریکراو.

فورمیکی یاداشتی کورت، راپورتی فرمی شیکاری، پینمای، یان هر نامرازیکی تری پیشکه شکرندی زانیاری بیت. نم به شه جهخت دهخان سر فراوانی ته کنیکه شیکاریه کان. له باسکرندی نم جوره چالاکانه دا، وشه سازی ناسایی هوالگری هه ردهم به کارنایهت: له راستیدا، شیکرینه وه هه لگری هیچ جوره ستاندارتیک نییه. سه ره پای شه مش، نو کومه له پی که هن نه ده فبق و وردن نه بۆ هه ردهم شیواز ده شین. لیره هه لریک براره بۆ ریکخستنی ته کنیکه کان به پیتی پیشکه وتوو ترینیان، وه ک شکاندنی کودی نو په پامانه ی کوردکراون، بۆ قه بلانترین، وه ک پیشبینیکرندی دۆخی سیاسی و کومه لایه تی داهاتوو. به شی نوای نه میش

چوارهم: شیکرینه وه و نه نجام: بریتیه له گورینی زانیاری سه ره تایی له هه موو سه رچاوه کانه وه بۆ زانیاری ته و اوکراو. نم قوناغه پیک دیت له لیکان، هه لسه نگاندن، وه شیکرینه وه ی هه موو داتا به ده ست هاتووگان که زۆری جار نو زانیاریانه ناته و اون یانیش دژیه یه کن وه ناماده کردنیان بۆ به گه رختنیان بۆ کاری هه و الگری.

پینجه م: بلاوکرینه وه: نوا قوناغه، که له به وی ژیرییه وه په یوه سه ته به یه کم قوناغ، بلاوکرینه وه ی هه و الگری ته و اوکراوه بۆ به کارهینه رانی. وه رگانی نم زانیاریه هه و الگریه ته و اوکراوانه نواتر بریار دده ن یان قوئی لیه لده مانن به پشت به ستن به و زانیاریانه ی که پیشکه شیان کراوه. نم قوناغه ده بیت ده رفه ت تیببینیکرندی تیا دا بیت له لایه ن وه رگرانیه وه، بۆ هه لسه نگانندی به های نو سه ره داوه ی پبیراوه. ده کورت بریار، چالاک، وه تیببینی نو که سانه ببینه هوی پیویست بوون به زانیاری زیاتر، به م شیوه یه ش دووباره له قوناغی یه که مه وه ده ست بکرت به به گه رختنه وه ی بازنه ی هه و الگری. (وه رگپ)

له جوړی نه‌نجامه‌کالی هه‌والگری و نه‌و نرگی پیشکه‌شی ده‌کات ده‌کولیته‌وه.

شیکردنه‌وه‌ی ته‌کنیکی

نیمه‌ لیره‌دا چه‌مکی "شیکردنه‌وه‌ی ته‌کنیکی" بۆ ناماژه‌دان به‌و میتوده‌ شیکاریانه‌ به‌کارده‌هینین که‌ داتای نقد‌ تاییه‌ت ده‌گوارتته‌وه، واته‌ بۆ که‌سانی ناسایی نه‌سته‌مه‌ پی‌ پښ بېریت‌ مه‌گر تاییه‌ت‌م‌ند بیت‌ له‌م‌ بواره‌دا، بۆ داتاگه‌لنک‌ که‌ شیکه‌ره‌وه‌ هه‌والگریه‌کالی تر‌ده‌توانن‌ به‌کاری به‌پښن. نه‌و نمونانه‌ی لیره‌دا باسکراون‌ بریتین‌ له‌ نمونه‌گه‌لی شیکردنه‌وه‌ی کولداⁱ (که‌ نامه‌ی هیمادار‌ یان‌ ژماره‌ ده‌گوریت‌ بۆ ده‌قی په‌یامیک‌ له‌ زمانیکی‌ زانراودا)، شیکردنه‌وه‌ی سووره‌وداⁱⁱ (که‌ هیمای‌ پادیویی‌ ده‌گوریت‌ بۆ کومه‌لنک‌ له‌ زنجیره‌ی‌ کات، تیایدا‌ وه‌سفی‌ ناراسته‌ و کاتی‌ موشه‌کینک‌ یان‌ نامیزی‌ تری‌ تاقیکردنه‌وه‌ ده‌کات)، وه‌ له‌ کورتاییشدا، شیکردنه‌وه‌ و لیکدانه‌وه‌ی وینه‌ (که‌ قه‌باره‌ و ناسنامه‌ی‌ مادده‌یه‌ک‌ مروف‌ یان‌ شتی‌ تر‌ له‌ وینه‌یه‌کدا‌ ده‌کات).

لیکدانه‌وه‌ی‌ کور‌ بریتیه‌ له‌ چاره‌سهرکړن، یان‌ "شکاندن"‌ی‌ چه‌ند‌ کولیکی‌ سوژمن، له‌ نه‌جامدا‌ هاوکاری‌ شیکه‌ره‌وه‌کان‌ ده‌کات‌ بۆ‌ گورپنی‌ په‌یامیکی‌ ده‌سته‌سهرداگیرلوی‌ کولکراو‌ بۆ‌ نه‌سلی‌ په‌یامه‌که، واته‌ بۆ‌ناو‌ قودمیکی‌ واتادار. له‌ زودیه‌ی‌ هه‌ره‌ زودی‌ که‌پسه‌کاندا، نه‌و‌ په‌یامه‌ کولکراوه‌ ده‌سته‌سهرداگیراوانه‌ پیک‌ دین‌ له‌ وه‌رگرتن‌ و برپنی‌ سیگنالی‌ پادیویی‌ له‌لاین‌ که‌سیکه‌وه‌ نه‌وه‌ک‌ نه‌و‌ وه‌رگره‌ی‌ که‌ په‌یامه‌کی‌ بۆ‌ ناراسته‌کراوه‌.

ⁱ cryptanalysis

ⁱⁱ telemetry

لە پەڕۆی چەمکەرە دوو وشە هەن کە دەبێت لێکیان جیاکەبێنەو؛ کۆد (code) واتە وشەیەک یان بڕگەیەک وشە (بۆ دەلالەت دان لە شتیکی، بیروکەپەک، یان شوێننیک) کە بە کۆمەڵێک ژمارە یان پیتەرە شوێننیک گۆرێدراوە (کە دەکرێت یان ناکرێت وشەپەکی دروست پێک بهێنن) کە پێچەوانەی ئەو وشە یان بڕگەپە لەو نامەپەکی کە کۆدکراوە. ئەگەر وشەپەکی لەو نامەپەدا نەنۆزرایەو، نۆزەرە کە دەتوانن یان پەيامەکی دوبارە وشەکانی جێگۆرێکن پێیکات بۆ بەکارهێنانی وشە و بڕگەگەلێک کە تاییدا دەرناکەون یانیش بە هەڵە بینوسیت-واتە پیتیکی کەم بکاتەو- بەبەکارهێنانی کۆمەڵێک کۆدی تاییەت بۆ نامەپەکی کەسی.

لەلایەکی ترەو، چەمکەکی تر بریتیە لە (cipher)، واتە شیفرە، ئەمە بەو واتایە دیت کە هەر پیتیکی پەيامە نەسڵیە کە گۆرێدراوە، وە ئەو وشانەپەکی لە جیاتی ئەمان بەکارهاتوون چەند فۆرمولەپەکی تاییەت، بەم شیفرەپە نامەپەکی پڕ لە شیفرە دروست دەکات.

بێگومان، ئاسانتترین ڕێگا بۆ شکاندنی کۆدێک بریتیە لە دزیفی کۆدەکە، یان بەدەستهێنانی کۆپێکی پەرتووکی کۆدەکە بەبێ ئەوەی وا بکەین دوژمن پێی بزانی. لەبەر ئەوەی بەدەستهێنانی و دروستکردنی پەرتووکیکی نوێی کۆد وە دابەشکردنی بەسەر هەموو ئەو کەسانەپە پتۆستیان پێیە و لەو بوارەدا کۆدەکان کارێکی ئاسان نییە، پتۆستە شیفرەکە بۆ ماوەپەکی درێژ بەمێنێتەو، بۆ ئەوەی پەڕە بە سوودمەندبوونی ئەو پەرتووکی گێراوەدا بدەن.

لەپێش وە لەکاتی جەنگی جیهانیی دووهدا، هەموو هێزە سەرەکیەکانی ئەورپا نووسینگەپە تاییەتیان هەبوو بۆ شکاندنی کۆدی پەيامە سەریازنە

و دېلوماسييه كاني بيانېي. بۇ نمونه، له سهره تاي جهنگى جيهانيي په كه مدا، بهرنيانپه كان توانيان چهند كويپيهك (به هوى ژيژناوكه و تنى كه شتيهك) له پهرتووكى كودى كه شتيگلى ئلمانى به ده ست بهيژن. ئلمانپه كان پيشوه خته حيسابى خويان كرديوو بۇ شيفره داركرنى په يامى زياتر، به لام بهرنيانپه كان كودى ئه مانيشى شكاند.^۱

سهره پاي ئه مه، گرنكترين سهر كه و تنى شيكر دنه وهى كودى برينيى بوو له كودى دېلوماتكاره ئه لمانه كان، نه وهك سهر كه شتيگ لپي. له حه فدهى كانونى نووه مى سالى ۱۹۱۷، بهرنيانپه كان كودى په يامنيكان شكاند، كه له ميژوودا به "ته له گرامى زيمه رمان" ناسرلوه، كه تيايدا وه زيرى دهره وهى ئه لمانيا باليوزى ئه لمانياى نارده مه كسيك بۇ پيشنياركرنى هاوپه يمانپه كى ئه لمانى-مه كسيكى له دزى ئه مريك، له حاله تيكددا ئه مريكپه كان كاردانه ويان هه بوو بۇ ده سته پيشخه ريبه كاني كه شتيگلى ئه لمانيا (كه بۇ په كى شوبات ناماده كرابوو) به جاردانى جهنگ بۇ سهر ئه لمانيا. بلاوكراوه كان له پوژنامه ته له گرامه كان، كه بووه هوى بهرچاوه وونى مه كسيك بووه هوى دروستكرنى گرده لوليتك كه واى له برپاره كاني سه روك و سروز ولسن كرد بچيته جهنگ وه. بلاويوونه وهى ته له گرامه كه به شيوه په كى واليهاتوو چاره سه ركرا كه ئه لمانه كان گومانيان نه كرد كه كرده كه يان شكينراوه.^۲

^۱ Patrick Beesly, *Room ۴۰: British Naval Intelligence ۱۹۱۴-۱۸* (New York: Harcourt Brace Jovanovich, ۱۹۸۲), ۳-۷, ۲۲-۳۳.

^۲ Barbara Tuchman, *The Zimmermann Telegram* (New York: Macmillan, ۱۹۵۸, ۱۹۶۶), for a full account of this incident.

بەبێجەوانەیی ئەزموونی ئەوروپی، ھونەری شکاندنێ کۆدی ئەمریکی لە کاتی ھوێرانی جەنگی جیھانیی یەکەمدا لە سەرھەتای پێشکەوتنیدا بوو. چیرۆکی ھونەری کۆدشکاندنێ ئەمریکی لە ماوەی جەنگەکەدا وە لە چەند دەیەییکی نواتردا ئەو ھوێر دەکاتەوێ چۆن ھیشتا بۆ کەسێک کردەیی بوو، کە بەتەنیا، یان لەگەڵ کۆمەڵێک کاری دەکرد، بۆ فیزیوونی بنچینە سەرھەتاییەکانی ئەو ھونەرە و شکاندنێ کۆدی چەندین پەیمانی ھەستیار. لە پاستیدا، ھێریتت یاردلی بۆمان دەگێڕێتەوێ کە چۆن ناوبراو توانی کۆدی پەیمانی سەرۆک وەرێر ولسن شیبکاتەوێ کە لەلایەن کۆلۆنێل ئیدیارد ھاوس (نۆینەری تاییەتی سەرۆک) ھوێر بۆی نێردرابوو، نواتر بۆ ئەرکیکی دبلۆماسی لە ئەلمانیا.^۱ ئەم بەسەرھاتەیی سەرکردایەتی یاردلی ئەمریکا لە یەکەیی شکاندنێ کۆد لە وکاتەیی کە ئەمریکا چووە جەنگەکەوێ، ئەو ھەمان پێدەلێت کە تا چ ئەندازەیک شکاندنێ کۆد ھونەر بوو، بەر لەوێ زانست بێت وە ئەم کارە چەندە بەندە بە بیرکردنەوێ و پێکھێستنێ ئەو کەسانەوێ کە بەتەنیا کار دەکەن.

لە زانستی شیفەرە شکاندنەدا، ھەرھوک لە چەندین ھواری تری چالاکیی سەربازیی و ھەوڵگێردنەدا، جەنگی جیھانی یەکەم قۆناغیکی ھەستیاریی ئەم زانستە بوو. بە گۆیەرەیی و تەیی یەکیک لە دیرۆکھانانی ئەم بابەتە،

جەنگی جیھانیی یەکەم خالی وەرچەرخانە لە مێژوویی زانستی شکاندنێ شیفەرەدا. پێشتر، ئەو ھەندە بایەخی پێنەدەرا وە زانستییکی بچووک بوو؛ بەلام نواتر، بەشێوەیەکی بەرچاو پەرەیی سەند. پێشتر،

^۱ Herbert O. Yardley, *The American Black Chamber* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, ۱۹۳۱; reprint, New York: Ballantine, ۱۹۸۱), ۴.

زانستیک بوو له سهرهتای سهرهلدانی؛ نوآتر، به تهاوی پښ گیی.
 هؤکاری راستهوخوی نهم په رهسه ندنه بریتیی بوو له زیادبوونی بن
 شوماری په یوه ندییه رادیوییه کان.^۱

زیادبوونی شه پؤلی رادیوییی به واتای نه وه بوو که ده توانرا کؤدی زیاتری
 بوژمانان بشکیتیریت، له هه مانکاندا، زیادبوونی ریژهی شه پؤلی رادیوییی
 به وواتایه ده هات که، شیفیره ی په یامی نه پنی بؤ شاره زایان زیاتر موعه پهن
 بوون بؤ شکاندن، چونکه تا ریژهی نه و شه پؤلانه به ریژتر بوایه، نه وه ندنه
 ناسانتر ده یان توانی له مه به سستی نه و کؤدانه تیگه گن و چاره سهرکردنیان
 نه وه ندنه ناسانتر ده بوو.

هه روه ها، زیادبوونی ریژهی شه پؤلی رادیوییی به وواتایه ش ده هات که
 سیسته مه ده سستییه کان بؤ کؤدکردن و شکاندنی کؤدی په یامه کان زیاتر
 زهختیان ده که و ته سهر. نه مه، به ویستی هه بوونی سیسته میتیکی
 سه لاهه ته وه، یوه هؤی ده رچوون له م قوناغه و ده ریازبوون بؤ قوناغی
 ده وه م، که تیایدا نامیری میکانیکی یان کاره بایی، وه ک
 هاگلین (*Hagelin*) ی نه مریکی، نینگیما (*Enigma*) ی نه لمانیی،^۲ وه

^۱ Kahn, *The Codebreakers*, ۳۴۸.

^۲ نامیری نینگیما (*Enigma Machines*) له زنجیره ی نامیری پؤتدی کاره بایی
 میکانیکی ته شفیره، به کاره نتراره له سهره تا بؤ ناوه ندی سهدی بیسته م، بؤ
 پاراستنی په یوه ندی سهریازی و بازگانی و دبلوماسیی. له لایه ن نه اندازیاری
 نه لمانی نارثر شیبیه س (*Arthur Scherbius*) له کؤتای جنگی جیهانی یه که مدا
 سروسکراوه. مودیله کانی سهره تای نهم نامیره بؤ مه به سستی بازگانی به کاره نتراره
 له سهره تا کانی سالانی ۱۹۲۰ و هه لپه ژیردرا بوو له لایه ن سوپا و خزمه نگوزاری حکومی

چند ولایتیکو، بہ شیوہ یہ کی دیار نمانیای نازی لہ پش و ماوہی جہنگی جیہانی دوہم۔ چہند مؤڈیلنکی جیاواز لہ نینگیما بہرہ مہنترابوو، بہ لام ناسراوترینیان مؤڈیلی سوپای نمانی بوو۔ نینگیما بہ کارڈیت بؤ نویسی نامہ یان بہ یامیک پاشان نو نامہ یہ تیکہ ل دہ کریت بہ بہ کارہینانی سن ویل یان پؤتور کہ پیتی جیاوازی نلفابیت پیشان دہ دات۔ وہ وەرگری نامہ کہ پئیوستہ پزکخستی نہ لووی نو پؤتورنہ بزانتیت بؤنہ وہی تیکستہ کز دکر اوہ کان چاکبکاتہ وہ۔ لہ ماوہی چہند سالنیکا نم نامیرہ زؤد فورسکرا کہ پسپوہ نمانیہ کان پلاگ و سرکیتی کارہ بایان بؤی زیاد کرد۔ نم نامیرہ لہ ناوسندوقنیکا پزکخروہ کہ کیبؤردیکی نووسین و کیبؤردیکی گلؤپی ہہیہ، کاتیک تو ہر پیتیک دادہگری لہ سرکیبؤردہ کہ نوہ گلؤپی نو پیتہ نیش دہ کات کہ لہ جیاتی دانراوہ۔

نمانیہ کان بھویان وابوو کہ نینگیما ناشکیتندرت، بؤیہ بہ کاریان دہیتنا لہ ہموو شیوازہ کانی بہ یوہ ندیکردنیان لہ مہدانی جہنگ و ناسمان و دہ ریش بؤکارہ نہننیہ کانیان۔ بہریتانیہ کان باسیاندہ کرد کہ ہر ہوالگری کہ دہ توانیت سودیکی زؤد لہ نینگیما وەرگریت و دہ یانوت کہ زؤد نہننیہ۔

پہامہ شفرہ کراوہ کانی (نہننیکراوہ کانی) سوپای نمانی بؤیہ کہ مجار ناشکراکران لہ لایہن نویسنگی شفرہ کردنی پؤلہندیہ وہ لہ کانونی بہ کہ می سالی ۱۹۴۲ نم سرکہ وتنہ نمانی ہولڈانی سن شفرہ کاری پؤلہندی Marian Rejewski Jerzy Rozycki، Henryk Zygalski بوو کہ نیشیان دہ کرد بؤ دہ زگای ہوالگری پؤلہندی۔ ریفسکی (Rejewski) ہہستا بہ پیچہ وانہ کردنہ وہی یاساکانی نامیرہ کہ، بہ بہ کارہینانی بیرنوزہ کانی بیرکاری و کہرہستہ کانی بؤ دابینکرا لہ لایہن دہ زگای ہوالگری فہرہ نسپہ وہ۔ لہ وہ بہ دوا سن بیرکاریانہ کہ نامیریکی میکانیکیان داہشت بؤ شکاندنی (ناشکراکردنی) شفرہ کاری نینگیما۔ لہ ۱۹۴۸ بہ دلوہ بہ بہرہ دہ واسی نامیری نینگیما زیاتر نالؤز دہ بوو؛ ناشکراکردنی زیاتر فورس دہ بوو

نامیری پترپل (*Purple*)ی یابانیی (که پێی دەوترا نامیری نووسینی ئەلفابێن ٩٧)، بەکاردهاتن بۆ شیفیرهکردنی دەقی نووسین. ئەم جوۆه نامیرانه له توانایاندا بوو دەقی زۆر ئالۆزتر کۆد بکەن بە بهراورد له گەل ئەو نامیرانهی پیشووتر به دەست ئەم کاره یان دەکرد. هەر بۆ ئەم مههسته تهکنیکی شیکاری کۆد و پرۆسهی زیاتر ئالۆزی دهووست بۆ چارهسه رکردن و ناشکراکردنی ئەم په یامه هه والگریانه . شکانندی ئەم نامیرانه پتویستی به نامیری پیشکەوتن و کۆمپیوتەری سەرەتایی هه بوو،

و که رهسته و کهسی زیاتری دهووست زیاتر له وهی که پۆله ندیبهکان به رهه میان نههینا .

له ماوهی جەنگی دووهمی جیهانیدا بیرکاریزانی بهریتانی ئالان نیورینگ (*Alan Turing*) هه ولدهدات بۆ شکانندی (ناشکراکردنی کۆدی ئینگیگا) که بههۆیه سوپای ئەلمانی نامهکانیان پێ ئالۆگۆپ دهکرد بۆ ئەم مههستهش هه لدهستن بهدروست کردنی نامیریک، که نوای چەند سالیک ئەم نامیره زیاتر بهرهی پێ نهدریت و دهبیتت به په که م کۆمپیوتەر له مێژوودا .

سهره‌پای نه‌م‌ش ده‌بوابه که لی‌هات‌وو‌یه‌کی بن نه‌ندان‌زی ده‌ویست له‌کاری
نامار و هاوکیش‌هی تیوری بیرکاری نالوز.ⁱⁱⁱ

i ن‌م جوړه زانسته له سهره‌تای سالانی سپه‌کاندا له‌لاین بیرکاریان و
کورسک‌کنه‌ریکی پوله‌ندی‌وه په‌ره‌ی پتدرا که بووه هوک‌اری سهره‌کی بز
سهره‌ک‌وتنی پت‌شوه‌خته‌ی پوله‌ندی‌ه‌کان وه دولتر سهره‌ک‌وتنی هاوپه‌یمانان له بز
نامیری نینینگ‌مای نه‌مانی. بۆ زیاتر، بپوانه:

Jozef Garlinski, *The Enigma War* (New York: Scribner, ۱۹۷۹),
۲۰۴-۱۹۶، ۲۰۴.

ii بیرکاری ناسایشی نه‌ت‌وه‌یی (NSA) له نه‌م‌ریکا به‌گه‌وره‌ترین خاوه‌نگار بز
بیرکاریزانان له جیهاندا دانه‌نریت واته زۆدرت‌ین ژماره‌ی بیرکاریزان که له ده‌زگایه‌کی
حکومی یان نه‌ه‌لی کار ب‌گن بریتیه له NSA بیرکاری کاری سهره‌کیه له بریکاری
ناسایشی نه‌ت‌وه‌یی، و بیرکاریزانان نیش له‌سهر نیشانه‌ه‌والگ‌ریه‌کان و ناسایشی
زانباری ده‌کن که دیاره مه‌به‌ست له‌مه ته‌شفیر و به‌ده‌سته‌نیتانی زانباری نه‌پنی
وه‌لاتانی تره له کاتی ناشتی و شه‌ردا. هه‌روه‌ها ره‌گه‌زنامه‌ی نه‌م‌ریکی مه‌رجه بز
نیش کرد له‌م ده‌زگایه (هه‌لبه‌ت ناسانت‌ترین مه‌رجیشه). ده‌وتریت که NSA نوزکی
پینچ هینده‌ی CIA گه‌وره‌تره پت‌ک‌خراو‌یک‌ی هه‌والگ‌ریه به‌ریرسه له چا‌ون‌یریک‌رنی
جیهان و زانباری هه‌والگ‌ریه‌کان و پاراستنی ناسایشی نه‌م‌ریکا.

لی‌ره‌دا پرس‌یاریک سهره‌له‌ده‌دات که نه‌ویش: بۆچی بریکاری ناسایشی نه‌ت‌وه‌یی
نه‌م‌ریکا نه‌وه‌نده گرنگی به‌بیرکاری ده‌دات؟

تۆدیک له کرداره‌کان ناسانن بۆ جیبه‌جین کردن، به‌لام زۆرینه‌یان مه‌حالن بۆ
پنچه‌وانه کردنه‌وه. بۆ نمونه، تیکه‌ل‌کردنی چهند قوت‌وو‌یه‌کی زه‌رد و سور، سوتاندنی
پارچه کاغه‌زیک، یان شکاندنی په‌رداخ‌یک‌ی شوشه، ناتوانین نه‌م کردارلکه پت‌چ‌ه‌وانه
بگه‌ینه‌وه. (پنچه‌وانه کردنه‌وه لی‌ره مه‌به‌ستمان کاغه‌زه سوتاو‌ه‌که بگه‌ینه‌وه به
پارچه کاغه‌زه‌که‌ی پت‌ش سوتان، یان په‌رداخه شکاوه‌که بگه‌ینه‌وه به په‌رداخه‌که‌ی

پيش شكان). بهه مان شتوهش نؤرئك له كرداره بيركارپه كان ناسانن بؤ جتبه جن كردن، بهلام نؤد قورسن بؤ پيچه وانه كردنه وه. كرپيتؤگراسى مؤدئرن (تشفيركردنى زانبارى) له سهر ئم راستيهى سهر وه بنياتنراوه.

كرداره گانى يهك - رينگا

ناسانترين نمونه بؤ هه ژمارى نارپئكى برىتبه له لئكدانى ژماره خؤبه شه كان. له ببرت بئ ژمارهى خؤبهش به ژماره يهك ده وقرئت كه تنها به سهر خؤى و يهكا دابهش ده بئت، وهك... ۲،۳،۵،۷،۱۱،۱۳: تئبينى بكه ژماره خؤبه شه كان ناتوانرئت بكرئن به لئكدانى نوو ژمارهى بچوكتر. لئكدان كردنى نيوان ژماره خؤبه شه كان كردارپئكى ناسانه، تنها لئكدانى به كترىان ده كه يهت. بهلام نؤزئنه وهى دوو كۆلكهى خؤبهش بؤ ژماره يهك گه ووه قورسه. بؤ نمونه، ئو نوو ژماره خؤبه شه كامانهن كه لئكدانئيان ده كاته ۱۰۰۲؟ وه لامه كهى پئويستى به ماندوبونئيكى نؤد زياتره وهك له نؤزئنه وهى ژماره كه خؤى. ئو كرداره بيركارپه يانهى كه ناسانن بؤ هه ژمار كردن، بهلام قورسن بؤ پيچه وانه كردنه وه پئيان ده وقرئت كرداره گانى يهك - رينگا.

بؤ تشفيركردن، نوو ژمارهى خؤبهشى نؤد گه ووه وه رده گرئن، كه هه ربه كه يان سه دان ره نوسى هه بئت، و لئكدانى به كترىان ده كه ين. گه ر بئتوو نه نجامه كهى درابئت، ئو كۆلكانه ناتوانرئت به ناسانى بدؤزئنه وه. هه رچه نده، نه گه ر يه كئيك له و كۆلكانه زانراوبئت، ئو كۆلكه كهى تريان به دابهش كردنئيكى ساده ده نؤزئنه وه. هه بوونى زانبارى يه كئيك له كۆلكه كان وهك ده رگا يه كى نهئنى وايه، رينگا به هه موو كسيك ده دات كه بيزانئيت، بؤ نؤزئنه وه ده رگا كهى تر. كردارى يهك - رينگاى نهئنى ئه توانرئت پيچه وانه بكرئته وه له لايهن ديزاينه رينگا وه، كه كلبه كه يه هه بئت، و هئچ كه سئيكى تر.

سيسته مى شفره كردنى RSA

له سالى ۱۹۷۸ سن قوتابى له په يمانگاى ماسه چووستس بؤ ته كنه لوزجيا (MIT)، نؤن ريشمست، نادى شه مپه ر و لئين ئاده له من سيسته ميكي كرپيرؤگرافيان داهئنا،

لەسەر ئاساسى قورسىقتى دۆزىنەۋەى ئاكتەرى ژمارە گەرەكان. ر ئەلگورىزمەكەيان ئاونا *RSA* كە دەكاتە پىتى بەكەمى ناۋى ھەرسىكىانە. ئەلگورىزمى *RSA* بەكەمىن سىستەمى كىلىلى گشتى بوو. ھەر بەكارھىنەزىك بوو كىلىلى ژمارەبى بەيۋەندىدار بەيەكتەر دروست دەكات. بەككىكىان لە چوارچىۋەى كىلىلىكى ژمارەبى ۋەك دەلىلىك. ئەۋەى تىران تايىبەنە و تەنھا خاۋەنەكەى دەيزانىت. كەسى نىزەر كىلىلە گشتىكەى ۋەرگەر بەكارنەھىنىت بۇ شفرەكەرنى پەيامەكەى، پاشان ئەينىزىت. دوانر كەسى ۋەرگەر بە بەكارھىنەنى كىلىلە تايىبەتەكە كە تەنھا ئەۋ ئەيزانىت پەيامەكە ئاشكرا ئەكات.

درىژەى تەكىكى سىستەمى *RSA* لەھەمان كاتدا ئاسان نىھ قوتابى بەشەكانى بىركارى زياتر لە قوناغى چوارەم دەيخوينىن، مەرچە ئەۋ كەسەى لەم جۇرە تەشقىرانە دەخونىت جۇرىك لە پاشخانى ھەيىت لە تىۋرى ژمارەكان (*Number Theory*) بەشېۋەيكەى رىژەبى پۈۋنە. كە ئىعتىماد دەكاتە سەر نەتىجەپەك كە پىتى دەوترىت تىۋرەمە بچكولەكەى فىرمات، كە لەلايەن بىركارىزانى فەرەنسى پىر فىرمات لە سالى ۱۶۴۰ دانراۋە، و لە سالى ۱۷۴۶ لەلايەن بىركارىزانى سويسراى لىۋنارد ئويلەر سەلمىتراۋە. نەتىجەپەكەى گشتىرى تىۋرەمەكەى فىرمات-ئويلەر بىرىتە لە بەردى بناغەى سىستەمى ئاسايشى كومپيوتەرى نۆى.

كرىپتوگرافى مۇدىن ئىعتىماد دەكاتە سەر ئەۋ گرىمانەپەى كە ھىچ كەسنىك ناتولنىت كۆلكەى ژمارە خۇبەشەكان بە ئاسانى بىۋىزىتەۋە. بەلام پىۋىستە بىرسىن ئايا ئەمە گرىمانەپەكى سەلامەتە؟ زەھمەتى ئەم پەرسە ھەتا ئىستا بەوردى لەلايەن بىركارىزانانەۋە نەسەلمىتراۋە، بەلام سەدان سالى ھەۋلەكان شكىست ئەخۇن لە دۆزىنەۋە ئەلگورىزمىكى كارامە. كرىپتوگرافى و تىۋرى كۆد بوو مەيدانى چالان بۇ توۋىزىنەۋە لەم بابەتە، لەگەل لىكۆلىنەۋە قولەكان لە بىركارى ۋەستاۋ، جەبر، ئەندازەى جەبرى، و تىۋرى ژمارەكان.

بۆ ئەم مەبەستە، لەکاتی جەنگی جیهانیی دووھەدا، وزەیهکی زۆر تەرخانکرا (بە نووسین و باسکردنی ئەم بابەتە و نووسینی چەندین پەرتووکی لەم بوارەدا) بۆ نۆزینەوهی چارەسەری نەر ئامێرە کۆمپیوتەرانەیی که پێویست بوون بۆ شکاندنی کۆدی "نێنیگما" وە "پێپەل". نێمە لەم سەرەدەمەدا لە قۆناغی سیپەمداین، که تاییەتمەندیەکی بریتییە لە بەکارهێنانی کۆمپیوتەر بۆ هەردوو ئەرکی کۆکردن و شکاندنی کۆدی پەیامەکان وەهەرۆهەما بۆ هاوکاریکردنی هەرۆهەکانی شیکاری کۆدیش بابەختیکی بێ ئەندازەیی بۆ ئەم بوارە خستۆتە پۆژەفی هەگبەیی ئەم بابەتە. بەهۆی چەند هۆکارێکی ناشکرا، ئەم بابەتە زۆر هەستیارە، وە زانیاریەکی زۆر بۆ پای گشتی نەخراوەتەرۆ، وە نێمەش ناتوانین هەرۆ بە ئاسانی بچینە بێج و بناوانی بابەتەکی. سەرەلانی "هونەری شکاندنی کۆد (cryptology)" هەندێ زانیاری خستۆتە بەر دیدی خوێنەرانی و پای گشتیش بێ بەش نییە لە زانیاری چۆنیەتی کارکردنی ئەم ئامێرانە. سەرەپای ئەمەش، بە هیچ شێوەیەکی ناکرێت لە سەرچاوهی نەینێهە وە بپاری ئەوه بەدەین که چۆن دەرکەوتنی

پێگەیهکی هاوشتیوهی RSA چەند سالێک زووتر نۆزایونەوه لە بنگەیی بیهەندیەکانی حکومەتی بەریتانیا لە چلتنهام، بەلام ناشکرا نەکرابوو هەتا ۱۹۹۷. بە پوانین لە و باگراوندە، لەوانەیه سەرسوپمان ببی که چی نۆزداوەتەرۆ لە بریکاری ئاسایشی نەتوویی ئەمریکا؟ ئەگەر پێگایەکی خێرا بۆ شکاندنی ژمارە خۆبەشە گەرۆکان نۆزداوە، که لەوانەیه گۆیمان لەوەنەبیت سەبارەت بەوه بۆ هەندێ کات، بەلام توشبۆن بە پیشکەوتنی لەو شێوه کارێگەر دەبیت.

نهم زانسته بؤ راي گشتي به راورد بکړنت له گهل شو ته کنديکانهى که دهزکا هوالنگريه کان به کارى دههينن .

له گهل شوه شدا، ده کړنت شتگه لڼکى که م بوئرنت ده ربارهى لڅخى نيستا و مهوداي پيشکه وتنى شو زانسته له ولاته جيا جيا کاغدا . به له بهرچا وگرتنى شو راستيبى که نه مريکا مه لبه ندى کومپيوته ره، ده کړنت بلينين که شو ولاته له م بواره دا پيشکه وتووترين ولاته له شکاندى و کودکړنى به يامدا؛ ده کړنت بلينين له همدى حالته دا، په نگه ناميره گانى يووسيا له م بواره دا بتوانن رکابه رى بکن، نه مه ش به هوى پيشکه وتووى زانستى تيزى بيرکاري دا .

له هه مانکاغدا، پتده چيت که پيشقه چوونه کان له هيزى کومپيوته ردا (له پړوى خيږايى له مامه له کردن له گهل زانستى ژماره ناسييدا) زياتر مه يلى به رگرى هه يه . به واتايه کى تر، هه رچنده زيا دکړدننگ له هيزى کومپيوته ردا ده بيته هوى به توانايى هه ردو دانه رى کوى بؤ به کارهينانى کوى زياتر نالوز وه شپکه ره وه گانى کوى بؤ شکاندى کوى نالوزتر، به لام شو لايه نهى په يامنگ کوى ده کات زياتر سوومه ند ده بيت له م ته کنه لوزيايه: زيادبوونى هيزى کومپيوته رينگا خوشکه ره بؤ په يامى نالوز بوئوه وى به جوړه کوى بکړنت که هه مان هيزى کومپيوته ر نه توانيت ناشکراى بگات . ننگر نه مه به و شيوه يه يه، ده رفه تى دريژخايه ن بؤ شپکرده وه وى کوده کان، به لايه نى که م چونکه هه ولده دات کوى هيزه گه رده کان بشکينيت به به کارهينانى ته کنه لوزياى پيشکه وتوو، له پړوى پره نسيپوه نذر باش نين . بيگومان، له پړوى پراکتیکه وه، به هوى چند هه له په ک له بنيادسانه کى، کوى بکړنت سووى ته او له و ته کنه لوزيه

کۆمپوتەرییە بەر دەستە نەبێنیت وە بەم شێوەیەش لاوازتر بیت لەوەی
 ١ دەبیت ببیت. ^١ لە کۆتاییدا، سیخوڕەکان دەکریت پەرتووکی کۆرد یان
 دەقی کۆدکراو نوژمنیک بە دەست بهێنن و پیشکەشی دەزگایەکی بکەن،
 بەم شێوەیەش پزگا خۆشکەر بن کە دەزگایەکی هەوالگری چەند
 پەيامیکی کۆدکراو ناشکرا بکات کە لە لایەن سیاسییەکی کۆدکردنەو
 کۆدکراوان کە شیکردنەوێ کۆد نەیتوانیەوێ بیان شکینیت. ^٢

لاوازی لیکدانەوێ کۆرد ^٣ لیکدانەوێ کۆرد یەکیکە لە میتۆدە لاوازهکانی
 هەوالگری چونکە ولاتیک دەتوانیت سیستەمی کۆدەکی بگۆریت هەرکە
 درکی بەوێ کرد کە نوژمنەکی دەتوانیت پەيامە شیفەرەکراوەکانی
 بخوینیتەوێ. بەم شێوەیە، جینگای سەرسوڕمان نیە کە سەرکەوتنەکانی
 شیکردنەوێ کۆدی هەردوو ولاتی بەریتانیا و ئەمریکا لە ماوێ جەنگی
 جیپانیی نووهدا بە یەکیک لە نەینبە هەر گرنگەکانی ئەو جەنگ دادەنرا،
 بەشێوەیەکی کە چەند کەسێکی دانسقه ناگاداری چۆنیەتی کۆدکردن و
 شکاندنی کۆدی ئەو پەيامانە بوون کە بۆ هاوڵەشکرەکانیان دەیاننارد.
 سەرکەوتنی بەریتانیهکان لە شکست پێپێنانی نامیری "نیتینگما" بۆ ماوێ
 نزیکە سی سال بە نەینبە هیتلرپایەوێ، سەرەرای ئەوێ ژمارەبەکی نۆدی
 کەسێش دەستیان لەو تۆپەراسیۆنەدا هەبوو.

ⁱ Gordon Welchman, *The Hut Six Story: Breaking the Enigma Codes* (New York: McGraw-Hill, 1982), 59-73

ⁱⁱ Christopher Andrew and Oleg Gordievsky, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (New York: HarperCollins, 1990), 24-31.

ⁱⁱⁱ Cryptanalysis

ئەزموونی ئەمریکەکان زۆر جیاواز بوو لە هی ئەمان. گۆفاری "شیکاگو تریبیون" لە ھەوتی حوزەیرانی ۱۹۴۲دا وتاریکی بۆلۆکرینەووە لەسەر سەرکەوتنی ئەمریکا لە جەنگی میدووی (Midway)، ئەمە دەکرێت بە یەکتێک لە خەرابتترین ئاشکرابوونی ئاساییشی جەنگ دابنرێت. ئەم گۆفاره ھەوالەکی لە ژێر ناوێشان "ھێزە دەریایەکانی ئەمریکا توانیویاوە کۆدی پەیامی یابانیەکان بشکێنن بۆ ھێرشکردنە سەر دەریا." ئەو پەیامە نی تەنیا ناوی کەشتیەکانی یابانی بۆلۆکردبوووە بە لۆکو ئەو بە ئەمە بچوووە جەنگیانەشی باس کردبوو کە بریاربوو پشتیوانی داگیرکارییە چاوەڕوانکراوەکە بکەن. ھەرۆھا، ھەمان گۆفار ئەو شەشی بۆلۆکردووە کە کاتی کەشتیگەلی یابانیەکان بەرەو میدووی جوولان، "ھەموو ھێزە ئەمریکە نامادەباشەکانی دوور لە دەریاکە ناگادارکرانەو."^۱

شارەزایەکی ھەوالگری یابانی دەیتوانی بەم شێوەیە لە پەیامی وتارەکە بگات کە ئەمریکا توانیویەتی شیفرە پەیامەکانی کەشتیگەلی یابانی بە تەواوی بخوینێتەو. ئەم مەسەلەیە بردرایە دادگای بالۆی شیکاگو؛ بەلام جیگای سەرسۆرمان بوو کە ھیچ کەسێک تاوانبار نەکرا. وادیارە کە بەرپرسە بالۆی ئەمریکا لە دژی ئەو جێبەجێکردنی ئەو یاسایە بوون لەسەر ئەو بئەھمییە کە دادگاییکردنێک تەنیا سەرنج دەخاتە سەر وتاریک وە دەکرێت پێویست بەو ھەش بگات حکومەتی ئەو ولاتە بە شێوەیەکی فرەمی ئەو ھەوالە پشتراستبکاتەو کە ئەمریکا خەریکی خویندنەوێ پەیامە کەشتیگەلیەکانی یابان بوو لە کاتی جەنگە کە دا. (لە سێزەدی ئابی

¹ Kahn, *The Codebreakers*, ۶۰۳; Ronald Lewin, *The American Magic: Codes, Ciphers and the Defeat of Japan* (New York: Farrar Straus Giroux, ۱۹۸۲), ۱۱۳.

۱۹۴۲ء، یہ کینک لہ کونگریس سمانہ کان ٹم بابہ تہی گوفارہ کی ہینا یہ مجلس وہ پٹی وابوو کہ "ٹمہ خہراپ بہ کارہینانی نازادی ہونژنامہ گہریہ".

دہریارہی ٹوہی ٹایا یابانیہ کان سوودیان لہ م دزہ کرینہی ہوالی داداگاہ وەرگرت یان نا، ٹمہ ہینشا یہ کلایی نہ پوتہ وہ . سروس تہ کہ لہ چواردهی ٹابی ۱۹۴۲ء، ہیزہ دہریاییہ کانی یابانی توانیان شیوازیکی نویی کڈکردن بہ کارہینتن (بہ JN-۲۵d لہ لایہن شیکہ رہوہ ٹمہریکیہ کان وەرگپرراوہ). دہرکہ وٹنی شیوازی نویی کڈد ہر زوو دواي شیوازی پیشوو (JN-۲۵c) ناسینرا (لہ یہ کی حوزہ یران) بہ لام جینگای گومان بو. ^۱ سہرہ پای ٹمہ، شیوازی نویی کڈدہ کہ دواي ماوہ یہ کی کہ م لہ لایہن ٹمہریکیہ کانہ وہ ٹاشکراکراو و دووبارہ توانیان بہ شیوہ یہ کی ٹاسانتر بچنہ ناو سیستہ می نویی پہیامہ کڈدکراوہ کانی یابان . سہرہ پای ٹو راستیہی باسکرا، نزیکہی چوار مانگی پیچوو تا ٹمہریکیہ کان وەر کڈدی JN-۲۵d شارہ زایی پہیدا بکن لہ گہل شیوازہ کانی پیشوو.

با ہریتانیہ کان وەر نمونہ یہ کی ہوونتر وەر بگرین کہ لاوازی سیستہ می شیکردنہ وہی کڈد لہ سالی ۱۹۲۷ دہر دہ خات . لہ کاتی سالانی پیشوودا نووسینگہی شیکاری کڈدی ہریتانیی توانیبووی چہند پہیامیک بشکینیت لہنٹوان بارہ گا کانی شیوہی نیوہ دہ ولہ تی و حکومتی سؤفیہ ت لہ مؤسکو، لہ لایہک، وہ نوینتہرہ جیاجیایا کانی سؤفیہ ت لہ لہندہ۔ بالٹوزخانہی سؤفیہ ت وہ وەر فدیکی بازرگانی۔ لہ لایہ کی ترہوہ . بہ م پٹیہ،

^۱ Lewin, *The American Magic*, ۱۱۶-۱۷. See also Edwin T. Layton, "And I Was There": *Pearl Harbor and Midway Breaking the Secrets* (New York: Morrow, ۱۹۸۵), ۴۵۳-۵۶

حكومتى بهریتانیا تۈنى شوئىن پىتى چالاكىه كانى دبلۇمانكاره كانى سۆفیهت و نوئىنره بازىرگانىه كان هەلبىگرىت، چالاكىه لىتك كه خۆى له سىخپىسى و تىۆه گلان له كاروبارى يه كىتى بازىرگانى بهریتانیدا ده بىنىوه. له سالى ۱۹۲۷د، كاتىك په يوه ندىيه كانى ئەو ولاتە له گەل يه كىتى سۆفیهت پچرا وه نوئىنره رايه تيان كىشايه وه، بهریتانیه كان ئەم باسەيان رىوزاند بۆ راي گىشتى. كاتىك له په رله مانى ئەو ولاتە فشار خرايه سەريان بۆ بهرگىيىكردن له كرده وه كانىيان، وه زىره بهریتانیه كان به ئاشكرای دانىان به تواناكانىيان دانا بۆ خوئىندنه وهى په يامه شىفره داركراره كانى سۆفیهت. ئەمە بووه هۆى ئەوهى كه سۆفیهت به سىستەمى شىفره كرىنه كىدا بچىتە وه وه ئەسەت به دانانى سىستەمىكى نوئى شىفره كرىن، كه بهریتانیه كان نه يانتوانى بىشكىنن.^۱

له كه سىكى هاوشىۆه دا، كه تىايدا حكومه تىكى به دىموكراتى هەلبزىر بار زانىارى هەستىارى تواناكانى شكاندى كۆدى ئاشكرا كرد بۆ ئەوهى پشتىوانى به دەست به ئىت بۆ سىياسەتە كهى وه له ئەجامدا چىتر نه يتوانى دەستى به په يامى شىفره دار بگات، له سالى ۱۹۸۶دا له ئەمرىكادا بهویدا. بۆ پۆزش هئىتانه وه بۆ بىرارى كۆتايى بۆردومان كرىنى كۆگا حكوميه كان له تەرابلوسى لىبىيا،

سەرۆك رۆنالد رەبىگان (به پىتى راپۆرتە كانى واشنتون پۆست) وه
 راپۆزكاره پله بالاكانى هەلسان به ئاشكرا كرىنى زانىارى هەوالگرى

^۱ Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community* (New York: Viking, ۱۹۸۶), ۳۳۱-۳۲.

نقد هستیاری... بؤ نیشان‌دانی نه‌وهی که نه‌مریکا به‌لگی
 که‌مرشکیتی هه‌یه که لیبیا... به‌شپوه‌یه‌کی راسته‌وخزی به‌پررسیار
 بووه له بؤ‌دومان‌کردنی یانه‌یه‌کی شه‌وانه‌ی به‌رلینی بؤ‌ژناوا...
 نه‌م زانیارییه هستیاریه‌ی که له‌لایه‌ن سه‌رۆکه‌وه ناشکرا کرا [۱]...
 سه‌رچاوه‌کان ناماژه‌یان به‌وه‌دا، نه‌وه بوون ده‌کاته‌وه که نه‌مریکا
 توانای هه‌یه په‌یامه دبلۆماسییه هستیاریه‌کانی لیبیا بپریت وه
 دواتریش شیفره‌کانیان ناشکرا بکات.^۱

نه‌نجامه چاوه‌پوان‌کراوه‌که له‌راسنیدا ده‌رکه‌وت: به‌پررسانی ئیداره‌که وتیان
 که، "ناشکرا‌کردنی نه‌و کیتله دبلۆماسییه‌ی لیبیا بؤ‌ پای گشتی وای له
 شیکه‌روه هه‌والگریه‌کانی نه‌مریکا کرد که سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌هاداری
 زانیاری له‌ده‌ست به‌ن که په‌نگه چه‌ندین هه‌فته یان مانگی ویستبویه بؤ
 نه‌وه‌ی شویتنی بگرته‌وه."^۲

نه‌م نمونه‌نانه خالکی گشتی ده‌ریاره‌ی هه‌والگریه‌ی بوون ده‌که‌نه‌وه، خالیک
 که له‌سه‌ر ته‌کنیکه‌کانی کو‌کردنه‌وه زانیاری و شیکردنه‌وه جیبه‌جن
 ده‌بیت: تا باشتر زانیاریه‌کان به‌رده‌ست بن، زیاتر پئنگری ده‌کات له
 به‌کاره‌یتانی وه په‌نگه بیتته هۆی ناگادار‌کردنه‌وه‌ی دوژمنه‌که‌ش که توانای
 هه‌والگریه‌ی نه‌و جیبه و بایی چه‌نده. نه‌م گرفته له ولاته دیموکراسییه‌کاندا
 زیاتر بوونی هه‌یه چونکه ده‌زگا هه‌والگریه‌کان ناچارده‌کرین هه‌لسن به
 پازیکردنی پای گشتی به‌شپوه‌یه‌ک که بیسه‌لمیتبیت سیاسیته‌کانی

^۱ Bob Woodward and Patrick E. Tyler, "Libyan Cables Intercepted and Decoded," *Washington Post*, April ۱۵, ۱۹۸۶, A۱.

^۲ Stephen Engleberg, "U.S. Aides Worried over Libya Cables," *New York Times*, April ۱۷, ۱۹۸۶, A۲۴.

معهقولن. به لآم هه مان گرهتیک بۆ هر حکومهتیک دیته بۆژدهف، له ژیر هر باروبۆخینکدا، هه رکاتیک زانیاری هه والگری تاییهتی به دهست مینا که له سه ر بنه مای نه و زانیاریانه ده به ویت کاری هه والگری خوی بکات. نه م جۆره گرفتانه زیاتر له کاتی جهنگدا سه ره له ده دن، کاتیک به ته واری پشت به سه رچاوه کانی هه والگری ده به ستریت بۆ نه انجامدانی پلانی سه ریازی. بۆ نمونه، له کاتی جهنگی جیهانی دووه مدا به بریتانیه کان، به هۆی برین و شکاندنی په یوه ندی گه یاندن، زانیان که ی که شتیبه کانی نه لمان که لوپه ل ده هینن به ناو ده ریای ناوه راستدا بۆ هیزه کانی جه نه پال ئیویین بۆمیل له نه فریقیای باکوود. به مشیوهیه، بۆ پینگاگرتن له نه لمانه کان بۆ نه وهی گومانیان نه بیت ده ریاری ناسایشی په یوه ندیه کانیان، به بریتانیه کان یاسابه کیان په یوه و کرد که هیچ که شتیبه ک هیرشی ناکریته سه ر پیتش نه وهی فرۆکه چاوه دیری هه والگریه کان به سه ریدا نه فین، به م شتیوهیهش نه مه بووه هۆی نه وهی نه لمانه کان هه ست به وه بکن که چۆن به بریتانیه کان نه و که شتیانه ده که نه نامانج. هر له م باره وه چیرۆکیکی تریش جینگای تیرامانه که کاتیک سه رۆک وه زیرانی به بریتانیا ونستن چیرچیل له پیتشدا ده ریاری هیرشیکی ویرانکه ری هیزه ناسمانیه کانی نه لمانیای زانی بۆسه ر شاری کۆفینتری ئینگلیزی به لآم هیچی نه کرد بۆ ناگادار کردنه وهی هیزی به رگری ناسمانی یان ده زگای حالتهی فریاکه وتن به هۆی نه وهی نه وهک ترسیک دروست ببیت، وهک توانای به بریتانیا لاواز بکات بۆ خویندنه وهی په یامی نه لمانه کان. تووژینه وهی میژووویه کان ده لێن که گوایه نه م چیرۆکه دروست نییه: نه وه په یوه ندیه گه یاندنه ی هه بوو پنگای به به بریتانیه کان

نہا کہ بزائیت شاری کرفٹینتری ٹامانجی ہیرشہ ٹاسمانیہ کان بوو۔^۱ ہرچونیک بیٹ، ٹم گٹپانہ وہیہ پوونکرہنہ وہیہ کی سراماتیکی روونڈہ کاتہ وہ لہسر گرفتی ٹہ خلاقى و ستراتیزی کہ حکومتیک روویہ پوی دہ بیٹہ وہ لہ بپاردان لہ وہی ٹایا سہرچارہ ہیہ کی ہوالگری بخاتہ مہترسییہ وہ بہ کارکردن لہسر بنچینہ ی ٹو زانیاریہی دہستکہ وتووہ یان نا۔

ہیکرہنہ وہی سووریکری (*Telemetry Analysis*) تیلیمتری بریتیہ لہ گواستنہ وہی رادیوی زانیاری لہ ٹامیڑیکہ وہ بؤ بنکہ ہیہ کی سہرہ کی۔ زانیاری لہسر ٹوپہ راسیونی ٹامیڑیکی بزوک (بؤ نمونہ، خیرلیہ کی یان پڑہی کارکردنی بزویئہ رہ کی)، دؤخہ کی (وہک پلہی گہرمی پینکھاتہ جؤرلوچؤرہ کانی یان ژمارہی ٹہو لہ رینہ وانہی کہ ہہیہ تی)، یان چہند تاییہ تمہندیہ کی تر۔ مہہستہ کہ بریتی لہ پیدانی داتاگہ لیک کہ ٹہندازیاران تاقیکردنہ وہیہ یک ٹہجامدہ دہن بؤ ہٹسہنگاندنی ٹہدای ٹہو ٹامیڑہ یان، لہ کاتی لہ کارکہوتنی، بؤ ٹہ وہی ہؤکارہ کی بزائن۔ بہ بہ کارہیٹانی ٹہم زانیاریہی، ٹہندازیاران دہتوانن سووبارہ بنیادی گرفتہ کان بکہتہ وہ دلنیایی بدن بدن کہ ٹہو ٹامیڑہ شایانی بہ کارہیٹانہ یان ہر گہرپانکاریہ کی تیادا بکہن۔

¹ Lewin, *Ultra Goes to War*, ۹۹-۱۰۳. See also F. H. Hinsley, et al., *British Intelligence in the Second World War: Its Influence on Strategy and Operations* (New York: Cambridge University Press, ۱۹۷۹), ۱, app. ۹ ("Intelligence in Advance of the GAF Raid on Coventry, ۱۴ November ۱۹۴۰"), ۵۲۸-۴۸.

ہمان میمای رادیوی، دہکریٹ له لایه ن هه والگریه کی بیانیوه بپر دزیت به هوی جوریک له زانیاری کۆکه ره وه که به هه والگری نوورپینو ناسراوه. ا شیکردنه وهی نوورپینو پروسه یه که که به هوی وه داتا نوورپینو کان به کار دین بۆ زانیی تایبه تمهندی سه ره کی نامیزکی تاقیکردنه وه. بیتگومان، کاتیک نه دازیاری تاقیکردنه وه ده ست ده که ن به لیکدانه وهی نه و داتایه، نه وان پیشتر ده زانن، به هوی دیزاینی سیسته می تیلیمه تری، که به ته وای بۆ کامه تایبه تمهندی موشه ک بۆ هر به شیک داتا که ده گه رپته وه. نه و شیکه ره وه تیلیمه تریانه ی بۆ ده زگایه کی هه والگری بیانی کار ده که ن، به هیچ به کیک له م زانیاریانه کاره که یان ده ست پینا که ن؛ ده بیت نه وان بزائن، به هوی خودی داتای رادیو، کامه تایبه تمهندی موشه کیک له لایه ن هر که نالیکه وه پتوانه کراوه. هر که شیکه ره وه کان هه موو نه مانه یان زانی، نه وکات ده توانن هه ولبدن داتا که به کار به یئن بۆ دروستکردنی مۆدیلینکی کۆمپیوتهری موشه که که، که لینه وه نه م جوره تایبه تمه ندیانه وه ک قورساییه کی سه ره تایی ده توانزیت لینه وه هه لیتنجزیت.

شیکردنه وهی تیلیمه تری به تایبه تی نامرازکی گرنک بوو بۆ نه وهی هه موو زانیاری گرنکی پیشکه وتنه کانی سیسته می سو فیه ت بپاریزن له به رنامه ی چه کی نه و ولاته وه بۆ چاوه دتیریکردنی پابه ندبوونی مۆسکۆ به ریکه وتنه کانی کۆنترۆلی چه ک. هه رچه نده، وه ک شیکردنه وهی شیفره، تیلیمه تریش لاوازیی تیادایه. هر که حکومه تیک له به های تیلیمه تری نوژمن گه یشت له شیکردنه وهی به رنامه ی چه که کانی وه تیگه یشت که

¹ telemetry intelligence

چون ده‌کریٔ خودی تیلیمه‌تریه که بشکینریٔ، ئو ده‌توانیٔ هه‌نگای پنیویست بگریٔته‌به‌ر بۆ پاراستنی ئو زانیاریانه. بۆ نمونه، له‌کاتی گئترگویه‌ک ده‌ریاره‌ی به‌ستنی په‌یمانی (SALT II) له‌ سالی ۱۹۷۹دا، ئوه‌ پوون بووه‌وه که ئه‌مریکا به‌ تووندی پشٚی به‌ستبوو به‌ تیلیمه‌تری سؤفیٔت بۆ چاوه‌بئیریکردنی به‌رنامه‌ی موشه‌کی سؤفیٔت وه‌ ئه‌ره‌ پشٚراست بکاته‌وه که تا چ ئه‌ندازه‌یه‌ک سؤفیٔت پینگیری ده‌کات به‌ رینکه‌وتنه‌که. سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش، بۆ کوتایی سالانی هه‌فتاکان، هه‌والگری سؤفیٔت توانی به‌هۆی کاری سیخوریه‌وه‌ تیگه‌یشتنیکی تاراڤنده‌یه‌ک باش به‌ده‌ست به‌ینیٔت له‌وه‌ چون ئه‌مریکا ده‌توانیٔ زانیاری تیلیمه‌تری موشه‌کی سؤفیٔت به‌هۆی ئاسمانه‌وه‌ بده‌ست به‌ینیٔت. هۆکاره‌ دروسته‌کان هه‌رچه‌بک بووبن، له‌و کاته‌ به‌دواوه‌، په‌کیتی سؤفیٔت به‌تووندی زانیاریه‌ تیلیمه‌تریه‌کانی شیفه‌دار کرد له‌ تاقیکردنه‌وه‌ی ستراتیژی موشه‌که‌کان، وه‌ به‌م شیوه‌یه‌ش ئو داتا‌بانە‌ی له‌ هه‌والگری ئه‌مریکا شارده‌وه.^۱

پوون نییه‌ ئه‌وه‌ چ رینگیه‌که بۆ سه‌رکه‌وتنی شیکردنه‌وه‌ی کۆدی په‌یامی کۆدکراوی تیلیمه‌تری. له‌ هه‌ر که‌یسیکدا بیٔت، چه‌ند میتۆنیک هه‌ن جگه‌ له‌ شیفه‌کردنیک که به‌کاربیٔت بۆ دزه‌نه‌کردنی زانیاری تیلیمه‌تری بۆ ده‌زگایه‌کی هه‌والگری دوزمن. هه‌روه‌ک له‌ به‌شه‌کانی پینشودا تیبینی کرا، ده‌کریٔ داتا‌کان له‌سه‌ر شریٔتیک له‌ناو چه‌ند که‌پسولیکی پر له‌ ئالۆزی تومارکراین.

^۱ Robert Lindsey, *The Falcon and the Snowman* (New York: Simon and Schuster, ۱۹۷۹).

Curtis Peebles, *Guardians: Strategic Reconnaissance Satellites* (Novato, Calif.: Presidio, ۱۹۸۷), ۲۰۰-۲۰۱.

ليکواله وهى وینهی^۱ سه ره پای پیشکوتوویى نو نامیره ی که وینهکان له قولایى و دوریه کی زږده دهگرت، هیچ به ديلیک تا ئیستا نه نوزاوه توره بؤ چاوی مروف کاتیک باس له بيقه ی وینهکان دهکین به بر اورد له گهل مروفدا. نه، بېگومان، کاریکی ناسان نیبه هه روهک ده بېنریت؛ له کاتیکدا که زږدچار ده وتریت که وینه شتوازیکی قایلکه ری هه والگریه (به وینهی که به بر پر سه بالاکان زیاتر هه ست به متمانه ده کن ده رباره ی نو هه والگریه ی نو به ده ست ده هینن کاتیک ده توانن "خویان بېینن").

ته نیا دواى نه وه ی شیکه روه وه ی وینه ی نامازه به گرنکی و تاييه تمه ندی وینه که ده دات که که سانی ناسایى ده توانن تینگن چی ده بېنن.^۲

هه روهک له سه ره وه دا به کورتی نامازه یه کی لابه لای پیدرا، کوالیتی سیستمی چاوه دیری وینه ی زږد گرنکه، به لام چون بزاین که به چ پتوه ریک نه م کوالیتیبه ده پتوریت؟ نه مه له زانستی هه والگریدا به "مه دای پوونى وینه ی سه ره رز" ده پتوریت. له کاتیکدا مانای دروستی نه م چه مکه زږد نه کنیکیه، ده گرت وا لیکدبریته وه که به واتای قه باره ی بچوکترین ماده دیت که نه و کامیرایه ی وینه ی پى ده گيریت بتوانیت نزیکی بکاته وه. هه رچه نده چه ندین هوکاري تر ده بیټ بخرینه به رچا و بؤ بریاردان له سه ره وه مه سه له یه ی به چ ناستیکی باش ده توانریت وینه که لیکدبریته وه، مه دای پوونى وینه ی سه ره رز "سه ره پای نه مه ش... به پتوانه یه کی قایلکه ری به سوود داده نریت له هه لسه نگاندنی وینه که دا."

هه رکه نه و پتوانه یه به تپه پوونى کات و پیشکوتنى ته کنه لوزیا زیاتر

^۱ Photo Interpretation

^۲ Brugioni, *Eyeball to Eyeball: The Inside Story of the Cuban Missile Crisis* (New York: Random House, ۱۹۹۱), ۲۳۰.

پیشکھرتنی بہخویہ وہ بینی، ئووا بہ ہمان شیوہش بہی ئو زانیاریہی کی دہکرتیت لہ وینہیہکہوہ دہستبکہوینت زیاد دہکات۔ بہشیوہیہکی گشتی، کوالیتی وینہیہک بہ پشتبہستن بہ پڑوہی شیکردنہوہیہک دہبہستیت کہ دہگیریتہبہر سہبارہت بہ ئامانجیکی دیاریکرو۔ بۆ وینہ، کانتیک کامیرایہک وینہی فرۆکہیہک لہمہودیہکی سورر دہکرتیت۔ بہشیوہیہکی گشتی۔ وہک ہەر فرۆکہیہکی ئاسایی شیدہکرتیتوہ، بہلام کانتیک کوالیتی ئو کامیرایہ بہرز بیت، بہئاسانی دہتوانریت جۆر و قہبارہی ئو فرۆکہیہ بزانتیت، وہ بہم پنیہش شیکردنہوہیہکی وردی بۆ بکرتیت لہ ہووی ہہوالگریہوہ۔

ئوہی لیرہدا گرنگہ بزانتیت ئوہیہ کہ ناکرتیت زانیاری کوالیتی کامیرای کی دہزگاہیہکی ہہوالگری لہ ناو دہزگاکہد-تہنانت لہناو دہزگاکہش تہنیا چہند کہسیکی تابیہتہمہند دہبیت ئو زانیاریہی ہہبیت۔ دزہ بکاتہ دہرہوہ و نوژمن پنی بزانتیت، ئہمہش لہبہر ئوہیہ کہ لایہنی بہرامبہر بہن ئاگا بیت لہو زانیاریہ بہہوی ئو وینانہوہ دہستی دہزگاکہ کہوتوون، وہ بہم پنیہش، لہسہر بنہمای ئو وینانہ بریاری ہہوالگری بدرت۔ سہرہپای ئہمہش، دزہکردنی ئو جۆرہ زانیاریانہ بۆ پلانداپڑوہرانی سہریازی نوژمن ہۆکاریکہ بۆ زانیی کون و کہلہبہری دہزگاکہ۔ پلانداپڑوہرانی ہہول فیلوہیکان ئہم زانیاریہ بہسوود دادہننن چونکہ پنیان دہلیت کہ تا چ ئہندانہیہکی نزدیک دہتوانن فیل لہو کامیرایہ چاودہنیرہ بکن و بہلاپیدا بہرن۔

ہووی وینہکہ چہندہ باشیش بیت، ناتوانریت ہہموو جۆرہ زانیاریہک بہشیوہیہکی راستہوخۆ لہ وینہیہکہوہ وہچنگ بکہویت۔ ئو کہسہ

تایبہ تیانہی نو کارہ دہکن دہبیت لہ سہر چہند ٹاسٹیکی تابیہت کارہ کانیان وہ پئی بگہ واتہ، لہ سہر بنہمای ناوہ پوکگہ لینگ کہ، لہ سہر بنہمای نہ زمون و ژیری، پہیوہ ستن بہ چہند ٹامیرنگ، چالاکی دیاریکراو، بہ نیازی چہند ہنگاوانانیکی تابیہت لہ داہاتوو، و نو جزرہ تابیہتمہندیانہ . بؤ نمونہ، درژی مہدرجی فرۆکہ خانہ یک بہ واتاہ دیت کہ جزرہ فرۆکہ یکہ کی نوی مہزنتر لہ مہدرجہ دہبیت بوہ سٹیت تا مہدرجہ کہ درژی دہ کرتتہ وہ بؤ نہم جزرہ فرۆکہ یکہ؛ لہ پروی نہ زمونہ وہ، دہبیت نو کہ سہی وینہ کہ دہگرت بزانتیت کہ درژی مہدرجیک بہ تووندی پہیوہ ستن بہ و جزرہ فرۆکہ یکہ کی کہ بؤ نہ و مہدرجہ دہ شیت نو جزرہ فرۆکہ یکہ کی دادہ نیشیت دہبیت لہ پروی قہ بارہ وہ بگونجیت^۱.

دلانا بانگ^{۱۱}

مہروک پیشتر لہ ہشی کۆکردنہ وہی زانیاری ہہ والگری بہ ہوی سہرچاوی کراوہ وہ باسکرا، یہ کینگ لہ نرکہ بہرہ وامہ سہر کہیگانہ دہزگاہ کی ہہ والگری بریتیبہ لہ کۆکردنہ وہ و بہرئوہ بردنی داتا ہیسینکی مہزن کہ چہندین بابہتی بہ ہادار لہ خوی بگرت بؤ حکومتیکی بیانی و سیاسہتی سہریازی نو حکومتہ . نہم کارہ، بیگومان، کات و وزہ یکہ بن شوماری پیویستہ بؤ نہ وہی زانیاری لہ سہر ہموو نو دہولہ تانہ

^۱ مہدرج: نو شوینہی لہ فرۆکہ خانہ یکہ کدا کہ فرۆکہ کی لہ دہبیت و دہنیشیتہ وہ (وہرگپ)

^{۱۱} Data Banks

کوپرکرتوہ کہ تیایاندا چالاکى سہریازى نہ انجام دہریت۔^۱ مہ بہست لہ
دیزاینکردنى نہم جۆرہ داتا بہیسہ بۆ نہویہ کہ ہاوکارى پلان دانہریتكى

^۱ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, ۱۹۴۹; reprint, ۱۹۶۶), ۱۲-۱۳.

لہم پارتووکى سہرہوہدا، شیزمان کینت کورکرتوہوى زانیارى بہم شیوہیہ پۆلین
دہکات:

- پیشخانى گشتى: شوین۔ سنورہکان۔ ناوچہ۔ میٹو۔ پینکھاتى حکومى و
نیدلرہى۔
- کارہکترى ولاتہک: شیزوانى پینکھاتى حکومت۔ خاک۔ کہ شوہوا۔ دابینکردنى
نار۔
- خہلک: رہگہ زمانہکان۔ زمان۔ رہفتار۔ دابہشیوونى دانیشٹوان۔ نیشٹہ جیبوون۔
تہندروسنى۔ پینکھاتى کورمہلگا۔
- ٹاہورى: کشتوکال۔ پیشہ سازى۔ بازارگانى۔ کانزاکارى۔ رلوہ ماسیى۔
- گواستنہوہ: پڙگای شہمہندہفہر۔ پڙگا۔ بہندہر۔ بنکى ناسمانیى۔ ناراستہى
پوویارہکان۔
- جوگرافىای سہریازى
- دامہ زراوہى سہریازى: سوپا۔ پڙکخستنى جہنگ، بہرگرى جینگیر، بنکہ
سہریازىیہکان۔ ہیزی دہریایى: پڙکخستنى جہنگ، کہشتیگہلى، بنکى کہ نار
دہریایى، ہیزی ناسمانى دہریایى۔ ناسمانیى: پڙکخستنى جہنگى، فرۆگہى
سہریازى، بنکہ ناسمانییہکانى دہریایى۔
- ہندئ شتى تاییہتى وک: داتای پاشخانى بہرپرسہ بالاکانى حکومت۔ نارى
جوگرافى خوجیتىی۔ وەسفى پوویار، دہریاچہ، وہ کہ ندلوہکان۔ لیست و
تاییہتمہندپہکانى ہموو ویستگہکانى بہرہمہیتنانى وزہى کارہبا۔ وەسفى پڙگاکان۔

سەریازی بکات، که وهک زۆنی جهنگ، وه بهم پێیهش زانیاری پرواوپری سەریازی، گواستنهوه وه کۆگا سەریازی، وه جوگرافیای سەریازی لهخۆن گرتبیت... ئەمه سەرەپای زانیاری ورد دەرباره‌ی سیاسه‌تی ولاته‌که، ژماره‌ی دانیشتوان، پیشه‌سازی، کشتوکال، و ئەم جۆره تایبه‌تمه‌ندیانه.

هەرچنده‌ ئه‌و کیشانه‌ی پتوه‌ندییان به‌ شیکردنه‌وه‌ی داتاوه‌ هه‌یه‌ له‌ کۆکردنه‌وه‌ی ئه‌و جۆره‌ ئینسایکلۆپیدیایه‌ زۆر ده‌گه‌من، به‌لام ئه‌رکیکی سەرهمکێیه‌ بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ولبده‌ن چاره‌سه‌ری ئه‌وه‌ بکه‌ین چ جۆره‌ زانیارییه‌ک گرنگه‌ و کامه‌یان سوودی نابیت. بپارێدان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی کامه‌ ولات ده‌بیت سهرنجی بخریته‌ سه‌ر وه‌ تا چ ئەندازه‌یه‌کی قول ئه‌م سهرنجه‌ سه‌ر بکیشیت، بپارێدانیه‌کی زۆر قورسه‌. بۆ نمونه‌، پلانی داگیرکردنی *گرینادا* له‌ ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۸۲ له‌لایه‌ن ئەمریکا وه‌ ولاتانی پێکخراوی خۆره‌لاتی کاریبی زۆر به‌خێرای په‌ره‌پێدرا. په‌کێک له‌ سه‌رئه‌نجامه‌کانی بریتیی بوو له‌وه‌ی که‌ نه‌خشه‌ی سەریازی تیروته‌سه‌ل بۆ ئەم ئامانجه‌ نه‌بوو. به‌گۆیره‌ی وته‌کانی ئەدمیرال ویلسی مکتونالد، سه‌رله‌شکه‌ری هیزه‌کانی ئەمریکا له‌ ده‌ریای ئەتلانتیک، "سوپاکه‌، به‌تایبه‌تی ئه‌و هیزه‌ زه‌مینه‌کان، سه‌ره‌تای له‌نه‌خشه‌ی پێگا یان جۆره‌کانی تری نه‌خشه‌ تۆپه‌راسیۆنیان ده‌سه‌تپێکرد که‌ کاره‌که‌ی زۆر قورس کرد بۆ ئه‌وان بۆ

لیستی فهرۆکه‌خانه‌کان وه‌ گرنگترین ئه‌و بنگانه‌ی فهرۆکه‌کانی تیاياندا ده‌نیشنه‌وه‌.
لیستی هیل و ته‌له‌فون و ته‌له‌گرافی سه‌ره‌کی ناوچه‌که‌. پاره‌. که‌نار ده‌ریاکان.

نہوہی خویان بہ کلاسی بکنہوہ لہ ... خالی سہر نہ خشہ . نئمہ بہ کیک
بوہ لو وانانہی فیری بوہ.^۱

جورہ کانی تری داتا بانک سوودی بؤ خودی شیکرہوہ ہوالگریہ کان
ہبہ . بؤ نمونہ، ہروہک پیشتر خرایہ ہر باس، کورکینہوہ و
لیکھانہوہی ژمارہیہ کی زوری داتای نہینیی دہکریتہ بیٹہ ہرچاوپوہنیہک
بؤ کومہ لگاہیہ کی داخلوی وہک بہ کیتی سو فیہ تی جارن، وہ کوبا و
کورایای باکوری ٹیمپؤ . بؤ نمونہ، فایلی داتای باپوگرافیا (وہک ہموو
پوژنامہ کانی پارٹیک و ہرپرسہ کانی حکومت، پیگہ کانیان، ترقیہ،
گشت، وہ تا دواپی) دہ توانریت شیکریتہوہ بؤ نہوہ بیٹہ ہی خوشکہر
بؤ پھوہندی لہ نیوان ہرپرسان، کیشہی کوتلہ کاری لہ ناو سہر کرداہیہ تی،
وہ لہم جورہ بابہ تانہ .

نہجامی ہوالگری تہولوکر او

نہو جورہ شیکردنہ وانہی لہ سہرہوہ خرانہ بہ رباس بریتین لہ ہنگاوی
سہرہ تایی پیویستی پروسہی شیکرینہوہ؛ بؤ بہ شیکہی ہرہ زوری،
نہجامہ کانی نئم کارہ وہک سہرچاوہ کانی شیکرہوہ ہوالگریہ کانی تر
خدمت دہکات بہ لام بہ شتوہیہ کی راستہ وخؤ دریژ نابیتہوہ بؤ داپڑہ رانی
سیاست یان فرماندہ سہریازیہ کان (کہ خوی لہ خویدا نامانچ لہ
کوکردنہوہی زانیاری لہ کوتاییدا لہ لایہن نئممانہوہ ترجمہ دہکریتہ سہر
کردار و پہرچہ کردار). نئم ہرگہیہ لہ جورہ کانی نہو زانیاریہ ہوالگریہ

^۱ House of Representatives, Committee on the Armed Services, *Lessons Learned as a Result of the U.S. Military Operations in Grenada: Hearing*, 98th Cong., 2d sess., 1984, H. Rept. 98-43, 24.

دەكزىتتە. ئەو تەكنىكە شىكەرەۋەبىيەنى نە بەشىۋەبەكى تەكنىكى
 ۋەك شىكەردەۋەبە كۆد يان تىلئىمە تىرى بەكار دىن، نە ئاۋازەن بۇ كارى
 ھەۋالگىرى. لە ھەندىيى خالەتدا، ۋەك بەئەنجامگە ياندىنى ھەۋالگىرى
 بەرھەمەتتەنى ئابوۋدى يان سىياسىي، تەكنىكە كان جىۋاۋز نىن لە ھى
 زانستى كۆمەلەيتى.

ھەۋالگىرى زانستى و تەكنىكى لە سالانى پىش و كاتى جەنگى جىيەننى
 دوۋەمدا، ھەنگاۋەكانى بەكارھىتەنى تەككەلۇزىيە سەردەم بەشىۋەبەكى
 بەرچاۋ پەلىان خزانە ناۋ پىشەسازى چەگەۋە. ئۇناۋ نەتەۋەبەك بۇ
 پىكەرىكىردىنى سەربازىي لەۋ ساتەۋە پىشتى بە ئاستى پىشكەۋەتنى
 تەككەلۇزىيە، ۋە ئۇناۋكەي بۇ بەپىشەسازىكىردىنى سىستەمى چەك لە
 تەككەلۇزىيە دەبەست بەم پىشەش، تەككەلۇزىيە خزاپە ناۋ ئۇناۋ
 بەرھەمەتتەنى چەك، قەبارەي ھىزى سەربازىي ۋالەتتەك، ۋە بەشەكانى تىرى
 ئۇناۋ سەربازىيەكان. ئەمە بۇ كارۋىيارەي جەنگى ئاسماننىش ھەر دروست
 بوۋ، كە تىيادا پىشكەۋەتنىكى بەرچاۋ لەم بۋارەشدا كەۋتە پۇزۇف
 لەمەۋدەي دروستكىردىنى پادارى بەرگىرى، سىستەمى پىشكەۋەتروى دەريايى
 بۇ پىنئەمىيەكىردىنى ئاراستەي بۇمبى فرۇكەكان بۇسەر ئامانجەكەي، فرۇكەي
 جىت، موشەكى بالىستى و كروس، ۋە لە ھەموشىيان گىرنگىر، بۇمبى
 ئەتۋمى. تىگەپىشتەن لە سىستەمى نوۋىي چەك كە ئوزۇن پەرەي پىدەدا
 بوۋ بە بەشىكى گىرنگى دەزگا ھەۋالگىرىيەكانى ھەر نەتەۋەبەك. لە چەندىن
 كەيسدا، گىرنگ بوۋ زانىارى تىرۋەسەل بەدەستەپىتەن دەريارەي ئەر

رېنگايانى كە بەكاردىن لە چۆنىەتى كارکردنى سىستەمىك بۇ ئەوھى ئەوانىش پەرە بەرېنگاكانى بەرپەرچدانەوھى بەدەن.

ئەمە بووھى ھۆى زىادبوونى ئەركىكى نۆى بۇ سىستەمە ھەوالگىبەكان: بۇ پېشېبىنكىردنى دەركەوتنى چەكى نۆى ۋە تىگەپىشتن لەوھى كە تا چ ئەندازەيەك پېشكەوتوۋە كاتىك سەرھەلدەدەن بۇ ئەوھى تواناى ھىزە چەكارەكانى ۋەلاتىك بۇ بەرگىرى لەدزى ۋە بەرپەرچدانەوھىيان بزانتن. ئەمە پىوئىستى بەوھى بوو كە دەزگا ھەوالگىبەكان دەستىيان بە زانىارى تەكنىكى ۋە زانستى تايبەتمەند بگات ۋە ئەم زانىارىيە تىكەل بكرىت بۇناو پىرۆسەى ھەوالگىرى.

كۆكردنەوھى ئەو پىوئىستىيانە بۇ ھەوالگىرى زانستى ۋە تەكنىكى دەبىت زياتر ورد بىت بە بەراورد لەگەل جۆرەكانى تىرى ھەوالگىرى؛ پوون نىە بۇ كەسنىك كە شارەزايى نەبىت لەگەل تەكنەلۆزىاي نۆى كە دەبىت سەرنجى بخاتە سەرگەپان لە چ شتىك ۋە لە كۆى. ئەمەش بەو واتايە دىت كە ھەمامەنگى نىزىك پىوئىستە لە نىوان شىكەرەوھەكان ۋە ئەو كەسانەى زانىارى كۆدەكەنەوھى. بەجۆرىك لە جۆرەكان، پىرۆسەك بە ھەمانشېوھى مېتۆدە زانستىيەكە بىت، كە ئەگەرەكەى تىادا تاقىكراوتەوھى، ھەلبەتە بەھۆى چاۋەبىرى راستەوخۆ نەوھىك تەنبا تاقىكردنەوھىكە بىت بۇ زانىنى ئاستى دروستى ۋە نادروستى زانستى ئەو بابەتە. بۇ نموونە، ئارفى جۇنس، سەرۆكى بەشى ھەوالگىرى ۋەزارەتى ئاسمانى بەرىتانى لەماوھى جەنگى جىھانىى سوۋەمدا، دەگىرپىتەوھى كە چۆن تىرۆرەكەى دەربارى سىروشتى يەكەم ھىماى (سىگنال) سىستەمى پادىۋىى كە ئەلمانەكان بەكارىيان دەھىتا ۋەك ھىرشىكى دەريايى بۇ نىرۆكە بۇمبھاۋىزەكان

دوویاتکرایوہ کاتیک لہوؤکے یک دہکوتہ داوی سیستہ مہکی یان لہسر
سیستہ مہکی کاریان دہکرد۔

شیکردنہ وہ لہ بواری ہوالگری تہکنیکی و زانستی پیویست بہ
تیکہ لکردنی شارہ زایی تایبہ تی زانستی و ہوالگری یان تہکنیکی ہہہہ۔
ہہرچندہ خودی پرنسپہ زانستہ کان، بیگومان، لہ سروشتیدا جیہانین
وہ شارہ زایان سہروکاریکی باشیان لہ گہ لیدا ہہہ لہ سہرتاسہری جیہاندا،
بہ لام نہ و پنگایانہی کہ بہ کاری دہہینن لہ پیشکوتنہ تہکنہ لوزیہ کاندہ
دہکرتت بہ شیوہیہکی فراوان لہ نیوان ولاتاندا جیا بن۔ بہم شیوہیہش،
نہم جۆرہ شیکردنہ وہیہ پیویستی بہ شارہ زایی پیویست لہ گہ ل
پیشکوتنہ تہکنیکی و زانستہ کان ہہہہ ہؤ تیکہ یشتن لہ وہی نوژمینک
خہریکی چیبہ، وہ دہبیت نہمہش لہ بہرچاؤ بیت کہ دہکرتت نہ و نوژمن
بتوانیت نہ و کیشہ تہکنیکیانہ چارہ سہر بکات کہ شیکرہ وہ کانی نہر
ولایہ نہ یان توانیوہ چارہی بکن، یان دہکرتت بگن بہ چارہ سہریکی
جیاواز، لہ گہ ل نہ وہ شدا گونجاؤ، ہؤ نہ و گرفتانہ۔

ہوالگری سہریازی ہوالگری سہریازی زانستیکہ کہ لہ زانیاری
دہکولتتہ وہ دہریارہی دامہ زراوہ سہریازیہ بیانہ کان وہ پیویستہ ہؤ
پلاندانانی ہیزہ سہریازیہ کان ولاتیک لہ کاتی ناشتیدا یان نہنجامدانی
توپہ راسیؤنی سہریازی لہ کاتی جہنگدا۔ سہرہ تایبترین ہوالگری
سہریازی نہ وہیہ کہ بہ "فرمانی جہنگ" ناسراوہ، بہ و اتاہی کہ
زانیاری سہرہ تایی دہریارہی ہیزہ سہریازیہ کانی نہ تہ وہیہک پیویستہ
ژمارہی سہریاز، جۆرہ کانی چہک، پیکہاتہی دامہ زراوہی، وہ دتای لہم

جۆره . زانینی ئەم زانیاریانە بە و واتایە دیت کە کاریکی ئاسانە ئاست و جۆری هیزی یەدەگ یان پالپشتی بزانی. بزارکردن و پێداچوونەوهی پێکخستنی کۆریای باکوور لەلایەن هەوالگری ئەمریکاوه لە کۆتاییەکانی سالانی حەفتاکان جۆرێکە لەم کەیسە؛ بەدریژایی زیاتر لە یەک سال، خەمڵاندنی هەوالگری ژمارە ی هیزی پیاوەکانی کۆریای باکوور بە سن قات زیادتی کرد. هەمان پێژە بۆ ژمارە ی تانک، پۆکیت، وە توپهاوئیش خەمڵێنرا.

زانینی بەشێکی پێکخستنی جەنگە کە بە تەنیا بەس نییە، بە لکو دەبیت زانیاری پتویستیش کۆیکە یەنەوه لەسەر لایەنی "چۆنیەتی" دامەزرەوهی سەربازی ولاتیک؛ لەرووی ئەوهی مەشقە کە یان تا چ ئەندازە یەک چاکە، چ جۆره سەرکردایە تیەکی هەیه، وە وری سەربازەکان چۆنە، تا چ ئەندازە یەک نیشتیمانپەرەرن، ئایا ئەزانن بۆچی ئەجەنگن.

دوای ئەم هەنگاوه، ئیتر هەنگاوێکی بالاتر دەست پێدەکات، ئەویش بریتییە لە بەدەستەپێنانی زانیاری دەربارە ی ئەوهی ئەو هیزانە چۆن چاوەروان دەکریت بچەنگن: چ جۆره تەکتیکێک بەکار دەهێنن وە مەشقیان لەسەر کردبووه، ئەوان چۆن پیشبینی سروشتی جەنگە کە دەکەن، وە چ جۆره ستراتیژیە تیک دەگرنەبەر بو شەپکردن. زانیاریە کۆکرداوهکان بۆ ئەم هەوالگرییە دەکریت لە پێنگای سەرچاوه ی کراره وە بن (وەک بلاوکراره سەربازییەکان)، پەییوەندی ئاشکرای کارمەندانی بالیۆزخانە یان بلبۆماتەکان لەگەل سوپای دوزمن، چاوەدیری (جا چ بەراستەوخۆ یان بەهۆی سیستەمی کۆکردنەوهی تەکنیکی) جیگیرکردنی سەربازیی وە مەشقەکان، یان سەرچاوه ی کۆکردنەوهی زانیاری لە پێنگای مۆییەوه کە

دہ توانن بہ راستہ و خؤ دہ ستیان بہ پلانہ سہریازیہ کان بگات (سیخوری ناو سہریازگہ یک). سوویارہ، تیکہ لکردنی ئو زانیاریانہ لہ گال شارہ زانیانی شیکردنہ وی قؤناغیگی گرنگترہ بؤ زانیانی ئاستی بہ ہیزی ہیزیہ کانی نوژمن.

بہ لام لہ سرروی مہ موویانہ وہ، بیر فراوانی نقد پٹیوستہ بؤئہ وہی بتوانن وابیریکہ نہ وہ کہ نوژمن پنگای جیاوانی چارہ سہری گرتوتہ بہر بؤ کیشہ باوہ سہریازیہ کان وہ دہ کزیت چارہ سہریہ کانی گونجاو بیت بؤ دؤخ و سہرچاوہ کانی خؤی یان تہ نانت سہروی خؤی. بہ کورتی، "پلاندا نہ رہ ستراتیژیہ کان پٹیوستیان بہ زانیاریی مہ بہ لہ سر ئوہ دہ کزیت نوژمن، میتؤدی سہریازی لایہنی تر بگریتہ بہر- ئو جورہ زانیاریہ بؤ نہ وہ پٹیوستہ کہ دہ بیتہ ہؤی ئاشکرا کردنی میتؤدہ کانی ٹوپہ راسیؤنی نوژمن، ناؤکی ناوخؤی، وہ ئو پنگایانہی کاری پین دہ کمن، ئمہ سہریہ پای ئو پنگایانہش کہ تیایدا نوژمن لہ ناوخؤیاندا لہ بکتر جیاوازن."^۱

یہ کیک لہ نمونہ سادہ کانی، بہ لام گرنگ، پٹیوستی (وہ شکست) بؤ تیکہ یشتن لہ "جیبہ جیکردنی پلانی ولاتانی تری نوژمن" بریتیہ لہ فہرہ نسا لہ مہ مہر ئلمانہ کان کہ لہ کوتایہ کانی جہنگی جیہانیی یہ کہ مدا جیبہ جینی کرد. ستراتیژیہ تی ئلمانہی (the Schlieffen Plan) بریتی بو لہ خؤبہ دورگرتن لہ ہیرشی پووبہ پوو لہ دڑی فہرہ نسا بہ ئہ انجامدانی ہیرشیکی لایی بہ ناو بہ لجیکادا وہ ئینجا بہ درڑایی ہشی مہرہ نقدی سنوری نہ پاریزراوہی فرانکؤ بہ لجیکی. سہریہ پای ئمہ ش، بؤ

^۱ Eliot Cohen, "Analysis," in *Intelligence Requirements for the 1110s: Collection, Analysis, Counterintelligence and Covert Action*, ed. Roy Godson (Lexington, Mass.: Heath, Lexington, 1989), 82

جیبه‌جینکردنی ئەم پلانە، ئەلمانەکان دەبوایە یەکە یەدەگ بەکاربهێنن
 لە هێڵەکانی پیشەوهدا؛ ئەگەرنا هێزی پۆلیستیان نەدەما بۆ هەربوو
 هێرشێ لایی وە پێگەی بەرگری بەدریژایی ئەو سنوورە. فەرەنسیەکان
 راپۆرتی هەوالگرییان هەبوو کە ئەلمانیا بە نیازی چی بوو، بەلام ئەوان
 وایان زانی کە ئەم میتۆدە هەرگیز پێی تێناچیت و پشتگوێیان خست:
 لەبەر ئەوەی ئەوان خۆیان هێزی یەدەگ بەکارناهێنن وەک هێزی بەرە
 پیشەوە لەکاتی سەرھەڵدانی جەنگدا، ئەوان بڕوایان وانهبوو سوپای
 ئەلمانیا بە و کارە هەڵدەستیت. بەم شێوەیەش، فەرەنسیەکان بەهەل
 حوکمیاندا لەو شوێنە ئەلمانەکان هێرش دەهێنن- نەک لەبەر نەبوونی
 زانیاری هەوالگریی بەلکو لەبەر ئەوەی ئەوان شکستیان هێنان لە
 تێگەشتن لەوەی کە سوپای ئەلمانیا پەنگە بەشتوازیگ جموجۆل بکات
 کە لە هی خۆی جیاواز بیت.^۱

لە کۆتاییدا، کاتیک تۆپەراسیۆنە سەریازییەکان نزیک دەبنەوە یان خەریکە
 پوودەدەن، دەبیت جۆرە زانیاریەک هەبیت دەریارە ی جۆلە ی هێزە
 سەریازییەکان. ئەم جۆرە زانیارییە، داتای سەرەکین بۆ ئەوەی کە لە
 زانستی سەریازییدا بە "ئامازە و ئاگادارکردنەو" ناسراو، کە مەبەست
 لێی پزگاربوونە لە ستراتژیەتی لەناکاو.

¹ Jan Karl Tanenbaum, "French Estimates of Germany's Operational War Plans," in *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars*, ed. Ernest May (Princeton, N.J.: Princeton University Press, ۱۹۸۴), ۱۵۰-۷۱.

هه والگرى سياسى هه والگرى سياسى برىټيه له ڪوڙدنه وهى زانبارى دهريارهى پرڙسه سياسيه ڪان، بيڙوڪه ڪان، وه نيازى ولاته بيانبيه ڪان، لايه نه ڪان، وه سه رڪرده ڪان. ٺه شو شيڪردنه وهى ڪه ٺه هه والگرى به ره مى ده هينٽ برىټيه له هه مو نووسينه نه ڪا ديمى و پرڙنامه فانيه ڪان وه خه ملاندنى هه ردو سياسه تى نيونه ته وهى و ناوخوڙى ولاته بيانبيه ڪان. بيگومان، جياوازيه ڪى هه ره ديار خوڙى له بوڻى سه رچاوهى هه والگرى نه ٺهينيدا ده بينٽه وه، مرقى يان ته ڪنڪى (به شتوه به ڪى سه ره ڪى هه والگرى گه ياندن)، ڪه ٺه زانباريه ده به خشيت ڪه بڙ راي گشتى ميلهت به رده ست نين.

دهريارهى ٺه وهى ڪه چڙن بزائين ٺه هه رچاوه زيادانه گرنگن، ٺه وه پشت ده به ستيت به هه ردو تايه ته ندى سروشتى پرڙمى ٺه ولاته لٽڪولنيه وهى له سه ر ده ڪرٽ وه ژماره و چوٽيه تى سه رچاوهى ٺه هه والگرى انهى ڪه سيگ هه يه تى دهريارى ٺه ولاته. تا زياتر ولاتيڪ ديموڪراسى بيت، ٺه وا ٺاسانتره له ژيانى سياسى ٺه ولاته بڪولنيه وه به بين ٺه وهى په نا بڙ سه رچاوهى هه والگرى ببردريت. به پٽچه وانه شه وه، بڙ ٺه ولاتانهى ڪه تيايدا بريارى به ڪلاييه ڪه وهى سياسى له لايه نه به ڪه سه وه ده درٽ (يان بنه ماله، يان حيزب)، سه رچاوه هه والگرى ڪان هه زياتر گرنگ ده بن وه هه ميس به هه مو ٺه گه ره ڪان زياتر قورس ده بن بڙ به ده سته پٽانينان. سه ره راي ٺه مهش، ته نانهت له ڪه يسي ڪومه لگا داخراوه ڪانيشدا، ده ڪرٽ داتاي ڪراوه هه بن ڪه، به رٽكى شيڪرا به وه، ٺه زياتر ٺاشڪرا ده ڪن دهريارهى ژيانى سياسى به به راورد له گه ٺه وهى پٽمان وايه به ده سته پٽاننى زانبارى له وه ڪومه لگايه قورسه. بڙ نمونه،

هروهک له باسی کورکډنه وهی زانیاری مړیسی باسکرا، دانای بایوگرافی دهریاره ی سرکرده کانی ولاتیک ده کړیت شیبکړیته وه بونه وهی زانیاری ورد دهریاره ی ناکوکی ناوخوی ناو نوخبه ی سیاسی بزانی؛ ته ناته له پښتیکا که خوی وا نیشانی جیهانی دهره وه ده دات که له ناو خویاندا په کگرتون، ده کړیت له ناکوکی ناوخوی تیبگین به وهی نایا کوپی سرکرده په ک بونه خاوه نه ی پیگه په ک له سره حیسابی کوپانی که سانی تر دا.

سهره پای پرسى بوونی سهرچاوه ی ناکراوه ی زانیاری، په کیکی تر له جیوازییه گرنه کانی تر (وه رهنگه گرنکتریش بیت) له نیوان شیکردنه وهی هوالگری سیاسی وه نه کادیمی یان کاری پوژنامه فانی سهروکاری هیه له گه ل مه به ستی جیواز و کاری هه ریه که یان. بژ نمونه، شیکره وه هوالگریه کان له کاتی خویدا چاره سره بدوزنه وه و وه لاسی پرسیاره کان بده نه وه. کاره که یان به مفایه مه گه ر بگاته داپژهرانی سیاست به رله وهی به هوی دویکی تاییه توه ناچار بکړین شتیک بکن. به پیچه ولنه وه، نو سره نه کادیمیه کان به گشتی نه و مافه یان هیه کاتی پیوستیان پیبدریت که پییان وایه پیویسته بژ گه یشتن به دهره نه جامیکی شایسته. به هه مانشیوه، نه کادیمیه کان به زدی به نه نیا کاره که ن له سر نه م بابه تانه ی نه وان هه آیده بژین؛ شیکره وه هوالگریه کان، به زدی بژارده ی بابه ته که یان به هوی داواکاری نه وانی تره وه یه، وه ده بیت کاره کان به هه ماهه نگی بیت له گه ل نه وانی تر دا به ر له وهی کورتای پی به یتن.

جیوازیی و نیاز و پرپوسه ش کاریگه ری خویان هیه له سر ناوه پوکی شیکردنه وه کانی نه کادیمی و هوالگری. شیکردنه وهی هوالگری به هوی

چەندین ھۆکار دەبێت سەرئێخ بھاتە سەر لایەنەکانی باروئۆختیک کە دەبێتە ھۆکار و بنچینەی گرتنی جێدەبەجێ بۆ دارژێھەرائی سیاسەت؛ سەرئێخ کە لە کارئێکی ئەکادیمییدا وا دادەنرێت کە بەھۆی ئەو لایەنە بھاری لەسەر دەدرێت کە توێژەرە کە پێی وایە گرنگترین و گەورەترین خالی توێژینەو کە یەتی. ئەم پرسە لە بەشی شەشەمدا بە تێڕوانینە سەلی پاسی لێو دەکرت.

ھەوالگری کۆمەلایەتی و ئابووری ھەوالگری کۆمەلایەتی و ئابووری زانستیکە لە ھەمان ئەو دیاردانە دەکۆڵێتەو کە زانستە کۆمەلایەتیە ھەمەجۆرەکانی تر لێی دەکۆڵنەو، ھەر ھیچ نەبێت لەو پووەوەی ئەوان پەيوەستن بە پرسە ھەنوکی گرنگ لە پۆزەفی کۆمەلگادا. ھەرۆک لە ھەوالگری سیاسیییدا، سەرئێخ سەرکە شیکردنەو ھەوالگری دەبێت بەھۆی ئەو زانیارییە بەکلائی بکرتەو کە دارژێھەرائی سیاسەت پێویستیان پێی ھەیە. لێرەدا شیکردنەو ھەوالگری بەزۆری کەمتر پێشکەوتوو بەشێوەیەکی تێزێی و ژمارەیی بەبەرئورد لەگەڵ لێکۆڵینەو ئەکادیمیەکاندا، وە پێناچیت کێشە کە لە پووی ئۆخ و ئامانجی کارەکەو ەبێت.

نەک تەنیا میتۆدەکانی لێکۆڵینەو ھەوالگری و ھەوالگری لەم نێویدا ھەمان شت (ھیچ نەبێت لە پەرەنسییدا)، بەلکو پەسپۆان زیاتر لەو بوارەدا، بەبەرئورد لەگەڵ ھی بوارەکانی تر، دەتوانن وەک شیکەرەو ھەوالگری دەستیان بەھەمان داتا بگات، چونکە کەمیک لەو داتایانە بەھۆی میتۆدە ھەوالگرییەکان بەدەست دێن. بەم پێیەش، ئەو پێشبینییە لەلایەن

شیکہ روهه یه کی هه والگریسه ده کرتیت ده رباره ی داهاتووی ولاتیک زؤد جیاوازی نیبه له گهل ئه و نهجامه ی که پسه پوریک زانگریه ک یان بیرمه ندیک پتی ده گهن. سه ره پای ئه و راستیه ی باسکرا، هه ندئ جار میتودی هه والگریسه پتویسته. بؤ نمونه، دلتای تابووی زؤد گرنکتر ده رباره ی به کیتی سو فیه تی جارن به نهیئی هیلرایه وه؛ که پتکها تبوو له قه باره ی به ده گی زتپ و فرؤشی سالانه ی هه مان ماده له بازاره جیهانیبه کاندان. له کاتیکدا شیکه روهه هه والگریسه کان به زؤدی ناچار ده کرتین ئه م ژمارانه پیشبینی بگهن به هه مان ئه و پزگابه ی هر تابووریناسیکی تر ده توانیت، سه رچاوه یه کی هه والگریسه رهنگه بتوانیت سه ره دلوی گرنک یان خودی ژماره ی به رپر سه سو فیتیه کان بدانه ده زگا کان. به شتوه یه کی گشتی، سوودی سه رچاوه هه والگریسه کان بؤ شیکردنه وه ی تابووی و کومه لایه تی که مه، له پووی پراکتیکه وه، ده زگا هه والگریسه کان ناتوانن پیشبینی زؤد مه زن له شیکه روهه کانی ئه م دوو بواره بگهن. نازادی ژیا نی نه کادیمی زیاتر په یوه سه ته به که سانی لیها تووی تری کومه لایه تی، ته نانه ت نه گهر موجه کانی شیان که متر بیت. سه ره پای ئه مه، دامه زراوه نیونه ته وه ییه کان، بانکه کان، ده لالی کومپانیاکان ده توانن به ناسانی سوودی زیاتر بیه خشن له ده زگا هه والگریسه کان بؤ ئه و خزمه ته ی که تابووریناسیکی لیها توو ده یه خشیت. به گشتی، هیچ هوکاریک نیبه بؤ نه وه ی پیشبینی بکرتیت که شیکه روهه هه والگریسه کانی بواری تابووی زیاتر گرنکیان هه یه له ده سه ته که یشتن به داتای تابووی نهیئی به به رلورد له گهل تابووریناسانی جیهانی کاردا. بیگومان، ژماره یه کی زؤدی ئه و شیکردنه وه تابوورینه ی له لایه ن تابووریناسانی جیهانه وه مامه له ی له گهل

ده‌کړیت به‌رده‌ست نین بۆ داپړه‌رانی سیاست له حکومت‌ه‌که‌دا، به‌لام هیچ نه‌بیت ده‌کړیت هندی له و زانیاریه به‌ده‌ست به‌پنځرت، له‌پښکای خزمه‌ت‌گوزاری پلوژکاری و پوژنامه‌کانه‌وه .

نه‌جامی هه‌والگری

نه‌جامی پړوسه‌ی هه‌والگری ده‌کړیت هر نام‌پازیک بیت، له راپوړتیکی فرمییه‌وه بۆ گفتوگریه‌کی سه‌پیتی، که لیبانه‌وه شیکه‌ره‌وه‌په‌کی هه‌والگری هم زانیاریه ته‌حلیل‌کراوانه ده‌گوازیت‌ه‌وه بۆ داپړه‌رانی سیاست یان فرمانده‌ی سه‌ریازی که پیوستی پییه وه ده‌توانیت به‌کاری به‌پنځرت. له‌م برکه‌یه‌دا نیمه هه‌لده‌ستین به باسکرنی چه‌ندین شیوازی نه‌جامی هه‌والگری وه نه‌وه زیفانه‌ی که نه‌جامی ده‌ده‌ن. پوړتینکرده‌که گشتییه وه‌ک له‌وه‌ی ورد بیت؛ نه‌وه چه‌مکانه‌ی تیندا به‌کاره‌اتوه بریتین له‌وانه‌ی که ده‌زگای هه‌والگریه‌کانی نه‌مریکا به‌کاریان ده‌هیتیت.

به‌شینوه‌په‌کی گشتی، نیمه نه‌جامی هه‌والگری بۆ سن کومه‌له دابه‌ش ده‌که‌ین:

- هه‌والگری هه‌نوکه‌یی
- هه‌والگری بنچینه‌یی
- خه‌ملاندنی هه‌والگری

له‌م‌وه‌وا نیمه نه‌وه پښکایه به‌کارده‌هینین که شیرمان کتیت گرتوویه‌تیه‌به‌ره‌واته هه‌مان نه‌وه وشانه‌ی به‌پښیان به‌کاره‌هیتاوه له‌وه‌واره‌دا؛ "فوری

هه‌نوکه‌یی پاپۆرتەوانی "هه‌والگری،" فۆرمی سەرەتایی ناوهرۆکی، "وه
 "فۆرمی هه‌لسه‌نگاندن و خه‌ملاندن". ناوبراو نه‌و چه‌مکانه به گرنک
 داده‌نیت بۆ زانیاری ده‌ریاره‌ی ئیستا، پابردوو و داماتوی هه‌والگری.^۱
 ئیچه به‌شێوه‌یه‌کی سەرەکی هه‌لده‌ستین به‌به‌کاره‌یتانی نمونه‌ی ئه‌مریکا
 بۆ پوونکردنه‌وه‌ی نه‌نجامه جیاوازه‌کانی هه‌والگری، چونکه زانیاری
 تێزوته‌سه‌لی زیاتر به‌رده‌ستن به‌راورد له‌گه‌ڵ هه‌ر نه‌ت‌وه‌یه‌کی تردا.
 سەر‌ه‌پای نه‌مه‌ش، نه‌و جیاوازییه پاست و په‌وایه، هه‌رچه‌نده نه‌و
 سه‌رنجه‌ی خه‌روه‌ته سه‌ر نه‌نجامی جیاوازی هه‌والگری له ده‌زگایه‌کی
 هه‌والگری بۆ به‌کێکی تر جیاوازیان هه‌یه.

هه‌والگری هه‌نوکه‌یی

ده‌زگا هه‌والگریه‌کان خاوه‌نی چه‌ندین نه‌نجامن که دیزاینکراون بۆ
 ئاگادارکردنه‌ی داڕێژه‌رانی سیاسه‌تی بابه‌تی گرنکی نوێی زانیاری که
 ده‌کریت کاریگه‌رییان هه‌بیت بۆسه‌ر سیاسه‌ت. له‌م په‌وه‌وه، ده‌زگا‌کان
 ئه‌رکێکی وا نیشانده‌ن که هاوشێوه‌یه له‌گه‌ڵ هه‌واله میدیاییه‌کان.^۲
 مه‌ودای نه‌و زانیاریانه‌ی که ده‌بیت به‌خرینه‌به‌ر زوومی ده‌زگایه‌ک پشت به
 مه‌ودای ئاره‌زویی ده‌زگای هه‌والگری نه‌ت‌وه‌یه‌ک ده‌به‌ستیت. بیگومان،

^۱ Kent, *Strategic Intelligence*, ۷-۸.

^۲ هه‌ندیچار ئازانسه هه‌والگریه‌کان وه‌ک رکه‌به‌ری میدیای هه‌وال داده‌نن، نه‌مه
 به‌زفزی له‌ زانی ئازانسه‌کاندايه. بۆ نمونه، چه‌ند په‌وپۆرتیکی هه‌وال بڵاویان کرده‌وه
 که کاریبه‌ده‌ستانی ئه‌مریکا پشتیان به‌ هه‌والیک به‌ست له‌ ده‌زگای هه‌والی سی ئین
 ئین که کوچه‌تای په‌نامای له‌ ئۆکتۆبه‌ری ۱۹۸۹ شکستی هه‌ناوه؛ به‌مه‌ش هه‌ردوای
 ماوه‌یه‌ک که‌ناڵه‌که بڵاوی کرده‌وه که ده‌زگای هه‌والگری ئه‌مریکا شکستی هه‌ناوه.

پرونه که ده بیټ هندی بابهت پیش هی تر بگوتیت، ههروهک کتیت ناماژهی پښه دات، نهمش به پشت به ستن به و کیشانهی که نیستا نه ته وه یک تووشی ده بیټ یان شو کیشانهی ده زگا که پتی وایه له داهاتودا پرووده دن. له کاتیکدا سیسته میکی فرعی شوله ویهت ده کریت هه بیټ، ده بیټ به هوی شاره زلیانی هه والگریه وه بریاری له سر بدریت ده بریاری شوهی تا چ نه اندازه یک جینگای بایخ و گرنگی پښانه. نم بریاردانهش، ته نیا پشت به بیرى شیکه روه هه والگریه کان نابه ستیت به لکو له سر نژیکی په یوه نډیه کانیا ن له گال داپږه رانی سیاسه تیش به نده .

له نهمریکادا، باشترین نه جامی نم جوړه بریتیه له ناگادار کړنه وهی رپوژانهی سرۆک. مه به ست له م کاره بریتیه له ناگادار کړنه وهی سرۆک له "گرنگترین بابهت هه والگری که جینگای بایخ بیټ بو سرۆک بو شوهی نهرکی ناساییشی نیشتیمانی له نووسینگه که یدا نه انجام دات" وه "نم راپوړته ش ته نیا بو سرۆک، جیگری سرۆک، وه چند که سینکی نژیک له سرۆک دابه ش ده کریت." ^۱ به گویرهی وته کانی کرور مهیره، کارمندی پښووی ده زگای هه والگری ناره نډی (سی. نای. نهی)، که له سالی ۱۹۸۰ دا ده نووسیت،

نم راپوړته ده بیټ له ده یان پانزه خوله کی سره تای هه رپوژیکى کارکردنی سرۆک بخوینرته وه. نم راپوړته هه ول نادات سره رنج بخته سره سوپاره کړنه وهی شو هه والانهی له میدیاوه له ماوهی

^۱ CIA Directorate of Intelligence Website (accessed March ۱۰, ۲۰۰۱) www.odci.gov/cia/di/work/daily.html.

بیست و چوار کاتزمیری را برودا بلاکراونه‌توه، به لکو بوختی
 نو نه‌نجامه گرنگانه باس ده‌کات که سه‌چاره نه‌نینه‌کانی پینان
 رایه کاریگرسیان له‌سه‌ر پیشک‌وتنه جیهانییه‌کان هه‌یه.^۱

جاریه‌جار ده‌وتزیت که ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی نه‌مریکا کات و هه‌ولیکی
 زۆر ته‌رخان ده‌کن بۆ به‌نه‌نجامه‌یاندنی نه‌م نه‌رکی "هه‌والگری
 هه‌نوکه‌یه"، بۆ نه‌وه‌ی دۆخه‌که به‌شیتوه‌یه‌کی قولتر شیبکه‌نه‌وه. بۆ
 نمونه، پاپۆرتیکی لیژنه‌ی نه‌نجومه‌نی پیران که له‌لقی شیکرینه‌وه‌ی سی
 ئای نه‌ی ده‌کۆلیته‌وه، به‌پۆوه‌به‌رایه‌تی هه‌والگری، نه‌م چهند سه‌رنجه‌ی
 خسته‌پوو له‌ژیر ناو‌نیشانی "نیشانه‌کانی پووداوه هه‌نوکه‌یه‌کان":

نه‌رکی به‌ره‌مه‌یتانی نه‌جامی هه‌والگری هه‌نوکه‌یه‌ شیکرینه‌وه‌ی
 پووداوه‌ پۆزانه‌کانه بۆ نه‌وه‌ی به‌خیرایی زانیاریه‌کان بلۆیکه‌نه‌وه. بۆ
 نیمه‌قۆ به‌زۆری پشت ده‌به‌ستیت به‌ سه‌چاره‌کانی به‌پۆوه‌به‌رایه‌تی
 هه‌والگری. وه‌لامدانه‌وه‌ی داواکاریه‌کان بۆ زانیاری گرتی هه‌نوکه‌یه
 له‌لایه‌ن داپۆزه‌رانی سیاسه‌ته‌وه بۆ چاره‌سه‌رکرنی بابیه‌تی زیاتر،
 به‌پۆوه‌به‌رایه‌تی هه‌والگری پتیوستی به‌ رینگه‌ی شیکرینه‌وه‌ی
 "پووداوه هه‌نوکه‌یه‌کان" ه بۆ زۆریه‌ی لی‌کۆلینه‌وه‌کانی. که‌متر ناره‌زوو
 هه‌یه وه سه‌رچاوه‌ی که‌متریش ته‌رخانکراون بۆ شیکرینه‌وه‌ی قولی
 کیشه‌کان که گرنگیه‌کی سووری هه‌بی‌ت بۆ داپۆزه‌رانی سیاسه‌ت...
 به‌گۆریه‌ی وته‌کانی هه‌ندی چاوه‌دێر، نه‌م نیشانه‌یه کاریگرسیه‌کی
 نه‌ویستراوی هه‌یه له‌سه‌ر چۆنیه‌تی گرفته‌کان و ناسینی کیشه‌ی

¹ Cord Meyer, *Facing Reality: From World Federalism to the CIA*
 (New York: Harper and Row, ۱۹۸۰), ۳۵۲.

دریڑخاپہن. ریٹگای "پووداوه هه نووکه بیه کان" بۆته هژی گرتنه خۆی زیادبوونی "کیشهی شیکرینه وه،" ی چاره سه رکرنی سه رنج خستنه سه ره کیشانه ی له داماتوودا پوو به پوو ی ولات ده بنه وه. شیکه ره وه کان له وم بواره دا به لگه پتیویسته کانی به په له کۆده که نه وه، وه به م شتیوه یه ش نو هۆکار و په یوه ندیا نه له یار ده کن که په یوه ست بوون به پوودانی گرفتیکی له م شتیوه یه دا.

به رده وامی نه م په خنه یه به دریژایی چه ندین سال ده کریت ناماژه یه ک بیت بۆ نه وه ی که فشاره که بۆ نه م ریٹگای پووداوی هه نووکه یی به شتیوه یه کی دامه زداو به هیزه وه به زۆدی ده ست به سه ر ویستی خودی شیکه ره وه هه والگرییه کاندای ده کریت بۆ نه انجامدانی لیکۆلینه وه یه کی قوول له م باپه ته دا.^۱ هه مان فشار ده کریت ببینرین له ده زگا هه والگرییه کانی ولاتانی تریش جگه له نه مریکا.

ناماژه و وریاکرینه وه

یه کۆیک له گرنگترین نه وه نه رکانه ی ده زگایه کی هه والگریی ده توانیت نه جامی بدات بریتیه له پیدانی ناگاداریی کرده وه سه ریازیه کانی نوژمن "له کاتی گونجاودا"؛ له سه رده می چه کی ناوه کیدا، گرنگی نه م نه رکه له هه موو کاتیک پتیویستره. له راستیدا، کاره کتهری سیستمی هه والگری نه مریکای نوای جهنگی جیهانیی دووم به شتیوه یه کی گشتی زیاتر شکست بوو له زانیی هه والگریی پتیویست له کاتی گونجاو و نه بوونی

^۱Thomas L. Friedman, "In Quest of a Post-Cold War Plan," *New York Times*, November ۱۷, ۱۹۸۹, A۲۲.

دامەزىلۈپەكى لەبار بۇ ئاگاڭدار كۆرۈنۈشى ئەمىرىكە كان لە ھىزىشى يابانىيە كان بۇسەر پۇرل ھاربەر.

ھەۋالگىرى بىنچىنەيى

يەككىلى تر لە ئەنجامە كانى ھەۋالگىرى بە "پاپۇرتى ھەۋالگىرى بىنچىنەيى" ناسراۋە. ئەم جۆرە پاپۇرتە ھەۋلەدەتات ۋىنەيەكى تەۋاو لە ۋۇخىكى بىيارىكراۋ بىبەخشىت، ۋە ۋىنەيەكى داتا بەردەستە كان و زانىبارى پەيۋەستدار لە ھەموو سەرچاۋە ھەۋالگىرىيە كانەۋە بىكشىت. بۇ نىمۇنە لە كۆرەپانى سەريازىيدا، دەكرىت ئەم جۆرە ئەنجامانە لە جەنگدا بىن بە ھەمانى سەريازىيى. بە ھەمان شىۋە، پاپۇرتى بىنچىنەيى ھەۋالگىرى لەسەر سىستەمى سىياسى نەتەۋەيەكدا دەكرىت ھەموو ھىزە سىياسىي و كەسايەتپە گىرنگە كان، بۇچوون و ۋىستە كانيان بگىرتەۋە، پىگايەك كە تىايدا ئەۋان بەيەكەۋە پەيۋەستەن.

پاپۇرتى خولايى

لەكاتى جەنگى سارددا ھەۋالگىرى ئەمىرىكا ھەلسا بە ئەنجامدانى پاپۇرتى نىچە سالانەيى لەسەر ۋابەستەيى سۇڧىت بە پىنگكەۋتەنە كانى ستراتىيى چەكى ناۋەكى؛ ئەم پاپۇرتانە باشترىن بىپاردانى ھەۋالگىرى دەخنەپوۋ دەريارەي ھىزە ستراتىيىيە ناۋكە كانى ۋلاتىك لە ۋابەستە بوۋە بە پىنگكەۋتەننىك. لە سالى ۲۰۰۱د، بە پىۋەبەرايەتى ھەۋالگىرى سى ئاي ئى ھەسەر پىنگە ئەلىكترۇنىيەكەي ھەلسا بە نىشاندانى ئەم پاپۇرتە خوليانەي دەزگاگەي:

- پوختہ ہی مہریمی۔ خہ ملاندنیکی خولیسی بوو (لہ پڈانہ وہ بۆ مانگانہ) دہریارہی سیاست، ٹابووری، سہریازی، وہ کۆمہ لایہتی گرفتہ بیانیہکان کہ پہیوہست بوون بہ ہرزہ و ہندیہکانی ٹہریکا... لہ پووداوہ نیشتمانیہکان لہ ٹہرفریقا، ٹہورپا، ٹہریکای لاتین، پڈہہ لاتی ناوہ پاست، ٹاسیا، ولاتانی سلاک و ٹو ولاتانہی سہریہ پیکیتی سؤفیہتی پٹشوو بوون۔
- پوختہ ہی تیڈوریزم۔ بلاوکر اوہ پیکی مانگانہ بوو کہ لہ چالکی و میتۆدہکان ہہنوکیی تیڈوریزی نیۆدہ ولہتی دہکۆلیہ وہ... ٹہمہ سہرہ پای پووداوہ تیڈورستیہ نیۆدہ ولہتیہکان۔
- چاوہ دیری ماددہ ہؤشبہرہکان، [کہ] لہ مہموو ٹو بابہ تانہی دہکۆلیہرہ کہ پہیوہندیان بہ ہرہ و پٹیشفہ چوونہ جیہانیہکانی ٹہم بابہ تہ وہ ہہ بوون۔
- راپۆرتی بازگانگی چہکی نیۆدہ ولہتی، کہ ہر دو مانگ جاریک دہرہ چوو۔

خہ ملاندنی ہہ والگری

پہکیک لہ گرنگترین جۆرہکانی ٹہنجامی ہہ والگری بریتیبہ لہوہ پہ کہ نک تہ نیا و ہسفی نۆخی ہہنوکیی دہکات بہ لکو ہہ ولئی ٹہوہش دہدات پٹیشبینی چۆنیہتی سہرہ لدانی دۆخہ کہ لہ داہاتووش بکات۔ ٹہم جۆرہ کارانہ لہ ہہ والگری ٹہریکا بہ خہ ملاندن ناسراوہ۔ بہ تاییہتی، خہ ملاندنی ہہ والگری نیشتمانی بہ گرنگترین دامہ زراوہی دہرگا ہہ والگریہکانی ٹہریکی دادہ نریت۔

ٹہم خہ ملاندنانہ دہ بیت سہرنجی تہ اوویان بخریتہ سہر لہم ہوارہ دا بۆنہوہی بہ پشت بہستن بہ نۆخی ٹیستا بتوانن پٹیشبینیہکی گونجاو بۆ داہاتوو بکن۔ لہ ٹہریکادا، ٹہم خہ ملاندنانہ لہ لایہن ستافیکی تاییہ تہوہ بہرہم دیت، بیگومان بہ پشتیوانی کۆمہ لیک شیکہرہوہی لٹہاتوو لہناو

دہزگا ہوا لگریہ کانی ٹو ولاتہ دا۔ خہ ملاندنہ کان دہ بیت بہ پشت بہ ستن بیت لہ گہ ل بؤ چونی ہہ موو دہزگا پہیوہ ندیدارہ کان بہ کاری کومہ لگای ہوا لگریہ وہ۔ ہوا لگری بوش تہ رخان دہ کریت بؤ نؤزینہ وہی چارہ سرینک کہ ہہ موویان لہ سہری کؤک بن، بہ لام کاتیک ٹہ مہ کردہی نہ بوو، ٹو وکات، بیگومان، دہنگی نا پڑای لہ لایہن بہ شیک لہ وانہی بہ ژدارن بہ رز دہ بیتہ وہ، بہم شتوہ یہش دہ کریت ہر پاردانہ کہ قورس بیت۔

بہ پیچہ وانہی ٹہ مریکاوہ، خہ ملاندنہ کان لہ نیسرائیل لہ ماوہی کانی پیش جہنگی "یوم کاپور"ی سالی ۱۹۷۲، ہوا لگری جہنگی بہ تہ ولوی دہستی بہ سہر ہہ موو ہر پارہ کاندان گرتیو۔ ہہ چہ ندہ دہزگا ہوا لگریہ کانی تر ہونیان ہہ بوو دہزگای ناوہندی بؤ ہوا لگری و ناساییش (مؤساد)، کہ بہ نہینتی لہ ولاتہ بیانہ کاندان کاری دہ کرد؛ شین بیت (Shin Beth)، کہ بہ رپر سیار بوو لہ دژہ ہوا لگری وہ دژہ سیخوپی؛ ہہ شی لیکولینہ وہی نووسینگہی بیانی- تہ نیا ہوا لگری سہریازی دہ بیتوانی دہستی بہ ہہ موو زانیاریہ ہوا لگریہ کان بکات وہ بہ رپرس بوو لہ شیکرنہ وہ و دابہ شکرندی ٹو زانیاریانہ بہ سہر بہ شہ پیوستہ کانی حکومتہ کہ دا۔ ہہ روہا، ستانی کابینہی حکومتی ٹو وکات ہیچ شارہ زایہ کی ہوا لگریان نہ بوو، وہ ہیچ میکانیزمیکیش لہ گورپدا نہ بوو کہ بہ مؤیہ وہ سہر کردایہتی سیاسی ٹہرک بؤ ہوا لگری سہریازی دیاری بکات بؤ ٹوہی خہ ملاندنہ کانی لہ سہر چہ ند بابہ تیکتی تاییہت پیشکش بکات۔ ٹہم سہرنج خستہ سہر ہیزہ دواتر بہ تووندی پرخنہی لیکیرا وک شکستہینانی ہوا لگری نیسرائیل بؤ وشیاریکرنہ وہی حکومت لہ ہیزشی میسری

سوری لہ جہنگی شہشی توکتوبہری ۱۹۷۳ (نہم بابہتہ تیروتہسہلی لہ برگی "شکستی ہوالگری" لہم بہشہدا باسکراوہ).ⁱ

جیاوازی لہ نپو دہزگا ہوالگریہکاندا

لہکاتیکدا ٹرکی نیستا و بنچینہیی ہوالگری وہک بہشیکی گرنک لہ پیکہاتہ و کاری دہزگای ہوالگری ہر نہتہوہیک دادہنریت، بہلام دہبیت ٹوہش بپرسین کہ نایا تا چ راددہیک ٹو خہملاندنہ لہناو دہزگا جیاجیاکانی ٹو ہوارہ لہ پڑوسہی ہوالگریدا یہکگرتوون؟ گرنکی نہم بابہتہ لہ نہتہوہیکوہ بڑ یہکینکی تر وہ لہ کاتیکہوہ بڑ کاتیکی تر جیاوازہ. بڑ نمونہ، لہ ٹومریکادا، نامادہکرنی خہملاندنہکان وہک سہرہمی پڑوسہی ہوالگری سہیر دہکرتیت. لہ یہکیتی سؤفیہتی جارانی سالانی سیبہکاندا، بہپتچہوانوہ، ستالین ویستی ٹرکی خہملاندن لہزیر دہستی خؤیدا بہیلٹیوہ؛ ناوبراو فہرمانی بہ دہزگای ہوالگری ٹوکات (NKVD)ⁱⁱ کرد کہ بہھیچ جؤریک خہملاندن و ہلسہنگاندنی خؤیان بڑ نہنیرن دہریارہی نؤخی دہرہوہ بہلکو ہموو سہرنجی خؤیان بخہنہ سہر کؤکردنہوہی نہینبہکان و بہدہستہینانی زانیاری ہوالگری.ⁱⁱⁱ

ⁱ Avi Shlaim, "Failures in National Intelligence Estimates: The Case of the Yom Kippur War," *World Politics* ۲۸, no. ۳ (April ۱۹۷۶): ۳۶۸-۶۹.

ⁱⁱ دہزگای ہوالگری سؤفیہت لہ سہرہمی جؤزف ستالین، واتہ، بہر لہوہی ناوہکے بگرتیت بڑ (KGB). وہرگرتی

ⁱⁱⁱ ستالین لہدوای جہنگی دوہمی جیہانیدا ہلسا بہ دروستکردنی نووسینگہیکس خہملاندنی ہوالگری یہکگرتو لہ ترسی سیستہمی ٹومریکا.

نم بابتہ لہ ہشی شہشہمدہ لہ پھیوہندی نیوان نرکہکانی ہوالگری و دارپژہرانی سیاستی حکومہتیکدا بہ تیروہسہلی باسی لیوہ کراوہ .

شکستی ہوالگری و نرخی لہناکاو

جڑہکانی شکست

ہیرسی لہناکاو شکستی ہوالگری بؤ خہملاندنی نؤختیکی بہدروستی مہترسیہکہ کہ ہاوچہرخہ لہگہل خودی ہوالگریدا . لہم برہگہیدا، نئمہ ہلدہستین لہ لیکولینہوہ لہ شکستی ہوالگری کہ نووشی دہزگاہیکی ہوالگری دہبیت؛ لہ ہشی پینجہمدہ، نئمہ لہوہ دہکولینہوہ کہ چؤن شکست دہکریت بہہوی قہناعہت پیکردن لہلایہن ہولہ تہلہکہ بازہکانی دوزمنہوہ پووبدات .

مہزترین، وہ تیکدہترین، شکستی ہوالگری لہوکاتہدا سہرہلدہدات کاتیک ہیرشیک پووبدات بہین ناگاداری پیشوہختہ، وہ ہیزہ سہریازیہکانی نہتہوہیک لہناکاو ہیرشی بکریتہسہر . لہراستیدا، ہرہوک پیشتر باسکرا، کڑمہلگای ہوالگری نہمریکا بہشٹیوہیکہی بہرچاو ہلساوہ بہ پیکخستنہوہ و بہہیزکردنی نہواوی بہشہکانی دہزگاکہی دواوی شکستہ لہناکاوہکہی ہیرشی یابانیہکان لہ پیرل ہاربر لہ حوتی کانوونی یہکہمی سالی ۱۹۴۱ .

لہلاپہرہکانی میژوودا نئو بابہتانہ پپن کہ باس لہ سہرکہوتنی ہیرشی لہناکاوی نہتہوہیک دہکن بؤسہر یہکیکی تر . نئلمان لہ بیست و دوی حوزہیرانی ۱۹۴۱دا، ہیرشی کردہ سہر یہکیتی سؤفیہتی جاران، ہیرشی سوئی میسری بؤ سہر نیسرائیل لہ سالی ۱۹۷۳ (کہ ہووہ ہوی

هه‌ل‌گیرسانی جهنگی یوم کاپور، سه‌ره‌رای هیرشی پتیل هاریه، بریتین له و که‌یسه سه‌رده‌میانه‌ی که به زودی باسیان لئوه ده‌کریت له شکستی هه‌وال‌گرییدا.^۱ ته‌نانه‌ت له‌کاتی جه‌نگیشدا، کاتیک هیزه سه‌ربازیه‌کان له نینزازیکی ناست به‌رزدا به به‌راورد له‌گه‌ل کاتی ناشتیدا ده‌بن، ده‌کریت نمونه‌گه‌لی به‌رچاو له‌م پوه‌وه ببینین. نمونه‌کانیش بریتین له هیرشی نه‌لمان له ئارتنینیس (Ardennes) له کانوونی یه‌که‌می ۱۹۴۴ (که به جهنگی بولژ "Bulge" ناسراوه)، وچوونی چینیه‌کان بۆ ناو جهنگی کوریا له تشرینی دووم و کانوونی یه‌که‌می سالی ۱۹۵۰، هیرشی فیتنامی باکور و فیتکنگ (Vietcong) به‌دریژایی فیتنامی باشوور له کوتایی کانوونی دوومه‌ی ۱۹۶۸.ⁱⁱ

ⁱ Barton Whaley, *Codeword Barbarossa* (Cambridge: MIT, ۱۹۷۲); Shlaim, "Failures in National Intelligence Estimates," ۳۴۸-۸۰; Michael I. Handel, *Perception, Deception and Surprise: The Case of the Yom Kippur War* (Jerusalem: Leonard Davis Institute of International Relations, Jerusalem Paper ۱۹, ۱۹۷۶); Eliot Cohen and John Gooch, *Military Misfortunes: The Anatomy of Failure in War* (New York: Free Press, ۱۹۹۰), chap. ۵ ("Failure to Anticipate: Israeli Defense Forces on the Suez Front and the Golan Heights, ۱۹۷۳"), ۹۵-۱۲۱; Roberta Wohlstetter, *Pearl Harbor: Warning and Decision* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, ۱۹۶۲); Edwin T. Layton, *"And I Was There": Pearl Harbor and Midway—Breaking the Secrets* (New York: Morrow, ۱۹۸۵); Gordon W. Prange et al., *At Dawn We Slept: The Untold Story of Pearl Harbor* (New York: McGraw-Hill, ۱۹۸۱); and, in general, Klaus Knorr and Patrick Morgan, eds., *Strategic Military Surprise: Incentives and Opportunities* (New Brunswick, N.J.: Transaction, ۱۹۸۲).

ⁱⁱ Harvey de Weerd, "Strategic Surprise in the Korean War," *Orbis* ۶, no. ۳ (Fall ۱۹۶۲): ۴۳۵-۵۲, and Eliot Cohen, "'Only Half the Battle':

مؤکاری مہرہ سہرہکی نہم جؤرہ شکستہ بریتیبہ لہ بہمہلہ خہملاندنی دہزگا مہوالگریبہکان لہ ہیرشیک، وہ پہنگہ نؤدجار ہشزانن ہیرشہکی دہکریت بہلام بہمؤی بہمہلہ خہملاندنہوہ نازانن لہکوی و چؤن نہو ہیرشہ پرودہدات، بہم پئیہش بہمہلہ ولامی نہو ہیرشہ دہدہنہوہ . یہکیک لہ نمونہ سہرنجراکیشہکانی نہم جؤرہی شکستی مہوالگریبہ بریتیبہ لہ کاردانہوہی نہلمان بؤ جیگریبونی ہیرزہ ہاوپہیمانہکان لہ تہرماندی لہ بہرواری شہشی حوزہیرانی ۱۹۴۴ . نہلمانہکان بہدلنیابیہوہ پئیہبینی ہیرشیکیان دہکرد، بہلام نہوان نؤد لہوہ دلنیابیون کہ ہیرشی سہرہکی لہدڑی ناوچہی پا دئی کالی (Pas de Calais) دہبیت کہ نہوان گالٹہیان بہوہ دہہات ہیرش بکریتہسہر تہرماندی وہ بہ دہرفہتیکی ہاشیان زانی ہیرشیکی پئیہوانہ بکن، لہکاتیکدا ہنکی لہشکری لہسہر بؤخی دہریادا دہبوابہ ہیرشی بکریتہسہر .

جؤرہکانی تہری حالہتی لہناکاو ہہرچہندہ ہیرشیکی پئیہبینی نہکراو دہکریت نؤدترین زیانی مہبیت بؤ نہتہوہیک، بہلام ہیرشی لہناکاو تاکہ زہرہمند نیہ لہم ہوارہدا . بؤ نمونہ، ہووداویکی چاوپہواننہکرلوی سیاسی (وہک گوربانکاریہک لہ ہاوپہیمانہکان یان کودہتایہک کہ ببیتہ

American Intelligence and the Chinese Intervention in Korea, ۱۹۵۰," *Intelligence and National Security* ۵, no. ۱ (January ۱۹۹۰): ۱۲۹-۴۹. On the Battle of the Bulge, see Charles B. MacDonald, *A Time for Trumpets: The Untold Story of the Battle of the Bulge* (New York: Morrow, ۱۹۸۵), ۱۷-۹۲, and Hinsley et al., *British Intelligence in the Second World War*, vol. ۲, pt. ۲, ۴۰۲-۳۸. For the Tet offensive, see James J. Wirtz, *The Tet Offensive: Intelligence Failure in War* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, ۱۹۹۱).

ھۆى پوخاندنى دەسلەپكى دەستى بىيىنى) دەكرىت ۋەك شىكىتىكى جىدىي بۆسەر بەرزەۋەندى سىياسەتى بىيىنى نەتەۋەيك لەقەلم بىرىت. بەكەمگرتنى كىشە سىياسىيەكانى شامى ئىران لە سالى ۱۹۷۸ ۋە قولبۇونەۋەى بەھىزى تۇپۇزسىيۇنى نەۋ ولاتە لە دژايەتلىكرىنى دەسلەپكەى يەكىكە لە دىيارترىن نەۋ نمونانەى كە شىكىتى ھەۋالگرى ئەمريكا دەردەخەن.

بەھمانشىۋە، غىيىبى ناگاداركرىدەۋەى گورپانىكى لەناكاۋى گرنگى ئابورىسى ۋەك شىكىتى دەزگا ھەۋالگرىيەكان لە پىشېبىنىكرىنى بەرزىۋونەۋەى نرخی نەۋت لە جېھاندا، يەكىكى ترە لە نمونەى شىكىتى ھەۋالگرىسى. ھەۋەك تىپىنى كرا، پۇلى ھەۋالگرىسى لە پىرسە ئابورىيەكاندا كەمتر بايەخى پىدەدرىت ۋە بەبەرۋەدە لەگەل پىرسە سەربازىيى و سىياسىيەكاندا ئالۇزترە. بەرزىۋونەۋەى لەناكاۋى نرخی نەۋت لەسالى ۱۹۷۲ نمونەيەكە لە ئالۇزى نەۋم جۇرە كىشەيە، چۈنكە ھۆكارە گرنگەكانى برىتېيىن لە ھۆكارى ئابورىسى (نزمى نرخی نەۋتى پىشېۋو بۋو ھۆى زىيادبۋونى بەكارھىنان ۋە كەمبۋونەۋەى گەران و بەرەۋىپىشېبىرىنى نەۋ كەرتە)، لەكاتىكدا ھۆكارى راستەپاست برىتېيى بۋو لە سىياسەت (پىشېۋانى ولاتە ەرەبە بەرەھمەھىتەرەكانى نەۋت بۇ مىسر و سورىا لە جەنگى تۇكۇبەرى سالى ۱۹۷۲ى بىرم كاپور).

لەكاتىكدا نەۋ كارەساتانەى كە دەبنە ھۆكارى شىكىتىكى مەزىن لە جەنگدا بۋون و دىيارىن، نەۋ ئازارەى كە بەھۆى شىكىتى پىشېبىنىكرىنى بۋوۋاۋى سىياسىيى يان ئابورىسى زۆر قورسىترىن بۇ پىشېبىنىكرىن. لە بەشىكى نۇرئىدا، نەۋمە پىشت بەۋە دەبەستى كە ئايا حكومەت ئامادەكرى كىرۋوۋە بۇ نەۋەى

بهره‌رچی ئو مه‌ترسیانه بداته‌وه که لئی ئاگادارکراوه‌ته‌وه یان نا وه ئایا ستراتیژیه‌تیان هه‌بووه که هه‌وداوه‌که پێچه‌وانه بکاته‌وه یان هه‌ر هه‌ج نه‌بیت زیانی ده‌رنه‌نجامه‌کانی که‌م بکاته‌وه یان نا.

بۆ نمونه، هه‌وون نیه که ئه‌مریکا چی ده‌کرد ئه‌گه‌ر ئاگاداری به‌رزبوونه‌وه له‌ناکاوه‌که‌ی نرخی نه‌وت بوایه له‌سالی ۱۹۷۳. به‌هه‌مانشپه‌وه، کاری هه‌ملاندنی دروستی کیشه‌ سیاسییه‌کانی شای ئیتران زۆر جیاوازه له‌وه‌ی که چ به‌پاریژک ده‌درا ده‌رباره‌ی پێگرتن له‌و شکسته. سه‌رکه‌وتن له‌ به‌که‌میاندا نابێته هۆی دلنیا‌یی له‌ سه‌رکه‌وتن له‌مه‌ی دوا‌یدا.

چۆره‌کانی تری شکسته زۆربه‌ی هه‌ره‌زۆری که‌یسه به‌ناویانگه‌کانی شکستی هه‌والگری که‌م یان زۆر په‌یوه‌ندیان به‌ حاله‌تی کتوپه‌روه هه‌یه، چونکه بۆچوونیکی هه‌له‌ی جیهانی ده‌ره‌وه‌ی ده‌کریت بێته هۆی ناره‌حه‌تیکی چاوه‌پوانه‌کراو له‌ کاتیک دیاریکراو و به‌شیاوژنیک له‌ شیاوژه‌کان. (سه‌ره‌پای نه‌مه‌ش، چه‌ندین که‌یسیش هه‌یه که تیا‌یدا، له‌ پێگای هه‌والگری هه‌له‌وه، سوپایه‌ک یاخود ولاتیک، به‌بێ ئاگاداریبوون له‌ لاوازی ئورژمنیک، ده‌رفه‌تیکی زێڕینی له‌ده‌ستداوه بۆ سوود وه‌رگرتن له‌ دۆخه‌ لاوازی تیا‌یدا بووه. بێگومان له‌م جۆره که‌یسانه‌دا، شکسته بوونی هه‌یه به‌لام "حالته‌ی له‌ناکاو" نییه). له‌ هه‌ر که‌یسیکدا بێت، بیه‌رۆکه‌ی "حالته‌ی له‌ناکاو" ده‌کریت بوتریت که سوودمه‌ندترین هۆکار نییه بۆ تینگه‌یشتن له‌ هۆکاری شکستی هه‌والگری.

له‌پاستیدا، هۆکاری سه‌ره‌کی شکستی هه‌والگری بریتیه له‌ به‌هه‌له‌لیکدانه‌وه‌ی بارودۆخیک که ده‌بیتته هۆی ئه‌وه‌ی حکومه‌تیک (یان

ہیزہ سہریازیبہ کانی) لہ بہرامبہردا چند کارنگ بکات کہ گونجاو نین وہ
 دژہ بہ ہرزہ وہندیہ کانی خودی خوہتی۔ نگہر نہم ہپیارہ چ بہمزی
 بوجوونی چند کہ سینگوہ بیت بہ پشت بہستن بہوہ چی قہوماوہ نہر
 کہ متر جینگای گرنگی پیدانہ بہ بہراورد لہ گہل نہو ہاستیہ کی
 حکومہ تیک یان سوپای ولاتیک نہو کارہ بکات یان بہردہوام بیت لہ سہر
 نہجامدانی شتیکی خہراپ۔ بؤ نمونہ، شکستی سوپای نہلمان لہ بہہل
 خہملاندنی نہو ولاتوہ پرویدا لہ ہمبہر ہاتنی ہیزہ کانی دوژمن بؤ کہ نار
 دہریای ترمانندی بؤنہوی غافل بن لہ ہیزہ کی داگیرگری "ہاستہ قینہ" لہ
 ناوچی "پا دی لی"۔^۱ بہہمانشپوہ، ہوکاری سہرہ کی شکستی
 چینہ کانی ہیزہ کانی لہ کوریا لہ کانوونی یہ کہ می ۱۹۵۰ زیاتر بریتی
 بوہ لہ تینہ گشتین لہ خویندہ نہویہ کی باش بؤ پیبازی چینی و
 تاکتیکہ کانی وہک لہ وہی پہیوہست بیت بہ "حالہ تی ہیرشی لہ ناکاوا،"
 ہہروہک بہ شپوہیہ کی گشتی والیکدہ دریتہ وہ۔

سہرہ پای نہمہش، نمونہ گہلی ہیرشی لہ ناکاوا خوی دہیینیتہ وہ لہ
 شکستی پیشبینی کردنی نہوی کہ چ کردہ وہیہک لہ لایہن ہیزیکی نہیارہ وہ
 دہگیریتہ بہر یان بہ چ شیوازیٹک دہ توانیت بہ سہر ولاتیکدا سہر کہ ویت کہ
 بہرگری دہکات، لہ ہوی ستراتیژی و تہکتیکہ وہ۔ نہو ولاتہی لہ
 ہیرشیشدایہ، زورجاہر شکستی مہزنی پیدہ گات بہہوی بہہلہ خہملاندنی
 ہیزہ کانی رکابہر یان تینہ گیشتن لہ ہندہی ہوکاری پہیوہست بہم
 لایہنہ وہ۔ بؤ نمونہ، ہیرشی ہاوپہیمانان بؤسہر پردیک لہ شاری
 نارنہیم (Arnhem) کی ہولہ ندا لہ نیلولی ۱۹۴۴ سہر کہ وتوو نہ بوہ

^۱ Handel, "Technological Surprise in War," ۱۴-۱۵.

نهمش به زېدى به هوى شكستى هه والگرييه وه بوو، به هوى زيادله پښويست پروابه خړبوون وه شكيردنه وه يه كى لاوازي نو زانباريه بېرده ستانه بوو، بۇ درك كردن به وهى كه دوو به تاليونى پرچه كى نه لمانى له و شوپنه دا تاماده بوون.^۱

له كوتاييدا، نو شكسته هه والگرييانهى له سره وه گهنگه شهى له سره كرا پيكدېت له تينه گه يشتنيك كه سره ه لده دات كاتيک لاپه نيك يان لاپه نى به رامبه رده ست هه لدنييت. جورىكى ترى شكست بريتيه له خه ملاندنى هه لهى پرؤسه يه كى بېرده وام يان هه ماهه نكيك كه تيايدا، چونكه هيج شتيك ديار نابيت بۇ ناشكر اكر دنى راستى و دروستى داوخه كه، ده كريت بۇ ماوه يه كى دريژتر له هه له دا بمنيته وه. بۇ نمونه، له خه ملاندنى قه بارهى جبه خانهى ستراتيزى يه كيتى سؤفيه تى جارن، كومه لگاي هه والگري نه مريكا هم زيادله پښويست خه ملاندنى نه جامدا وه هه ميس له هه ييه تى هيزه كاني نو ولاتهى كه م كرده وه كه بووه هوى سه رلي شتروانى بۇچونى ستراتيزى نه مريكا بۇ ماوهى چهندين سالى يهك له دواى يهك.

هوكاره كاني شكست

جگه له و نمونانهى كه تيايدا تايدا به هيج شيوه يهك ناتوانريت زنايارى به يوه ست بده ست به پښريت، شكستى هه والگريي نامازه به بۇ نارپكى پرؤسهى شيكردنه وهى كه ده بيته هوى نه وهى داتاكان فراموش بكرين ياخود به هه له ليك بديرتنه وه. هه ربويه، نهمه هاوشيوه يه له گل هه له يهك له هه ر بواريكى ترى ليكولينه وه ده. بۇ نمونه، هه له يهك له لاپه ن

^۱ Lewin, *Ultra Goes to War*, ۳۴۷-۵۱.

دیرۆکخاننیکەوه لە لێکدانەوهی دەقینکی کۆن، کە بێتتە هۆی وهسپینکی نادروستی بۆ بەشینک لە میژووی ئارکیۆلۆژیا؛ یان هەڵەیهک لەلایەن کەسێکی پەسپۆر لە بۆری کە شوههوا لە خەمڵاندنی گرنگی سیستمی فشاری نزم، دەبێتە هۆی پێشبینیەکی نادروست دەربارە ی کە شوههوا ی کە شوههوا ی بۆژی داهاوو.

سەرەرای ئەمەش، هەندێ لە تاییه تەمەندییەکانی پڕۆسە ی شیکردنەوهی هەوالگری دەبێتە هۆی سەرچاوه ی هەڵە ی زیاتر. لە کاتی کدا شیکردنەوهی هەوالگری چالاکیە کە کە پە یوه سته به کەسانی پەسپۆر و لێهاتوو، کارنکە، بە پێچەوانە ی کاری ئە کادیمی کە سیکە وه، لە ناو دامەزراوه ی کدا پوو دەدات وه ئەم پوو دانە به هۆی چەند هەنگاویکی تاییه تەمەند بەو بۆله دەبێت، بەم پێیەش، ئەنجامی کۆتایی زیاتر بەر هەمی سیستمیکە نە وه کە سیک. ئەم بڕگە یە باس لە هۆکارەکانی شکستی هەوالگری دەکات، سەرەتا دەچیتە بنج و بناوانی کاری دامەزراوه ی وه دواتر لەو هۆکارانە دەکۆلێتە کە زیاتر بە شیوه یەکی راستە و خۆ پە یوه ستن بۆ ناوه بۆکی لێهاتووی کاری هەوالگری.

بە پاشکۆکرینی هەوالگری بۆ سیاسەت ئەو ئەگەرە ی کە بپارادانی هەوالگری لێی وه دروست دەکرێت بۆ بەر هە مهیتانی ئەنجامی مەزن و گەرە لە جباتی ئەوه ی کە چ بە لگە یە ک هە یە پەنگ هۆکاری سەر هەکی بێت بۆ هەلە و نادروستی شیکردنەوه ی هەوالگری. سەرە پای ئەمە، ئەمە هۆکاری دەرەکییە بۆ خودی پڕۆسە ی شیکردنەوه ی هەوالگری (بە واتایە وا دابنرێت کە شیکەر هوه کە درک بە وه دەکات پێچەوانە ی باشترین بپاری

خۆی دەووستێتەوێ. بەم پێیە، ئەمە بابەتێکە کە دەکرێت بە
بەپێوەبردنی هەوڵگری ناوی بنێین. ڕێگایەک کە تیایدا هەوڵگری
پەيوهسته بەو سیاسەتانهی کە کاریان بۆ دەکەن؛ ئەمە لە بەشی
شەشەمدا بە تێروتهسەلی باسکراوە.

نەبوونی زانیاری لە شوێن و کاتی پێویست بە پشت بەست بە و پاسێی
کە دەزگایەکی مەزن هەڵدەستێت بە کۆکردنەوێ و شیکردنەوێ زانیاری
هەوڵگری، دەکرێت سەرچاوەی زۆریی گۆرتهکانی لە نەبوونی
زانیاریگەلیک بێت کە لە ناو سیستەمێ بۆ ئەوانە پێویستیان پێی هەیە،
کاتی پێویستیان بەو زانیاریانە هەیە. ئەم نەبوونە چەندین هۆکاری
هەیە: بۆ نمونە، یاساوپرسیای ئەمەنی کە دەبێتە هۆی سنووردارکردنی
بلاوکردنەوێ زانیاری هەستیار، چۆنیسی بیروکراتی لەو زانیاریانە وە
مەلانیی دەسەلات کە تیایدا کۆنترۆڵکردنی زانیاری دەبێتە چەکیک، یان
نەبوونی ناگاداری لە نووسینگەیی داتاکانی تیا بە پێویستی ئەو
نووسینگەیی کە پێویستی بەو زانیاریانە یە.

بەهەمانشیوە، دەکرێت گۆرتهکە سەرھەڵدات ئەگەر هیچ نووسینگەیی
مەزگەزی بەرپرسیارەتی نەبێت بۆ ئەنجامدانی شیکردنەوێ کە لە شوێنیکی
دیاریکراو وە دەست گەیشتن بە هەموو ئەو زانیاریانە پەيوهستن بەو
بابەتە. لەم بارەدا، لە کاتیگدا نووسینگەیی جیا جیا کار لەسەر بەشی
جیاوازهکانی کێشه دەکەن، دەکرێت زانیاری هەرە گرنگ فرامۆش بکرێت
ئەگەر گرنگیەکی تەنیا لە چوارچێوەی داتا بەر دەستەکاندا تەسک
بکرێتەوێ.

بۆ نمونه، شکستی هه‌والگری پێیل هاریه‌ر له نه‌بوونی په‌یوه‌ندی بوو له نێوان هه‌والگری هه‌مه‌چه‌شن وه‌ ئه‌و به‌شه‌ کرداریانه‌ی که به‌ژداریبوون. ده‌کریت هه‌ندئێ کێشه‌ی په‌یوه‌ندی گه‌یاندن هه‌بێت له نێوان سوپا و فه‌رمانده‌ی هێزه‌کانی ده‌ریایی له شاری هاوای، پوون نییه که کێشه‌ی په‌یوه‌ستدار به‌م بابته‌ هه‌بووه له نێوان هه‌ردوو ده‌زگا که له واشنتون یان نا. په‌کێکی تر له کێشه‌کان له‌وه‌وه سه‌ره‌له‌دا‌بوو که نووسینگه‌یه‌کی ناوه‌ندی شیکردنه‌وه نه‌بوو له‌گه‌ڵ سه‌رچاوه و به‌رپر‌سیاریه‌تی بۆ شیکردنه‌وه‌ی هه‌موو زانیارییه هه‌والگرییه‌کانی په‌یوه‌ست به‌م بابته‌وه. له‌جیاتی ئه‌مه، واپێده‌چوو که زانیارییه هه‌والگرییه‌کان ته‌نیا له‌لایه‌ن چاند که‌ستی که‌م هه‌بوون که به‌راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندیان به‌ که‌سانی په‌له‌بالی دارنێزه‌ری سیاسیه‌وه هه‌بوو.

بۆچوونی وه‌رگیراو سه‌رکه‌وتنی هه‌ر هه‌ولێکی زرنگ (بۆ نمونه، نۆزینه‌وه‌یه‌کی زانستی وه‌ شیکردنه‌وه‌یه‌کی هه‌والگری) ده‌کریت به‌هۆی هه‌یزی بۆچوونی وه‌رگیراوه‌وه چاره‌سه‌ر بکریت، که زۆربه‌ی جار به‌ "زۆری ئاسایی" ده‌ناسریت ئه‌و بۆچوونانه ده‌رباره‌ی بابته‌تیکن که به‌شێوه‌یه‌کی گشتی، به‌بێ لێکۆلینه‌وه‌یه‌کی پتویست، به‌راست داده‌نرێن. له‌کاتی‌که‌دا به‌دنیاییه‌وه ئیتمه ناتوانین هه‌چ بکه‌ین به‌بێ ئه‌م تاییه‌تمه‌ندییه (ئیمه ناتوانین هه‌موو پۆزیک دووباره له بۆچوونیک بکۆلینه‌وه یان دووباره بیری لێبکه‌ینه‌وه)، پشت به‌ستن به‌ بۆچوونی وه‌رگیراو ده‌بێت هۆی مه‌ترسیه‌کی مه‌زن که ئیتمه یان به‌هه‌له‌ تێی ده‌گه‌ین یانیش ده‌کریت ئه‌و به‌لگه‌ به‌رامۆش بکه‌ین که پێی وایه راستیه‌که پێچه‌وانه‌که‌یه‌تی.

بۆ نمونه، ژيرى ناسايى له ناو شيكهروهكانى هه والگرى ئەمريكا و دبلوماتكارهكاندا له هاويزنى سالى ١٩٩٠ بريتيى بووه له وهى كه عيراق كوهيت داگير نهكات. ههچهنده وئنهى سه تهلايهت نيشانى دهدا كه قهبارهيهكى زۆر له بهتاليۆنه سهريازيهكانى عيراقى له سهه سنوورى كوهيت له كوتايى ته ممووزدا جيگريكارون، بۆچوونى هه ره زال له ناو كوشكى سپيدا بريتيى بوو له وهى كه سه زۆكى عيراق، سه دام حسين، ته نيا مه بهستى ئه وه بووه هه ره شه له سه ركرده كوهيتيه كان بكات بۆ ده ستگرتن به سهه به ره مهيناننى نهوت له و ولاته وه و به رزبوونه وهى نرخی نهوت له بازاره كانى جيهاندا. ئەم هه لسه نگانده له سهه نه و بۆچوونه پۆنرايوو كه عيراق به هۆى جهنگى هه شت سالي له گه ل ئيراندا زۆر شه رزه ببوو له گرته به رى تۆپه رسيۆنيكى مه زنى سه رياريزى كه شتيكى نه كرده يى بوو بۆ نه ته وه يه كى عه ره ب بۆ داگير كردنى ولاتيكي ترى عه ره يى. به لام له نووى ئابدا، عيراق كوئيتى داگير كرد.^١

وهك نمونه يه كى تر له هينى وه رگيراو و بۆته هۆى شكستى خه ملاندنى وردى نوژمن، به وردى له پيشبينيه كى به ريتانيان ده كوئينه وه له سالانى سيبه كاندا كه په رچه ككه رينه وهى ئه لمان سنووردار ده بيت له پووى قهباره وه. به گوئيه وه وتەكانى وئيسلى كه ي وارک،

^١ H. Norman Schwarzkopf, *It Doesn't Take a Hero: The Autobiography* (New York: Bantam, ١٩٩٢), ٢٩٣; Bob Woodward, *The Commanders* (New York: Simon and Schuster, ١٩٩١), ٢٠٥-٢٠٨, ٢١٥; and Bruce W. Jensen, *With Friends Like These: Reagan, Bush and Saddam*, ١٩٨٢-١٩٩٠ (New York: Norton, ١٩٩٤), ١٧٣-٧٤.

پیشبینی گشتی بهریتانیہ کان بریتنی بوو له وهی که هیزه
 چه کاره کانی نه لمان به ناستیکی باش به هوی په یمانی فیرسی
 پرچهک دهنه وه به لام به پادده یک که تنیا بیته هوی پاراستنی
 ناساییشی نیشتمانی شو ولاته. هه ریویه، هیچ نیازتکی تووند له
 هه مبه نه ولاته پیشبینی نه کرا، نه مهش به هوی شو به لگانه ی له
 بهرده ستیان بوو له په یمانی فیرسایه وه. هاوتا له گل نه و
 خه ملاندنی گشتیه ی که نامانجه کانی پرچه ککرده وه ی نه لمانیا له
 نه ساسدا سنووردلرن وه له هه مانکاتیشدا تنیا بؤ مه بهستی
 بهرگرین، وازلرا که نه م هه نگاهوی نه لمان به ته واری ده توانریت
 چاره دیری بکرنیت، وه نه گه زیاد له پتویست یاساکانی
 رنکه و تننامه کی شکاند، نه و ده توانریت بوه سستینریت. نه مه له بهر
 چاوی بهریتانیہ کان بریتنی بوو له وهی که پرچه ککرده وه ی نه لمان
 به هه نگاری مامناو هندی بهرده وام ده بیت بؤ نه وهی وهک ولاتیکي
 ستانداردی به هیز دهرکه ویت له مهیدانی نه وریادا و واینشانبدات
 سیسته میکی چاکی چه کی له بهرده سته. نه م نه م بزچونه
 پاریزکاریه له سر مه سه له ی پرچه ککرده وه، که بووه هوی
 نیشاندنی تیگه یشتنیکي که م له هیزی نازیه کان، ده کورت به په کیک
 له زه قترین هه له کان دابنریت له میژوی بهریتانیا که تاییدا هیزی
 سه ریازی نه لمانه کانی داهاتوو به که م خه ملینرا.^۱

هو کمدان له سره لږ خیکي نه ناسرلو له سره بنه مای لږ خیکي ناسرلوⁱⁱ شو
 نوو گرفتانه ی له سره وه باسکران به زوری له سره شو شیکر دهنه وهی

ⁱ Wesley K. Wark, *The Ultimate Enemy: British Intelligence and Nazi Germany*, ۱۹۳۲-۱۹۳۹ (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, ۱۹۸۵), ۲۲۸-۲۹.

ⁱⁱ *Mirror-Imaging*

ہوالگریبانہ دا جیبہ جن دہ بن کہ پھن لہ یاسا ورتسا و دستور دہ رانی کارمہ ندانی پلہ بالای ولاتیک۔ یہ کتیک تر لہ سہرچا وہ کانی ہلہ لہ شیکردنہ وہی ہوالگریبدا زیاتر پہیوہ ستہ بہ شکستیک باوی پہیوہ ستدر بہ تیکہ یشتتیک قول کہ نہ بہ ستراوہ تہ وہ بہ شویتیکہ وہ کہ تیایدا شیکردنہ وہ کہ نہ انجام دہ دریت۔ لہ کہ یسی ہوالگریبدا، نہ مہ بہ واتای خہ ملاندن یان پیشبینیکردنی ہیرش و چالاکیکہ کانی حکومہ تیکہ بیانی دیت بہ ہوی لہ یہ کچوونی چالاکیک کہ شیکرہ وہ کانی ہست دہ کن نہ و (یان حکومہ تہ کہی) دہ بیٹ ہمان ہ لویستی پشوی ہ بیٹ چونکہ نہ زمونیکہ ہاوشیوہی نہ میان لہ پیشدا بینیوہ۔

بؤ نمونہ، شکستی دہ زگای ہوالگری نیسرائیل لہ پیشبینیکردنی ہیرشی سوریا و میسر کہ لہ نوکتوبہری ۱۹۷۳ لہ جہنگی یوم کاپور دہستی پیکرد، دہ کریت بہ شیکہ ہوکارہ کہی بؤ نہم دیار دہ یہ بگہ پرتہ و؛ دہ زگا ہوالگریبہ کانی نیسرائیل وایان نہ بیانی کہ عہرہ بہ کان جہنگیک بہ ریادہ کن کہ وایزان بدوریتن۔ بؤ نمونہ، کہ متر لہ دو مانگ بہر لہ سہرہ لدانی جہنگہ کہ، موشی دایان بہ ہیزہ بہرگریبہ کانی نیسرائیلی راگہ یاند کہ "ہاوسہنگی ہیز زور لہ بہرژہ وندی نیمہ دایہ کہ دہ بیٹہ ہوی کہ مکردنہ وہی نہ گہر و وری عہرہ بؤ نوپکردنہ وہی دہ ستبہ جی نہ یاری لہ گہ ل نیسرائیل۔"

نہ گہر سہیرتیکہ نہ و کاتہ بکہینہ وہ وادہ ردہ کہ ویت کہ نہ نور ساداتی سہرؤکی میسر ویستی لہ جہنگہ کہ نہ و گیزلہ بشکبتیت کہ بڑتہ ہوی بہرہ پیشبرنی پہیوہ ندیہ کانی نیسرائیل و عہرہ وہ نہ و نہ یکرد، وہ لہ راستیدا، پتی واپو دہ بیاتہ وہ۔ سہرکہ وتی دہ ستپیکہ

عەرب (بەتایبەتی کاتێک میسرێه‌کان لە گەنالی سوئیس پەڕینه‌وه‌ وه‌ له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ هیزه‌ به‌رگه‌ڕیه‌گانی نیسرائیلیان شکست پێئینا)، هەرچه‌نده‌ له‌سه‌ر ئەزیزی واقع‌ بواتر له‌ جه‌نگه‌دا، بووه‌ هۆی وه‌یه‌کی چاک بۆ گه‌ڕانه‌وه‌ی یه‌کجاره‌کی نیچه‌ دوورگه‌ی سینا. فەرمانۆشکرینی ئەگه‌ری ئەم جوژه‌ هیزشه‌ توونده‌ پڕمه‌ترسیه‌ی میسرێه‌کان، نامۆ بز ئەزموونی نیسرائیل و سوپای ئەمریکا، ده‌کریت وه‌ک نموونه‌یه‌کی ئەم جوژه‌ شکسته‌ له‌قه‌له‌م بدریت.

یه‌کێکی تر له‌ فۆرمه‌گانی ئەم شکسته‌ بریتیه‌ له‌وه‌ی که‌ کارگه‌ری هه‌یه‌ بۆسه‌ر توانای خه‌ملاندنی زانستی دروست یان پێشکه‌وتنه‌ ته‌کنه‌لۆژیه‌کان له‌ناو دامه‌زراوه‌ی سه‌ربازیی نوژندا. ئەم نیشانه‌یه‌ به‌وه‌ ده‌ناسرێته‌وه‌ که‌ ده‌زگایه‌کی هه‌والگه‌ری نایه‌وێت هه‌یج ئەگه‌ریکی جیدی بگه‌ڕێته‌ به‌ر چاوه‌که‌ نوژمنیک هه‌لساوه‌ به‌ په‌ره‌پێدانی چه‌کێک یان ئامێرنیک که‌ دامه‌زراوه‌ی ته‌کنه‌لۆژی و سه‌ربازیی لایه‌نی به‌رامبه‌ر هه‌ر بیری شی لێنه‌کردۆته‌وه‌، وایانزانیه‌وه‌ ئەو توانایه‌ی نابیت، یان هوکمه‌دانه‌که‌ی بۆ ئەوه‌ بابه‌ته‌ له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی واقعی بنیادنه‌ناوه‌. بێگومان، ئەم جوژه‌ کاره‌ له‌ نوژمنیک ده‌وه‌شێته‌وه‌ که‌ ئێمه‌ پێمان وایه‌ له‌په‌وه‌ی ته‌کنه‌لۆژیه‌وه‌ پاشکه‌وتوو و خه‌راپه‌.

ئێرێ جۆرنز ئەم دیارده‌یه‌ له‌ گه‌ڕانه‌وه‌که‌ی ده‌رباره‌ی هه‌والگه‌ری زانستی و ته‌کنیکی له‌ماوه‌ی جه‌نگی دووه‌می جیهانیی باس ده‌کات. له‌ کۆتایی راپۆرتێکی هه‌والگه‌ری ده‌رباره‌ی پۆکیتی بالیستی فی ۲، که‌ ئەلمانه‌کان په‌ریان پێدا له‌ کۆتایی جه‌نگه‌که‌دا وه‌ یه‌که‌مجار له‌دژی له‌نده‌ن له‌ هه‌شتی ئەیلولی ۱۹۴۴ به‌کاریان هێنا، جۆرنز چوار ئەگه‌ری باسکردووه‌ که‌ ده‌کریت

بوونیان هه بیته سه بارهت به پیشکه و تنیکی ته کنیکی: له م که یسه دا، به ریتانیه کان سه رکه و توون له م بواره دا، وه ئه لمانه کانیش به هه مان شیره سه رکه و تن یاخود نا. ئه م دیارده به کاتیک ده رده که ویت که:

پسپۆرانی ئیمه شکست ده هینن یاخود هه ول نادهن، [وه] ئه لمانه کان سه رکه و تن. ئه م به کیکه له سه رنجوا کیشترین که یسه کانی هه والگری، به لام قورسه بتوانین سه رکه وین به سه ر لادانیکدا که وه ک ئه وه بیت میچمان نه کرد بیت، ئه م نه کرده یه یانیش که مرژانه یه. پسپۆرانی ئیمه له خویندنه وه ی پیشکه و تنه کانی ئه لمانیا جیتر پسپۆر نین به لکو کهسانی نه شاره زان، وه به م هویه شه وه خه ملاندنه کانیا ن که مرژانه بوو به به رارورد له گه ل هه والگری که هیچ نه بیت توانای ئه وه یان هه به زیاتر نزیک بن له نیازه کانی دوژمن.

چاره سه ره که ی (جۆرن) بو ئه م گرفته بو شیکره وه کانی هه والگری به که ده بیت وریای بوچوونی پسپۆرانی ته کنیکی بن، له و کاته ی هه ول بدهن سوود له پسپۆریه که یان وه ریگرن:

له بوچوونی هه والگری به وه، ده بیت هه رده م ئه وه له به رچاو بیت که ئامۆزگاری و پاوێژ له لایه نی به ریتانیه وه بیت نه وه ک پسپۆره ئه لمانیه کان. ئه گه ر ئه م جیاوازی به به رده وای له به ر چاو نه گریته، ئه وا خویندنه وه ی هه له ی زۆر جددی ده کرین. له بواری ته کنیکیدا، ناپلیۆن به باشی هه سته به م مه ترسی به ده کرد: ناویراو پئی دهوت، "دروست کردنی وینه ی دوژمن." له بواری ته کنیکیدا هه مان مه ترسی بوونی هه به .

چاره‌ساری کپشه‌کانی شکستی هوالگری

شکست چیه؟ شکست بریتیه له به‌هله خه‌ملاندنی بهوداویک له‌لاین ده‌زگایه‌کی هوالگری دیاریکراوه‌وه که راپورت و شیرکردنه‌وه‌کانی به ناراسته‌یه‌کی هله دۆخیک هه‌لده‌سه‌نگیتن، نه‌مه‌ش سه‌رده‌کیشیت بز شکستیک له ناستی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌بیدا. زۆریه‌ی جار له گفتوگۆکانی نه‌م جۆره واداده‌نریت که نه‌دای هوالگری ده‌بیت له‌دژی پیشبینیه‌کی داهاتوی نمونه‌یی بپورتیت. نه‌وه له‌یاد ده‌کریت که له به‌شیکی زۆریدا، هوالگری له کپشه‌کیشمیکه‌کی خوازه‌یی له‌گه‌ل سروشت پیک نایه‌ت به‌لکو کپشه‌کیشمیکه‌کی له‌گه‌ل نه‌پارزکی مرۆف.

بۆ نمونه، شکستی قوریانه‌که بۆ پیشبینیکردنی هیرشیکی له‌ناکار به‌شیه‌یه‌کی ئوتوماتیکی سه‌رکه‌وتنی هیرشبه‌ره‌که له‌م به‌اره‌دا وینا ده‌کات. له کاری هوالگرییدا، رکا به‌ریک زۆریه‌ی جار هه‌ولده‌دات هه‌وله‌کانی دوژمنه‌که‌ی تووشی بیوره‌یی بکات بۆنه‌وه‌ی به‌ وردی له دۆخه‌که بکات. بۆ نه‌نجامدانی نه‌م کاره، هه‌موو جۆره ته‌کنیه‌که‌کانی هوالگری، به هه‌له‌تاندنیشه‌وه، به‌کارده‌هینیت. نه‌م بابه‌ته به تیروته‌سه‌لی له به‌شی پتجه‌مدا باسی لیره‌ کراوه.

به‌م پتیه، ناکریت نیمه هه‌لسین به به‌راوردکردنی ته‌کنیکی هوالگری به پیشکه‌وتنه‌کانی بواری کیمیا. نه‌نجامی پیشکه‌وتن له بواری لیکۆلینه‌وه‌ی کیمیادا، وه بلۆکردنه‌وه‌ی زانست به‌م پتیه، ده‌کریت نه‌وه بیت که کیمیاگه‌ره‌کان له‌سه‌رتاسه‌ری جیهاندا نه‌نجامی باشتریان له کاره‌کانیان ده‌ست ده‌که‌ویت. ناکریت له بواری هوالگرییدا هه‌مان بۆچوون هه‌بیت؛ پیشکه‌وتن و به‌ده‌سته‌ینانی زانیاری ورد له‌لاین ده‌زگایه‌کی هوالگری

یان بہرپرسہ پلہ بلاکانی ولاتیک بہ شتیوہ یہ کی گشتی ہو واتاہ دیت کہ
 دہزگا ہوالگریہ کانی نوژمن ہرہوک رابردو بہ دروستی کاری خویان
 نہجام نہ داوہ وہ لہ کارہ کہ یاندا پاشکہ شہیان کردوہ. نہم بیگومان
 دروستہ سہبارت بہ پرسی ہترشی لہ ناکاو، بہ لام بہ شتیوہ یہ کی گشتیتر
 جیبہ جی دہ بیت.^۱

شکستی ہوالگری وک شکستی یاری شہ ترہنج وایہ. بق نہوی پورہ
 بہ توانا کانی یاری شہ ترہنجان بدہین، دہ بیت ستایی یاری کردنمان، وہ
 جوولہ تاکہ کہ سہ کان، بگورین تا راددہ یک وا کہ زور قولتر بیت لہ
 یاریگری بہ رامہر بق نہوی لہ جوولہ یاری کردنمان تینہ گات. نیمہ ش
 وک ہاولاتی، کیشہ ی نیمہ نیہ بزائین تا چ نہ اندازہ یک ہوالگری
 پیشکہ وتوہ، نہوی نیمہ دہمانہ ویت تہ نیا نہجامہ، نہجامیک کہ
 گہرنتی سہ لامہ تی نیمہ بدات لہ بہرگریکردن لہ وہ پورہ شانی نوژمان
 دہ بیتنہ سہر ولاتہ کہ مان، ہر بویہ، زور گرنکہ تہ کنیک ہوالگریہ کان
 بگورین نہوک لہ سہر یک ناراستہ جوولہ ہوالگریہ کان بہرہوامی پی
 بدہین.

چارہ سہری دامہ زراوہی لہ نیتو پریاسترین چارہ سہرہ دامہ زراوہیہ کاندہ
 چارہ سہریک کہ پیوستی بہ دوویارہ بنیادنانہوی چوارچٹیوہی
 دامہ زراوہی ہہ بیت کہ تیایدا شیکردنہوی ہوالگری نہجام دہریت

¹ John J. Dziak, *Chekisty: A History of the KGB* [Lexington, Mass.:
 Heath, Lexington, 1988], 48.)

بریتین لە شیکردنەوەی ڕۆکە بەرەیی و دامەزراندنی دامەزرێوەیەکی فێلۆوی و پەر لە تەلەکە^۱.

"شیکردنەوەی ڕۆکە بەرەیی" بریتییە لە گرتنەخۆی چەند ناوەندیکی جیای شیکردنەوە لە ناو حکومەتێکدا، هەریەکەیان مافی ئەوێ هەیە خەمڵاندن هەواڵگریەکانی لەسەر بنەمای تێگەیشتنی خۆی ئەنجام بدات. لە پەرەنسیپدا، هەر ناوەندیک بە شێوەیەکی یەکسان لە مانە توانای دەستگەیشتن بە داتایان هەیە، جا هەر دەزگایەکی هەواڵگریی ئێم داتایانە کۆکردیوتەوه. (لە پراکتیکدا، بەهۆی هەستیاریی چەند جۆریکی زانیاری هەواڵگریی- بۆ نمونە، زانیاری سەرچاوەی مۆی- ئێم دۆخە تا پاددەیهک زۆر بە دەستپێتانی قورسە).

هەندیک یان هەموو ئێم ناوەندانە کە پێکھێنەری سەرەکین، بە شە گرنەکان و دەزگاکانی حکومەت یان دەزگا سەربازیه‌کانن وە بەزۆری لە بەر ئەو بوونیان هەیە کە خزمەتی پێوستیە تایبەتیەکانی هەواڵگری خۆیان بکەن. بۆ نمونە، لە ئەمریکادا، دەزگای هەواڵگری بەرگری بە شێکە لە وەزارەتی بەرگری، وە راستەوخۆ راپۆرتەکانی بەرز دەکاتەوه بۆ سەرۆکی ئێرکان و وەزیری بەرگری؛ هەر دەزگایەکی سەربازیی خاوەنی فەرماندەیی هەواڵگری خۆیەتی؛ وە وەزارەتی دەرەوێش نووسینگەیی هەواڵگری و لیکۆلینەوێ خۆی هەیە.

^۱ devil's advocate ئێم دەرپێنە لە کاتیکی بە کاردێت کە کە سێک وانیشان بدات لە گەڵ بۆچوونی کەسی بەرامبەر دا نییە تەنیا بۆ ئەوێ درێژە بە گفتوگۆکە بدات بۆ ئەوێ زانیاری زیاتر لێوێ چنگ بکەوێت. (وەرگێڕ)

چارەسەرى ئەقلىي^۱ چارەسەرى ئەقلىيەكان ئەو سوۋدەيان ھەيە كە ھەموو كارمەندەكان بۇچوۋنى خۇيان ھەيىت بەلام دەبىت لە رېنگى بەرپۈەبەرەۋە پارفەبكرىن؛ بەلام ئەمە چارەسەرى بىنەرەنى كىشەى شكىسى ھەۋالگرىى ناكات. لەكاتىكدا پەنگە بكرىت ھەندى ياسا دابېرېژىن كە بېتتە ھۆى رېنمايىكرىدنامان بۇ شىكرىنەۋەى دروستى زانىارى ھەۋالگرىى، سوۋدېشى ھەيە ھەۋل بەدەين ھەلە ديارەكان يان كەموكورنپەكان ديارى بكەين كە دەكرىت تايىبەتمەندى پېرۇسەيەكى شىكرىنەۋەى بن، جا چ بەشپۈەيەكى كشتى ياخود ھەرەك چۆن لە كات و شوپىتىكى تايىبەتدا ھەيە. لە ئەنجامدانى ئەم كارەدا، ئىمە دەتوانىن ئاگادارى ئەو خواستە بېن ۋە لەكۆتايىدا ھەۋل بەدەين راستيان بكەينەۋە. گىفونگوى پېشۋوى ھۆكارە ئەقلىيەكانى شكىسى ھەۋالگرىى سەيركرىنى پوۋداۋى رابردو ۋە جىبەجىكرىنى لەسەر شىكرىنەۋەى ئىستا بە ھەمان پىئودانگ ۋەك ھەلەيەكى گرنگ لەقەلەمدرا كە دەبىت رېنگى لى بگىرىت. لەكاتىكدا ھەر شىكەرەۋەيەكى ھەۋالگرىى موعەپەزە بۇ ئەم ھەلەيە، ھۆكارى كولتورى دەكرىت بۇ كۆمەلگى ھەۋالگرىى ئەمريكا بېتتە كىشەيەكى تايىبەتى. ئەمريكەكان لە بېروباۋەپدا زياتر كراۋەن لە يەكسانى مرقف لە سەرتاسەرى جىھاندا، پەنگە يەكىك لە ھۆكارەكان ئەۋە بىت كە ئمارەيەكى نۆدى كۆچبەرى ۋلاتانى تىرى لەخۇ گرتىبىت لە باكگولوندى و كولتور و ئايىنى جىاجىيا. بەم شپۈەيە، شىكەرەۋە ھەۋالگرىيەكانى ئەمريكا زياتر موعەپەزەن بۇ تىگەيشتن و پىشېبىنكرىنى كردهۋەى

^۱ Intellectual Solutions

قیزهوهن له لایه ن نه وانی تره وه له سه ر بنه مای نه وه ی نه و کوچبه رانه چ
کاریک ده که ن .

مه ریډیه ، کړکړدنه وه ی زانیاری له سه ر کولتور و کړمه لگای بیانی هؤکاریکی
گرنگه بؤ راستکردنه وه ی نه م هه له یه . شاره زایانی نه م بواره ده بیت زیاتر
هه ولی فیژیونی زمان و میژووی ولاتان بده ن، وه هه ولی زیاتر بده ن بزانه
نایین و دابونه ریتی نه و ولاته له چ ناستیکدان .

به‌شی چولرم
کارکردن له پشت پوره: چالاکي پنهانی

چالاكى په‌نهانى^۱ به‌تاييه‌ت كاتيك كرده‌ى ناوازه نه‌نجام ده‌درت، وهك روخاندنى حكومه‌تېك ياخود كوشتنى سه‌ركرده‌كې له‌ناو هزرى خه‌لكېدا ده‌مېنېته‌وه كه هه‌والگريى چييه؛ بۇ كه‌سانى پرؤلېشنال و قوتايياني نه‌م بواره، مشومريكى زقد هه‌يه له‌سه‌ر نه‌وه‌ى كه هه‌ر به‌راستى چالاكى په‌نهانى وهك به‌شېك له هه‌والگريى له‌قه‌لم بدرت يان نا. هوكارى به‌رزبونه‌وه‌ى نه‌م پرسه برىتييه له‌وه‌ى كه چالاكى په‌نهانى له‌و چالاكيانه پېك ديت كه په‌يوه‌ستن به‌سياسه‌تى بياني نه‌ته‌وه‌يه‌ك، له‌كاتېنگا كوكردنه‌وه و شېكردنه‌وه سنوورداره بۇ پېداني زانبارى كه له‌سه‌ر بنچينه‌وه‌ى نه‌و زانباريه سياسه‌تى نه‌و نه‌ته‌وه‌يه داده‌پرترت.

چالاكى په‌نهانى چييه؟

چالاكى په‌نهان (شاراوه)، له وشه‌سازى هه‌والگريى نه‌مريكادا، برىتييه له‌وه‌ولې كه له‌لايه‌ن حكومه‌تېكه‌وه ده‌درت بۇ ده‌سته‌به‌ر كردنى نامانجېكى ليارىكراوى سياسه‌تى ده‌روه به نه‌نجامداني هه‌ندې چالاكى نه‌پېنى بۇ كارىگريى خسته‌سه‌ر په‌فتارى حكومه‌ت يان سياسه‌تېكى بياني، ياخود سه‌ربازى، نابورى، يان هووداويكى په‌يوه‌ستدار به‌كوملگا له ولاتىكى بيانيدا. هه‌روهك له خودى چه‌مكه‌كه‌ره دياره، تاييه‌تمه‌ندى تاييه‌تى چالاكى په‌نهانى برىتييه له‌وه‌ى كه حكومه‌تېك چالاكيه‌كاني خوى

^۱ Covert action

به‌شیوه‌ی یکی پنهان و شاروهِ نه‌نجام ده‌دات. سه‌ره‌پای نه‌مش، لیره‌دا پرسپاری نه‌وه دیتته گورپئ که مانای ته‌واوی پنهان چبیه، نه‌وه له دُخنیکی بۆ دُخنیکی تر ده‌گورپئت، واته به‌پینی نه‌و چالاکیه‌ی نه‌نجامی ده‌دهن.

له هه‌ندئ که‌یسدا، ریزه‌ی نه‌ئینی ده‌بیت کامل بیت، وه حکومه‌ته‌کان هه‌لده‌دهن چالاکیه‌ی بکه‌ن بۆ نه‌وه‌ی ناوه‌پۆک یان ته‌نانات بوونی نه‌و جوره‌ چالاکیه‌ته‌ بۆ ده‌ره‌وه به‌ نه‌زانراوی به‌مینیته‌وه، وه چه‌ند که‌سینکی که‌م و تایبته‌ ناگاداری نه‌م چالاکیه‌ته‌ بن. بۆ نمونه، ده‌کریت نه‌مه‌ دروست بیت نه‌گه‌ر نه‌و چالاکیه‌ شاروهِ په‌نک هاتبیت له یارمه‌تیدانی کومه‌لێک پیلانگێر بۆ ناماده‌سازی کوده‌تایه‌ک له ولاتیکی بیانی به‌مۆی به‌قاچاغ هێنانی چه‌ک و تفاق بۆناو ولاته‌که بۆ نه‌م مه‌به‌سته. له که‌سی تردا، خودی چالاکیه‌کان بۆ پای گشتی خه‌لک زانراوه، به‌لام حکومه‌ته‌کان ده‌ستوهردانی خویان تیا‌دا په‌تده‌که‌نه‌وه. به‌کیک له نمونه‌کانی نه‌م جوره‌ بریتیه‌ له ته‌مویلکردنی نه‌ئینی حکومه‌تیک بۆ رۆژنامه‌یه‌ک یان راسیۆیه‌ک که‌ پشتیوانی سیاسه‌ته‌کانی کردووه یان نه‌یاری دوژمنه‌کانیه‌تی. له گوتاییدا، ده‌کریت چه‌ند جوره‌ که‌یسیکیش هه‌بن که‌ تیا‌یاندانیا‌ریه‌کی به‌رچاو ده‌ریاره‌ی ئۆپه‌راسیۆنه‌کان بۆ پای گشتی خه‌لک زانراو بن، به‌لام به‌مۆی هۆکاری دبلۆماسیی و چه‌ند هۆکاریکی تایبته‌تی تر، حکومه‌ته‌کان خویان به‌سوور ده‌گرن له دداننان له بوونی په‌یوه‌ندیکی فرمی به‌م جوره‌ چالاکیه‌ته‌وه.

له نه‌مریکادا، چالاکیه‌ پنهانی به‌ یاسا کراوه وه به‌م شیوه‌یه‌ پیناسه‌ کراوه، "بریتیه‌ له چالاکیه‌ک یان چه‌ند چالاکیه‌کی حکومه‌تی ویلایه‌ته‌به‌

به‌کگرتووه‌کانی نه‌مریکا بۆ کاریگری خستنه‌سه‌ر نۆخی سیاسی، ئابوری یان سه‌ریازی له‌ ده‌روه، له‌ ولاتی به‌نام‌جگیا‌ودا نیاز وایه‌ که پۆلی [حکومه‌ت] به‌ هیچ شتیه‌یه‌ک دیار نه‌بیت یان به‌ئاشکرای ددانی پیا‌نه‌نریت، به‌لام پتک نایه‌ت له‌ چالاکی... دژه‌ هه‌والگری ته‌قلیدی... دبلۆماسی... سه‌ریازی... [یان] جیبه‌جیکردنی یاسا.^۱

به‌م پیناسه‌یه‌وه‌ بیت، چالاکی په‌نهانی جیا‌کراوه‌ته‌وه‌ له‌ کۆکردنه‌وه‌ی و نه‌جاسی زانیاری هه‌والگری، نه‌مه‌ش به‌و واته‌یه‌ دیت که، له‌ئه‌مریکا‌دا چالاکی په‌نهانی به‌ دلی کاری هه‌والگری داده‌نریت. جیا‌وازی‌یه‌که‌ بریتیه‌ له‌وه‌ی که‌ نامانجی چالاکی نه‌ینی بریتیی نییه‌ له‌ زانین به‌لکو بریتیه‌ له‌ پیشه‌بردنی راسته‌وخۆی نامانجی سیاسه‌تی ده‌روه‌ی نیشتمانی. به‌م پتیه، زیاتر ئه‌و پشت به‌ نامرزی سیاسه‌تی ده‌روه‌ی ولاتانی تر ده‌به‌ستیت، وه‌ک دبلۆماسیه‌ت یان هتزه‌ سه‌ریازی، نه‌وه‌ک چالاکی تری هه‌والگری.

له‌کاتی‌کدا ئه‌م پیناسه‌یه‌ په‌وه‌ بۆ نۆریه‌ی مه‌به‌سته‌ کرداریه‌کان، به‌لام به‌ ته‌واوی ورد نییه‌. بۆ نمونه، هه‌رچه‌نده‌ یاسا به‌ته‌واوی چالاکی ته‌قلیدی، دبلۆماسیی، سه‌ریازی، دژه‌ هه‌والگری وه‌ جیبه‌جیکردنی یاسا له‌ چالاکی نه‌ینی ده‌رده‌خات، نه‌ پیناسه‌ی ئه‌و چالاکیانه‌ ده‌کات نه‌ هیلێ لیکجیا‌کردنه‌وه‌ له‌ نێوان ئه‌م چالاکیانه‌ و چالاکی په‌نهانی دیاریده‌کات. بۆ نمونه، دبلۆماسیه‌تیش هه‌ول ده‌دات کاریگری بخاته‌ سه‌ر په‌فتاری حکومت و ده‌سه‌لاتدارانی تر، وه‌ به‌نۆری به‌شتیه‌یه‌کی نه‌ینی ئه‌م کاره‌ نه‌جام ده‌نریت؛ بۆ نمونه، نۆریه‌ی جار گرنه‌گه‌ گفتوگۆی نێوان دوو ولات

^۱ Intelligence Authorization Act, Fiscal Year ۱۹۹۱, L. ۱۰۲-۸۸, August ۱۴, ۱۹۹۱ [۵۰ USC ۴۱۳b].

بہ نہینیی دہیلریتہوہ لہ ولاتانی تر یان بۆ رای گشتیی۔ وہ نہانہت دہکریت گلتوگر لہگہل چہند بہریرسیکی ولاتیکی دیاریرکروی ہمان حکومت بہ نہینیی بمیننہوہ۔

بہہمان شیوہ، "دژہ ہوالگری تہقلیدی" پیک دیت لہ بہکارمیتانی سیخوری دوسرہ،^۱ ہروہک لہ ہشی داہاتودا باس دہکریت۔ لہکاتیکدا نم سیخورانہ تیوہگلون لہ شکستہیتان بہ ہولہکانی کۆکردنہوی زانیاری مرویی، وہ دہکریت زانیاری ساختہ بیہخشن کہ ہلیدہخہلہتینیت، وہ دورنیہہ بیٹہ ہوی گورینی پرفتارہکی۔ (لہ ہر کہیستگدا بیٹ، سیخوری دوسرہ دہبیت دوژمن ہلخہلہتینیت دہریارہی چالاکی خوی، وہ چالاکیہکانی کۆکردنہوی زانیاری ہوالگری دوژمنہکہ گرنگہ بۆ کاریگری خستنہسہر۔) لیرہدا پرسیارہکہ ٹوہیہ کہ نایا ٹو چالاکییہ "تہقلیدیہ" وہک دژہہوالگری داہنریت یان چالاکی پنهانی، وہلامہکی ناپوونہ۔

ہروہہا، دہبیت تیبینی ٹوہ بکریت کہ چہمکی "چالاکی پنهانی" لہ بنچینہدا چہمکی ٹہمریکیہ، وہ لہ چہمکسازیی دہزگا ہوالگریہکانی تردا بہکار نایہت۔^۲ بۆ نمونہ، لہ پھوسیدا چہمکی (aktivnye meropriatiia) ہہیہ کہ نزدیکترین چہمکہ لہ چالاکی پنهانی، بہلام کہمیک فراوانترہ دادہنریت، واتہ، پیک دیت لہ ہردوہ "تہکنیکی ٹاشکرا و نہینیی کاریگریخستنہ سہر پھودا و پرفتار لہ، وہ چالاکیہکانی، ولاتہ

^۱ double agent

^۲ John Bruce Lockhart, "Intelligence: A British View," in *Approaches to Intelligence*, ed. K. G. Robertson (London: Macmillan, ۱۹۸۷), ۳۷, ۴۶.

بیانیه کانددا.^۱ بهم پټیه، به تهاوی نه ده که وته ناو چوارچټوره ی هوالگریه وه. له جیاتی نه مه، له هر دوو چالاکى سیاسى بیانی نری حکومتى سؤفیه ت پټک ده مات (بؤ نمونه، دبلوماسیه ت وه به کارهیتانی میدیای فرمى، وه رادیوی مؤسکو) وه پارتى کومونىستى به کټى سؤفیه ت. نه م چه مک زیاترى بؤ نه و چالاکیان به کارده مات که سرنج ده خه نه سر نامانچک- کاریگری سیاسى- نه وه ک نه پټى یان کرانه وه ی نه و نامرزانى به کارده ماتن.

به بټ له بهر چاوگرتنى به کارهیتانى چه مکسازى له و بواره دا، گرنه نه وه مان له بهر چاو بټ که نه وه ی پټه وترت چالاکى په نهانى له نه مرکا ته نیا نامرزانكى سیاسى ده ره وه به له نټو چه ندین میتودى نری هوالگری. به هوى تایه تمه ندیه ناوازه کى و رابردوه سه رنجراکټشه که ی وه، سه رنجچکى زورى خراوته سه ر، وه به هوى نه پټیه که ی وه، چه ند کټشه به کى تایه تى هه یه بؤ حکومتى دیموکراتى. به هوى نه و سه رنجى خستویه تیه سه ر شتوازی چالاکیه که وه ک له ناوه پوکى چالاکیه که، دیبه تیه که له نه مرکا ده رباره ی چالاکى په نهانى به شتویه کى فراوان سه رنجى خستوته سه ر پرسى یاسایى بوون و کارابوون له سه ر حیسابى پرسه زیاتر گه وه ره یه کانى نامانچ و ستراتژییه تى سیاسى ده ره وه.

نه م به شه وه ک پټکه اته به کى هوالگری سه برى چالاکى په نهانى ده کات که نه ویش نامرزانكى سیاسى ده ره وه یه؛ له به شى شه شه مدا، پرسه

^۱ Richard H. Shultz and Roy Godson, *Dezinformatsia: Active Measures in Soviet Strategy* (McLean, Va.: Pergamon- Brassey's, ۱۹۸۴), ۱۹۳.

تایبہ تہیکانی پہیوہندیار به به کارهیتانی چالاکي په نهانی له لایه نه حکومت دیموکراتیبه کانه وه ده خرقته بهر باس و لیکولینه وه. به مزی ناروونی پیناسه کانی کون و نیستای نه مریکا بۆ چالاکي په نهانی، باسی داهانوی نه به شه له چالاکي زیاتر گشتگیریه کان ده کولینه وه که له جوری چالاکي په نهانی بۆ نه وهی سنوره کانی پوون بکهینه وه. به شیکي نژی نهو باسه تایبته نابیت به پیناسه دروسته کانی چالاکي په نهانی له چوارچیوهی به کارهیتان و یاسای نه مریکا.

جورد و نمونه کانی چالاکي په نهانی

به شیوهیه کی گشتی، "چالاکي په نهانی" نه نیا به و چالاکیه ناوتریت که ده به هوی گورپنی په رفتاری ولاتیکی بیانی، یاخود نرخیکی تایبته ولایتیک، به لکو نه م چه مکه فراوتره له مه وه سرده کیشته بۆ چالاکي تریش؛ پیدانی هاوکاری ته کنیکی نهینیی (وه که مشق و نامیری ناسایش و گه یاندن) به حکومتیکی بیانی دوست... ههروه ها، کووشتن و هاوکاری کردن یان خوشکردنی ناگری کوده تایه ک نمونه ی به رزی نه م جوره چالاکیه ن. هه ریویه، قورسه بتوانین لیستیکی فراوانی جوره کانی چالاکي په نهانی به دهسته وه بدهین که ده زگا هه والگریه کان نه نیامیان داوه. سره پای نه مهش، ده زگا هه والگریه کانی نه مریکا تا نیستاش هیچ جوره لیستیکی ستاناردی نه م جوره چالاکیه ی نه خستوته پلژه فی هه والگریه وه، ته نانات نه وانتهی له م بواره شدا لیکولینه وه ده کن به و ده نه نیامه نه گه یشتوون. نه م برکه یه هه ول ده دات گه شه به م جوره پلژینکردن و ده ستنیشانکردنی جوره کانی چالاکي په نهانی بدات.

مه به سستی چالاکی په نهانی بریتیه له کاریگری خستنه سره ههنگاوه کانی حکومتیکی بیانی یان پروداوه کان له ولاته بیانیه کاندان. هم هه ولدا نانه ده کریت ناراسته حکومتی ولاتیک یان به شیکي نهو حکومته بکریت. له ولاته دیموکراتیه کاندان، ده کریت نهو کاریگریه به خیرلی له سره کومه لگای نهو ولاته هه ست پښ بکریت و کاریگری جدیدی له سره دابنیت؛ هم جوره کاریگریه لهو ولاته نادیموکراتی یان دیکتاتوریه کانی شیدا ده توانیت پوئی خوی به شپوه یه کی فراوان بگریت. کاریگری خستنه سره ولاته بیانیه کان له پوی په فتاری سیاسی، دخی نهو ولاته، یان پروداوه کان کاری سره کی سیاستی دهره وه؛ دبلوماسیه ته ناراسته هم نامانجه وهک چالاکی په نهانی کاری خوی ده کات. هه روه ها، ده کریت هیزه سربازیه کان پیشبخرین یا خود بلوه میان پښ بکریت بؤ نه وهی کاریگری بخه نه سر په فتاری دهره کی؛ هم له کاتی ناشتیدا شتیکي باوه به لام ده کریت له کاتی جه نگی شیدا کاری خوی هر بکات. به شپوه یه ش، جینگای سرسوپرمان نییه که به شیکي زور له ته کنیکه کانی چالاکی په نهانی، که له خواره وه باسکراون، ده کریت به شپوه یه کی ناشکراش نه انجام بدرین. نه وهی که به چالاکی په نهانی داده نریت یان دانانریت، بؤ مه به سستی حکومتی امریکا، زوری یه جار که متر پشت ده به ستیت به سروشتی که یسه که به به راورد له گال نامویی دروستی پیناسه یاسایی و نیداریه کانی چالاکی په نهانی.

پشتیوانی شارلوی حکومتیکی دؤست

له چەندین کەیسدا، چالاکی پەنھانی لە پێگای ھاوێپەیمانیکەکی نزیک لە گەل کەس یان گروپەکاندا کە لە گەلیدا ھەنگری ھەمان نامانج و مەبەستن ئەنجام دەدریت. بێگومان، ئەم کارە ئاسانترە کاتیک ھاوێپەیمانەکی حکومەتیکی بیانیی دۆستانە بیت. لەم جۆرە نمونەیدا، دەکریت چالاکی پەنھانی سنووردار بکریت بۆ چالاکی ئاسایی وەک ھاوکاریکردنی نەتیی نەتەویەکی ھاوێپەیمان بە پێدانی ئاسایی کەسی بۆ سەرکردەکی یان چەند کەلوپەلیکی بایەخدار بۆ پەویەندیەکانی کە بە شێوەیەک بن لایەنی تر پێی نەزانیت.

ھاوکارێ نامەوانگەری بێگومان چەند ھۆکارێک ھەیە بۆیە بەم جۆرە چالاکییە دەوتریت چالاکی پەنھانی یاخود شارلوی. ئەو پشتیوانییە کە بە حکومەتیکی دۆست دەدریت یارمەتیدەریکی باشە بۆ مانەوی لە دەسەلاتدا وە بەم شێویەش ئەمە کاریگەرییەکی بەرچاوی دەبیت بۆ سەر بووداوەکانی ناو ئەو ولاتە. ھەرۆھا، ھەرۆک لە ناوھەیکە پەویە دیارە، کردارە کە بە شێوەیەکی شارلوی بوودەدات، واتە ئەو زانیارییە سەبارەت بە پشتیوانییە کە ناگات بە گوتی خەلکی ئاسایی و ئاشکرا ناکریت، وە بەھێج شێوەیەکی حکومەت بە شێوەیەکی فەرمی ددانی پێدا ناییت ئەگەر خواتە خواستە زانیارییە کە دزە کرد بۆ ناو پای گشتی خەلک. وە ئێمەش ھەروا بە ئاسانی ئەم کردەویە دەخەینە ناو پۆلێتکاری فۆرمی دبلۆماسیەتی نەتییی. لە پراستیدا، چەمکی "کردەوی پەنھان" دەکریت لە سەر ئەم جۆرە چالاکییە جێبەجێ بێت تەنیا ئەگەر بێتوو لە لایەن دەزگایەکی

ہوائی اور بحری بیوروں کے ذریعے ہوائی پھیلنے والی بیماریوں کے پھیلاؤ کو روکنا اور ان کے پھیلاؤ کو روکنا۔

نہم جوڑہ چالاکانہی بہ زوری لہ ہوی قہ بارہوہ بچوون وہ جینگی مشتمل کردن نین، وہ ہر لہ بہر نہم ہؤکارانہ شہ کہ ہروا بہ ناسانی ناکہ ونہ دست پای گشتی و پوزنامہ کانہوہ۔ نہمہ لہ ہر ہوی ہوی تہ کنیکی (بہ پیدانی تواناییہ کہ حکومتہ دؤستہ کہ خوی نہیدہ توانی دابینی بکات) وہ ہمیش لہ ہوی سایکولوجیہوہ (وہک نامازہیک بؤ نہو حکومتہی ہاوارکیہ کہ ووردہ گریٹ کہ تا چ نہاندازہیہی کاریگر و پشت پتیبہ ستروہ لہ لایہن حکومتہ یارمہ تیدہ رہ کہوہ) گرنگیہ کی زوری ہہیہ۔ سہرہ پای نہمہ، مہرچ نیبہ ہمیشہ نہوانہی باسکران حالہتی سہرہ کی بن۔ بہر لہ ہر شتینگ، ہمان گہنگہ شہ دہریارہی نہوہی چ حکومتینگ دہبیت بہ دؤست دابنریٹ وہ شایانی نہوہی پشتیوانی بگریٹ لہ کہیسی پشتیوانی بیانی ناسکرا لہ قہ لہم دہدریٹ نہوہک لہ کردہی شاروہ۔ نہو نہینیہی لہو کردہیہ دا بہ زدارہ ناتوانیت سروسشتی نہو جوڑہ ناکوکیان بگریٹ، ہرچہ نہہ نہمہ دہبیتہ ہوی نہوہی لایہنی ناحز بہرنامہیک دابنیت بؤنہوہی گومان بکات کہ نہمہ بہ شپوہیکہی سہرہ کی لہ بہر نہوہ بہ نہینی ہیلراوتہوہ نہوہک تووشی ہر جوڑہ بہرہنگاریہک بیبتہوہ۔

دوہم، ہمان ناکوکی و گہنگہ شہ لہ سروسشتی پشتیوانیہ کہ سہرہ لہ دات، بہ تاییہتی نہگہر وہرگرہ کہ سومعہیکہی باشی نہبیت۔^۱ بؤ نمونہ، لہ سالی ۱۹۷۴ کونگریسی نہمریکا بہ کارہینانی پشتیوانی دلایی

^۱ Victor Marchetti and John D. Marks, *The CIA and the Cult of Intelligence* (New York: Knopf, ۱۹۷۴), ۲۳۴.

بیانی بؤ مہشقی پؤلیس قہدہغہکردا، ئەم بریارہ بؤیہ دەرکرا چونکہ مشتمومئیکی زۆد ههبوو دهریاره‌ی تو‌ماری ما‌هه‌کانی مژمعی بژیمه‌کانی ئەمریکا لاتینی که وه‌رگری ئەم جۆره هاوکارانه بوون.

پشتیوانی هه‌والگری ئەمه یه‌کئیکی تره له جۆره‌کانی پشتیوانی بؤ حکومه‌تئیکی بیانی دؤست: واته، حکومه‌تی هاوکاریکه هه‌لده‌ستیت به پیدان یان هاوبه‌شی پئیکردنی چهند زانیاریه‌کی هه‌والگری تایبه‌ت. ئەمه‌ش له‌به‌ر ئەوه‌یه که ئەم چالاکیه شتیکی ناسایی و پۆتینییه، وه له چوارچۆیه‌ی چالاکی په‌نهان هه‌ژمار ناکریت. له‌و جۆره که‌یسانه‌ی که پتویست ده‌کات زانیاریه‌کان ئالوگۆر بکری‌ن له‌نتوان هه‌ردوو لادا، که تیایدا مه‌به‌ستی پیدانی زانیاری به حکومه‌تی تر بریتییه له وه‌رگرتنی زانیاری پتویست و به‌هادار له به‌رامبه‌ردا، بؤ ئیمه‌ی نووسه‌ر زیاترا وهرده‌که‌ویت که ئەم جۆره چالاکیه بچیتته‌خانه‌ی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری نه‌وه‌ک چالاکی په‌نهان^۱.

له‌ حاله‌تی تردا، که تیایدا ئالوگۆره‌که یه‌کلایه‌نه‌یه، هاندهری سه‌ره‌کی لایه‌نی زانیاری پئیده‌ر بریتییه له ناره‌زوی هاوکاری کردنی حکومه‌تی تر. له‌م که‌یسه‌دا، ده‌کریت ئەمه وه‌ک پشتوانی شارلوه‌ی حکومه‌تئیکی دؤستانه له‌قه‌له‌م بدریت، چونکه وا له حکومه‌تئیکی تر ده‌کات بتوانیت نامانجه‌کانی

^۱ covert action

بیپکیٔ که به‌ت‌نیا نه‌یده‌توانی پٔیان بگات، وه بیگومان نه‌مه به نهٔنی
 به‌رده‌وام ده‌بیٔ!
 له‌کاتیکدا زانیاری هه‌والگری ته‌نیا له‌گه‌ل حکومته‌ نۆستانه‌کاندا
 هاویه‌شی پٔیده‌کریٔ (به‌ واتابه‌کی تر، نه‌ و لایه‌نی که زانیاریه
 هه‌والگریه‌که ده‌به‌خشیٔ وای ده‌بینیٔ که نه‌مه له‌ به‌رژه‌وه‌ندی
 خۆشبه‌تی)، چ‌اند که‌سیکی تریش سه‌ره‌لده‌ده‌ن که تیایدا حکومتیک
 زانیاری تاییه‌ت به‌ حکومتیک تر ده‌دات که به‌ نۆستانه‌ له‌قه‌لم ناریٔ
 بۆ نه‌وه‌ی بیٔته‌ هۆی قاییل بوونی نه‌وه‌ی تریان بۆ نه‌وه‌ی هه‌نگاری
 تاییه‌ت بنیٔ له‌به‌رژه‌وه‌ندی هه‌ردوولادا.

کارتیکردنی تیگه‌به‌ه‌نی حکومتیک بیانی

به‌پٔچه‌وانه‌ی نه‌و حاله‌ته‌ی له‌ سه‌ره‌وه‌دا باسکرا، که تیایدا حکومتیک
 ده‌یه‌ویٔ پشتیوانی حکومتیک بیانی بکات که پٔی وایه له‌ به‌رژه‌وه‌ندی
 هه‌ردوولادایه، تاییه‌تمه‌ندی باوی تری چالاک‌ی په‌نه‌ان هه‌والده‌دات کاریگری
 بخاته‌ سه‌ر تیگیشته‌نی لایه‌نیکی تاییه‌ت بۆ نه‌وه‌ی بقوانیٔ نۆخ، په‌فتار و
 هووداوه‌کانی حکومتیک بیانی بگورٔ بۆ نه‌وه‌ی به‌رژه‌وه‌نده‌کانی خۆی
 به‌ره‌و پٔیشه‌وه‌ به‌ریٔ. نه‌م کاره‌ یان به‌هۆی کاریگری خسته‌سه‌ر
 کرده‌یه‌کی حکومتیک بیانی یان کاریگری دانان له‌سه‌ر کومه‌لگا،
 گروپ یان سینکته‌ره‌کانی بیانی نه‌و ولاته‌ . نامانجی سه‌ره‌کی له‌م هه‌نگاوانه

¹U.S. Senate, Select Committee on Intelligence, *Nomination of Robert Gates to Be Director of Central Intelligence: Hearings*, 107d Cong., 1st sess., 1991, S. Hrg. 102-799 I, 578-79, 945-50.

بریتیشہ لہ کاریگری دانان لہ سہر سیاسہ تی حکومہ تیک یان بؤ
دروسنگرنی زہمینہ سازی گورپنی حکومہ تیک.

ہوالڈوزی کاریگری^۱ ناسانترین و راستہ و خوترین میتودی کاریگری
خستہ سہر کردہ وہ گانی حکومہ تیکی بیانیں بریتیشہ لہ بہ کارہیتانی
ہوالڈوزی کاریگری۔ کہ سیک کہ نرکہ کی بریتیشہ لہ کاریگری
دانانی راستہ و خؤ لہ سہر سیاسہ تی حکومہ تیک نہ وہک ہلستیت بہ
کڑکردنہ وہی زانیاری۔ لہ بہر نہ وہی ہوالڈوزیک کہ بہ پرسیکی پلہ بالایہ
لہ حکومہ تیکی تردا لہ پیگہ یہ کدا بؤ نہ نجامدانی ہر دوویکیان، نہم
جیاکاریہ دہ کزیت زیاتر تیوری بیت وہک لہ وہی پراکتیکی۔ لہم جؤرہ
کہ یسانہ دا، بہ کارہیتانی ہوالڈوزیک کہ نرکی سہر کی بریتیشہ بوہ لہ
کڑکردنہ وہی زانیاری بؤ کاریگری دانان لہ سہر سیاسہ تی حکومہ تہ کی
ناکزیت وہک چالاکی شاراوہ یان پنهان لہ قہ لہم بدریت۔ سہرہ پای
نہم ش، دہزگاہ کی ہوالگری دہ کزیت ناواتہ خواز نہ بیت بہ وہی
سہر چاوہ یہ کی باش بخنہ مہ ترسیبہ وہ بہ بوونی نہ وہ کہ سہی کہ ہوال
بدات کاریگری دابنیت لہ سہر حکومہ تہ کی خؤی نہ گہر، بہ نہ نجامدانی
نہم کارہ، دہ کزیت خودی خؤی ببیتہ کہ سیک مہ ترسیدار و سہرنجی
دہزگانکی ہوالگری بؤ سہر خؤی پراکتیشیت۔

ہوالڈوزی کاریگری دہ کزیت کارہ ندیکی حکومہ تی نامانچ بیت یان
نہندامیکی دیاری داریژہری سیاسہ تی نہ و لاتہ بیت کہ دہ توانیت بہ
ناسانی دہستی بگات بہ دہ سہ لاتداران، سہر کردہ پلہ بالآ یان دہزگا

^۱ Agent of Influence

میدیا بیہ کانی نہ و ولاتہ . نہ گہر نہ و ہوالدؤزہ کارمہ ندیکی پلہ بہرز بیت
 لہ حکومتی نامانجا، رہنگہ ہہر بہخوی بتوانیت چہند ہہنگاویک بنیت
 کہ سوود بہ حکومتیکی تر بگہ بہنیت . تا حکومتی نامانج زیاتر دیکتاتور
 بیت، نہ و ہوالدؤزہ زیاتر دہتوانیت قہناعہت بہ ہاوارکارہ کانی بینیت کہ
 بہ پیرہوی جؤرہ سیاسہ تیک بکن کہ سوود بہ بہرژہ و ہندیہ کانی
 حکومتیکی تر بگہ بہنیت . ہوونہ کہ نہ و کہسہ بہ ناشکرای نانتوانیت
 کارہ کانی نہ انجام بدات، نہ گہرنا سہرئہ نجامی نہ و ہوالدؤزہ دہکہ ویتہ بہر
 دنوکی شمشیری تیزی نہ و حکومتہ وہ؛ دہ بیت نہ و کہسہ نامانجی نہرہ
 بیت کاریگری خوی بخاتہ سہر تیگہ یشتنی ہاوارکاری لہ باروئوخی
 سیاسییدا بہر پگاہک کہ بہ شتورہ یہکی سروشتی بییتہ ہوی سوود گہ یانسن
 بہ و حکومتی کہ کاری بؤ دہکات .

بؤ نمونہ، ہہ والگری سؤفیہت لہ سالانی سی و چلہکاندا ژمارہ یہک لہ
 ہہ والڈوزی بہ کارہینا کہ بؤ حکومتی نہمریکا کاریان دہکرد.^۱ لہ نتیو
 گرنکترین نہ و ہہ والڈوزانہ دا، ہاری دیکستہر وایت (Harry Dexter
 White) یہ کیک ہوو لہ وانہ کہ لہ وہزارہتی خہزینہی نہمریکادا کاری
 دہکرد . پیک لہ کانتیکی گونجاودا، ہاری ہوو بہ یاریدہ دہری جیگری
 سکرٹیری گشتی نہ و وہزارہتہ، کہ دووہم بہرترین پلہ کارگریپہ لہ و
 وہزارہتہ دا . سہرہ پای پیدانی زانیاری و نہینسی بہ ہہ والگری سؤفیہت،
 ہاری وہک ہہ والڈوزی کاریگرییش چالاکی نہنجامدہ دا . بہم شتورہ یہش،
 لہ نامادہ کاری بؤ کونفرانسی یالتا (Yalta) ی نیوان ستالین، رُورٹیلت، وہ

^۱ John Earl Haynes and Harvey Klehr, *Venona: Decoding Soviet Espionage in America* (New Haven, Conn.: Yale University Press, ۱۹۹۹), chaps. ۵-۷.

چٹبرچل لہ شویاتی ۱۹۴۵، ہاری ہلسا بہ نووسینی رہشنووسی
 پڑیوڑالی وہزارہتی خہزینہ بؤ پیدانی قہرزیکئی لریژخاہینی سی و پینج
 سالی کم سوو لہگال بیست ملیار ڈولاری قہرہبوی پٹیشینیکرلوی
 جہنگی ئەلمانہکان. لہگال ئەمہشدا، ہاری ہانی ئەویدیا کہ تولانی
 پیشہسازییہکانی کیمیایی وہ ئەلیکٹرونی ئەلمان بہ تہاوی پک بخرین.
 دواتر چہند ریکریہک بؤ ہولہکانی ہاری لہلایہن وہزارہتی دہرہوہ
 بروست کرا. لہ کڑتاییدا، ہیچ قہزیکئی مہزن بہ روسیا نہدرا، وہ
 پیشہسازییہ ئەلمانیش لہ ہردوو ہواری ئەلیکٹرونی و کیمیاییدا ہر وہک
 خوی مایہوہ. سہرہرای ہولہ بہریہستہکانیش، بہلام ریزولتیت، بہ
 پٹیشنیارہکانی ہاری قاییل بوو، وہ ڈئی ویستہکانی چٹبرچل وہستایہوہ،
 بہم پٹیش، پشکئیکی زوری بژارنہوہی جہنگی ئەلمانہکان بہر ہووسیا
 کہوت.^۱

ٹارنن تریپولت، کارمہندیکی وہزارہتی دہرہوہی نہرویجی، یہکئیکی ترہ لہ
 نمونہکانی ہوالڈوزی کاریگریہی کہ بؤ ماوہی زیاتر لہ یہک دہیہ لہ
 ماوہی جہنگی سارددا وہک سیخوریکی سؤفیہت لہو وہزارہتہ کاری
 نہکرد. بہبہکارہیتانی چہندین ٹہرکی جؤرلوجؤد لہناو وہزارہتہکہ و
 نہتوہیہکگرتوہکاندا، ناوبرلو (ہرکات دہرفہت ہہبوایہ) ہولہدات
 سیاسی ولاتہکی یان بگوریت یان ہرہیچ نہبیت کہمتر کاریگریہی
 ہہبیت بہشتیوہیہک کہ سوود بہ ہرژہوہندیہکانی بہکئیکی سؤفیہت

^۱ Christopher Andrew and Oleg Gordievsky, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (New York: HarperCollins, ۱۹۹۰; Harper- Perennial edition, ۱۹۹۱), ۲۸۰-۸۲, ۳۲۴-۳۷.

بگہ پهنیت۔ بۆ نمونه، هر له سه ره تاي پيشه كه بيدا، ناوبراو پينگه په كي نارادده يهك ديار و بهرچاوي پندرا له كوزنفرانسه كاني ده ريباي وه نه دناميك بوو له نوينه رايه تي دانوسانكاري نه رويجي له گه ل مؤسكو له مهر سنوره كان و ياسا كاني راو كړدني ماسيي له ده ريباي بارتينس. به پتي په كيك له گيزانه وه كان، "تريه ترات نهك ته نيا ده زگاي هه والگري سؤفيه تي (KGB) به ته واوي له پتيگي دانوستاني نه رويجي ناگادار كړده وه به لكو وهك هه والذوزي كاريگه ريبش له تيمي دانوسانكاري نه رويجي كاري كړد،" به يارمه تيدانيان به رنككه و تنيك كه "كه به تووندي له ناو نه رويج ره خنهي ليگرا به هزي نه وه ي نذر له به رزه وه ندي سؤفيه تدا بووه." به شيوه يه كي گشتيترا، تريه ترات پينگه جيا جيا كاني خوي به كار هينا له ناو وه زاره تدا بۆ به ره پيشبردني سياهه تگه ليك-وهك چه كي ناوه كي تور بيك-كه هاوتا بوون له گه ل هه وله كاني سؤفيه ت بۆ لاواز كړدني په يوه نديه كاني نه رويج به رنكخولوي په يمانی باكوري نه تلاتنيك (NATO). تريه ترات كاريگه ريه كي باشي هه بوو له مامه له كړدن له گه ل ميدياي نه رويجي، به به كار هيناني په يوه نديه كان له راگه ياندندا بۆ هانداني هه له بستني چيرنككه ليك كه له دزي نه مريكا و ناتودا بوون. كاتيک له سالي ۱۹۸۴ دا ده ستيگيركرا، ناوبراو به رپرسي پوزنامه گه ري وه زاره ت ده ره وه و نووسينگي زانياري بوو.^۱

په كيكی تر له نمونه دياره كاني هه والذوزي كاريگه ريبی له جهنگي ساردا كه نه دنامي حكومه ته كه نه بوو بريتيه له پيتر چارلس پاسي. ناوبراو له سالي ۱۹۷۹ به تومه تي سيخوري كړدن بۆ په كيتي سؤفيه ت تومه تباركرا وه

^۱ Andrew and Gordievsky, *KGB: The Inside Story*, ۶۸-۷۱.

بڑا ماہوی پینچ سال زیندانیی بؤ برابہ وہ . وہک کہ سینیکی سیاسی ناوہ وہ (*The insider*) ی نو حکومتہ، ناویاو زانیاریہ کی بہرچاری مہ بور دہربارہی سیاستہ بالاکان لہ پاریس و ژانی تابیہی کہ سایہ تیبہ سیاسیہ دیارہ کانی نو ولاتہ، مہرچہ ندہ دستہی بہ زانیاری نہنیتی نہدگہ پشت . سہرہ پای نہمہش، واپیدہ چیت کہ تاوانہ راستہ قینہ کی سیخوری نہ بوویت بہ لکر نہ وہ بوویت کہ وہک مہ والڈوزی کاریگری ہڈی خوی لہ سیاستہی نو ولاتہ دا گیرابیت .

سروشٹی پھیوہندیہ کہ لہ نیوان دہزگاہ کی مہ والگری وہ مہ والڈوزیک بہ گویزہی بارویوخہ کان دہ گوریت . لہ کہ پسیکی وہک پبیردا، کہ پوزنامہ نووسیکی پیشکہ وتو وہ کہ سینیکی سیاسی ناو حکومتیک بو کہ ماسوزیہ کی بؤ یہ کیتی سؤفیہت وای لیکر دیو مہ مو زانیاریہ کانی بہنیتی بؤ دہزگای مہ والگری نو ولاتہ پھوانہ بکات .

بنگومان جؤر و وہ زیفہی مہ والڈوزی کاریگری لہ دہزگاہ کہ وہ بؤ دہزگاہ کی تر دہ گوردریت . یہ کہم، "پھیوہندی متمانہ پیکرو" واتہ، کہ سیک خوی بیہویت لہ گہ ل حکومتیکی بیانیی کاریکات بہ نیازی بہرہ و پیشبردنی نامانجہ کانی نو دہزگاہی کہ نامانج و بہرژہ و ہندیہ کانیان یہ کہدہ گرنہ وہ بہ لام لہ مہ مانکاتدا پرتنامی لہو دہزگاہی و ہرناگریت وہ بہیچ شیوہ یہ کیش لہ لایہن دہزگاہ کہ وہ پارہی پتیناریت . نہمہ پیک پنچہ وانہی نو مہ والڈوزیہ کہ پتی دہ وتریت "کونترولکرو" کہ فرمانی راستہ و خؤ و ہر دہ گریت وہ پاشان جببہ جنیان دہکات، وہ بنگومان پارہشی بؤ دابین دہ کرت . جؤری سٹیہ میشیان بریتیبہ لہو کہ سہی کہ بہ کار مینراوہ بؤتہ وہی بہ شیوہ یہک کاریکات کہ سوودی بؤ

به رڙه وهنديه ڪانى حڪومه تي ڪي بياني هه بيت به لام خودى خودى له
به ڪارهيانه بيئاگايه- نه جوره به زقدي به هڙي پهيوه ندى ڪومه لايه تي و
هاوڪاره ڪان به ده ست ديٽ.

به ڪارهيانه زانياري و زانياري هه لئه له تي نه ر به ڪي ڪي تر له ميٽوره ڪانى
ڪاريگه ري خسته نه سر ڪرده وه ڪانى حڪومه تي ڪ بريٽيه پيداني
زانياري (يان زانياري هه لئه له تي نه ر) بڙ قاييل ڪرينى نه و حڪومه ته بڙ
نه وهى به شيوازي ويستروا پهفتار بڪات. به ڪي ڪ له نمونه ڪانى نه م جوره
بريٽيه له وه ڪه پسي ڪه نه مريڪا له سالي ۱۹۸۲ ادا چنه زانياريه ڪي
تايه تي بڙ خومه يني نارد ده رياره ي "سيخوپه ڪانى سوڦيه ت و
هاوڪاره ڪانيان له ناو نيران." نه مهه بووه هڙي گرتن و ڪوشتنى زياتر له
دووسه ڪه س وه داخستنى پارتي شيوعى تودهى نه و ولاته، ڪه بووه
هڙي شڪستي ڪي مهن بڙ توپه راسيونه ڪانى (KGB) و ڪاريگه ري
سوڦيه ت له نيران. به پيٽي ڀاڀورته ڪان، نه مريڪا نه و زانياريه له وڪاته دا
دهسٽه و تووه ڪه ديبلوماتڪاري ڪي سوڦيه ت له ته هران به ناوى فلايمير
ڪوزيچڪين له سالي ۱۹۸۲ به ره وهه ريتانيا هه لاتووه؛ ناوپراو نه فسه ري ڪي
دياري ده زگاي (KGB) بووه... ڪه نه رڪي سه ره ڪي بريٽيه بووه له
به رده و اميدان به پهيوه نديه ڪان له گه ل پارتي توده. ^۱

¹ Bob Woodward, "CIA Curried Favor with Khomeini, Exiles," *Washington Post*, November ۱۹, ۱۹۸۱, A1, ۲۸. The defection was reported in "Soviet Diplomat in Iran Defects and Flees to Britain," *New York Times*, October ۲۴, ۱۹۸۲, A1۴.

هەرچەندە لەم کەیسەدا وەک دیارە سس ئای ئەی لەم چالاکیەدا بەژداریبوو، هیچ پتویستی بە کەنالی هەواڵگری نەدەکرد کە بەکارهێنەت بۆ پێدانی ئەم جۆرە زانیارییە. نەبوونی هەر جۆرە دەزگایەکی هەواڵگری لێردا، ئەم جۆرە چالاکییە وەک چالاکی پەنھانی لە قەڵەم ناسرێت، هەرچەندە سروشتی ئێو چالاکییە لە گەرمەردا هەمان شتێن. یەکیەک لە نمونە مێژووییەکانی ئەم جۆرە چالاکییە، نمونە یەک کە بە هیچ شێوەیەک ناچێتە قالبی چالاکی پەنھانی، بریتییە لە هەولێ سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا ویسنتون چێرچل لە نیسانی ۱۹۴۱دا بە ئاگادارکردنەوەی یەکی سۆفیەت لە هێرشێکی چارەپوانکراو لە لایەن ئەڵمانەکانەوە.

لە ژێر باروێخی ئەوکاتدا، ئاسانە کە تێگەین بۆچی ستالین گومانی لە چێرچل هەبوو. ستالین بە هۆی سوپوویی ئینگلیزەکانەوە بەدلتیاییەوه لەو تێگەیشتبوو کە ئەمە لە بەرزەوێندی بەریتانیادا یە بۆ پەڕەندیەکانی نێوان یەکی سۆفیەت و ئەڵمانیا کە تا دێت خەراپتر بێت. دەکرێت چێرچل ویستبێتی کە رێوشوێنە بەرگرییەکانی سۆفیەت لە ئەنجامی پەیامەکە ئێووە لە لایەن ئەڵمانیاوە وە هەپەشەبەک بە هەلێک بێرێتەوه، وە بەم پێشەش زیاتر بێتە هۆی ووژاندنی رێوشوێنە سەریازییەکانی ئەڵمان بەدرێژی سەنوری سۆفیەت. لە ئەنجامدا، ستالین ئەم ئاگادارکردنەوەیە بەریتانیای وەک فیتلێکی بەرنامەبۆدارپێژدلو بینی و فرامۆشی کرد.

لەکاتیگدا ئێو سوو نمونەوێ لە سەرەویدا باسکران زانیاری سەرست بوون کە بە لایەنی بەرامبەرێران، هیچ هۆکاریک نییە بۆچی زانیاری هەلخەلتێتەر، تا ئێو راددەبەیی قاییلکەر بن، بۆ هەمان مەبەست

به کارنه مین. بؤ نمونه، له کاتی جهنگی فیئتنامدا، نه مریکا هولیدا جزره بیرکرنه وهی دروست بکات که بزوتنه وهی گه ریلایی نزه شوعیت له باکووری فیئتنام خه ریکی توپه راسیونن. مه به ست له م کاره بریتی بور له وهی وا له باکوور بکات گومانیان له چوستی و کارایی ده زگا ناوخوییه نه منبه کانی خوی مه بیت.^۱

یه کتکی تر له ته کنیکه کانی بؤ پروپاگندهی زانیاری فریودهر پنی ده وتریت "ساخته کاری بیدهنگ،"^۲ که پیک نیت ساخته کرنی به لگه نامه یک که به شپومه کی تاییه ت به حکومتیکی بیانی ده بریت به لام ده زگا راگایه ننده کانی لن ناگادار ناگرتیه وه. حکومت به نامانجگیرلوه که له باشترین حاله تدا به به لگه نامه ساخته که قایل ده بیت وه که به لگه نامه یه کی نه سلی دایده نیت وه له مه سه له که ناگرتیه وه.

یه کتک له نمونه کانی نه م ته کنیکه، نمونه یه یک که شکستی هینا چونکه حکومت به نامانجگیرلوه که له راستیدا لیکرتلینه وهی خوی نه جامدا، بریتییه له به سه رهای لاسیلاف بیتمان، سیخوری جارانی ده زگای هه والگری ولاتی چیک. نایبرو ده گرتیه وه که له سالی ۱۹۷۷دا سؤفیه تیه کانی یاداشتنامه یه کی ساخته یان ناماده کرد، له بالیورخانهی نه مریکا له تهران، وه ناماده یان کرد بؤ نه وهی بینین بؤ بالیورخانهی میسر له شاری به لگرادی پایته ختی سربیا. یاداشته که مؤریکی "زد

^۱ Richard H. Schultz Jr., *The Secret War against Hanoi: Kennedy's and Johnson's Use of Spies, Saboteurs, and Covert Warriors in North Vietnam* (New York: HarperCollins, ۱۹۹۹), ۱۳۰-۴۸, ۱۶۲-۶۳.

^۲ silent forgery

نہنجی " لیدرا، کہ له ناوہ پوکہ کیدا هاتبوو ئه مریکا، ئیران، وه سعودیہ بہتہ مان ئه نوبہر ساداتی سرۆکی میسر له سہر دہسہلات لابدہن. چالاکیبہ نہنجیبہ کہ شکستی هینا کاتیک حکومتی میسری بہ فرمی دلوی له واشنتون کرد ئه م بہ لگہ نامہ بہ پشتراست بکاتوہ وه له ئہنجامدا وه له زووترین کاتدا وه لامی درایہ وه کہ ئو یاداشتنامہ بہ ساختہ بوہ. ا پیدانی ئه م جۆرہ زانیاریہ هہ لخہ لہ تینہ رانہ دہ کریت ناراستی دہزگاہی کی هہ والگریی دیاریکراو بکریت نہ وه ک حکومتیک بہ شیبوہ بہ کی گشتی. له م کہ پسدہا، پیدانی زانیاری هہ لہ، له جیاتی ئوہی بدریت بہ حکومتی ئامانج، هہ روا بہ ئاسانی کہوتہ دہستی دہزگا هہ والگرییہ کان بۆئوہی لئی بکۆلنہ وه و راستی و دروستی بہ لگہ نامہ کہ ناشکرا بکن؛ هہر بۆ نمونہ، خۆ دہ کریت بہ یوہندیہ کی تہ لہ فۆنی بہ ئہ نقہست بۆ گفتوگۆ کردین له گەل کہ سیکي پلہ بالآ له ناو دہزگاہی کی حکومتدا پیک بہینریت نہ نیا بۆ ئوہی دہزگا هہ والگرییہ کانی بہ رامبہر گوئیستی بن. ئه م جۆرہ زانیارییہ ساختہ بہ پیتی دہ وتریت "تۆ بہ راسیۆنی له خشتہ بردن" ⁱⁱ وه زیاتر وهک بہ شیک له دژہ هہ والگریی له قہ لہ م دہ دریت نہ وهک چالاکي بہ نہانی.

کاریگہر خستنہر سہر تۆگہ پشتن له کۆمہ لگاہی کی بہانیدا

له م بہرگہ یەدا باسی دروستکردنی کاریگہری دہکەین بۆ سہر هزد و نۆپوانین له ناو کۆمہ لگاہی کدا نہ وهک خودی حکومتہ کی. ئوہک کہ زیاتر نادیارہ، وه کاریکی قورسیشہ بزانیین پتوانی کاریگہرییہ کانی ئه م تەکنیکانہ هہ روا

ⁱ Ladislav Bittman, *The KGB and Soviet Disinformation: An Insider's View* (McLean, Va.: Pergamon-Brassey's, ۱۹۸۵), ۱۱۲-۱۳.

ⁱⁱ deception operation

بە ئاسانی بکەین لە کەسیکی دیاریکراودا. لە کاتیگدا دەکرێت ئێمە ئەجەمی ئەو کاریگەرییە هەروا بە ئاسانی پەڕێنەبەین، کارکردن لەم بوارەدا بۆ ماوەیەکی درێژخایەن بەرھەمەکە ی ئۆر گرتووە و مەزن دەبێت. هەربۆیە ئێمە تەکنیکانەی خواریوە زیاتر گونجاو بۆ بەکارھێنان لە لایەن حکومەتیکەووە کە تێدەگات پشوو درێژی لە ئەرکیکی وا مەزندا چەندە پێویستە، نەوێک لە لایەن حکومەتیکەووە بەکاربێن کە چارەسەری هەر گرفت و مەسەلە یەک وەک پوو داوێکی جیاواز چارەسەر دەگات.

هەوالئەگزی کاریگەری هەرچەندە ئێمە تەکنیکە بە شێوەیەکی ئاسایی لەو سیخووانە پێکدیت کە، کەم تا زۆر، بە شێوەیەکی راستەوخۆ دەتوانن کاریگەری دابنێن لەسەر بۆچوونی حکومیی و سیاسییەکان، دەکرێت کە سێک وای دابنێت کە ئەو سیخووانە ی ئەرکی سەرەکیان بریتییە لە کاریگەری دانان لەسەر بۆچوونی گشتی و لاتێکی بیانی. بە پێی وتەکانی ئەفسەریکی پێشوو (KGB)، فەرەنسا خاکێکی بە پیت بوو بۆ ئێمە جۆرە چالاکیان: "تۆرە ی سیخووە هەرە بە ناویانگەکانی فەرەنسی لە ناو پراستەکانی سالانی حەفتاگاندا... پۆژنامە نووس بوون یان لە کاری پۆژنامە نووسیدا تێو گلابوون." بە دامەزراندنی هەوالئۆز و هاوکارەکان لە میدیای فەرەنسی، دەزگا هەوالئەگزی سۆفیەت چالاک بوو لە بەکارھێنانی شیوعیەکانی ناو بۆچوونی گشتی فەرەنسی بۆ بچووکردنەوێ پەییوەندیەکانی فەرەنسا بە ناتوووە وە زیادکردنی پشتیوانی میلی بۆ پەییوەندی دۆستانە تر لە گەڵ بە کیتی سۆفیەت.^۱

^۱ Andrew and Mitrokhin, *The Sword and the Shield*, ۷۴-۷۶.

ستانیسلاف لېڤچينكو (Stanislav Levchenko)، پلوی پلنید بوو له
 دهرگای هوالگری سؤقیهت (KGB) که له سالی ۱۹۷۹ بهرو نه امریکا
 پایگرد، چهنین نمونه ی به کارهیتانی هوالدۆزی کاریگری سؤقیهتی
 گپراوه توه بؤ کاریگری ریخستنه سهر میدیا و سیاستی یابانیه کان. ا^۱ نم
 نمونانه له مانه ی خواره پیک نین: به کارهیتانی نه نداهه دیاره کانی پارٹی
 سؤشالیستی یابانی بؤ پزگاگرتن له نه ندامیکی نری پارته که، که (KGB)
 پنی و ابوو سیخوی چین، له به ده ستهیتانی پیگی سهر کردایه تی؛
 به کارهیتانی په یامنیری پیشکه وتووی پؤژنامه ی (Yomiuri) ی توکیؤ بؤ
 هاندانی بلاوکردنه وه ی وتاریکی تاییهت بؤ به ده ستهیتانی نازادکردنی
 سیخوریکی هوالگری سهر یازی سؤقیهت (GRU) که له توپه راسیؤنیکي
 سیخوری دووسه رده ده ستهگیرکرا بوو؛ وه به کارهیتانی نوینه رزکی گهنجی
 نمریکی بؤ نازانسی نه سؤشیه تیت پزیس بؤ نه وه ی نامه یکی ساخته
 بنوسیت گوايه له لایه ن خیزانی فرۆکه وانیکي هیزه ناسمانیه کانی
 سؤقیهت توه هاتوه که له سیربیا پایکردوه بؤ یابان به فرۆکه میگ
 ۲۵ که یوه (MiG-۲۵) لینی ده پارته توه که بگه رته توه بؤ په کیتی
 سؤقیهت. ^{۱۱}

^۱ John Barron, *KGB Today: The Hidden Hand* (New York: Reader's Digest, ۱۹۸۳; New York: Berkley, ۱۹۸۵), ۲۲-۱۵۹

^{۱۱} په یکیک له گرنگترین و سهرنجراکیشترین که یسه کانی رفانسی فرۆکه ی میگ
 بیست و یک له میثوری هوالگری ئیسرائیلیدا بریتیه له نرینی نه فرۆکه په له
 عزیزاق، کورته ی هوو دلوه که به م شپوه یه ی خواره وه بوو:

له سهرتای شهسته کانی سده ی رابردو له گهره ی جهنگی ساردا، هووسای
 هاربه یمانی عزیزاق فرۆکه یه کی شه رکه ری نویی دامینا بوو که پنی ده ووترا

فرۆكەى (مىگ ۲۱)، ئو فرۆكەيه له پىنكهاهه كانيدا لايهنى ئۆد شاراووى له خز كرتبوو، ئه مريكا و رولاتانى پهيمانى ئهتلهسى له نهينبه تهكهنه لۆزه كانى ئو فرۆكەيه ناگادار نه بوون، ههروهه داھهينانى ئو فرۆكەيه بو تايهه تهنديه ناوازهيهى كه ههيهتى تا ئو كاته شخىكى تازه بوو ، ئو فرۆكەيه خاوهنى خيتراييهكى زۆره و له سهعائىكا له بازنهيهكى داخراوى به درۆزى (۵۰۰ كم) ده توانييت (۲۰۶۲ كم) بپريت، ههه ئو فرۆكەيه له بازنهيهكى كراوهى درۆزى (۱۰۰ كم) ده توانييت خيتراييهكهى بگاته (۲۳۷۵ كم) له سهعائىكا ، ئو فرۆكەيه باله كانى تهنها (۷۰۰ سم) ده بوو، درۆزه كهشى (۱۶،۷۰ م) بوو، ئو تايهه تهنديانهش له فرۆكە كانى ئه مريكا و ئيسرائيل و رولاتانى خۆرئاوا دا نه بوون ، بۆيه ئو فرۆكەيه بۆ ئو رولاتانه شخىكى تۆقينه ر بوو ، ئو رولاتانه ئۆد نامه زۆ بوون تا له نهينى و لايه نه تهكئىكه كانى ئو فرۆكەيه تىبگن له و پىناوه شدا ئاماده بوون چه نهين مليون دۆلار خه ر بگن. هه روهو ده زگاي CIA و مۆساد هه وه له كانيان ده ست پىكر تا به هه ر نرخیك بووه به كىك له و فرۆكانه يان ده ست بگه وت كه هه وسيا پىشگه شى عىراق و چه ند رولاتىكى ترى عه ره بى كر بوو ، زۆريان هه ولدا به كىك له فرۆكە وانه كانى هيزى ئاسمانى رولاته عه ره بيه كان رازى بگن تا به به كىك له و فرۆكانه وه به ره و ئيسرائيل هه لبيت به لام زۆره ي هه وه له كانيان بيته نجام بوو به هۆى دلسۆزى ئو فرۆكە وانانه بۆ رولاته كه يان، به لام له كو تاييدا به رامبه ر پىدانه يه ك مليون دۆلار توانيان فرۆكە وانىكى عىراقى كه ناوى (موني ر پۆما) بوو رازى بگن تا به به كىك له و فرۆكانه وه به ره و ئيسرائيل هه لبيت. (موني ر پۆما) كۆره گه وده ي مالىكى مه سىمى مارۆنى بوو، له قوتابخانه كانى به غداد خو يندنى ته ولو كر بوو، توانى پله ي ئه فسه رى فرۆكە وانىش وه رىگرت تا كرا به فرۆكە وانى فرۆكە يه كى (مىگ ۲۱) ، ئو كه له خيترانىكى هه ژار بوو هه ندىك له ئه ندامانى خيترانه كى ناچار بوون بۆ دابين كرڻى بۆزى ژيانيان وه ك خزه تكار كار بگن، ئو زۆر باش ده ميزانى كه نه گه ر كارىكى له و جۆره نه نجام بدات ئه وا پاره يه كى باشى ده ست ده كه وىت و

دەتوانیت ژوانیکى شایسته بۆ ئەندامانى خیزانه‌کەى دابین بکات، بەم هۆکاره CIA به‌هاوکارى مۆساد توانیان راژى بگەن که به‌هۆکاره‌کەى (مىگ ۲۱) بەرەم نىسرائیل هەلبەت بىگومان نەوى دۇنيا بوون که بارى بۆتۆى خیزانه‌کەيان باش نىبه و هەر بەم هۆکاره‌ش هىچ ئىنتىمايه‌کيان بۆ وولاته‌کەيان نىبه. له‌هۆکاره‌ى ۱۶ تابه‌ى ۱۹۶۶ پۆلىک هۆکاره‌ى هیزى ناسمانى عىراقى له‌جۆرى (مىگ ۲۱) به‌مەبەستى رامىتان له‌یه‌کىک له‌هۆکاره‌خانه‌ سه‌ریازیه‌کانى دەورووه‌رى شارى (موسل) دەستیان کرد به‌فرین، ئەندامىکى ئەو پۆله‌ هۆکاره‌یه‌ نه‌قىبى هۆکاره‌وان (مونیر پۆله‌) بوو، پاش ئەوه‌ى کاتى نىشتنه‌وه‌ى هۆکاره‌کان هات دەرکوت که هۆکاره‌یه‌ک دیار نىبه، ئەو هۆکاره‌یه‌ش هۆکاره‌کەى (مونیر پۆله‌) بوو، که به‌ئاراسته‌ى نىسرائیل و ئەردەن بۆى دەرچوو، که گەيشته‌ ئەردەن دوو هۆکاره‌ى هیزى ناسمانى ئەردەنى هەولیان دا پێگەى لىبگرن به‌لام له‌بەرئەوه‌ى خىراپیه‌کەى نۆد بوو نه‌یانتوانى. که گەيشتیه‌ خاکى نىسرائیل له‌لایەن سه‌رکردایه‌تى هیزى ناسمانى نىسرائیله‌وه‌ له‌رمان دەرچوو که هىچ هۆکاره‌یه‌ک به‌ره‌نگارى نه‌بیته‌وه‌ تا ئەو کاته‌ى به‌سه‌لامه‌تى نىشتنه‌وه‌ . دواتر (مونیر پۆله‌) له‌ کۆنگره‌یه‌کى پۆژنامه‌وانیدا رایگە‌ياند که وولاته‌کەى خۆى (عىراق) ى به‌جیه‌تشتوه‌ به‌هۆى ئەو جیاوازیه‌ ره‌گ‌زیه‌رستىبه‌ى که هەستى پنده‌کات هەروها له‌بەر ئەو سه‌رکوتکردن و دابلۆسینه‌ دێندانه‌یه‌ى که حکومه‌تى عىراق په‌په‌وه‌ى ده‌کات دژى کورده‌کان له‌باکو، پېشتريش مۆساد به‌ نه‌ینى و له‌ پێگەى کورده‌ستانه‌وه‌ سه‌رجه‌م ئەندامانى بنه‌ماله‌ى (مونیر پۆله‌) ى له‌ خاکى عىراق گواستبووه‌وه‌ که تائىتشتاش له‌ نىسرائیل ده‌ژین، هۆکاره‌کە‌ش له‌ پێشانگا‌یه‌کدا نمایش کرلو، پسپۆرانی سه‌ریازى ئەمریکى و نىسرائیلى توانیان چه‌ندین نمونه‌ى لێ به‌ره‌م به‌ینن و سوودىکى زۆرى لێوه‌ریگرن به‌تایبه‌تى نىسرائیل که توانى به‌م هۆکاره‌ به‌رگه‌یه‌کى باش له‌ خاکه‌کەى بکات دژى هیزى ناسمانى مېسرى و سوودى به‌سزۆیه‌ى جهنگى حوزه‌یرانى سالى ۱۹۶۷ که به‌جهنگى شه‌ش پۆژه‌ نامرا.

پروپاگەندەى وابەستەى کراوى یەکنێک لە ڕێگا راستەوخۆکانى هەولێدان بۆ کاریگەرى دانان لەسەر کۆمەڵگایەک بریتیبە لە بلۆککردنەوى بۆچوون، زانیارى، یان زانیارى هەلخەلەتتێنەر و ساخته لە ڕێگای میدیای بەرەستەو- واتە، بەهۆى پروپاگەندەوه. بۆ نموونە، ئەو نەتەوانەى لە سیاسەتى دەرەودا چالاکن بەزۆرى خاوەنى ویستگەى ڕاڤیۆن (وەک دەنگى ئەمریک، ڕادیۆى مۆسکۆ) کە بەناشکرایى بۆچوونى خۆیان لەهەمبەر پرسە نۆیەدەوڵەتیهکاندا دەرەدبەن.

سەرەرای ئەمەش، زۆر جارێش هەیه کە حکومەتێک ناخواریت بەشێوهیەکی ناشکرا لەو پروپاگەندە تێوه بگلێت. لەم جۆرە کەیسەکاندا، دەکرێت چەند بۆچوونێکی تاییەت یان حەقیقەتێک بەشێوهیەک بلۆککاتەوه کە نەبێتە هۆى ناشکراکردنى مەبەستى سەرەکی پەیامەکە؛ واتە، بەشێوهیەک کە کاریگەرییەکی دوورمەودا و پلەپلە بێت. ئەم نامانجە نامرازیک دەستبەر دەبێت کە یا ئەم بۆچوونانە بخرێنە ناو میدیای هەوالبی کە خۆى خاوەنیا نینە یان کۆنترۆلیان ناکات، یاخود بە نامرازی جۆرە میدیایەکی کە بۆپای گشتى وەک سەرپهخۆ دەرکەوێت بەلام لەراستیدا لەلایەن حکومەتەکەوه کۆنترۆلکراوه.

ئەو هۆکاری سەرەکی هەن حکومەتێک هەولێ ئەم جۆرە پروپاگەندە نەدات. یەكەم، بیسەر و بینەری بەنامانج گیراو زیاتر کراوه بێ بۆ بپواکردن بە پروپاگەندەکە ئەگەر بنەرەتەکی دیار نەبێت وە هاندەری نووری ئەو لایەنەى هەلەدەستێت بە پروپاگەندەکە دیار نەبێت (پروپاگەندەى پەش). بۆ نموونە، پروپاگەندەى بەریتانیی لە ئەمریکا بەر لە چوونى ئەمریکا بۆناو جەنگى جیھانیی یەكەم و دووهم لە ڕێگای میکانیزمی نەپتییى.

بلاوکراونہ بڑی ٹوہی وانیشان بدرین کہ پروپاگاندہ کان بابہ تین وہ پاپورٹی ہوائی سہریہ خون. بڑی نمونہ، بہ بہ کارہیتانی کوجہری خہلکی نہروپای ناوہ پاست، ہہ والگری بہ ریتانی توانی ہی بہ ژمارہ یک لہ توہ راسیونی نہینسی نہ آمانیا بیات کہ لہ ناو ٹمریکا نہ انجام دہ دران. بڑی ٹوہی بقی و کینہ لہ ہہ مہر نہ آمانہ کان کہ مہ کرتہ وہ لہ ہند و بیری پای گشتی ٹمریکا، زانیاریہ کان دہ ربارہی نہ و توہ راسیونانہ لہ رنگی بہ ریتانیہ کانہ وہ بلاوکرایہ وہ بڑی سہر نووسری ہاوسوزی گوفاری پروفیسنس. بہ پشت بہستن بہ و زانیاریانہ، گوفارہ کہ دواتر چیرو کگی لیکسی بلاوکراونہ کہ دواتر لہ لایہن پوزنامہ کان تری سہرتاسری ٹمریکاوہ بوو بہ بابہ تی پوزہف؛ وا پیدہ جوو، بیگومان، ٹم پوزنامانہ بہوایان واپیت کہ نہ و چیروکانہ بہ پشت بہستن بہ لیکولینہ وہ پوزنامہ نووسیہ کان ٹمریکی بلاوکراونہ تہ وہ.

ہوکاری نووہ می بہ کارہیتانی میکانیزمہ کان پروپاگاندہی "رہش" بریتیبہ لہ ہوکاری دبلوماسی، دہ کرتت حکومہ تیک نہ یہ ویت بہ چہند بوجوونیکسی لیا ریکراوہ وہ واپہستہ بکرتت. بڑی نمونہ، لہ ماوہی مہ سہ لہی بارمتہ نیرانیہ کاندا لہ سالی ۱۹۷۹-۸۱، حکومہ تی سؤفیہات پینگہ یکسی دوسنی بلوماسی گرتہ بہر بہ مہ حکوم کردنی گرتنی بارمتہ لہ ناو بارہ گای نہ تہ وہ بہ کگرتوہ کاندا، لہ کاتیکدا ویتسگہ رادیویہ "رہشہ کای"، دہنگی نیشیمانی نیران، بہ شتیوہ یہ کی ٹاشکرا کارہ کای پین پہ سہند بوو وہ

كاريسى ده كرد بۆ خۆشكرىنى ئاگرىي رهنسى بۆچوونى نۆه نه مريكى له ئيران!^۱

سه ره پاي پروپاگهندهى ميديايى "رهش" كه سه رچاوه كى شارلوه به، پروپاگهندهى "خۆله ميش" يش بوونى ههيه، كه سه رچاوه كى، له كانتيكرا به شيوه يه كى ته ولو يان كارىگر نه شاردرلوه ته وه، به شيوه يه كى ئاشكرا دانى پيئانرۆيت. بۆ نمونه، حكومه تى نه مريكى رادىۆى نه وروپاي ئازاد و رادىۆى ئازاسى له سالى ۱۹۴۹ وه ۱۹۵۱ دامه زانده بۆ په خشكرى هه واله كان بۆ خه لكى خۆره لاتى نه وروپا و به كيتى سۆفیه ت. به پيچه وانى رادىۆى نه مريكا، نه م ويستگانه ئامانجيان نه وه نه بوو بۆچوونى فه رمى نه مريكا بلۆيكانه وه به لكو نه ركى سه ره كييان برىتى بوو له پيدانى زانبارى به دانىشتوانى به ئامنجگيرلو ده ربارى خودى ولاته كانيان كه ئاماده گييان نه بوو له ميديا حكومى ولاته كانيان، وه پيدانى زانبارىگه ليك ده ربارى ته ولوى نه وروپاي غه رى. نه وه ده زگانانه وهك ده زگاي تايبه تى نه مريكا دامه زرينران؛ بۆ پشتيوان بكرى نه م كاره شارلوه يان، نه وان ته نانه ت به ئاشكرايى داواى يارمه تيان ده كرد. له راس تيدا، ويستگه كان له لايه ن سى ئاى نه يه وه به پۆه ده بران. به گويزه ي وته كانى ربه ي كلين، "سى ئاى نه ي نه م هه وله ي ريكخست... چونكه وا به باش زانرا نه وه ويستگانه زياتر كارىگر ريبان ده بيت نه گه ر په يوه نديان له گه ل

^۱ به وان:

Bowden, M. (۲۰۰۷). *Guests of the Ayatollah: The Iran Hostage Crisis: The First Battle in America's War with Militant Islam*. Grove/Atlantic, Inc..

حکومتی نماریکیدا به شارلوهی بهیلرقتہ وه^۱ به لام له کاتیکدا په یوه ندی حکومتی نماریکی دانپیانہ نراو بوو، نه وه پوون بوو که راسیوکان توپه راسیونی نماریکی بوون^۲۔

په کیکی تر له میتوده کانی نه جامدانی پهروپاگنده به شیوانی وابسته نه کراو پیک نیت له بلاوکرنه وهی هوال و وتاری تاییه تی دهزگایهک یان حکومتیک له میدیای ساریه خؤدا یان پنکخستیان بو نه وهی وهک په رتووک بنووسرتنه وه وه له لایه ن نووسر و دهزگاکانی چاپوه بلاویکرنه وه که هیچ په یوه ندییه کی نیاریان نییه له گل حکومت که یان دهزگا هوالگریبه کانی۔ بو نمونه، له که سپینکی چالاک نیینیدا که له ماوهی جهنگی ساردا له دژی کاریگری شوعیت له نهروپای پؤژه لات ناراسته کرابوو، سی ئای نهی پهروپاگندهی وابسته نکه راوی به کارهیتا، نه نانت به نهیتی پاره شی ددا بو بلاوکرنه وهی په رتووک و وتاری پؤژنامه کان که به هزی هوالدونی کاریگریبه وه پلانی بو داده نرا۔

به کیک له به ناویانگترین چالاکیه کانی سی ئای نهی له به کارهیتانی نم جزه بریتی بووه له بلاوکرنه وهی بابت له چه ندین پؤژنامه ی جیاجیای نانه امریکیدا، که له نه ساسدا له لایه ن سی ئای نهی وه پاره دار ده کران وهک په رتوکی به ناویانگی خرؤشرف له سالی ۱۹۵۶ له ژور ناوی "وتاری نهیتی"

^۱ Ray S. Cline, *The CIA: Reality vs. Myth*, rev. ed. (Washington, D.C.: Acropolis, ۱۹۸۲), ۱۵۱.

^۲ Cord Meyer, *Facing Reality: From World Federalism to the CIA* (New York: Harper and Row, ۱۹۸۰), ۱۱۰-۱۲.

که تيايدا هيزش دهکاته سر که ساپه تي ستالين.ⁱ نمونونه يکى تر بریتيه له پشتيوانى سى نای نای بؤ نو سين بلاوکرډنه وهى توژينه وهکاني پيتوکرډسکى (*The Penkovsky Papers*)، که نرکى سره رکی بریتيه بوو له بلاوکرډنه وهى چيرېزکى راسته قينهى سيخوره به ناوبانگه کاني سى نای نای له يه کيتى سؤفيه ت له کوتاييه کاني سالانى په نجاکاني وه سره تاي سالانى شه سته کان.ⁱⁱ

يه کيکى تر له تهکنيکه هاوشيوه کاني بریتيه له به کارهيتناني گروپيکى به رهي پيشه وه وهک پرپواگه نده کار. هم جوړه گروپانه له راستيدا له ژير کوټروژلى حکومتیکدان وه ده توانريت پشتيوان پښ بيه ستریت بؤ نه وهى هه مان نامانجى حکومتیک په پيره و بکن. هه ريويه نه وان وهک پرپواگه ندهى وابه سته نکراو کارده که نه نه وان بؤ چوونگه ليک درده بښ که خزمه ت به به رژه وه نديه کاني حکومتیک بکات به شيوه يهک که زياتر نه وا په سته نکراو بکات بؤ بيسه ر و بينه رى نامانج. بؤ نمونونه، به ر له جهنگى جيهانيى دووم، به ريتانيه کان هه لسان به دامه زراندى چهندين گروپى به ر؛ نامانجيان هه رسانکردن و به رهنکار بوونه وهى "سهره تا نه مريکا،" بښه وه که مه زنترين و گرننگرين پښخراوى جيا بووه بوو له ناو نه مريکا دا.

ⁱ وتاره که له پوژنامهى نيويورک تايمز ش دابه زى، که له وهزاره تى دهره وه وهى گرنېدو. به لام نه و نوسخه يهى به ميدياي بياني درابوو له سى و چوار په ره گراف پينکاتېدو له مېر سياسته تى دهره وهى سؤفيه ت که له نوسخه ي نيويورک تايمز دا نه بوو.

ⁱⁱ Jerrold L. Schecter and Peter S. Deriabin, *The Spy Who Saved the World* (New York: Scribner, 1992), ۳۸۰-۸۸.

ساخته کاری به کان^۱ یه کیکی تر له ته کنیکه کان دانانی بابتهی کاریگه رییدار بژانو کرمه لگایهک به بن نه وهی هیج به رپر سیاریه تیهک بگرتنه نستو له هه مبهری بریتییه له ناماده کردن و بلو کردن وهی به لگه نامه ی ساخته کراو. له گه ل نه وانای که له سه ره وهدا باسکران، نه م ته کنیکه ش خزمهت به هه مان مه به سنی گشتی ده کات: بۆ کاریگه رییدانان له سه ره بۆ چوونی بیسه ر و بینه ریکی به نامانجگراو بۆ نه وهی کرده ی ویستراو و به نه مانجگیراو نه نجام بدهن. نه و به لگه نامه یی به کار دیت بۆ نه نجامدای نه م نه رکه به ره و پیتشبردنی گرفتاری تیگه یشتن له لایه ن هه والئوژی کاریگری: ناوه پژیکی پهبویاگهنده، به په یوه سترکراو و ناپیوه سترکراو: یاخود ده قتیکی ساخته کراو ده بیته قایلکهر بن بۆ نه وانای که که سینک هه ول ده دات کاریگری دابنیت. هه ریویه، به شینویه کی گشتی، ده کرت که سینک پیتشینن به لگه نامه یی هه له بکات که له گه ل چه ند راستیهک تیکه ل بکرت بۆ نه وهی په ره به قابیلیهتی متمانه پیکردنی بدات. نه م تیکه له یه له به لگه نامه یی راست و ساخته، که کاریگری هه یه له سه ره به لاپژدابرندی بیسه ر و بینه ری نامانجا له هه ندی بواری گرنجا، به زوری له چه مکه رای هه والگریدا به "زانباری هه له"^۲ ده ناسریت.

بئیرمان، ده کرت که په یامیکی ته او دروست (یاخود په یامیک که بهوا وایه دروست بیت له لایه ن نه وانای پهبویاگهنده ی بۆ ده کن) ده کرت کاریگری ویستراوی هه بیت له سه ره بیسه ر و بینه ری نامانجا. کاریگرترین به شی په رتووک وتاری نهینیی خروشتوف (له پوهی که مکرده وهی شکوی

^۱ Forgeries

^۲ disinformation

شوعیهت له ئه‌وردو پای پۆژمه‌لات و پۆژئاوا) پێک دیت له‌و تاوانانه‌ی ده‌ره‌ه‌قن به‌ستالین وه‌ له‌که‌دارکردنی که‌سایه‌تی ناویراو. بلۆک‌کردنه‌وه‌ی بۆ پای گشتی خه‌لک چالاکیه‌کی نه‌پینی کاریگه‌ری سی ئای ئه‌ی بوو، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌م به‌ش‌ه‌ی ده‌قه‌که‌ به‌بێگومان دروست بوو. به‌هه‌مانشپوه، بلۆک‌کردنه‌وه‌ی ته‌له‌گرامه‌کانی زیمه‌رمان له‌لایه‌ن به‌ریتانیه‌که‌نه‌وه، ئه‌نجامیکی سه‌رنج‌پراکیشی پروپاگه‌نده‌ی وابه‌سته‌نه‌کراو بوو.

په‌شتیوانیکردن له‌ هێزه‌ سیاسیه‌ نۆستانه‌کان

رێگایه‌کی تری کاریگه‌رییدانان له‌سه‌ر په‌وداوه‌کان له‌ ولاتانی بیانیدا بریتیه‌ له‌ پێدانی په‌شتوانی ماددی بۆ هێزه‌ سیاسیه‌ نۆستانه‌کان، وه‌ک پارته‌ سیاسیه‌کان، کۆمه‌له‌ی مه‌ده‌نی، یه‌کێتی کرێکاران، وه‌ پراگه‌یاندن. له‌کاتێکه‌ ده‌کرێت ئه‌مه‌ به‌شپوه‌یه‌کی ئاشکرا ئه‌نجام بدرێت، ده‌شێت هاوکاری شاروه‌ باشت‌ر بێت بۆ ئه‌و گروپانه‌ی ئه‌و هاوکاریه‌ وه‌رده‌گرن، چونکه‌ له‌پاستیدا ئه‌مه‌ له‌په‌وه‌ی سیاسیه‌وه‌ که‌تر زیانی هه‌یه‌ له‌ په‌وه‌ی ده‌ستوه‌ردانی ولاتیکی بیانی له‌ کاروباری ناوخۆی ولاتیکی تردا.

نمونه‌ی دیاری ئه‌م جو‌ره‌ هاوکارییه‌ خۆی له‌هاوکاری شاراوه‌ی ئه‌مریکا بۆ پارتی یه‌کێتی کرێکارانی پۆله‌ندای سه‌ریه‌خۆ له‌ سالانی هه‌شتاکان ده‌بینێته‌وه‌. ئه‌مریکا هه‌لسا به‌هاوکاریکردن له‌ رێگای کلیسای کاتۆلیکی و کرێکاری ئه‌مریکی که‌ حکومه‌ت به‌ ئه‌نقسه‌ست په‌ره‌ی به‌م به‌رنامه‌یه‌دا بوو به‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه‌ی په‌شتیوانی رێخه‌راوی کرێکاران و بزوتنه‌وه‌ی دیموکراتی پۆله‌ندی بکات که‌ له‌ پوختان بیان پارێزێت نوای ئه‌وه‌ی حکومه‌تی شیوعی پۆله‌ندا یاسای سه‌ربازیه‌ی به‌زۆری له‌ کانونی یه‌که‌می

۱۹۸۱دا پاڼه ياند. له نيو جوړه كاني نهو پشتيوانيه نهښتېدا كه بهو پارته دران، پاره، ناميرى چاپ، ناميرى په يوه نديكردنى نهښتې له گرنكترين نهو پشتوانيانه بوون.^۱

په كيتى سؤفيه تى جارانش له كاني خويدا بهم جوړه چالاكيه ه لده سنا، هاوكارى ماددى و معنه وهى ته واوى پارتى شيوعى ولاتكه دى ده كود بؤ شكاندى شكور و لاواز كودنيان پارته كاني تر له هممبوريدا. له وه لامي چالاكيه كاني سؤفيه تدا له نهو روپاي پؤژناوا دواى جهنگى جيهانى دووم، نهامريكا هلسا به نه نجامدانى بهرنامه دى چالاكى نهښتې هاوكارى بؤ كومه نه دى په كيتى بازرگانى و كومه نه دى كولتورى و سياسى ديموكراتى. په كه م كاردانه وهى ده سته جتې برىتى بوو له "ترس" له ناو نيداره دى هارى ترومان (له كوتاي سالى ۱۹۴۷)، ترسيك كه شوعيه كان ه لېژاردينه كاني به هارى داهاتوو له ئيتاليا ده به نه وه. بؤ پشتيوانى هه وله ئاشكراكاني پروپاگنده دى نهامريكا، سى ئاى نهى نهو چالاكيانه دى نه نجامدا، وه له پرووى دارايى و لايه نى تره وه هاوكارى چاكي پارته ناشوعيه كاني كرد. ههروه ها هه وليدا كاريگري بخته سه ر پارتى سؤشاليست له دڙى شوعيه كان. ههروهك ره دى كلين، جينگرى پېشورى بهرپوه بهرى سى ئاى نهى، نووسيوپه تى،

نهام جوړه هاوكاريه دارايى و تهكنيكيانه بؤ مهسيحيه ديموكراته كان وه پارته كاني ترى ناشوعى، سه ره پاى هه وله كاني له په كد لېراندنى سؤشاليسته كان له گروهى بهره دى به گگرنووى ندرينه دى شيوعى،

¹ Edwin Meese III, *With Reagan: The Inside Story* (Washington, D.C.: Regnery Gateway, ۱۹۹۲), ۱۷۰-۷۱.

ده‌بوايه به نه‌ئینی و شارلوه بن. سه‌رگرده‌کانی هیزی نی‌تالی
 نه‌ده‌بوايه ریگا به شوعیه‌کان بدات به‌لگه‌گه‌لیک به‌ده‌ست به‌ئین که
 نه‌وان له‌لایه‌ن لایه‌نی ده‌ره‌کیه‌وه پش‌تیوانی ده‌کرین چونکه ده‌بووه
 هزی توو‌پیی خه‌لک له پارتی شیوعی بۆ خودی دارایی خۆی و
 وابسته‌یی سیاسی به یه‌کیتی سو‌فیه‌ته‌وه. به‌م شیوه‌یه سی‌ئی
 نه‌ی توانی ده‌رچه‌یه‌ک بی‌وژن‌ته‌وه بۆ نارنی پاره و پیدانی هاوکاری
 ته‌کنیکی پتویست بۆ نه‌وه‌ی ده‌نگه‌کان به‌ده‌ست به‌ئینت وه
 هه‌ل‌بژاردنه‌که بیات‌وه.

دوبه‌دوای سه‌رکه‌وتنی پارتی ناشیوعیه‌کان له هه‌ل‌بژاردندا، سی‌ئی نه‌ی
 "پتعمایی کرا بۆ نه‌وه‌ی پتشمیاری به‌رنامه‌کانی زانیاری وه چالاک‌تری
 سیاسی بکات که بی‌ئته هزی نه‌فیکردنی هه‌وله‌کانی شیوعی بۆ په‌رده‌دان
 به کاریگه‌رییه سیاسی‌ه‌کانی سو‌فیه‌ت له نه‌و‌روپای پوژن‌ئاوا." هه‌روه‌ک ره‌ی
 کلاین دووپاتی‌کردو‌ته‌وه، به‌شیک‌ی زوری نه‌و ته‌مویل‌کردنه بۆ نه‌و پزیک‌خواه
 چه‌په ناشوعیانه چو که هاوسۆز نه‌بوون بۆ پیگه‌کانی تاییه‌تی سیاسه‌تی
 ده‌ره‌وه‌ی نه‌مریکا.

یه‌ک‌ئیک‌تری له به‌رنامه په‌رله‌گه‌نگه‌شه‌کانی تری نه‌م جۆره له ولاتی چیلیدا
 نه‌جام‌درا نوای ده‌سته‌به‌کاری‌بوونی *سال‌فادور ئالیندی* (Salvador
 allende)ی مارکسی‌یه‌وه‌ک سه‌رۆکی نه‌و ولاته له‌سالی ۱۹۷۰دا. نامانج
 له‌م به‌رنامه‌یه بریتی بوو پیدانی سه‌رچاوه‌ی دارایی به پارتی سیاسیه
 تو‌پوژسیۆنه‌کان و میدیا‌کانیان بۆ نه‌وه‌ی پزگارین له‌و ته‌نگ‌وچه‌له‌مه
 ئابوورییه ولاته‌که تیی که‌وتبوو وه، به‌م پییه‌ش، بتوانن دزی حکومت
 مه‌کینه‌ی ئابووری پینجه‌م به‌گه‌په‌خن. سه‌رنجی سه‌ره‌کی نه‌و گه‌نگه‌شه‌یه

بقیہ دستکردنی پروگرامہ کہ بہ دو ہونکار خرابہ بردہم نووکی قہلم و پرخنہی ژیری ئمیریکیہ کانہ وہ (ئمہ سہرہ پای پرسہ گہ و رہ کہی ئوہی کہ دہبویہ چ پنگاہک بگیریاہ تہ ہر لہ ہمبہر خودی پڑیمہ کہی سالفانور)۔

بہ کہم، بہرنامہ کہ وہک شنتیکی ناپتیویست شہرہ زارکرا چونکہ، بہ گوڑیہی وتہ کانی لیژنہی کلیسا، ہہ والگری نیشتیمانی سی ئای ئہی لہ ماوہی دہسہ لاتداری سہ لفانور خہ ملاندی کہ "سہرہ پای ہہ ولکان بق ہہرہ سویتان و لہ ناویردنی تابووری میدیایی توپوزسیون،" وژنامہ گہری توپوزسیون (بہ تاییہ تی پوژنامہی El Mercurio، گہ و رہ ترین پوژنامہی نیشتیمانی و گرنکترین دژیہری سہرک سہ لفانور) بہ سہرہ خؤ ماہیہ وہ "سیستہمی تہقلیدی سیاسی لہ چیللی بہرہوام بوو لہ نہرمی نواندن."^۱ سہرہ پای ئمہش، لیژنہ کہ تیبنی کرد کہ ئہوانہی بہرپرس بوون لہم خہ ملاندنہ دا ناگاداری بہرنامہی چالاکی پہنہانی و شارلوہ کہ نہ بوون." بہم پیٹہش، ہیچ خہ ملاندنیک نہ کرا لہ سہر بنہمای ئوہی کہ ئایا ئہم سینکترانہ بہ بیچ پارہی ئمیریکا دہمیتنہ وہ یان نا۔

بہ کیتی تر لہ گہنگہ شہکانی تاییہت بہ نامانجہکانی ئو ہاوکاری ئہمیریکیانہی کہ دہ بہ خشرین۔ ہہ ولیکی زور تہر خانکرا کہ ہاوکاری ئہمیریکا نہ گاتہ دست ئو گروپانہی بہ شیوہ بہ کی چالاکانہ کاردہ کان بق بوخاندنی حکومہ تہ کہ (وہک بہ کیتی بارہ لگرہ کان، کہ لہ چہند بونہ بہ کدا خریک بوو کردہ تاییہ کی سہریازی بہریا بکات) وہ بق سنووردارکردنی بق پارٹہ توپوزسیونہ کان و میدیا، بہ گوڑیہی وتہ کانی گریگوری تریٹہ رتغون،

^۱ Church Committee, *Staff Report: Covert Action in Chile: 1973-1974*, 94th Cong., 1st sess., 1975, Committee Print, 29, 40.

پہنہنگری چالاکى پنهانى و شارلوہ كه نه ندامتى ستافى كومتى
 كلتسايه، "ياساكانى حكومتى نه مرىكا نه وه مان پيدهلين كه ده بيت
 به وريايه وه جياكارى بكرت له نتيوان پشتيوانى كرنى هيزه
 توپوزسيونه كان وه پاره داركردى نه و گروپانهى هوله كانيان وه گرده خن
 بو هاندانى كوده تايه كى سه رايى. هه ولى نه و جياكارى، تا نه و
 رادده يهى من ناگادار بم، هه ولى كى راستگويانه بووه.¹ سه ره پاي نه مهش،
 هه وهك ترقه رتتن نامازهى پنداوه، نه م جياكارى به شتويه كى بنه رتتى
 ده ستركد بوو، نه وهى كه هه بوو" له بوچوونى نه مريكه كاندا بوو، نه وهك
 چيليه كان." گروه توپوزسيونه كان ستراتيزيه تى خويان هه لبارد بو
 گيشتن به نامانجه كانيان وه به م پتیهش ته كنك و هاوپه يمانانى خويان
 گرته بهر؛ نه گه ر هيزه جياوازه كانى دژه سه لئانتر ويستويانه هه ماههنگى
 له گه ل يه كتردا بكن نه وكات پشتيوانى نه مريكاش بو هه ندى گروه
 به شتويه كى ناراسته وخو ده بووه هوكار بو پشتوانى نه وانى تروش.

دانانى كاريگه رى له سه ر هووداوه كان به هزى كردهى تووندنازو

له هزى خه لكى ناساييدا، چالاکى پنهانى به زوى وا لئكه دريته وه كه
 په يوه ندييه كى نه چراوى هه يه له گه ل ميتوده كانى تووندنازو بو دانانى
 كاريگه رى له سه ر هووداوه سياسيه كان. هه وهك تا نيتسا نيشاندر،
 ژماره يه كى زوى ته كنكى ناتووندوتيز ده كرت به شاروايهى به گه پيخرين
 بو دانانى كاريگه رى له سه ر ره فتارى سياسيه، هووداوه كان، وه نوخى

¹ Gregory F. Treverton, *Covert Action: The Limits of Intervention in the Postwar World* (New York: Basic Books, 1987), 147.

ولایت بیانیه‌کان. به لأم سهره‌رای نم چالاکیانه، که به شی هره‌زۆدی
 تۆپه‌راسیۆنی نه‌ئینی پینک ده‌ئینن، چهند ته‌کنیکیکی تریش هه‌ن که
 پشتیوانی یان به‌کاره‌ئینانی توندوتیژی ده‌کن.

پشتیوانی بۆ کرده‌تا، "جنگه‌کانی ئازادی نیشتمانی،" وه "جنگه‌وهرانی
 ئازادی" پتویست ناکات پشتیوانی بۆ گروه سیاسییه‌کان
 سنوورداریکرت بۆ نه‌یاری ناشتیخوازی حکومه‌تیکی بیانی به‌لکو ده‌کرت
 فراوان بکرت بۆ گروه‌لنک که به‌دوای نه‌وه‌دا وێله کاریگه‌ری له‌سه‌ر
 سیاسه‌تی نه‌و حکومه‌ته‌ دابنیت له‌پزنگای گرتنه‌به‌ری هۆکاریگه‌لی
 توندنازۆوه یاخود ته‌نانه‌ت پوو‌خاندنی نه‌و حکومه‌ته‌ ده‌کرت نه‌مه‌ پینک
 بیت له‌ پشتوانیکردنی گروه‌پینک که پیشتر هه‌یه یان دروستکردنی گروه‌پینکی
 "داره‌ستی بوکه‌له" بۆ به‌جینگ‌یاندنی نه‌و چالاکیانه.

پشتیوانی وردی نه‌م جۆره له‌ پشت به‌ پشتیوانی کردنی گروه‌که له‌لایه‌ن
 هیزه‌ ده‌ره‌کیه‌کانی تر یان نه‌و ستراتژی‌ته‌ی گرتویه‌تیبه‌ر ده‌به‌ستیت.
 ده‌کرت نه‌م پشتیوانیه‌ له‌ فۆرمکی سه‌ریازیدا بیت بۆ هیزکی شه‌رکه‌ری
 یاخی؛ پشتیوانی تۆپه‌راسیۆنی بۆ کرده‌تایه‌ک؛ فشاری ئابووری و
 سیاسی ده‌ره‌کی، یان یاخیبوونی ناوه‌کی ئاراسته‌کراو له‌دزی حکومه‌تی
 ئامانجا؛ یان پشتیوانی مه‌شقی‌پیدان و ئابووری بۆ په‌ره‌پیدانی کادره‌کان
 بۆ خه‌باتیکی درێژخایه‌نی گه‌ریلایی. له‌ سه‌ره‌می ئیداره‌کانی هه‌روو
 سه‌رۆک جیمی کارته‌ر و رۆنالد ره‌یگان دوو نمونه‌ی به‌رچاوی نه‌م بواره‌ن
 له‌ پشتیوانیکردنی خه‌باتی گه‌ریلایی له‌دزی پزیمی پشتیوانیکه‌لوی نه‌فغانی
 له‌لایه‌ن یه‌کیتی سۆفیه‌ته‌وه وه پشتیوانی دژه‌خه‌باتی له‌ ولاتی نیگاراگوای،

ئەم دوو نمورونە بە درەخەری راستی بوونی ئەم جۆرە ی چالاکی نەینین لەم سەردەمی دواییدا.

یەکیک لە شیوازە ھەرە بەرچاوەکانی ئەم جۆرە چالاکیە کە دەنگدانەو یەکی بێ ئەندازە ی ھەبوو بریتییە لە پشتیوانی دەولەتیک بۆ تیرۆرزمی نیۆنەتەرەیی. ولاتی پشتیوان لە گروپە تیرۆرستیە کە دەکریت لە گرنگی و قەبارەدا جیاواز بێ. لە نزمترین ئاستدا، ولاتی پشتیوانکەر ھەلەستت بە پیدانی مەشق و راھتێنان یان شوینی مانەو کە تیایدا تیرۆرستان نووربێ لە دەستگیرکردن کاتی ک پلانی ھێرشەکانیان دادەپێژن یان کە پلانەکانیان جێبەجی کرد بتوانن دوا ی ئەمە پەنای بۆ بەرن. لە بەرزترین ئاستدا، دەکریت ئەم پشتیوانییە خۆی لە پیدانی پارە، چەک، پاسپۆرتی ساخە یان دروست، یان بەکارھێنانی پیکاری دبلۆماسی بۆ نارەنی چەک و ئەقەمەنی بۆناو ولاتی نامانج. بری ئەو کۆنترۆلە ی ولاتی پشتیوانکەر ھەیتە بەسەر چالاکیە تیرۆرستیەکانی گروپە کەش لە گروپێکەرە بۆ یەکی تر جیاوازە؛ لە ھەندئێ حالەتدا، برە کە تا پاددە یەکی بەرچاویارە، بەلام لە ھەمان کاتدا دەکریت ھەر بوونیشی نەبیت، تا ئەو پاددە یە سڕوشتی گشتی چالاکیەکان لەگەڵ بەرزەو ھەندبەکانی ولاتە کە یە کتر دەگریتەرە.

نەچھە سەریازی لە نێوان چالاکی پەنھانی راستە قینە و چالاکی سەریازییدا چەند حالەتیک ھەن کە تیا یاندا حکومەتیک ھیزی نانا ئاسی (یان خۆبەخش) بە کار دەھیتت لە مەملاتییەکی سەریازییدا. لە بەر ئەو ی ھولێکی لەم جۆری بە شێو یەکی زۆر نا کریت بۆ ماو یەکی درێژ بە نەینیی

ببینتیه، دهکرت نیمه بلتین که نم جوره چالاکیه ده بیت له پولاتنی چالاکي نهیئی و شاراوه دهره پینریت. له لایه کی تریشه وه، له بهر نه وهی به زوی ده زگا هه والگریه کان راده سپیتر دین بو نه نجامدانی نم چالاکیه، نم له پوهه وهک چالاکي په نهانی ده میتنه وه.

کردهی تاییه تی ولرانکران یان توونتاژ، به کوشتنی هه ره له کرتاییدا، دهکرت چالاکي په نهانی له بهرگی کردهی تاییه تی تووندوتیزدا خوی ببینتیه، له دزی چند که سینگ (وهک کوشتنی بهرپرسانی حکومه تیکی بیانی، که سایه تی دیاری سیاسی، یان تیرورستان) یان سامان و مولک ناراسته کرلوه.

"پرسه تهره کان" ^۱ نه دهسته واژه یه که بۇ کاری کوشتن و ویزانکردن به کاردیت له چه مکزازی هه والگرییدا، که پینکاته یه کی هره دیار و ناسایی له توپه راسیونه هه والگریه کانی سو فیه تدا. له وانیه گرنگترین نمونهی نم جوره بریتیی بیت له کوشتنی لیون ترورتسکی له مهکسیک له سالی ۱۹۴۰دا. له نه مریکاشدا، سی ئای نهی هه ولی زوریدا فیدل کاسترو بکورتیت، سه ره پای نه مهش، دهستیکی بالای هه بوو له تیوه گلان له هیزه سیاسی که بهرپرس بوون له کوشتنی پاتریس لامومبای کونگو وه رافایل توژیلتری کوماری دۆمه نیک که له سالانی هه فتاکاندا له ماهوی لیکولینه وه کانیا ن له لایه ن کومیتهی کلیساوه ناشکرا کران. یه کی که له نه نجامه کانی نم لیکولینه وهی بریتیی بوو له دهرکردنی بهراریکی سه رۆکایه تی له سه رده می سه رۆک جیرالد فورد له مه پ

^۱ Wet affairs

قه دهغه كړدنې تيږه گلانى راسته وځوې هه والگري، يان پيلاندانان تيايدا، له كوشتنې كه ساپه تيبه سياسيه كان.^۱

په كېك له چالاكيه په نهانه هره به ناويانگه كان ده رباره ي تووندوتيزي له دژي سامان و مولك بريتي بو له ته قاننده وه ي كه شتي (*Rainbow Warrior*) له لايه ن سيڅوپه هه والگريه فه په نسيه كان وه له سالي ۱۹۸۵. ^۲ هم كه شتيه، كه له وگانه دا هيرشي كرايه سره كه له بنده ره كه دا له نگره ي گرتببو، له لايه ن ريڅخواوي ژينگه يي گرين پيس خاوه ندرلي ده كرا، كه نيازبان وايو نو كه شتيه به كاريه نښن بو څوپيشاندان و سره كوڼه كړدنې تاقيركړنه وه كانې چه كي نه تومي فه په نسي له زه رباي باشور. فوتوگرافه ريكي پورتوگالي له م ته قينه وه يه دا به يي مه به ستانه كوژدا.

نوعونه يه كي ويرانه كرتري هم جوړه چالاكيه بريتي بو له هه لمه تي ويران كړدنې نه ينيي نه لماني كه له نه مريكادا پوويدا به له وه ي بريار بدات كه بجيته ناو جهنگي جيهانيي يه كه مه وه. هه رچه نده به فه رمي دداني پيانه نزاوه، نه مريكا پنده ري سره كي چهك و تفاقى جهنگ بووه به به ريتانيا وه هاوپه پمانه كانې له ماوه ي سن سالي سره تاي چه نكه كه دا. بو وه ستانديي هم كه لوپه لانه له گه يشتنيان به نوژمنه كانې، هه والگري نه لماني چه ند توپه راسيونيكي نه ينيي له ناو نه مريكادا نه نجامدا. هم چالاكيانه ځوې له ته فروتونا كړدنې نو كه شتيانه دا ده پيښه وه كه شتمه كيان هه لده گرت بو به ريتانيا و پوسيا، وه نارديي جوړه فايروسيك

^۱ Executive Order ۱۱۹۰۵, "United States Foreign Intelligence Activities," February ۱۸, ۱۹۷۶, sect. ۵(g) [۴۱ Fed. Reg. ۷۷۳۳ (۱۹۷۶)].

^۲ Direction générale de la sécurité extérieure

بۆ ئەوێ له ئەسپ و هیتسترهکان بدریت که دەنێرێرانه ئەوروپا، وه بۆردومانکردنی تفاقى و کارگەى باپووت بەدەرێزایی که ناری پۆزەهلات. سەرنجپراکتیشتەین تۆپەراسیۆن بریتى بوو له وێرانکردنی پزگای شەمەندەفەر وه تیرمینالی دەریایی له شاری بلاک تۆمى ویلایەتى نیوجیرسى له حوزەیرانى ۱۹۱۶. بە بەکارهێنانی نامێرى گرگر و تەقەمەنى، سیخوڕە ئەلمانەکان بەتەواوی شوێنى تەقەمەنیەکانى نوژمانى له سەرتاسەرى ئەوروپا وێران کرد. خاپوورکردنی تیرمیناله، که له بەرامبەر پەیکەرى ئازادییە، بوو هۆى وێرانکردنی پردى برۆکلین، وه شکاندنی پەنجەرەکانى له سەرتاسەرى مانهاتن، وه دەنگە که دەتوانرا له دووى شاری فیلادلفیاوه بەباشى ببیستریت.^۱

چالاکی پەنهانی و نەینگیەری

هەرچەندە وا دەدرده که ویت که نەینگیەرایى کۆک و ناواخنى چالاکی پەنهانی بیت، گرنگیى و وهزیفه کهى، هەر وهک له سەرەتای ئەم بەشەدا باسکرا، پرسىکی هەر وا سادده نییه؛ ئەمە بەتەواوی پشت دەبەستیت بە جۆرى ئەو چالاکییە شاراوویه و نۆخى تیایدا ئەنجامدەدریت. پزۆهى نەینگیەرى پێویست، وه پالنهزنگ بۆى، له کهسێکه وه بۆ بەکێکی نر نۆد جیاوازه.

له هەندێ نموونهدا، دەکرت نەینگیەری بە شتیوه بەکى کامل جەوهەری بیت بۆ سەرکهوتنى تۆپەراسیۆنه که. بۆ نموونه، ئەدمیرال ستانفیلد

¹ Jules Witcover, *Sabotage at Black Tom: Imperial Germany's Secret War in America*, 1914-1917 (Chapel Hill, N.C.: Algonquin, 1989).

تيزه، په پرتو بهرې هوالگرې ناوهندې سره زک کارته، وه سفې نو
 ټوپه راسيونه يې کړېوېه که پښکها تېو له نارډني هوالگرې سې ناي نې
 بؤ ته هران بؤ نه وه ي ناسانکاري بکات له هالاتي شش هاو لاتي نه مريکي
 که په نابان برېوېه بهر باليوزخانه ي که نه دا دواي نه وه ي باليوزخانه ي
 نه مريکي له تشريني نروېه مې ۱۹۷۹ دا ده گيريت. هر چوره
 بلوکړدنه وه يه کي ټوپه راسيونه که (ته نانه ت نه گه ر بهاتېو ايه ناوي
 سيخوره که و شش که سه که ش ناشکرا نه کرابوايه) ده بووه هوي
 خستنه مترسي سه لامتي هر حوت که سه که ي له ټوپه راسيونه که
 تيوه گلابون به زيادېووني وشياري نيرانيه کان له هم بهر نه م که يسه دا،
 وه ده بووه هوکاريک بؤ داگيرکړني باليوزخانه ي که نه دا له لايه ن
 نيرانيه کانه وه، ياخود نالوزکړني پرېوسه ي ده رهيناني نه مريکيه کان له
 نيران به به کارهيناني پاسپورتي ساخته .

به هه مان شتو، پاراستني هه نديک ناوه پوکي ټوپه راسيونيک به نوپني،
 ده کريت پتويست بيت بؤ ريگاگرتن له دروستيووني گرفت بؤ
 ټوپه راسيونه که، هر چنده نه وه ده سته يه ي ناماژه به بهرنامه که ده کن
 به شتو به کي گشتي ناسراو بن. بؤ نمونه، با بهرنامه ي نه مريکا بؤ
 هاريکاري موجهيدينه کان له دري يه کيتي سوږيه ت له نه افغانستان له
 سالاني هه شتاکان وهک نمونه وه ريگرين. ژماره يه ک له ولاتي و که نالي
 تايبت هه بوو که به کارده ماتن بؤ نارډني نه و هاوکاريانه بؤ گروپي ناويرا:
 به لام ناي له وکاته دا نه م ناشکرا کرا؟ بيگومان نه خير، چونکه ده بووه
 هوي خستنه مترسي هه موو نه و لايه نانه ي به ژدار بوون ياخود
 حکومه ته کاني سوږيه ت و نه افغانستان هه موو توان دېلوماسيه کاني خو بيان

دهخسته گەر بۆ پوچە لکریڤه‌وه‌ی ئه‌وه‌ولانه. به‌م شتووه‌یه‌ش، سه‌باره‌ت به‌ ناوه‌پۆکی چالاکیه‌ شاراوکه‌دا، نه‌ینگی‌ری پتیویست ده‌بیت، به‌ین گویندانه‌ی نه‌نجامی ئه‌وه‌ ئۆپه‌راسیۆنه‌ به‌شتووه‌یه‌کی گشتی چۆن وه‌رگیراوه. که‌یسی له‌م جۆره، که‌ تیایدا نه‌ینگی‌ری ده‌رباره‌ی ته‌واوی ئۆپه‌راسیۆنه‌که‌ یاخود به‌شیک‌ی تاییه‌تی زۆر پتیویسته‌ بۆ نه‌نجامدانی، ره‌نگه‌ زۆر ده‌گه‌من بن. له‌ چه‌ندین که‌یسی تر، نه‌ینگی‌ری زۆری گرنگه‌ بۆ کاریگه‌ری ئۆپه‌راسیۆنه‌که‌. له‌م جۆره‌ پۆلینه‌دا، ده‌توانین ئه‌م جۆره‌ بخه‌ینه‌ ناو پیزی پروپاگه‌نده‌ی ناپه‌یوه‌ستکراو یان پشتیوانی بۆ چالاکی سیاسی که‌ پشتر باسی لێوه‌ کراوه.

ئه‌م جۆره‌ چالاکیانه‌ به‌ شاراووه‌ی نه‌نجام ده‌درین له‌سه‌ر ئه‌وه‌ بئه‌مایه‌ی که‌ وشیا‌ری گشتی سه‌رچاوه‌ی بیانی پروپاگه‌نده‌که‌ یان پاره‌دارکردنی چالاکی‌کی سیاسی ده‌بیته‌ هۆی لاوزکردن و له‌ناوبردنی کاریگه‌ریه‌که‌ی. چه‌مکی پروپاگه‌نده‌ی "ره‌ش"، هه‌ر بۆ نمونه، ئه‌وه‌ زانیاریه‌یه‌ که‌ گومانی ده‌خړتیه‌ سه‌ر یان په‌نده‌کریته‌وه‌ ئه‌گه‌ر زانرا له‌لایه‌ن نه‌یاریکه‌وه‌ هاتووه‌ یان له‌لایه‌ن هه‌ندێک سه‌رچاوه‌ی بیانی که‌ هانده‌ری دوورتری هه‌بیت زیاتر جینگای قبوله‌ ئه‌گه‌ر سه‌رچاوه‌که‌ی شارلووه‌ بیت یاخود ناسنامه‌یه‌کی هه‌له‌ی بخړتیه‌ر. (له‌ چه‌ندین که‌یسه‌دا، نه‌ینگی‌ری پتیویست ده‌بیت چونکه‌ پاره‌دارکردنی رێکخراوه‌ سیاسییه‌کان ده‌بیته‌ هۆی پشیلکردنی باسای ولاتی ئامانج.)

سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش، پروپاگه‌نده‌ی "ره‌ش" ده‌توانریت به‌کاربه‌ینریت بۆ نۆزینه‌وه‌ی ناکۆکی له‌ تێو پیزی په‌لداره‌کانی نوژمن به‌ دانه‌پۆی درۆینه‌ی وه‌ و کرداری ووژینه‌ر که‌ کاریگه‌ری هه‌بیت له‌سه‌ر شکۆی به‌رپرسی

به‌نامانجگیراؤ. له‌م که‌یسه‌دا، نه‌ئینگه‌ریی ده‌ریاره‌ی سه‌راوه‌ی پاستی پوپیاگه‌نده‌که پتویسته بۆ پشتیوانیکردنی پاستی و دروستی پوپیاگه‌نده‌که. سئفتن دئلمەر (*Sefton Delmer*)، که سه‌ریه‌رشتی تۆپه‌راسیۆنه‌کانی پوپیاگه‌نده‌ی "ره‌ش"ی ده‌کرد له‌ جهنگی جیهانیی دووه‌مدا، نامازه‌ به‌وه ده‌کات که "ناسانتترین و کاریگه‌رتترین تۆپه‌راسیۆنی "ره‌ش" بریتیه‌ی له‌ تفکرده‌ن شۆریای پیاویک و به‌ده‌نگیکی به‌رز هاوار بکه‌ی "بژی هیتلر".^۱ به‌هه‌مانشیه‌وه، ژماره‌یه‌کی زۆدی ئه‌و به‌لگه‌نامه‌ی ساخخانه‌ی له‌لایه‌ن په‌کیتی سۆفیه‌تی جارانه‌وه به‌ره‌مه‌ئیرابوون یاداشتمانه‌کانی حکومه‌تی ئه‌مریکای ساخته کردبوو که په‌فتاریکی دوژمنکارانه‌ی ده‌رده‌خست له‌ هه‌مبه‌ر ولاتی سئیه‌مدا.

له‌ که‌یسی تردا، ده‌کریت نه‌ئینگه‌ریی پتویسته بی‌ت بۆ پاراستنی هه‌ماهه‌نگی لایه‌نیکسی سئیه‌م که‌هه‌ز ده‌کات هاوکار بی‌ت ته‌نیا نه‌گه‌ر بی‌تو چالاکیه‌که شاراوه بی‌ت، بۆ ئه‌وه‌ی به‌سوور بی‌ت له‌ تیکدانی په‌یوه‌ندیی بیانیه‌کانی تری. له‌به‌ر ئه‌م هۆیه، ته‌نانه‌ت له‌ که‌یسیگیشدا که‌ ئه‌نجامده‌رانی چالاکیه‌کی شاراوه به‌شیه‌یه‌کی ته‌ندروست ده‌ناسیتریت، پاراستنی به‌نه‌ئینی ده‌کریت گرنگ بی‌ت.

دوایین پۆل باس له‌و که‌یسه‌نه‌ ده‌کات که‌ تیا‌یاندای وشیاریی و پێژانیی گشتی که‌متر خۆی لهن ده‌پاریزریت چونکه ده‌بی‌ت هۆی خستنه‌مه‌ترسی ئه‌و که‌سه‌نه‌ی تۆپه‌راسیۆنه‌که به‌پۆه ده‌به‌ن یان زیان به‌ کاریگه‌ریه‌که‌ی ده‌گه‌یه‌نن وه‌ک له‌وه‌ی چونکه هۆکاری دبلۆماسیی وای لیده‌کات تیوه‌گلانی حکومه‌ت ددانی پیا‌نه‌نریت.

^۱ Heil Hitler

بۆ نموونە، توانای حکومەتی ئەمریکا بۆ وەلامدانەوهی ئەقاندەوهی نێرژستنی پالېستیکراو لەلایەن لیبیاوە لە پێنجی نیسانی ۱۹۸۶، لە سەماخانەیکە لە خۆرئاوای بەرلین، کە تیایدا کە خزمەتگوزاریکی ئەمریکی وە کەسیکی تری تیا دا کوژدان، بە شێوەیەکی بنەڕەتی پشتی بە ویستی ئەمریکا دەبەست بۆ درکاندنێ زانیاری هەواڵگری هەستیار کە تێوەگلانی لیبیاکانی دەسەلماند. لە کاتی کەدا حکومەتی ئەمریکا لە کۆتاییدا هەر ئەمە ی کرد، بەلام باجیکی زۆر قورسیدا بۆ ئەم کارە ی؛ لیبیاکان لە توانا کانی هەواڵگری ئەمریکا ناگاداریبون لە دژی ئەوان وە بەم شێوەیەش هەلسان بە کەمکردنەوهی کاریگەری ئەم توانایانە.

بە شێوەیەکی گشتیتر، هەرچەندە حکومەتەکان تیگە یشتون لە بەزداربون لە چالاکیە شاراوەکان (هەروەک لە کردە ی سیخو پیدادا)، چالاکی پەنھانی زۆر جار نایاساییە لە ژێر یاسای ئەو ولاتە ی کە چالاکیە شاراوەکە ی تیدا ئەنجام دەدرێت. هەروەها، هەروەک ناشکرایە، لەدوای کۆتایی هاتنی جەنگی سارد دەوه یاسا نیو دەوڵە تیا کانی ش بە سەر پێنجی دانە نیت حکومە تی کردە ی نھیتی لە هەمبەر ولاتیکی تردا ئەنجام بەدات.

لە بەر ئەم هۆکارانە، لە پھۆ ی وروژاندنی تیکدانی پە یووە ندییە بلبۆماسییە کانه وە واباشترە دان بە تۆ پە راسیۆ نیک نە نرێت. ولاتی ئامانج، جا چ لە بەر ژو وە ندی پە یووە ندی باش بێت یان لە بەر ئەو ی ناتوانی ت بە شێوە یەکی کاریگە ری پێ گەر بێت، دە کرێت گوێ بە چالاکیە شاراوە کە نەدات، وە تەنانەت لە و کاتە ش قورسترە ئەو کارە بکات ئەگەر ئەو حکومە تی ئەو کارە ئەنجام دەدات بە ناشکرایی ددان بەو دا بنیت کە لە و ولاتە دا خەریکی چیبە.

نكړليكرنى قايلكر^۱

په كېك له گرنكترين نهو هونهرانهى كه پټويسته ولاتيک دركى پن بكان بريتيه له وهى كه نه گهر سهد له سهد زانيرا كه چالاكيه شاراو كه ناشكرا بووه وه نه جامده رانى كښن، بهرپر سه بالاكانى دهوله ته كه ده بيت نهو توانا په يان هه بيت نكړلى له وه بكن كه نهوان پڼگايان به چالاكيه كه دلوه يان ته نانه ت ناگاشيان لي بووه . سر كردهى نهو ولاته ده بيت نهو توانا په ي هه بيت بلېت، به زمانيكى قايلكر، كه نهو كار هه لايه ن هه ندى كه سانى پشتگويخواو نه جامدراوه كه به ي زانيارى و پرسي نهو كاربان كړيووه . له ماوهى دواى جهنگى جيهانى ليوه مه وه، گرنكى نه م پڼبازه زياتر يو پاى گشتى پوون بووه وه، كانتيك سه روك ناي زنهاور له نايارى ۱۹۶۰ دا پڼگاي به فرېوكى (U-۲) دا بو نه وهى هه لسيت به نه جامداني چند چالاكيه كى هه والگريه له ناسمانى په كيتى سوښه تدا بهو نامانجهى كه پاداره كاني نهو ولاته ناتوانن درك به بوونى فرېوكه كه بكن و كاره كى به سر كه ونويى نه انجام ده دات، به لام نهو فرېوكه به له لايه ن موشه كيكى ناسمانى سوښه ته وه له كاتى سيخوپيكرن له ناسمانى نهو ولاته هينرا به خواره وه . (هه رچه نده نه م چالاي شاراو نييه، به لام به پوونى ده رده كه ويت كه نږى ياسا نيوده وله تيه كانه، نه م ش پټويستى به نكړليكي قايلكر ده بوو كه سه روك ناي زنهاور ده بوايه به زمانيكى پارلو پوونى بو به نيته وه).

له ياداشته كانيدا، نيكيئا خروشيښى سكرتيرى سوښه ت بو چه ندين سال، ده لېت كه نه وه دانپيانانى بهرپرسياره تى خودى ناي زنهاور بووه نه وه ك

¹ Plausible Denial

کہوتنی خودی فرۆکہ کہ کہ بووہ ہۆی ئوہی شکستی بہژدارنہ بوونی له کۆبوونہوہی "چار ہیزی مہزن" له پاریس کہ قہرار بوو له کۆتایی بہہاری ئو سالہ دا ئہنجام بدریت^۱۔ سہرہ پای ئہمہش، ئایزینہارہر ہہستی بہوہ کرد کہ ناتوانیت نکۆلی له ئاگاداریی خۆی بکات بہین ئوہی بلیت کہ ئو بہشتوہ بہکی کارگہرانہ کۆنترۆلی بہسہر ہیزہ سہریازیہ کانی ئہمریکادا نیہ، بہتایہتی بہ له بہرچاوگرتنی ئو پشتوانیہ مہزنہ پیویستہ بۆ چالاکہ کہ۔ له کاتیکدا دہکرت حاشا له کردہوہی گروپی بچووی سیخوپی نہینیی بکرت، کہ وک دہرچوو له یاساکانی ولات له قہلم بدرین، پرسیکی تر بۆ حاشاییکردن له توبہ راسیۆنیک کہ پیویستی بہ ہہماہہنگی ژمارہ بہکی زۆی کہس ہہ بہ له چہندین بنکہی ئاسمانی له سہرتاسہری جیہان۔

بہکیک له نمونہ کانی نکۆلی قاییلکەر بریتیہ له کہیسی ئہم سالانہی دوایی چہند سیخوپیکی ہہوالگری فہرہنسی کہ کہشتی (Rainbow Warrior) یان تہقاندوہ۔ بہرپرسیاریہتی ئہم پرسہ ئاشکرا بوو کاتیک ئہفسہر ہہوالگریہ تیوہ گلاوہ کانی فہرہنسا له نیوزلہندا دہستگیرکران۔ حکومہتی فہرہنسا ئوہی نووپاتکردهوہ کہ تیوہ گلانی فہرمی له پرسہ کہدا له وہزیری بہرگریی چارلس ہنیری تینہ پیریوہ، کہ بہرپرس بوو له دہزگای ہہوالگری بیانی فہرہنسی، واتہ پاشکۆی وہزارہتی بہرگریی۔ چارلس دوای سن مانگ له ہیرشہ کہ دہستی له کارکیشاہوہ۔

¹ Nikita S. Khrushchev, *Khrushchev Remembers: The Last Testament* (Boston: Little, Brown, ۱۹۷۴), ۴۴۷-۴۸.

له کۆتاییدا سه رۆک فرانسوا میتهران به سهلامهتی له گرفته ده رچوو و توانی نكۆیه کی قاییلکه ر بگاته پۆزش بۆ کاره که ی.^۱

له نه مریکا شادا، پینازی نكۆلی قاییلکه ر بووه خالی وه رچه رخان له ده رچوونی یاسایه ک له کۆنگرئس ده رباره ی پرسه هه والگریه کان له سالانی ناوه راستی هه فتاکاندا. له کۆتایی سالی ۱۹۷۴دا، نوای ئاشکرا بوونی به رنامه ی چالاکیه کی نهیئنی له ولاتی چیللی، کۆنگرئس یاسایه کی تیپه پاند،^۲ که چالاکی په نهانیی سی ئای نه ی قه ده غه کرد.

بۆ نه انجامدانی چالاکیه کی شاراوه، ده بوایه لایه نی هه والگریه به لقی جیبه جیکار بلیت بۆ نه وه ی کۆنگرئس ئاگادار بکریته وه له باره ی چالاکی په نهانی. سه ره پای نه مه ش، یاساکه پتیویستی به وهش بوو که ده بیئت سه رۆک نه و چالاکیه شاراوه یه پێشنیاریکراوه ی پین گرنگ بوایه بۆ ئاساییشی نیشتمانیی وه نه ویش له حاله تی ئاشکرا بوونی نه و توانایه ی هه بیئت نكۆلی لیبکات، ئینجا پئی به م جۆره چالاکیه بدریئت.

وازهێنان له نهیئینگه ری

به هۆی به رزیوونه وه ی پۆلی کۆنگرئس له کۆنترۆلکردنی چالاکی په نهانیدا، نه مریکا هه لساوه به وازهێنان له نهیئینگه ری له م چه ند ساله ی نواییدا. بۆ نمونه، پرسه کۆمه ک بۆ یاخیکه رانه ی نه فغان و نیگاراگوا ی به ئاشکرایه له کۆنگرئس و پۆژنامه کاندایاس و گهنگه شه کرا. نه مریکا ته نانه ت نه وه شی نوویاتکره وه که مافی ولاته که یه تی له ژێر پێکه وتی

^۱ John Dyson, *Sink the Rainbow! An Enquiry into the "Greenpeace Affair"* (London: Gollancz, ۱۹۸۱), ۱۵۷-۸۶

^۲ Hughes-Ryan Amendment

جنیٹ له سالی ۱۹۸۸ هاوکاری ئه فغانه کان بکات تا ئه و کاته ی سؤقیه ت واز نه هیئت له هاوکاری کردنی حکومتی کابول. سه ره پای ئه و راستیه ی که ئه م جوړه چالاکیانه پټیان ده و ترا چالاکی په نهانی، له چه ندین لاره ناشکرا بوون. له راستیدا، له هه ندئ که یسدا کونگریس به ناشکرای پتشره و بووه له پتشنیاری کردنی چند چالاکیه ک، وهک به خشین پشتیوانی به و هیزه عیراقیانه ی دژه حوکمی سه دام حسین بوون، که له کوندا په نگه وهک چالاکی په نهانی له قه له م درابوونایه .

هه ندئ که یسی تریش له لاپه ره کانی میژوودا به رچاو ده که ون که نه مریکا وازی له نه ینگیه ری هیئاوه که ده کرا ئه گه ر له کوندا نه انجام بدرانه، وه چالاکی په نهانی له قه له م ده دران. له سالی ۱۹۷۲دا، نوای ته مولی کردنی رادیوی نازادی ئه وروپا له لایه ن سی ئای ئه یه وه ناشکرا بوو، کونگریس هه لسا به گزپینی میکانیزمی ته مولی کردنی ناشکرا به ته مویلی ناشکرای حکومت له ریگای ده زگای فیدرالی سه ره بخو. له کاتیکدا ئه و ئالوگره به شیوه یه کی خواستیارانه نه بووه، به لام کاریگه ری نه کرده سه ر چالاکیه کانی هه ردوو رادیوکه .

به هه مانشیوه، نوای وتاری سه روک ریگان له نده ن له هه شتی حوزه یرانی ۱۹۸۲، که تیایدا داوای به هیژکردنی ژیرخانی دیموکراسی له سه ر بنه مایه کی جیهانی کرد، وه قفی نیشتمانی بۆ دیموکراسی، که پښخراویکی ته مویکراو له لایه ن حکومتی فیدراله وه بوو، له سالی ۱۹۸۲دا دامه زرا. ئامانجی سه ره کی ئه م پښخراوه بریتیی بوو له وه ی پشتیوانی ناشکرا بدات به و لایه نانه ی که هانی دیموکراسی و ژبانی دیموکراسیانه

ده‌دهن له ولاتانی دهره‌وه‌دا که تیاياندا دیموکراسیةت لاوازه، هه‌ره‌شه‌لیتکراره، یاخود هه‌ر بوونی نییه.^۱

چالاکي په‌نهان و هه‌والگری

به‌تیروانینی چالاکیه‌لیکی نۆد که له ژیر چه‌تری چالاکي په‌نهانیدا خۆیان ده‌بینیه‌وه، نیتستا یا سه‌پرنیکی په‌یوه‌ندیه‌که‌ی بکه‌ین له‌گه‌ل هه‌موو هه‌والگریه‌کانی تردا. دوو پرسپاری گه‌وه‌ری خۆیان ده‌خه‌نه ناو نه‌و گۆره‌پانه‌وه. یه‌که‌م، ئایا ده‌بیته‌ چالاکي په‌نهانی له‌ پرنگای کۆکردنه‌وه زانیاری وه‌ ده‌زگا شیکاریه‌کانه‌وه بیته، یان ده‌بیته‌ بچیته‌ پینکاته‌ی خانه‌یه‌کی جیاوازه‌وه؟ دووهم، ئایا ده‌بیته‌ چالاکي په‌نهانی، له‌ روانگه‌یه‌کی ته‌واو تیورییه‌وه، وه‌ک به‌شی هه‌والگری دابنریت؟

ئایا چالاکي په‌نهانی ده‌بیته‌ جیا بکرتنه‌وه؟

ئارگومنتی نۆه‌ ده‌زگایه‌کی چالاکي په‌نهانی جیا هه‌روه‌ک له‌ به‌شی یه‌که‌مدا باسکرا، به‌هۆی نه‌زمونینکی نۆده‌وه هه‌ردوو ده‌ولته‌ی به‌ریتانیا و نه‌میریکا بۆیان ده‌رکه‌وتوه‌ که هه‌بوونی دوو ده‌زگای تاییه‌تمه‌ند به‌ نۆپه‌راسیۆنه‌ نه‌پنیه‌کان- به‌کینکیان بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری (سیخوپه‌ی نه‌مه‌ی تریان بۆ چالاکي په‌نهانی- ده‌بیته‌ هۆی سه‌ر هه‌لدانی کیشه‌ی کرداری جیدی. له‌ماوه‌ی جنگی جیهانیی دووهمدا،

¹ David Lowe, "Idea to Reality: A Brief History of the National Endowment for Democracy," provides an account of the legislative history of NED's creation. Available at www.ned.org/about/about.html.

دهزگای جیبه جینکاری توپه راسیوونه تایبه تیبه کانی به ریتانیا (SOE)، که له لایین سه روک وه زیرانی ئه و ولاته وینستون چیرچل به توهمه تی "ناگیارانی نه وروپا" توهمه تبارکرا، جیاواز بوو له دهزگای هه والگری نهینیی (SIS یا MI6)^۱ وه پاپورته کانی بو وه زیری کاروباری دارایی

۱ یو پاراستنی ئه م ئیمپراتوریه ته له دوژمن به ریزه به رایه تییه کی هه والگری دامه زرا له سه دهی شانزه دا که له سالی (۱۹۷۳) ئاههنگی یادی دامه زرانندی چوارسه د سالی گپرا. یه که م دامه زیننه ری هه والگری به ریتانی له سالی ۱۵۷۳ دا فره نسپس والشینگام بوو که وه زیر و پاوینزکاری شارژن ئه لیزابیتسی یه که م بوو، له و سه رده مه دا ده سته بیک له زیره کترین ده رچوانی هه روو زانکوی (کامبریدج و توکسفورد) له هه والگری به ریتانی وه رگیران و له سه ر چۆنیه تی نزه کردن بو کوشکی دوژمنانی شانشینیی به ریتانیا پاهیتانیا پیکرا. ئه گه ر ته ماشای میژوی هه والگری به ریتانی بکه ین ده بینین کاتیک به ریتانیا خاوه نی به هیزترین که شتیگه لی ده ریایی بووه هه والگری هه ستاوه به ناردنی زۆریه ی به کرینگی راهه کانی بو نیسپانیا و ئه وانیش له وئ وابلویان کرده وه که هه ر هیرشیک نیسپانیا بو سه ر به ریتانیا نه جامی تیکشکاندی لایه نی هیرشبه ره له به ر ئه و که شتی گه له به هیزه ی که به ریتانیا هه یه تی که ئه م هه ولاننش ترسیان خسته دلنی نیسپانیه کانه وه و له نه جامدا بریاری هیرشکرده سه ر به ریتانیا یان هه له وه شانده وه، نه مه ش بزمان ده رده خات که هه والگری به ریتانی ته نانه ته له بواری نه جامدانی شه پی ده روو نیشدا بۆلی گپروه . ده زگای هه والگری به ریتانی له سه ره تادا به (ئه نتلجانس سیرفس) ناوی ده رکرد که له گه ل تیپه رینی کاتدا کاره کانی پیشکه و تنی پیوه دیار بوو، ده ریاره ی سه رچاوه ی دروست بوونی (ئه نتلجانس سیرفس) ئه و دامه زرانندی به شپوه بیک ناشکرا نییه، هه ندیگ کتیب نامازه به وه ده کات که شا جۆرچی یه که م له سه ده ی هه زده دا یه که م پاشای به ریتانی بوو که پشتی به سیخوی به ستووه، له ده وروپه ری جهنگی جهانی

په که مدا (نه نلتجانس سټرټس) يوو به دامه زواو په کي سياسي گوره ک
 سه په يرشني سياسي به ريتانيای ده کرد له هه موو جيهاندا، هه ندي سهرچاوه باس
 له وه ده کن که هه والگري به ريتاني توانيو به تي دزه بکاته ناو نه نداماني کونسوي
 سه هر کردايه تي شوږشي فره نسي و نږديه ري نه نداماني نه و کونسويه به کرښکيرلوي
 هه والگري به ريتاني يوون. هه والگري به ريتاني له مټووي خوږيدا خاوه ني چه ندين
 ده سته کوته يو به ريتانيای مه زن، له جهنگي جيهاني په که مدا هه والگري به ريتاني
 تواني کليلي جفړه ي نه لمانه کان به ده ست به ټيټيت که به و هويه وه توانيان هه موو
 بروسکه کاني نيوان وه زارته ده ره وه ي نه لمانی و باليوزي نه لمانيا له واشنتون
 ده ست بخن، هه والگري به ريتاني نه م بروسکانه ي وه ک دياره ک پيشکشي
 وه زارته ده ره وه ي نه مريکي کرد که به و هويه وه له کوټايدا نه مريکا برياريدا
 به شداري جهنگ دږي نه لمانيا بکات که تا پيش نه و کاته بيلايه ني خوي پاراست
 يوو، به لام نه و بروسکانه ي که له نيوان وه زارته ده ره وه ي نه لمانيا و باليوزي
 نه لمانيا له واشنتون نالوگور ده کران و که له کوټايدا له لايه ن هه والگري به ريتانيه وه
 ناشکران کان ناما زه يان به وه ده کرد که نه لمانيا کار يو نه وه ده کات له گه ل مه کسيکا
 ريک بگه ويټ يو دږايه تي کردني نه مريکا نه گه ر هاتو نه مريکا دږي نه لمانيا هات
 ناو نه و جهنگ جيهانيه وه، نه و بروسکانه ره وانه ي باليوزي نه لمانيا ده کرا له
 مه کسيک که به زمانه کي نه يني نوسرايوون که که س تواناي ليتيگه پشني نه يوو
 له گه ل نه وه شدا هه والگري به ريتاني تواني ناشکراي بکات. هه والگري به ريتاني
 به ده وهام يوو له خو به هم زکردن و خوږي کخستن تا له جهنگي جيهاني يووه مدا به
 به هم زترين هه والگري جيهان ده ژميردرا. باره گاي سه روکايه تي هه والگري به ريتاني
 له شاري له نده نه له شه قامي وه زارته کان له ناوچه ي (هوايت هو ل) که پيک ديت
 له دوو له تله ره کوټه کاني به ريتانيا که په ک ده روازه يان هه په، نه وه ي سه رداني
 بکات سه ره تا سه ر له پرسگه ده دات پاشان به باخچه په کدا تپه پ ده بيت تا ده گاته
 تله ره که، له هه موو دنيا دا هه رکه سيک سه رداني باره گايه کي هه والگري بکات هه ست

به ترسیک دهکات به لأم نهوهی بچیته باره گای هوالگری بهریتانی هوو له هر کریتییک بکات رتزی لیدهگیریت، پاش نهوهی له پرسگه کارتیتیکی شینی نهوهنی که ناوینشان و ژماره‌ی نهۆم و نه و ژوده‌ی که سهردانی نهکات له سه‌ری تو مارکراوه، ژوچار نهوانه‌ی بانگ دهکرین بۆ باره‌گای هوالگری بهریتانی هاوالاتی بهریتانین که بانگه‌یشت دهکرین تا بۆچوونیان بزائن له باره‌ی گومان لیکراویکی بیانی، یان کاتیک به کرینگراویکی هوالگری بهریتانی سهردانی باره‌گا دهکات بۆ وه‌رگرتنی په‌زانه‌ی بۆ سه‌فه‌رکردن بۆ وولاتیکی کومونستی، جا بۆ هر مه‌به‌ستیک بیت له‌په‌نه‌وه‌ی سه‌فه‌رکردن بۆ نه و وولاتانه به‌پیتی یاسای بهریتانی پیوستی به‌په‌زانه‌ندی هوالگری هیه، نه‌مه‌ش له ترسی نهوه‌ی نه‌وه‌ک نه و که سه‌به‌کوتیه دلو‌ی هوالگری هووسیه‌وه یان له‌خشته بیرین. هوالگری بهریتانی له‌هوه‌ی پیکهاتن به‌شه جزو اوجوره‌گانی له‌شه‌ش به‌ش پیک هاتوه، که هر به‌شه‌ی گزنگی خزی هیه به‌م شتیوه‌یه: ۱- به‌شی ده‌روه: نه‌رکی چاودیری کردنی بالیوزخانه و نوینه‌ره بیانیه‌کانه، به‌شتیوه‌یک هه‌موو بالیوزخانه و قونسولیه‌ته‌کان ده‌کوتیه ژیر چاودیری نه‌م به‌شه‌وه و ته‌نانه‌ت چاودیری که سایه‌تیه سیاسی و کومه‌لایه‌تیه‌کانیش ده‌کرت. ۲- به‌شی ده‌ریایی: هه‌ندێچار پیتی ده‌وتری (فیلت نه‌نتلجانس) نه‌رکی چاودیری کردنی گه‌له‌ که شتی به‌ریتانیایه به‌نه‌فسه‌ر و سه‌ریازوه و هه‌روه‌ها هه‌موو کاره سیخوپه‌کانی تاییه‌ت به‌هیزی ده‌ریاوانی به‌ریتانی. ۳- به‌شی سه‌ریازی: نه‌رکی سیخوپه‌ی سه‌ریازییه و زانینی ناماده‌یی سه‌ریازی و خۆپه‌چه‌ک کردنی ده‌وله‌تانی تره، له‌سه‌روه هه‌موویانه‌وه (هوسیا) و ناردن و په‌لته‌نانی سیخوپ بۆ هه‌مان مه‌به‌ست. ۴- به‌شی بازرگانی و پیشه‌سازی: نه‌رکی بریتیه له زانینی نه‌یتی بازرگانی و پیشه‌سازی ده‌وله‌تانی تر. ۵- به‌شی ناوخۆ: نه‌رکی سه‌ره‌کی نه‌م به‌شه چاودیری کردنی بیانیه‌کان و چالاکیه‌کانیان و چالاکی پیکهراوه بیانی و خۆمالیه‌کان. ۶- به‌شی خاکه داگیرکراوه‌کان (مستعمرات): نه‌رکی نه‌م به‌شه شاره‌زابوونه له ژیان و باری سیاسی نه و شوئنه‌ی که به‌ریتانیا داگیری کردوون

(۸م به‌شبه ئیستا نه‌ماوه). ۸م شه‌ش به‌شبه پینک‌وه هه‌والگری به‌ریتانی پینک دینن، له نووسینگه‌کانی ۸م شه‌ش به‌شبه‌وه چاره‌نووسی چه‌ندین گه‌ل و نه‌ت‌وه دیاری ده‌کرا، جگه له پیلان گنپه‌ی و داگیرکردنی سیاسه‌تی ده‌ولت، به‌په‌توبه‌ری ۸م به‌شانه‌که‌سانی په‌داری ناو حکومه‌ت و سوپای به‌ریتانین. له‌هه‌موو هه‌والگریه‌کانی جیهاندا ده‌بینین که سه‌رۆکه‌که‌یان ناسراوه‌و په‌لوو جینگای دیاره و ده‌توانریت سه‌ردانی بکری و گفتوگۆی له‌گه‌لدا بکریت به‌لام سه‌رۆکی هه‌والگری به‌ریتانی که‌سایه‌تیه‌کی نادیاره و هه‌ر له‌سه‌رده‌می دیک هوابه‌ت‌وه تا ده‌گاته نه‌مۆز، جگه که‌سانی زۆر نزیک نه‌بیت له هه‌والگری و سه‌رۆکی هه‌ر شه‌ش به‌شه‌که که‌سی تر نایناسیت، ۸م سه‌رۆکه به هه‌لبژاردن دیاری ده‌کریت دوا‌ی ئه‌وه‌ی سه‌رۆکی پینش خۆی کوتایی به‌خه‌مه‌ته‌که‌ی دیت به‌خانه نشین بوون یان به‌مردن، ۸م په‌نگایه له‌سه‌رده‌می (کۆمۆیل) هه‌و په‌یاده ده‌کریت له به‌ریتانیا، له ته‌لاری سه‌ره‌کی باره‌گای هه‌والگری به‌ریتانی هۆلیکی گه‌وره هه‌په که به جوانترین دیکور پازاوه‌ته‌وه ناوی هۆلی (سی) ه، که له‌کاتی به‌تال بوونی پۆستی سه‌رۆک له‌به‌ر په‌کینک له‌و هۆکارانه‌ی که باس کران هه‌ر شه‌ش سه‌رۆک به‌شه‌که له هۆله سببه‌که که‌وره‌به‌نه‌وه و له نیوان خۆیاندا سه‌رۆکیکی نوێ هه‌لده‌بژێرن و ده‌نگه‌کان ده‌خه‌نه زه‌رفه‌نگه‌وه و ده‌یده‌نه ده‌ست به‌ته‌مه‌ن ترینیان تا بیگاته‌وه‌و سه‌رۆکی تازه ئاشکرا بکات، که پۆسته‌که‌ی له‌ناهه‌نگیکی تایبه‌تیدا ده‌ریتن، دوا رپۆه‌سمی ئه‌و ناهه‌نگه پیدانی کلیلیکی زه‌ره که هه‌مایه بۆ ئه‌و ده‌سه‌لاته فراوانه‌ی که پین ده‌سپێریت ، ئه‌و کلیله کلیلی نووسینگه‌ی شازنی به‌ریتانیا په‌ واتا که‌سی هه‌لبژێردرلو کراوه به‌ به‌رپرس له پاراستنی به‌ره‌وه‌ه‌ندیه‌کانی هه‌موو ئه‌مپراتۆریه‌تی به‌ریتانی، پاشمان رورده رورده ناوه راسته‌قینه‌که‌ی نامینیت و به ناویکی خوازاوه‌وه ده‌رده‌که‌ریت که ئه‌م‌زای پین ده‌کات ده‌بیت به به‌رپرسی هه‌موو فه‌رمانه سادو ترسناکه‌کانی که بۆ سه‌رانسه‌ری جیهان ده‌ری ده‌کات به‌هۆی بیه‌ته‌له‌وه یان هه‌ر شتبولزکی تر. ئه‌رکی سه‌ره‌کی هه‌والگری به‌ریتانی ناگاداربوونه له هه‌موو په‌وداوه‌کانی جیهان و به

تایبہ تی ٹوانہ تی گہ پہیوہندیان بہ بریتانیاوہ ہیہ، وہ ٹاشکراکردنی نہینتی چالاکیکان پتیش ٹوہی دولہن جیبہجیبی بکات، ٹو نہینتیانہ بہ پلہی یہکم نہینتی سہریازیہ، پاشان زانیاری سیاسی و بازگانی و پیشہسازی و دہریایی، بڑ پٹکھستی کارہکانی بہباشترین شیٹوہ ہوالگری بہریتانی کارمہندہکانی بہووردی ہلدہہبڑیت لہ نیوان کہسانی باوہپیتکراوہ دہچوانی زانکڑکان و دلسوزانی ٹہپراٹوریہت. ہوالگری بہریتانی بہوہ ناسراوہ کہ پارہیہکی زور خہرج دہکات بڑ بہدستہیتانی زانیاری سہریازی و زانیی چونیہتی پٹکھستی سہرکرداہتی وولاتانی تر(بہتایبہتی وولاتہ کومونیسٹکان) ہروہا ناوہ پلہو جیگی بہریرسانی سہرکرداہتی لہ وولاتانی جیہاندا، کاتیک زانیاریہکان دہگاتہ بارہگی سہرہکی لہ (ہوابت ہول) فہرمانبہری شارہزا ہلدہستن بہ تاوتوی کردن و بہراورد کردنی ٹوہ زانیاریانہ کہ لایانہ. ہوالگری بہریتانی ہلدہستیت بہ نارہنی زیاد لہ سیخوپٹ بڑ ٹوہ وولاتانہی کہ بہرژہوہندی بہریتانیایان تیدیہ، ٹم سیخوپانہ بہین ٹوہی یہکتر بناسن ہر یہکو لہ لایہن خویانہوہ دہست دہکن بہ لیکولینہوہ و لہ کوتاییدا زانیاریہکان لہ لہندن شیکار و بہراورد دہکرین و لہ ٹوسیہیہکی تایبہتیدا تومار دہکرین. ہوالگری بہریتانی خاوہنی پٹکھستنیکی ٹیجگار پتہوہ و بہدہگمن کہسنکی وک سیخوپ(کیم فلیبی) تیدا دوویارہ دہبتہوہ کہ خوی بفروشیت بہ وولاتیکی بیگانہ بہہر ہوکارتیک بیت، بہلکو لہ ٹوای ہلہانٹی(کیم فلیبی) بڑ پووسیا ہوالگری ووریاییہکی زیاد لہ پٹیوست پہرہو دہکات و ٹوہ بہخشش و دیاریانہی کہ دہیدات بہ کارمہندہکانی و سیخوپہکانی لہ پاداشتی کارہ باشہکانیان لہ ٹہقلدا نییہ!۔ ہندی لہ شارہزایی ہوالگری ٹم بہخششہی ہوالگری بہریتانی بہ (پوویارٹکی زپ) دلدہننن، ٹم پوویارہ بہ ہموو جیہاندا تیدہپہپٹ تا سیخوپہکانی لٹی بخونہوہ، ہروہا ہوالگری بہریتانی خاوہنی ٹابووریہکی سہریہخویہ و ہلدہستیت بہ ہشاریکردنی کاری بازگانی لہ پیگی بہشی چوارہمیہوہ ٹم بہشہ ہلدہستیت

ده ندارد. همه بویه هوی سره آمدانی نه یاری له نیو خویاندا وهک دور ده زگای پکا به بریان کرد بۆ سرچاوهی ده گمن و کهم له کینگای به پیتی هه والگریدا.^۱

به نه جامدانی گریهستی بازگانی هاندانی ژوووه بازگانییهکان که بهم شیره به بوه پاره به کی باشی دست ده که ویت و ده یخاته سر به شه بوجه که ی. له کوتاییدا گه بمانه ویت سره وره یه کانی هه والگری به بریتانی بژمیرین ئهوا له ژماردن نایهت، سره که وتی هه والگری به بریتانی ده که پیتته وه بۆ شاره زایی و لیتاتوووی کارمهنده راهینرلوه کانی ئهوانه ی چه ندین سالیان له خزمهت کردن به سر بر بویه و کهسانی وای تیدایه به دریزایی ته منی خزمهتی کردووه تا کچی دواپی کردووه بویه نازناوی (پاسه وانی راسته قینه ی نیمپراتوریهت) ی پیبه خشراوه، زوریه ی کات هه والگری به بریتانی ده سلات پیاده ده کات بۆ چوونی ئهوا له زور گرفتدا پیاده ده کرتیت، هه ئه وه پایه کانی ئاسایشی جیگیر کردووه له وولتدا، کارمهنده کانی زیره کترین که سی به بریتانیان و خویان به خت ده کهن له پیناو وولتته که یان، هه ندیکان مه دالیای جوراو جوریان پیده به خشریت وهک پیاوانی هیزه چه کداره کان، له م بیست ساله ی دواپیدا هه والگری به بریتانی سیخوره کانی ده کرد به پاشکوی بالیوزخانه کان و هه ندیکان پۆستی دیبلوماسیان ده دریتی تا پاریزواوین نه گه ر ئاشکرا بوین له وه له تانه ی کاری تیدا ده کهن ، ته نها به بریتانی وه رناگریتت به فرمان به ر یان سیخوپ به لکو هه ر که سیک هه لگری هه ر په گه زمانه یه ک بیت و له لاین بالیوز یان به رپرستیکی هه والگری بۆ کار کردن له هه والگری بیالیوریت له قوتابخانه ی هه والگری مه شقی پیده کرتیت و ئه رکی سیخوپی شیایوی بۆ دیاری ده کرتیت.

^۱ Christopher Andrew, *Her Majesty's Secret Service: The Making of the British Intelligence Community* (New York: Viking, ۱۹۸۶), ۴۷۶-۷۷.

به همان‌شيوه، له نهمريکادا، به‌شیکي تاييه‌تي سي ناي نهي پني دوتريت نووسينگي هم‌ماهنگي سياسي (OPC)، له سالي ۱۹۴۸ به نامانجي نه‌نجامداني چالاکي په‌نهاني دامه‌زرا. هرچنده له پوي کارگزيپيه‌وه سه‌ريه سي ناي نهي بوو، به‌لام له‌سر بنه‌ماي پښماي سياسي نارسته‌کراو له‌لايه‌ن وه‌زاره‌تي دهره‌وه کاري ده‌کرد. نم نووسينگه‌يه جيا بوو له نووسينگي سي ناي نهي بؤ توپه‌راسيونه تاييه‌ته‌کان (OSO)، که کاري کوکړدنه‌وي هه‌والگري بوو له ريگي سيخوپيه‌وه. له‌کو‌تاييدا، درک به‌وه کرا که نم ريکخستنه چاره‌ي دهره‌دلي نامانجه‌کاني ناکات، وه له سالي ۱۹۵۲ هه‌ردوو نووسينگه‌که کرانه‌وه به‌يک له‌ژير ناوي به‌پتوه‌به‌رايه‌تي پلانه‌کان. به‌گويزه‌ي وته‌کاني کوميته‌ي کليسا، نم هه‌نگاوه له‌به‌ر نه‌وه بوو چونکه؛ يه‌که‌م، نو پينگي به‌پتوه‌به‌ري هه‌والگري ناوه‌ندي له هه‌بووني نووسينگه‌يه‌که (OPC) که خوي له پوي کارگزيپيه‌وه به‌رپرس بوو (وه لايه‌ن سي ناي نهي ته‌مويل ده‌کرا) وه به‌شيوه‌يه‌کي راسته‌وخو پښماي سياسي له وه‌زاره‌ته‌کاني دهره‌وه و به‌رگري وه‌رده‌گرت؛ دووه‌م، پکا‌به‌ري له نيوان هه‌ردوو ده‌زگاکه بؤ خزمه‌تگوزاريه‌کاني هه‌مان هه‌والدوژ و بارفورسيه‌کاني دنيايي کارکردني هم‌ماهنگي نيوانيان که پتويست ده‌بوو، دنيا‌باکاته‌وه.

هرچنده له‌پوي شپوازي کارکردنه‌وه جيا‌بوون، به‌تاييه‌تي هم‌ماهنگي نه‌پنني هه‌والدوژه‌کان که بتوانن به باشي کاربکه‌ن له ولا‌تي نامانجا. له چندين که‌يسدا، نو هه‌والدوژانه‌ي که سووديان ده‌بوو بؤ وه‌زيفه‌يه‌که ده‌توانن وه‌زيفه‌ي تريش نه‌نجام بدن؛ دوو نووسينگي جيا به‌ناساني ده‌که‌ونه پکه‌به‌ري يه‌کتر بؤ خزمه‌تگوزاريه‌کاني هه‌مان که‌س. سه‌ره‌پاي

نهمهش، برېڅكى زږدى وه زېفه پشنيوانيه كان، وهك دلنيا كړدنه وهى په يوه ندييه كان له نيوان نهمه ران وه هوالد نوره كان يان پاره دان به سيخوره كاني دهره وه، هه مان شتن يان چوونيه كن وه پتيويستيان به هه مان لپها توويى، په يوه ندى، وه سه رچاوه هه يه. هه ماهه نكي نزيك پتيويست ده بيت بډ دلنيايي كړدنه وهى نه وهى كه توپه راسيونه كاني يهك نووسينگه له ولاتيكي دياريكراودا ده ست له كاروباري يه كتر وه رنه دن: ده سگير كړدنى نم جوړه هه ماهه نكيه قورسه به تايبه تي نه گه ر پتيويست به وه بكات كه به رژه وه نديه كاني نووسينگه يهك بينه پاشكوى هي نه مې تر. به م شيوه يه ش، ده توانرنت كه يسيكي به هيز دروست بكرنت بډ ليكده وهى نم وه زيفانه له يهك پڅخراودا كه توپه راسيونه كانيان له ولات يان ناوچه يه كي نامانجا له لايه ن يهك به پڼوه به روه كو نترنرؤلكراوه.

نارگو مينته كان له به رژه وه ندى ده زگايه كي جياي چالاكي په نهاني
 سه ره پاي به لگى به هيزى دژه جيا كړدنه وهى ده زگاكاني سه ر به چالاكي په نهاني، مشتومپى به هيزيش هه يه له سه ر نه وهى كه ده بيت ده زگاكان جيا بن. له پوي كړداريه وه، نارگو مينته كه جهخت له سه ر نه وه ده كانه وه كه پيداني هه مان به رپرسياريه تي بډ جيبه جي كړدنى سياست (له رڼگاي چالاكي په نهاني) سه باره ت به ولاتيكي نامانج، له لايه ك، كۆ كړدنه وه و شي كړدنه وهى هه والگريه ده رياره و ولاته كه (به خه ملاندنى نه نجامه كاني چالاكي په نهاني) له لايه كي تره وه، ده بيته هڅى خسته مه ترسي شي كړدنه وهى بابته تiane. له گوه ردا، نه مه هه مان نارگو مينته كه بډ بوونى ده زگايه كي هه والگريه ناوه ندى ده كړنت واته، نارگو مينته پك كه

به شیک نیه له وهزاره تینکی یان به شیکنی دارپشتنی سیاست یان جینه جیکرنی حکومه ته که .

نایا چالاکي په نهانی به شیکه له هوالگریی؟

جگه له م پرسه دامه زراوه ییه، پرسی تیوری هر ده مینیت له هم نه وهی نایا چالاکي په نهانی ده بیت به شیک بیت له هوالگریی یان نا . له دانانی چالاکي په نهانی له ناو پۆلینی پیکهاته کانی هوالگرییدا، من تیبینی نه وه ده کم که نه مه به شتوه یه کی ناسایی وه زیفه یه که له ده زگا کانی هوالگریی؛ نه مه به ته نها چاره سهری نه و پرسه ناکات نایا مه عقوله به شیک بیت له هوالگریی بۆ مه به سستی تیوریی.^۱

بۆ وه لاندانه وهی نه م پرسیاره، ده بیت سهرنجی زیاترمان بخینه سهر نه وهی نایا چالاکي په نهانی چیه . ههروهک له پشتردا باسکرا، خودی چه مکه که له چه مکزایی هوالگریی نه مریکیه وه وه رگیراوه وه هیچ هاوتایه کی روونی نییه له به کاره پنهانه کانی ده زگا هوالگریه کانی ولاتانی تردا . ههروه ها، پیناسه هه مه جوره کانی نه مریکی بۆ چالاکي په نهانی به رهیان پندراوه له کۆنتیکستی نه وه ولانه ی که دراون بۆ به یاسا کاردنن فرمانی جینه جیکرنی؛ نه و پیناسانه سوودیان نییه بۆ مه به سستی تیوریی هه نوکه یی .

¹ Kenneth G. Robertson, "The Study of Intelligence in the United States," in *Comparing Foreign Intelligence: The U.S., the USSR, the UK and the Third World*, ed. Roy Godson (McLean, Va.: Pergamon-Brassey's, 1988), 26-28.

لہ پیداچوونہوی جڈرہکانی چالاکى پھنھانیدا، هھندیکیان (وہک پشٹیوانی نھینیی بؤ پڑیمیکی دؤستانه) پیدہچیت لہ دبلؤماسیہت جیانہکرینہوہ، وه ئهمانی تریش (وہک چالاکى نیمچه سہریازی) دہچنہ خانہی جہنگی گہریلابیہوہ. نیمه پیمان وایه که نهوہی دہکویتہ نیوان دبلؤماسیہت و جہنگ پئی دہوتریت "چالاکى پھنھانی" که پئک دیت لہ بهکارھینانی نھینی تیگہپشتنی لایہنی تر بؤ ئهوی وایان لئیکن کردہیک بگرنہبر که کہسیک وہک بهرژہوہندی خوی دھیبینت. بهم پیئہ، دھیت دوویارہ بپرسین که نایا چالاکى پھنھانی لہ پوی ژیریهوہ بهشیک لہ ههوالگری؟

لہلایهکروہ، گہنگہشی ئه نوہ دہکریت که چالاکى پھنھانی- نامرازک بؤ جیہجیکردنی سیاست- زؤر جیاوازہ لہ تہواوی بهشہکانی تری ههوالگری، که سہروکاریان لہگہل کؤکردنہوی زانیاری هہیہ که لہسر بنہمای ئم زانیاریانہ سیاست دادہریژریت، هہربؤیہ هہلایه وہک بهشیک لہ ههوالگری دابنریت. لہپوی ئم بؤچوونہوہ بیت، زیاتر لؤژیکہ که وہک بهشیک لہ چہندین بهشی سیاست هہژمار بکریت- وہک دبلؤماسیہت، هاوکاری تابووری، بازرگانیکردن، وه پھوپاگہندہی ناشکرا، نالوگری بهرنامہکان، بهرنامہکانی ناشتی، دبلؤماسیہتی گشتی، هاوکاری سہریازی، وه هہرہشہ یان بهکارھینانی هیزی سہریازی- که نتهوہیک بهکاری دھینت بؤ پھردان به بهرژہوہندیہکانی.

لہلایهکی تریشہوہ، دہکریت دژہ ئم بؤچوونہش هہبیت که پئناسہکردنی ههوالگری وہک کؤکردنہوی زانیاری لہ قومی دہزگاگہ کہم دہکاتہوہ و زؤر تہسکہ؛ ئهگہر کؤکردنہوی زانیاری زؤر گرنگ بیت، نکؤلیکردن لہ

زانبارى به هادار بۆ نه يارى كه سيكيش ده بيت به شيكى گرنكى هه والگرى
 بيت. هه روهك له به شه كانى داهاتوودا پوون ده بيتته وه، پڼگايه كى كارىگر
 و به سووى پڼگاگرتن له نه يارىك بۆ زانينى پاستى برىتتیه له
 هه ئه له تاندنى بۆناو دۆخىكى پړوپىكراوى هه له . له م پړوانگه يه وه، چالاكى
 په نهانى و دزه هه والگرى چوونيه كى گرنگان هه به . به تايبه تى،
 هه رىوكيان كارده كهن له كارىگرىدانان له سهه رهفتارى دوزمن به هوى
 به كارامه يى به كارمىنانى تىگه يشتنه كانى .

بہ نسی پٲنجه م
جنگی سیخورہ کان: نژہ مہ والگری

له نيو پٽڪهاتہ ڪاني هه والگريدا، ده ڪرٽ بلٽين ڏڙهه والگري قورسترين به شه بڙ پٽناسه ڪردن. له چه مکه هره گشتيه ڪهيدا، ده توانين بلٽين ڏڙهه والگري برٽيهه له ڪرڪروه و شيڪراوه، وه چالڪي نه ڄامدراوه، بڙ پاراستني نه ته وه پيڪ له هه مبر ڪردهي ڏڙگا هه والگريه ڪاني نوڙمندا. له ڙير پڙشنائي نه م پٽناسه يه دا، مه وڊاي ڏڙهه والگري وه ڪ خودي هه والگري فراوانه، له بهر نه وهي هه موو شيوازه ڪاني چالاڪيه هه والگريه ڪاني نوڙم نه بيت به رگريان له هه مبر دابنرت و بهر په رچ بدرينه وه. له سياقني ته سڪتريشدا، ڏڙهه والگري برٽيهه له رٽگرتن له نوڙم له به ده سته ٽناني زانباريگه ليڪ ڪه ڪلڪي پڻ بگه به نيت. ٽيمه سهه تا له بيروڪي ڏڙهه والگري ده ڪولينه وه.

ده توانين گفتوگو ڪه مان به جياوازي ڪردن له نيوان رٽوشويني پاسيف و چالڪ ده ست پٽيڪه ين. گرنگري هه نگاهه ڪاني پاسيف، ڪه هه وڻده دات پڻ له نوڙم بگرت بڙ به ده سته ٽناني زانباري، نه مهش له رٽگري بلوڪ ڪردني چونه ناو سيسته مه ڪه په وه به دروست ڪردني ديوارڪ له چورده وهه ڪه ج ڪه به "ناسايش" ناسراوه. سروشتي ديواره ڪه رٽگرتن له ده ست گهيشتن به زانباري هه ستيار له لايه ن نه و ڪه سانه وهي ڪه جيڪاي متمانه نين، پاراستني به لگه نامه ڪان وه په يوه نديه ڪاني گه ياندن له شويني

سەلامەت ۋە بەھۇى كۆدكردنەرە- لە بېرگەكانى داھاتووى سەبارەى بە ئاسايىش باسكاراۋە. سەرەتا، ھكۈمەتتېك ۋەك بەشە جىاجىياكانى ۋە دەزگاكانى دەبىتت بېرىار بەدن كە چ زانىارىيەك نۆد گرىنگە بۆ ئەۋەى بېپارىزىد- واتە چ زانىارىيەك دەبىتت لەناۋ دىوارەكاندا بېپارىزىد.

پۆلىتېنكردىنى زانىارىى

ئاستەكانى پۆلىتېنكردىن

سىستەمى پۆلىتېنكردىن بىرىتىيە لە رېزكردنى زانىارىى بەپتى ھەستىارىيەكەيان، بە واتايەكى تر، گرىنگرىن ئەۋ زانىارىيە كە ئەگر بەكەۋىتە دەستى نوژمن زىادترىن زىان بە نەتەۋەكەى دەگەبەنىت، دەبىتت نۆدترىن پۆشۋىن بگىرىتتەبەر بۆ پاراستنى ئەۋ زانىارىيە. لە ئەمرىكادا، يەكەم سىستەمى لەم جۆرە بۆ پاراستنى بەلگەنامەى ئاسايىش نىشتىمانىي لەلايەن ۋەزارەتى جەنگەۋە لە سالى ۱۹۱۲ بە ياساى كرا؛ ۋەزارەتەكانى جەنگ ۋ ھىزى دەريايى سىستەمى پۆلىتېنكردىنى خۇيان داپشت لە سەردەمى جەنگى جىھانىي يەكەم ۋ دوۋەمدا. سەرۆك ھارى ترومان يەكەم سىستەمى سەرتاسەرى نىشتىمانى پۆلىتېنكردىنى زانىارىيەكانى لە سالى ۱۹۵۱ دامەزراند. ئەم سىستەمەى ئىستا بەھۇى بېپارىزىكى سەرۆكايەتى لەلايەن سەرۆك كلېنتونۋە لە سالى ۱۹۹۵ بەپۆدەدەبرا كە بە تىروتەسەلى باسى پىتاسە، ياسا، ۋە پۆشۋىنەكان دەكات.

¹ Harold C. Relyea, "The Presidency and the People's Right to Know," in *The Presidency and Information Policy*, ed. Harold C. Relyea (New York: Center for the Study of the Presidency, ۱۹۸۱), ۱۱-۱۹.

هسته‌ی سیستمی پۆلئینی ئەمریکی بۆ پۆلئینکردنی زانیاری بە پیتی
 پزەهی زیانگە یاندن بە ئاساییشی نیشتیمانی-ئەگەر بکەوێتە دەستی
 دۆزەم- پۆلئین کراوە. تا زانیاریە کە هەستیار بێت، زیاتر بەوریایەوه
 دەبارێزێت وە کەسی کە مەتر کە متعانه‌پیکراون دەتوانن دەستیان پێ
 بگات. لەژێر سایە ی ئەم سیستەمی ئیستادا، ئاستی سەرەتایی پۆلئینکردن
 بریتین لە نەپتینی (تەنیا پێگا پێدراو بۆ کەسانی متعانه‌پیکراو)، نەپتینی،
 وە زۆر نەپتینی،^۱ کە بەم پێیە خوارەوه لەرووی ئاستی زیانگە یاندن بە
 ئاساییسی نیشتیمانی دیاریکراون:

- زۆر نەپتینی: "زیانی کوشندە"
- نەپتینی: "زیانی جددی"
- نەپتینی پێگا پێدراو بۆ هەندێ کەسی تاییبەت "زیان دەگەینت"

سەرەپای ئەمە، ژمارەیه‌کی زۆر وشیارکەرەوه‌ی قزیش بەکاردێن بۆ
 قەدەغەکردنی دەست گەیشتن بە زانیاری زیاتر. سەبارەت بە پرسە
 هەوالگێریەکان، ئەو پرسانە تاییبەتن بە زانیاری دەربارە ی تەکنیکەکانی
 کۆکردنەوه‌ی زانیاری هەوالگێری تەکنیکی: ئەم یاسا و پێسایانە لەلایەن
 بەرپۆه‌بەری هەوالگێری ناوەندییەوه دەسەپتێرین (*DCI*) بەسەر تەنانت
 خودی کارمەندانیشیدا، چ جای بگاتە ئەپارێک، ئەم کارە لەژێر یاسای

^۱ Confidential
 Secret
 Top secret

سالی ۱۹۴۷ء ناساییشی نیشتمانی نہنجام دہدریت، بؤ "پاراستنی سہراچاوری ہوالگری و میتودہکان لہ بلاونہبوونہوی پزگاپینہدراو." بیگومان، لہوسارہ تائیتستا چہندین بہلگہنامہی نہیننی گزنگ بلاوبوونہتہوہ بؤنار دہرہوہی کرمہلگای ہوالگری کہ نہوان پینیان وابوہ لہ ریزی زانیاری ہستیاردا بوون. ہہربؤیہ، بہشٹیوہیہکی خولی ہوللی نؤدر تہرخان دہکرتت بؤ بہ سیستہمکردن و تہسککردنہوہی نہم پپڑوسہیہ؛ نوایین یاسای سہرؤکایہتی، ہہر بؤ نمونہ، باس لہوہ دہکات کہ ژمارہی نہو کہسانہی دہستیان بہ پپڑگرامی تاییہت دہکات دہبیت "تا نہوپہپی کہمترین" کہس بیت. وہک دیارہ نہمہ ہول و تیکوشانینکی ناکوتاییہ، وہ نہو وریاکردنہوہ یہک لہنوای یہکانہ نہبؤتہ ہوی سروسکردنی پؤلینتیکی نوئی کہ بہ تہواوی دزہکردنی زانیاری لہ ناستی ہستیاردا نہہیلیت.

پکیرستی زانین ہہرہک لہ سہرہودا تیبینی کرا، تا زانیاریہکہ ہستیارتر بیت (لہ پووی ناستی پؤلینکردنہوہ)، ژمارہیہکی کہمتری خہلک بؤیان ہہیہ لہبارہیہوہ بزائن. بہلام لہگہل نہوہشدا تہنیا مؤلہتی تاییہت بؤ ہندئی کہس بہس نییہ بؤ پاراستنی زانیاریہکان. نہو کہسانہی کہ بہنوای دہست گہیشتن بہ زانیاریہکاندا دہگہپن لہناو دہرگاہیکدا دہبیت ناگادار بکرتنہوہ لہو زانیاریانہ بؤ نہوہی بہ بہرپرسیاریہتی فہرمی خویان ہہلسن. نہم سیستہمہ کؤنٹرؤلکروہی زانیاری نؤدر کہمتر فہرمیہ بہبہراورد لہگہل نہو کہسانہی متعانہکہیان پیدراوہ؛ بہگشتی، ہہرکہسیک کؤنٹرؤلی زانیاری نہیننی بکات بہرپرسہ

بؤ لڙكولښتونه له و كهسانهى كه دلاوى نهو زانياريه دهكات بهرله وهى
زانياريه كهى پښتدات.

ده بښت چى نهښتى بښت؟

وه لاسى سره تايى بؤ پرسيارى نه وهى چ شتيك نهښتى بښت، له
چواړچنوهى هه والگرى حكومه تى نه مريكادا، بؤ نه وه دهگه پتتوه كه ناي
پښاسهى ناسته كانى نهښتى چين. رهنكه نه مه له پووى پرهنسيپوه
ناسايى بښت، هه رچهنده چه مكى سره كى "زيانگه ياندن"، "زيانى جدى"،
وه "زيانى كوشنده" ناپوونن، له خودى خوياندا وه له جتبه جتكرديان له
ناسايشى نيشتمانيدا.

با نهو راسته وهك نمونه له بهرچاوبگرين كه ولاته ديموكراتيه كان
به شتوهيه كى ناسايى بهى نهو بودجه بهى كه ترخانده كرتت بؤ بهرگرى
سالانه بلاوده كه نه وه. هه رچهنده به نهښتى هڅستنه وهى بودجه بهرگرى
ولاتيكي ديموكراتى جنگاى پرسيار نښه، حكومه ته ناديموكراته كانښ
هه مان كار نه انجام ده دن. بؤ نمونه، حكومه تى سوڅيه تى جاران تا سالى
۱۹۸۹ بهى پارهى ترخانكراو بؤ بهرگرى وهك نهښتى ده ولت سه پر
ده كرد؛ بڼگومان نه مه بؤ حكومه ته كانى چين و كورباى باكوور تانښتاش
هر راست، واته به هيج شتوهيه ك بهى ترخانكراو بؤ نه مه بهسته
بلازناكه نه وه. هه والگرى نه مريكا هه لساوه به ترخانكردنى چه ندين
سهرچاوه بؤ بپياردان له سهر قه بارهى نهو بودجه به نهښتبهى بهرگرى؛
نه گه زانياريه كه به رڼخوشكهر دانه ترا بؤ حكومه تى نه مريكا، سهرچاوه
هه والگريه كان نه وا ده كرا به سهر نه ركه كانى ترشدا جتبه جتڼى بكن. به

همان‌شپوه، نه‌گه‌ر نه‌میرکا بودجه‌ی به‌رگری خوی ناشکرا نه‌کردبوابه، ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی تری دوزمن له هه‌بیهت و گه‌وره‌یی توانا سه‌ریازییه‌کانی نه‌میرکیان کم ده‌کرده‌وه.

نه‌ئینی زیادله‌پتویست په‌خنه‌یه‌کی زۆر له حکومه‌تی نه‌میرکا ده‌گیریت له سه‌ره‌وه‌ی که بپریکی زۆری زانیاری به‌ نه‌ئینی و ناستیکی زۆر بالا ده‌هیلآیت‌وه. نه‌م په‌خنه‌یه نه‌ک ته‌نیا له کۆمبته‌ی کۆنگرئسی و په‌خنه‌گره‌ نا‌حکومه‌یه‌کانی ده‌زگا‌کانی هه‌والگریی یان ئیداره‌ی تاییه‌تیه‌کانه‌وه ده‌گیریت به‌لکو ته‌نانه‌ت له‌ناو خودی ده‌زگا‌که‌شدا نه‌م په‌خنه‌یه هه‌یه. به‌ جۆرێک له‌ جۆره‌کان، هه‌روه‌ک پیتشتر باسکرا، نه‌ئینگه‌ری تاییه‌تمه‌ندیه‌کی سه‌روشتی هه‌ر حکومه‌تیکه. به‌له‌به‌رچاوه‌گرنتی گه‌وره‌یی و کراوه‌یی سه‌سته‌می سیاسی نه‌میرکا، نه‌م موماره‌سه‌یه زیاتر له‌ناو خودی نه‌میرکا‌دا په‌خنه‌ی لێده‌گیرت وه‌ک له هه‌ر شوپێنکی تری جیهان. له‌م سالانه‌ی داویدا، هه‌مان پرس له‌ ولاتانی تریشدا سه‌ری هه‌لدا، به‌تاییه‌تی له‌ به‌ریتانیا، که‌ تیایدا نه‌و یاسایه‌ی بلاو‌کردنه‌وه‌ی زانیاری حکومه‌ت به‌رتۆه‌ده‌بات زۆر توندترن له‌ هی نه‌میرکا.^۱

جگه له‌ زیانگه‌یاندنی سه‌ره‌کی- نکۆلیکردنی ناپتویستی زانیاری بۆ پای گشتی، که‌ مکردنه‌وه‌ی توانا‌کانی بۆ تیگه‌یشتن وه‌ گه‌فو‌گۆکردنی پرس‌ی سیاسی ناساییشی نیشتمانی- زیادله‌پتویست نه‌ئییکردن زانیاری که‌ مکردنه‌وه‌ی متمانه‌ی سه‌سته‌می نه‌ئینی هه‌یه، نه‌مه‌ش په‌لده‌کیشیت بۆ

^۱ Rosamund Thomas, *Espionage and Secrecy: The Official Secrets Acts 1911-1989 of the United Kingdom* (New York: Routledge, 1991).

گویندگان به یاساکان، ناوشیاری، وه "دزه کردن" ی زانیاریه کان. نهگر
 شماره به کی زندی زانیاری بن زیان برون به نهینیی، ریگرتنه کان له همبهر
 بلوگردنه وهی ریگاپینه بر روی زانیاری نهینیی لاواز ده بیت.

نه پرسه ی که نایا ئم زیادله پیویست به نهینیدانان له حکومتی
 نه مریکادا هه به یان نا، پرسیاریکه وه لامه که سهخته. له کاتیکدا هر
 سیسته میک که مامه له له گه ل ملیونان به لگه نامه دهکات له هر سالیکدا
 دهکرت هندی جار به ره وه هدیریش بروات. ره خنه به کی باوی نه
 که سانه ی بروایان وایه زیادله پیویست نهینیی نابیت هه بیت بریتیه له وهی
 که پیمان وایه به نهینیی دانانی نه وه لگه نامانه تنیا بو نه وه به
 به پرسه کانی حکومت بیاریزیت له لومه و هرسانبوونیان له لایه ن رای
 گشتی هاوالاتیان وه. به واتایه کی تر، نه که سانه ده لاین که به نهینیکردن
 خزمهت به داپوشینی که موکورتی به پرسان دهکات له همبهر خه لک بو
 نه و کرده وانهی نه نامیان داوه. له کاتیکدا نه مه هانده ریکی په سه ندنه کراوه
 بو به نهینیکردن، دۆخه که زوریه ی جار له مه نالۆزتره؛ ناشکرابوونی
 عه بیوعاری به پرسان تنیا مه سه له به کی ناوخوی نییه، به لکو خودی
 حکومتیش پتی هرسان ده بیت له به رامبهر هیزه دهره کییه کاندان.

ههروهک باسکرا، نهینیکه ری هندی جار زیاتر بو هۆکاری دبلۆماسی
 به کاربیت وهک له وهی چونکه بو کاری توپه راسیونی پیویست بیت.
 همان شت راسته سه بارهت به چالاکیه کانی سیاسهتی دهره وه
 به شتیره به کی گشتی. ههروهک له که یسی چالاکی په نهانیدا هه به،
 حکومته کان به شتیره به کی گشتی له م سالانه ی نواییدا مه یلیان زیاتر بو
 نه وه چوه که زیاتر کراوه بن دهریاره ی چه ندین سیاسهتی دهره وه وه

کەمتر نیکەزانی ورد و درشتی دبلۆماسین. حکومەتەکان ئیستا زیاتر لە پیشور ددان بەو دا دەنێن کە ئەوان خەریکی کاری سیخوپی و چالاکیە هەواڵگریەکان بوونە. بەم شتووەیەش، بواری کەمتر ھەبە بۆ پۆرش مێتاتەوێ هەراسانکردنی حکومی. ھەریۆیەش، ھۆکاری دیبلۆماسی پوون ھەبە بۆ ئەم چەندە. بۆ نموونە، لە ساڵی ۱۹۷۷دا پۆژنامەی واشنتون پترست پوونی کردووە کە مەلیک حوسینی ئوردن لە سی ئای ئەبەرە ھاوکاری دارایی وەرگرتووە، بانگەشەیک کە تەنیا زیانی بە ناویراو دەگەیاند لە پووی سیاسیەو.^۱ پاراستنی ئەم جۆرە پەبوەندیە نەتییە بۆ خۆپورگرتن لە هەراسانکردن وە لاوازکردنی پیگەسی سیاسی سەرۆکی ولاتیکی نۆست ھاندەرێکی شەرعییە بۆ نەتینگەری ھەرچەندە لە پووی تۆپەراسیۆنیشەو پتویست نییە.

نەتینگەری کەم ھەرچەندە زۆر جار دەوترێت کە حکومەتەکان بە شتووەیکی سروشتی زیاتر مەیلیان لە نەتینگەری زیاد لە پتویستە، بەلام دەکرێت ئەو ش لە بەرچا و بگرن کە ئایا دەکرێت پیچەوانەکەشی لە ھەندیک بواری تاییبەتیدا دروست بێت. دەکرێت ئەمە لە گەل ئەو زانیارییانەدا پووبدات کە لە دەرەوێ حکومەتدا پەریان پیدراو کە تارادەبەکی زۆر گرنگە بۆ ئاساییشی نیشتمانیی بۆ ئەوێ وەک نەتینی و کۆنترۆلکراو لە قەلەم بەدریت. پوونترین نموونە ئەمەش بریتییە لە زانیاریانە پەبوەندییان بە تەکنەلۆژیای چەکی ئەتۆمیەو ھەبە. ئیمە پیشبینی ئەو زانیاریانە دەکەین کە ئاسانکاری بکەن بۆ تەشەنەکردنی

^۱ Bob Woodward, "CIA Paid Millions to Jordan's King Hussein," *Washington Post*, February ۱۸, ۱۹۷۷, A۱.

ناوکی ده بیټ به وریاییه وه کونترۆل بکړین، به یې گویدانه ئه وهی نایا
 نه مه له دهره وه یان ناوه وهی حکومته وه سرچاوه ی گرتوه .
 له ئه مریکادا، ئه م پرسه له یاسای وزه ی ئه تومی سالی ۱۹۵۴ به پوړی
 بامی لئوه کراوه، که داتای قه ده غه ی به م شیوه یه پیناسه کړیوه، "هر
 داتایک دهریاری؛ یه که م، دیزانین، به ره مه پینان، یان ئاسانکاری چه کی
 ئه تومی؛ سووم، به ره مه پینانی ماده ی تاییه تی ناوه کی؛ یان، سییه م،
 به کاره پینانی ماده ی ناوه کی تاییه ت له به ره مه پینانی وزه دا." له ژیر ئه م
 یاسایه دا، ئه م جوړه زانیاریانه ئامانجی کونترۆل کړدن به یې گویدانه ئه وهی
 ئایا له دهره وه یان ناوه وهی حکومتدا په ره یان پیدراوه . (هه روه ما هه مان
 ماده ریگا له بلو بوونه وهی زانیاری نانه پنی ده گریټ دهریاریه دیزاین،
 وه پړوشونه ئاساییشیه کان یوی، بنکه ی جیاجیا بۆ به ره مه پینان یان
 سوپوه رگرتن له ماده ناوه کیه کان.) له گه ل ئه وه شدا، بریکی به رچاوی
 زانیاری دهریاری ماده ی ناوه کی وه چه ک بۆ رای گشتی له ئه مریکادا
 خراوه ته پوړ له بهر ئه مه جاریه جار ئه و قوتابیانه ی له به شی فیزیا
 ده خوینن دهردرینه کتیبخانه ی نه پینی بۆ ده سته و تنی سرچاوه ی
 پیویست له م بواره دا، وه دروست کړدن سهره تاکانی بومی ناوه کی .
 زانیاری تر که ناکریټ نه پینی بن، به لام ده کریټ له ژیر هندی نۆخی
 تاییه تدا، به جوړیک له جوړه کان بیاریزین، له مانه پیکتین:

- ئه و زانیاریه ئابوریانه ی ده بته هوی ئه وهی وا له که سیک ده کن سوودی
 یاسای به ده ست به پینن له پووی دارایی وه بازارکاریه وه
- ئه و زانیاریه ته که نلژیانه ی که نه ته وه یه ک بیویټ له نوژمنه کانی بی پاریزیت
 له به ده سته پینان

- نو زانیارییه که سیاهی که ده‌کریټ وا له ده‌زگایه‌کی هه‌والگریی نوژمن بکات بۆ ته‌جئیدکردنی به‌رپرسه بالاکانی حکومت جا چ به‌پیشکه‌شکردنی پاره بیت بۆ ئه‌وانه‌ی کێشه‌ی داراییان هه‌یه یاخود به‌هه‌ره‌شه‌ بیت.

پاراستنی ئەم جوړه زانیارییه پیکدیت له‌ئاساییشی گه‌یاندنه‌کان، هه‌روه‌ک له‌ خواره‌وه‌ باس کراوه. هه‌رچه‌نده، جاروباره، له‌ پرسی تریش ده‌گریټه‌وه. بۆ نمونه، زۆر هه‌ول له‌ ئه‌مریکا دراون بۆ جیبه‌جیکردنی چه‌ندین یاساوپیتسا له‌ هه‌مبهر نارینی ته‌کنه‌لوژیای بۆ بلۆکردنه‌وه له‌ چه‌ندین توژیټینه‌وه‌ی زانستی له‌م باره‌وه؛ سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش، هیچ سیسته‌میکی گونجاو بۆ نه‌نجامدانی ئه‌مه نه‌خراوه‌ته‌ بوا‌ری په‌ره‌سه‌ندنه‌وه. له‌ سالی ۱۹۸۲دا جیگری به‌پتوه‌به‌ری هه‌والگریی ناوه‌ندی، ئه‌دمیرال بۆب رای ئینمان، له‌ وتاریکیدا بۆ ده‌زگای ئه‌مریکا بۆ پیشه‌چوونه‌ زانستیه‌کان ئامازه‌ی به‌م کێشه‌یه‌دا. ده‌رباره‌ی لایه‌نی تیژی و کۆدگه‌رای لیټکۆلینه‌وه‌که، ناوبراو نیگه‌رانی خۆی ده‌ریپی "که‌ بلۆکردنه‌وه‌ی نه‌نجامی هه‌مه‌جوړی ئەم توژیټینه‌وانه‌ سه‌رنجی حکومت و پیکهاته‌ ده‌ره‌کیه‌کان بۆ لای خۆی پاده‌کیشیت وه، به‌م شتیه‌یه‌ش، زیانی له‌بننه‌هاتوو وه‌ ناپتویست بگه‌یه‌نیت به‌ به‌رزه‌وه‌ندییه‌کانی ئاساییشی نیشتمانی ئه‌مریکا". له‌نیو‌ئو بوارانه‌ی که‌ تیا‌یاندایا بلۆکردنه‌وه‌ی زانیاری ته‌کنه‌لوژیی ده‌کریټ زیان به‌ ئاساییشی نیشتمانیی بگه‌یه‌نیت، ئینمان پیتی وایه‌ که‌ ئەم بوارانه‌ پیکدین له؛ "هاردویر و سوفتویری کۆمپیوته‌ر، ته‌کنیکه‌کانی تری ئه‌لیکترونی، لیټزه‌ره‌کان، وه‌ پیکاره‌کانی به‌رهمه‌ینانی ته‌کنه‌لوژیای".

له‌ سالیی دوای ۱۹۸۲، بلۆبوونه‌وه‌ی زانستی شیفه‌ره‌سازیی بۆ‌ناو‌شه‌قام وای کرد که‌ ئه‌مریکا زیاتر پتوشوینه‌کانی تووند بکات ده‌رباره‌ی کۆنترولی

به‌رنامه‌ی سؤفتویر که ده‌توانیت به‌شیتوه‌یه‌کی پیشکه‌وتوو شیفره‌کان بشکینیت. هرره‌ک له به‌شی دووه‌مدا باسکرا، توژیینه‌وه‌ی نۆر نه‌نجام‌دران ده‌ریاره‌ی زانستی شیفره‌سازی له که‌رتی تاییه‌تیدا، بئنگرمان نه‌مه‌ش به‌مزی پیشکه‌وتنی بواری ته‌کنه‌لۆژیای کۆمپیوتره‌وه نه‌نجام ده‌درا بۆ مه‌به‌ستی بازگانیی. له‌کاتییدا نه‌مه‌ سودی زۆری هه‌یه له بۆچوونی ئاساییشی نیشتیمانیه‌وه (بۆ نمونه، په‌یوه‌ندییه شیفره‌کراوه‌کان ده‌کریت بینه هۆی پوچه‌لکردنه‌وه‌ی هه‌وله‌کان بۆ دزینی زانیاری ته‌کنه‌لۆژی له رینگای ها‌ککردنه‌وه بۆناو ئیمه‌یلی کۆمپانیاکان یان سیستمی په‌یوه‌ندی تره‌وه)، نیکه‌رانی دروستکردوه که تیرۆرستان، گروپی تاوانباری ریکخراو، ساخته‌کردنی پاره، بتوانن ده‌ستیان به‌و شیفرانه‌ بگات که ده‌بنه هۆی گیرۆده‌کردنی هه‌وله‌کانی جیبه‌جیکردنی یاسا له‌م بواره‌دا.

پاراستن^۱

هه‌نگاوه‌کانی پاراستن بریتیه له‌و هه‌نگاوانه‌ی که ده‌گیرینه به‌ر بۆ رینگاکرتن له‌ توانا‌کانی ده‌زگایه‌کی هه‌والگری دوژمن بۆ کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری. نه‌م جوهره ریشوینانه ده‌گیرینه‌به‌ر بۆ نه‌هیشتنی ده‌زگایه‌کی هه‌والگری دوژمن له‌ به‌ده‌ست هه‌تانی نه‌کسیس بۆ کارمه‌ندی رینگه‌پینه‌دراو، به‌لگه‌نامه‌کان، په‌یوه‌ندییه‌کان، یان ئۆپه‌راسیۆنه‌کان بۆ به‌ده‌سته‌تانی زانیاری گرنگ؛ نه‌وان دیواریک له‌ ده‌وری نه‌و زانیارییه نه‌هینییانه دروست ده‌که‌ن. لایه‌نه‌کانی ته‌قلیدی پاراستن، که کاری سه‌ره‌کی

^۱ Security

ئەو یە کاریکات بۆ پاراستن لەدژی هەولەکانی کۆکردنەوهی زانیاری هەوالگری مۆیی نوژمن، لەم بېرگەیدا باس دەکەین.

پاراستنی کارمەند^۱

پاراستنی کارمەند بریتییە لە لیکۆلینەوهی وردو درشتی کارمەن بەر لەوهی بۆ کاریک وەرگیرین کە بێتە هۆی ئەوهی دەستیان بە زانیاری بگات بۆ کە دەزگایەکی هەوالگری نەیار دەکریت بیهوێت ئەم زانیارییە بە دەست بهێنیت، وە بۆ دلدنیا بوونەوهی ئەوهی کە ئەو کارمەندە تازەیه بەر دەوام بێت لەسەر ئەکسیسی ئەم جۆرە زانیارییە. وە زێفە ی سەرەکی ئەم پێرۆسەیه بریتییە لە حوکمدان لەسەر ویست و توانای خودی کارمەندە کە بۆ پاراستنی ئەو زانیارییە نەینیانە. پێکھاتە ی سەرەکی ئەم بێراردانەش بریتییە لە کەسایەتی و دلسۆزی ئەم کارمەندە بۆ کارەکی. بێراردانەکان دەبارە ی کەسایەتی دەبێت لە هەردوو پھوی سەقامگری ئەقلی کەسە کە و نایا، جا بە هەر هۆکارێک بێت، ئەو کەسە ئەگەر هەپەشەپەکی لیکرا لەلایەن دەزگایەکی هەوالگری نوژمن، کاردانەوهکانی چۆن دەبێت.

لیکۆلینەوهکان لە ئەمریکادا، لیکۆلینەوه بێرارد لەسەر ئەوه دەدات کە نایا کەسێک ئەکسیسی زانیاریەکی نەینی پێ بدریت یاخود نا. لیکۆلینەوه کە پشت بە پرسیارنامەیهکی ئاساییش دەبەستیت لەلایەن کەسەوه، کە دواتر لەلایەن پشکنەرێکی ئازانسی نیشتمانی پشتراست

^۱ Personnel security

دەکرێتووه وه پشت دەبەستێت بە هەستیاری زانیاریه که ئەکستیسی بێدەدرێت، چارپێکهوتن له گەل ھاوپی و ناسیاوهمکانی، دراوسێ تازه و کێنهکانی، ھاوپی شه و ھاوپیۆلهکانی. له کهیسی زانیاری زۆر هەستیاریدا، لیکۆلینهوهیهکی خۆلی پێویسته بۆ ئهوهی ئهوه که سه بهرهوام بێت له دەست گه‌یشتن به زانیارییه. به هزی چەند هۆکارێکه وه، لیکۆلینهوهی له پاشخانی ئهوه جۆره پهنگه زۆر کاریگر نه بێت له دلنایابونهوه له دلسۆزی و کهسایهتی ئهوه کارمەندهی که دەستی به زانیاری نهیتهی دهزگاکه دهگات.

چەنن بڕگه‌ی یاسایی، هه رهک له بهشی داها توودا باسکراوه، ده‌بەهه رینگر له سه ره کۆکردنه‌وهی زانیاری له‌لایه ن ئیف بی ئای له کۆکردنه‌وهی زانیاری ئهوه که سانه‌ی ده‌یانه‌وت له گەل ده‌زگاکه‌دا کاریگه‌ن، ته‌نانه‌ت هه‌ندێ جار کار ده‌گانه ئه‌وه‌ش که نه‌گه‌ر که سه‌که به ناشکرای لافی پوختانی حکومه‌تی نه‌مریکاش لێدات، هیشتا مافه یاساییه‌کان پینگر له پاراستنی تاییه‌تمه‌ندیه یاساییه‌کانی ئهوه که سه .

سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ش، گۆرانکاریه کۆمه‌لایه‌تیه‌کان له ئه‌مریکادا کاره‌که‌ی به‌شینه‌وه‌یه‌کی به‌رچاو گرانه‌تر کردووه بۆ ئه‌وه‌ی وه‌لامی دروست له ناسیاو، ھاوپیۆل، دراوسێ، وه ئه‌وانی تر وه‌ریگیریت. به‌ر له هه‌ر شتیگ، جۆره نووره‌یه‌یک له‌ناو شه‌قامی ئه‌مریکادا هه‌یه وا له‌وه که سانه ده‌کات که پرسیا‌ریان لێ ده‌کریت ده‌ریاره‌ی که سه‌که که وه‌لامی نادرست ده‌نه‌وه . هه‌روه‌ها، گۆرینی جوگرافیای خانه‌واده و تاکه‌که‌سه‌کانی له کۆمه‌لگای ئه‌مریکادا وای کردووه که نۆزینه‌وه‌ی ناسیاو و دراوسێی کۆن زۆر قورس بێت وه ئه‌مه‌ش به‌و واتایه بێت که ده‌کریت زانیاریه‌کان ده‌ستکرد و

دروست نہ بن، تہ نانت نہ گہر لہ کڑتاییدا بتوانن بیانڈونزہوہ . بہ درڑیائی سالانی نہوہ دہکاندا، ژینگہی سیاسی بہو واتاہی دہات کہ وہ لامدہرہوہکان کہ متر وہ لامی دلسوزی و وہ لائی نہو کاندیدہی دہدایہوہ .

ہمان شت دروستہ سہبارہت بہ پرسپاری کہسایہتی و شیوازی ژیان .

بؤ نمونہ، بہ رزبونہوہی پڑہی بہ کارہینانی تریاک لہ نیو چینی مامناوہندیدا (بہ تاییہتی گہنجہکان) لہ ماوہی چہند دہیہی رابرہودا کارہکی قورستر کردوہ بؤ جیا کردنہوہی نہو کہ یسانہی کہ بہ کارہینہرای پیشووی نہو ماددہ ہوشبہرانہ کیشہی کہسایہتی راستہقینہی ہہبوہوہ وہ نیستا موعہ پزہ بؤ ہہرہشہ لہ لایہن نہو کہسانہوہی کہ کارہکیان لہ گہآدا نہنجام دہدا یان نا .

لہ کڑتاییدا، پرسپاری نہوہ دیتہ گڑپئی کہ نایا ہہوالدہرہکان دہتوانن دلیابن لہوہی کہ تیبینہکانیان لہسہر نہو کہسہ بہ نہینیی دہمیتنہوہ یان نا . لہ ژیز یاسای تاییہتمندی سالی ۱۹۷۴، ہاولاتی مافی تہواوی ہہیہ بؤ دہست گہیشتن بہ فایلی حکومی دہربارہی خویمان؛ لہ کاتیکدا ہہلاویردینیک دہبیت بکریت کہ پڑگا بہ دہزگا لیکڑلہرہکان دہدات کہ ناوی ہہوالدہرہ کہ ناشکرا نہکات کہ دوا دہکات ناوہکی بہ نہناسراوی بہیلریتہوہ، بیگومان نہگہر ناسنامہی نہو کہسہ نہشاردریتہوہ نہوا دہکریت لہ داہاتودا تووشی کیشہی مازن بیت لہ لایہن بہربڑیرہکہوہ .

سہرہتا، نہم ہہوالدہرہ شارلوانہ نیگہران دہبن دہربارہی نہو نہگہری کہ ناو و ناسنامہکانیان ناشکرا دہبیت . دواتر، دہکریت نہوان نیگہرانی نہوہ بن کہ تہ نانت نہگہر بیتوہ ناسنامہکانیشیان ناشکرا نہ بن، جار ہہیہ نہو کہسہی لیکڑلینہوہ کہ دہکات بہبن ناگاداری ہہندی زانیاری ناگرنگ

دەركۆتیت كە ڕەنگ ناماژەبن بۆ ناسینەوێ ئەو زانیارییە لەلایەن بەریزێرەكانەو.

پەكێگی تر لە مێتوێهەكانی لێكۆڵینەوێ پاشخان وەك پاراستن خۆپارێزی لە مێتانی فەرمانبەری ناشایستە بریتییە لە بەكارهێنانی نامێری ئاشكراکردنی درۆ.^۱ ئەم تەكنیکە بەزۆری لەلایەن دەزگا هەوالگرییە ئەمریکەكانەو بەكارهاتووە؛ نە دەزگا هەوالگرییە خۆرئاواییەكانی تر نە دەزگا نا خۆرئاواییەكانیش ئەوەندی ئەمریکەكان متمانهیان پێ نییە. لەناو ئەمریکادا، دەزگای دەزگای هەوالگری ناوەندیی (CIA) جەختێکی زۆر لە بەكارهێنانی ئەم نامێرە دەكاتەو. دەزگا پتویستی بەوێهە كە هەر بەریزێرێك بۆ دامەزراندن تاقیکردنەوێهەکی ئەم نامێرە بگات وە هەموو كارمەندانیش بەشێوێهەکی خولیی ئەم تاقیکردنەوێهەیان لەسەر ئەنجام بەریت وەك مەرچێك بۆ بەردەوامبوون لەسەر فەرمانبەرییان. سەرەپای ئەمەش، بەدریژایی چەندین ساڵ، لەناو خودی دام و دەزگاكانی ئەمریکادا بەرەنگاریبوونەوێهەکی باش هەبوو لەدژی بەكارهێنانی ئەم نامێرە. لەلایەکی ترەو، دواي دەزگیکردنی جیۆفیزی پرایمی سیخو، فەرمانبەریکی بارهگای سەرەکی گەیانندی حكومەتی بەریتانی،^۲ بەرپرە ئەمریکەكان پێیان وابوو كە دەبیت تاقیکردنەوێ ئەو نامێرە لەسەر كارمەندان ئەم فەرمانگە بە ئەنجام بەریت. (بەوا وایە كە پرایم دەستی هەبوو لە ئاشكراکردنی تواناكانی پەيوەندییەكانی گەیانندی هەماهنگی نیوان بەریتانیا و ئەمریکا). هەرپەشە نادیارەكە بریتیی بوو لەوێ كە ئەمریکا ئارەزووی كەمتری دەبیت بۆ ئەوێ هەماهنگی لەسەر

^۱ polygraph machine

^۲ the British communications intelligence agency

مہسہ لہ کانی گہ یاندنی هوالگری بی کات نگہ کارمہ ندہ کانی هوالگری بریتانیا نم تاقیکرنه وه یان له سر نه نجام نه دریت۔
 له کاتیکدا واده رده که ویت به کارهینانی نهو نامیره کاریگری به میزی
 هه بیت له ناشکراکردنی زانیاری شاراوه دا، به لام هیشتا ش گنگه شه به کی
 زور هه به له سر نه وه ی نایا سه له سه د زانیاریه کانی ورده یان نا۔ جگ
 له پرسى نه وه ی ده کزیت نهو نامیره که سانی بین توانا له دامه زانندن بین
 به شبکات، به لام ده زگا هوالگری به کان چه ندین میتودی تریان په ره پیداره
 بق زالبون به سر هه له کانی نهو نامیره دا۔ له وانه به دیارترین به لگ
 ناده قیقی نهو نامیره له که یسی *تالدریج* نهیمی کارمہ ندی سی نای نهیدا
 ده رکه ویت که سیخوری بق به کیتی سوفیه ت وه پوسیا کرد بق ماوه ی
 نزیکه ی تو سال، له نیسانی ۱۹۸۵ هه بق شوباتی ۱۹۹۴۔ له دوو بونه دا
 لهو ماوه یه دا (۱۹۸۶ و ۱۹۹۱)، ناپراو له تاقیکرنه وه ی نهو
 نامیره (*polygraph*) به سرکه وتووی ده رچو^۱۔

سروفتی گورانی په رده وای هه ره شه که له وه ته ی ناوه راسته کانی سالانی
 هفتاکانه وه، زنجیره یه که که یسی سیخوری له ناو کارمہ ندانی ده زگا
 هوالگری به کانی نه مرکا دا سه ریان هه لدا۔ له م جوره که یسانه دا، هاندر و
 کارتیکری سه ره کی به زوری دارایی بووه، که م جار هه بوو به وه ی
 ناسه قامگیری سوزداریه وه بوو بیت۔ یه کیک له که یسه هه ره
 سه رنچراکیشه کان له م یواره دا بریتیه له که یسی رپورٹ فلپ هانسن،

^۱ U.S. Senate, Select Committee on Intelligence, *An Assessment of the Aldrich H. Ames Espionage Case and Its Implications for U.S. Intelligence*, November ۱, ۱۹۹۴, ۳۲-۳۴, ۷۱-۷۴.

كارمەندى ئىف بى ئاى كە سىخوپى بۆ سۇڧىەت و ھووسيا كىرد لە سالى ۱۹۸۵ ھوہ تا ئەو كاتەى لە سالى ۲۰۰۱ دا دەستگىركرا؛ نامەكانى بۆ كە سانى وەرگر ئەو مان پىن دەلەين كە ناوبراو دلستۆز بووہ بۆ ھەوالگى سۇڧىەت و ھووسيا كە ھىچ پەيروەندىيەكى لە گەل ئايدۆلۆزىادا نە بوو.

بە ھاروود لە گەل كەيسەكانى بەرىتانيا لە ھوارەدا لە سالانى ۱۹۴۰ ھوہ ۱۹۵۰ كاندا (بەتاييەتى كەيسى رۆسنىيىرگ و كىم فىلىبى)، ناچوونىيەكى بەرچاۋ لە نىوان ھەرىووكياندا بەدى دەرىت، كە تىاياندا ھاندەرى سەرەكى برىتى بووہ لە پىرسى ئايدۆلۆزىا. ئەم كەيسانە ئەوہ دەسەلمىنن دەبىت ھەنگاۋى زىاتر بگىرئەبەر كە بىنە ھۆى بەرەپىشبرنى ناسايىشى فەرمانبەران، ھەك بەرەپىشبردى پىروفائىلى ساىكلۆزى تىروتەسەل ھوہ دامەزراندنى سىستەمىك بۆ ئاگاداركردنە ھوہ بەرپىسان كاتىك كار لەسەر زانىارى نەئىنى دەكەن، جا كىرنگ نىيە فەرمانبەرەكە لە چ ئاستىكدايە.

پاراستنى جەستەي^۱

ئاسايىشى جەستەي برىتىيە لە ھەنگاۋانى كە گىراۋنەتەبەر بۆ پىنگاگرتن لە سىخوپانى ھەوالگى بىانى لە دەستگەيشتن بە ئەكسىسى جەستەي بۆناو زانىارى نەئىنى. ئەم جۆرە كار لەسەر ئەوہ دەكات كە ئەو زانىارىيە نەئىيانە بپارۆزىت لە دەستگەيشتنى جەستەي، ھوہ دانانى سىستەمى ئاگادارى بۆ زانىنى ھەر ھەنگاۋىكى جەستەي پىنگاپىنەدراۋ بۆ ناو شوپىنىك كە تىايدا دەسەلاتداران پىيان وايە زانىارىيەكان نەئىن ھوہ سىستەمى پىشكەوتوۋى وشەبىرى بەھىز بۆ پاراستنى ئەو داتا

^۱ Physical security

نہینانہی لہ کرمپیوتہرہکاندا ہن . پیویستیہکانی ٹاساییشی جہستہی زور سیر و سہمرہ نین کہ کہس تیبان نہگات وہ تہنیا لہ پوی پڑوہ جیاوازہ لہو وشہبرانہ یان سیستہمی ناگادارکردنہوی دہزگاہکی بازرگانی بہکاریان دہہیتت بؤ پاراستنی سامانہکی لہ دزین .

یہکیک لہ جیاوازیہ ہمرہ بہرچاواہکان بریتیبہ لہوی کہ تاکہ ٹامانجی ٹاساییشی فیزیکی تہنیا پاراستنی ٹہو ماددہیہ نیہ لہوی نہدزین یان دہستیان پن نہگات، بہلکر پاراستنی خودی زانیاریہکہش گرنگیہکی تاییہتی ہہیہ . ٹہمہ پیویستی بہ پیوشوینی ٹووند ہہیہ لہ قہدغہی ٹہو شوینانہی ٹہ زانیاریانہی تیاداہی، وہ ہمر ناوچہیک ٹہم جوڑہ فایلانہ لہخوبگریٹ پیویستہ بہٹووندی کونٹرول بکرین چونکہ کہسی پڑگاپینہدراو دہٹوانیت بہ ٹاسانی ٹامیریکی بچوکی چاودہیری تیادا دابنیت کہ بییتہ ہوی ٹہوی دہزگاہی ہہوالگری ٹوژمن بہٹاسانی دہستی بہو شوینہ بگات کہ جیگاہی کاری زور نہینیبہ لہو بالہخانہیہی بہلگہنامہکانی تیادا پاریزراوہ . ہہریویہ، زور گرنکہ بزانتت کہ چ شتیگ دہبردیتہ ٹہو شوینہ وہ چ شتیگیش لہویوہ دہبردیت .

بہ ہہمانشیوہش، گرنکہ دہزگاہی ہہوالگری خاوندی چہند ٹامپازنیکی "پاککردنہوہ" ی بیت بؤ ٹہوی بتوانیت شوینی ٹہو ٹامیرہ سیخوریانہ بدوزیتہوہ و لایان بدات. ^۱ بیگومان، بہٹہنجامدانی ٹہم کارہ، بہشیوہیہکی ٹوتوماتیکی چاودہیریکردنی گفتوگوکانیش لہناو مہمہر یان زور ٹہم فایلانہ ہہمووی دہخزیتہ ژیر چاودہیری وردہوہ . یہکت لہ گرنکترین ٹہو شوینانہی کہ ٹامیری تہکنہلوزیای زور تیادا بہکارہاتوہ بؤ ٹہم مہبستہ

^۱ bugging devices

بریتانیہ له بالیوژخانہ نه مریکا له شاری مؤسکو. بؤ نمونہ، له سالانی هفتاکاندا، ناریه لیکسی سؤفیهت له سووکه لکیشی ژوودی بپاردانی سیاسی دؤزبایه وه. دواتر، له سالانی هشتاکاندا، ژماره یه کی به رچاوی مه کینه ی نووسینی ئه لیکترونی بالیوژخانہ که ده رکه وت که نامتری سیخوپسی بیستوکیان تیادا داناوه.^۱ دواتر، ناشکراکرا که سؤفیه تیه کان نه لوی ژووره که یان پپرکروه له نامتری سیخوپسی. سؤفیه تیه کان پزگیان پندرا، به یئ هیچ چاوه دیزیره کی نه مریکی، که هه لسن به بنیادنانی هه موو پایه و جبری کونکریتی ناماده کراو که ژووه رکه یان لیوه بنیانرا. سؤفیه تیه کان سوودیان له و بؤشاییه وه ناساییشیه ی نه مریکیه کان وه رگرت بؤ دانانی سیستمی نامتری سیخوپسی که سه رجه م پیکانه که ی به کاره ینا وه ک ناریه لیک بؤ وه رگرتنی سیگنالی دهنگی وه پشت به ستن بییان بؤ کاری سیخوپسی. سیسته مه که نؤد پیشکه وتوو دیاریوو، وه نه مریکا هیتناش تینه گه یشتوره چۆن نه و کاره یان کردوه!

دژه سیخوپسی^{۱۱}

نه و پتوشوتنه نه منیانه ی له سه ره وه باسکرا، هه موویان پاسیفن، له وه وه دا که نه م هه نگاوانه به شیوه یه کی راسته وخؤ به ره نگاری هه والگری نوژمن نابیتته وه به لکو ته نیا قه ده غه ی نه وه ده کات که نوژمن ده ستنی به زانیاریه کان نه کات. هه نگاوی چالاکتر که هه ولیکن بؤ تیگه یشتن له وه ی چۆن ده زگایه کی هه والگری نوژمن کارده کات بؤنه وه ی نه م چالاکیانه ی

^۱ U.S. Senate, Select Committee on Intelligence, *Meeting the Espionage Challenge*, ۲۴-۳۵.

^{۱۱} counterespionage

پەك بخت وە لەكۆتاييدا ئەم چالاكيانە لە سوودی خەزى تەواو بكات پىيان دەوتەرت دژەمە والگرى .

چاوەدێرى تۆپەراسپۆنەگان

رێگایەكى دیار بۆ زانینی چالاکیەکانى دەزگایەكى هەوالگرى نوژن بریتىیە لەزیادکردنى چاوەدێرى تۆپەراسپۆنەگان لەدێرى ئەفسەرەکانى (بیانخاتە ژێر چاوەدێرى بەردەوام) هەركاتىك خەرىكى كارىكى سیخوڤى بن . ئەم جۆرە چاوەدێرىیە هەولەدات شوینى ئەو ئەفسەر بەكلایى بكاتەو وە لەگەڵ كۆن پەيوەندى دەكات یان لە پەيوەندىدا؛ دواتر ئەم پەيوەندیانە دەتوانریت بەكاربهێنرین بۆ دۆزینەوى سەرەداوى زیاتر بۆ لیکۆلینەو .

هەرچەندە ئەمە لە بیروكەدا ئاسانە، بەلام لە پراكتيكدا ئەركىكى زۆر قورسە . مەتۆد و رێگا تايبەتیهكانى ئەفسەرەكە تەرخانەكەرت بۆ بەكخستنى ئەو چالاکییە . ئەو ئەفسەرە تەنیا فێرى خۆدزینەو لە چاوەدێرى ناكەرت، بەلكو فێرى چەندین تەكنىكىش دەكەرت وەك ئالوگۆڤى جانتا لە شوینىكى قەلەبالغ كە دەكەرت بەكاربهێت بۆ شاردنەوى ناسنامەى كەسەكە لەگەڵ ئەو كەسانەى لەگەلیدا لە پەيوەندىدا . هەروەها، ئەگەر چاوەدێرىكە هەستى پێكرا، دەكەرت هانى ئەفسەرەكە بەدیت بۆ ئەوێ لە هەر پلانێكچاوپێكەوتن پاشكەزیتەو بۆ نەخستنەمەترسى پەيوەندیهكەى . بەم شێوەیە، كارێكى گرنگە چاوەدێرىكە شاراوو بێت . ئەم كارە بێگومان قورسە وە پێویستى بە ژمارەیهكى زۆر لە هیزی كار هەیه، چونكە ئەو ئەفسەرەى مەشقپێكراو

له تکنیکه کانی دژہ چاوه دیریی تیبینی دهکات نه گهر هه مان که س بق
ماوه به کی زیاتر شوین پی بکه ویت.

له بهر نه وهی نه م نامیره چاوه دیریا نه زور قورس و گرانبه هان، زور گرنگه
له دزی نامانجی دسوستی نه فسه ری هه والگری به کار بهیترین. بیگومان
به کیک له گرنگترین شوینه کان که سهیر بکریت بریتیه له جوره کانی
شوینی دیاری کارمنده نهینیه که له هه مبه ده زگای هه والگری دوزمن:
دیپلوماته کان، کارمندان بالایی قونسلخانه کان، نوینه رانی بازگانسی، نه و
پژنامه نویسانه ی له گه ل میدیا حکومت کارده کن، وه کارمندان
نیوده ولته ی ریخراوه کانی وهک نه ته وه به کگرتوه کان، کاتیک کارمندان
له لایه ن حکومته کانیا نه وه دیاری ده کرین. گرفتی بریاردان له سه ر نه وهی
که چ که سیک هه لگری نه م پیگانه یه، گرفتی هه ره سه ره کی نه فسه ری
هه والگریه .

نه م کیشه یه ده کریت به چه ندین ریگا پیشی بگریت. به گشتی، تا
نه فسه ره که زیاتر زانیاری هه بیت ده ریاره ی نه و نو په راسیونه ی
بالیوزخانه یه کی بیانی دیاریکراو، زیاتر ده توانیت بزانییت کامه به رپرس
هه لگری نه و پیگانه یه که له سه ره وه باسکران. نه گهر به رپرسیک
واپینه چوو به شتیه یه کی راسته وخو تیه گلابیت له چالاکیه که، نه و
به دلناییه وه ده کریت له کاری هه والگری به زدار بویت، له بروی پلاندانان
و ریئوتینیکرینی پرۆسه که .

به هه مان شتیه، ده کریت به جیگورکن پیکرینی کارمندانیش نه م گرفته
چاره سه ر بکریت، به لام ده بیت وشیار بن له وهی که کن جیگای کن
ده گرتیه وه؛ واته، نه گهر پیگه ی کارمندی که نه فسه ری هه والگری

بیټ (وهک پله‌ی وه‌زیفی)، نه‌وه‌ی جینگای ده‌گرتته‌وه ده‌بیټ هه‌مان پله‌ی هه‌بیټ. هه‌روه‌ها، هه‌مان نه‌و ته‌کنیکانه ده‌گرت له‌ناو خاکی نوژمندا به‌کاریهینن بۆ پرویه‌پرویه‌بوونه‌وه‌ی پلانته‌ی ده‌زگا هه‌والگریه‌کانی نه‌و ولات نه‌یاره. تا زیاتر شاره‌زایی هه‌بیټ له‌باره چۆنیه‌تی کارکردنی نه‌و چالاکیه‌نه، نه‌و نامیره‌ چاره‌دیریانه زیاتر ده‌بئه نامانجی ده‌زگا هه‌والگریه‌کان. له‌کورتاییدا، سیخوپی دووسه‌ره، هه‌روهک له‌به‌شه‌کانی داماتوردا باسه‌ده‌گرت، ده‌گرتت بتوانیت ناسنامه‌ی نه‌فسه‌ره‌کانی هه‌والگری بیانی دیاری بکات.

کۆکردنه‌وه‌ی زانیاری هه‌والگری

راسته‌وخۆترین ڕیگا بۆ به‌ده‌سته‌یتانی نامانجه‌کانی دژه‌هه‌والگری بریتیه به‌پتی مۆقه‌وه یان نامرزی ته‌کنیکه‌وه بیټ. بۆ نموونه، له‌سالانی نوای جنگی جیهانی دووه‌مدا، سیخوپی سۆفیه‌تی، کیم فیلبی، که له‌ناو ده‌زگای هه‌والگری به‌ریتانیا (MI 7) کاری ده‌کرد، توانی زانیاری له‌کاتی خۆیدا به‌ نه‌فسه‌ره هه‌والگریه‌کانی (KGB) بدات سه‌بارهت به‌ تۆپه‌راسیۆنه نه‌پنیه‌کانی نه‌مریکا و به‌ریتانیا له‌ ولاتانی به‌لتیک، ئوکرانیا، پووسیا، وه‌ نه‌لبانیا.¹ بۆ سالی 1951، کاتیک فیلبی له‌ ده‌زگاکه‌ ده‌رکرا، ناوبراو نوای سه‌دان سیخوپی نه‌مریکی و به‌ریتانی بۆ ده‌زگای هه‌والگری سۆفیه‌ت ناشکرا کرد. له‌ کرده‌یه‌ی هاوشیوه‌دا، هه‌والگری به‌ریتانی له

¹ به‌وانه:

Macintyre, B. (2014). *A Spy Among Friends: Kim Philby and the Great Betrayal*. A&C Black.

سهره تاي سالاني هه شتاكاندا هاو لاتييه كي سيخوپي سوڤيه تي له لهندهن به ناوي توليگ گوردئيڤسكي ناشكرا كرد وهك يه كتيك له كه سه پله بالاكاني ناو ده زگاي هه والگري سوڤيه ت دايه هه زمار و سوودي زقدي لن بيني. ناويرلو تواني دلنبايي شه وه بداته به ريتانيه كان كه ده زگاي هه والگري سوڤيه ت (KGB) هيچ سه رچاوه يه كي نيه له ناو (MI⁶)^۱ يان (MI⁷) وه له سالني ۱۹۸۲دا يه كسهر نه واني ناگادار كرده وه له وه ي كه نفه سرزيكي زويربوي (MI⁶) ويستويوه تي سيخوپي بو ده زگاي هه والگري سوڤيه ت بكات.ⁱⁱ

هه روهك شه نمونانهي بوما پرون ده كه نه وه، دزه هه والگري له م پوهه وه جياوازي نيبه له كوكردنه وه ي هه والگري به شيوه يه كي گشتي؛ سه ره پاي شه مش، نامانجه كه ي بريتي ده بيت له ده زگاي هه والگري لوزمن نه وه ك سه ركردايه تي حكومي، هيزي چه كدار، يا خود ده زگاكاني تر.

هه لاتوهه كان و سيخوپي نووسه ره

هه روهك ده زانين نامانجي سه ره كي كوكردنه وه ي زانباري هه والگري له پنگاي مروفه وه به زقدي له سه ر كومه لگايه كي دلخراوي وهك يه كيتي سوڤيه ت وه پراست وه رده گه پرا، به لام به كرتي گرتن و به پرتوه بريني سيخوپيگ له ناو ده زگايه كي هه والگري ولاتيگ كارزيكي زقدي قورسه. له رابريبوودا،

ⁱ ده زگاي ناساييشي ناوخويي به ريتانيا

ⁱⁱ Christopher Andrew and Oleg Gordievsky, *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev* (New York: HarperCollins, 1990; Harper-Perennial edition, 1991), 296-98, 289-90, and 98-99.

ئەمریکا و ولاتانی تری خۆرئاوایی بەتووندی پەشتیمان بە ھەلاتوانی دەزگاکانی ھەوالگری بەکێتی سۆڤیەت دەبەست بۆ زانیاری دژەھەوالگری. بەکێک لە نموونە دیارەکانی بریتیی بوو لە فیتالی یوریچینکو، جیگری بەرپۆھەری بەشی دژە سیخوپی (KGB) لە دژی ئەمریکا و کەنەدا. دواي ھەلاتنی لە ھاوینی ساڵی ۱۹۸۵، ناویراو زانیاری گزنگی دەربارەری سەرکەوتنەکانی سیخوپی سۆڤیەت لە دژی ئەمریکا گەیاوندە دەزگای ھەوالگری ئەو ولاتە. بۆ نموونە، ھەرچەندە ئەو ناوی پاستەقینە، کەسایەتی وە ناوەرۆکی تۆپەراسیۆنە کەیانی ئەدەزانی کە پیندان، بەلام زانیاریەکانی بوو ھۆی دەستگیرکردنی *رۆنالد بیلتن*، فەرمانبەری پیشووی ئازانسێ ئاساییشی نیشتمانی (NSA)، و تاوانبارکردنی ئیوارد *لی ھاوارد*، کارمەندی پیشووی سی ئای ئەی.

میتۆدە سەرکەوکیەکانی تری ئەنجامدانی دژەھەوالگری بریتییە لە بەدەستھێنانی زانیاری لەرێگای سیخوپی دووسەرە. ئەوان ئەم سیخووانەن کە، لە کاتیگدا وا دەردەخەن سیخوپی بۆ دەزگایەکی ھەوالگری نوژمن دەکەن، لەپاستیدا لەژێر کۆنترۆلی ئەو ولاتەدان کە لە پوالتدا وایپەچیت سیخوپی لەسەر دەکەن. ئەم جۆرە ھەوالنۆزانە دەکرنێت لە ئەساسدا سیخوپی پاستەقینە بووبن کە دواي ئەو ھەلاتوون گۆرپدراون، یان کراون بە سیخوپی ئەو ولاتە کە تیایدا گیراوان. یان دەکرێت ببنە بەو سیخووانە کە وانیشاندەدەن خۆیان بەکەنە خۆبەخش بۆ سیخوپیکردن بۆ دەزگای ھەوالگری نوژمن بەلام لەپاستیدا ھەریە دلسۆزیی بۆ ولاتەکانیان دەمیتنەو. ^۱ لەو نیتووندەدا ئەو کەسانە دەبن کاری گەیاوندنی ھەوال دەکەن

^۱ dangles

که راپورتہ کانیاں بہرز دہکے نہ وہ بؤ سہرووی خویان وہ بہ زقوی پنیان
 رادہ گینریت کہ بہ ردهوام بن لہم یاریہہ ۱.

نہم جؤرہ تۆپہ راسیؤنہ سیخوریہ دوسہ رانہ بؤ مہ بہستی ہمان نامانجی
 دژہ ہہ والگری کاردہ کەن. ئەو سیخورانہ ہہ رہیچ نہ بیت رنکا بؤ دہ زگای
 دژہ ہہ والگری خوش دہ کەن بؤ زانیی میکانیزمہ شارلواہ کانی دوژمن وہ
 ئاشکرا کردنی ناسنامہ ی ئەفسہری دہ زگای ہہ والگری دوژمن کہ بہ ژدارہ
 لہ بہ رتۆہ بردنی سیخورہ کان. لہ ئەنجامدا، دہ کریت چاوە دیرہ کہ بخریتہ
 سہر ئەفسہر ہہ والگری راستہ قینہ، لہ کاتیکدا گرنگی کہ مت دہ بیت بدریتہ
 سہر ئەو بہر پراسانہ ی کہ لہ راستیدا دبلۆماتکار و کہسانی بازگانین.

سہرہ پای ئاشکرا کردنی ناسنامہ ی ئەفسہری ہہ والگری دوژمن، ئەم
 تۆپہ راسیؤنانہ والہ ئەفسہرانی دژہ ہہ والگری دہ کەن بؤ ئەوہ ی پە ی بہ
 میتۆدہ کانی تۆپہ راسیؤنی دوژمنہ کانیاں بہرن. بہ بہ کارہیتانی سیخوری
 دوسہرہ، کہ سیک دہ توانیت ئەوہ بزانییت چۆن سہرووی ئەوان رتنمای
 دہ دہن بہ سہر چاوە کان وہ چۆن زانیاریان لہن وەر دہ گرن، لہ چ کات و
 شوینیک پنیان باشہ چاویان پین بکە ویت، دہ بیت چ رتۆ شوینیکی
 پیشوہ ختہ بگرنہ بہر لہ دژی ئەوہ ی ئەگەر ہاتوو پنیان زانرا. بہ کورتی،
 بہ زانیی ئەوہ ی چۆن وہ کہ ی پە یوہ ندیہ کانی دوژمن لہ گەل سہر چاوە کہ ی
 پوودہ دات، دژہ ہہ والگری دہ ستبہ جی لہ رنکا و تہ کنیکی تاییہ تی دوژمن
 تیدہ گات وہ بہم جؤرہ باشتر بہرہ نگاری دہ بیتہ وہ. ہر وہا، زانیاری
 دہربارہ ی فریودان و رنکا کانی دوژمن وہ شیوازی گشتی کار کردنی
 چالاکیہ کانی ئەفسہرانی ہہ والگری ئەو دہ زگایہ تواناکای دژہ ہہ والگری
 زیاد دہ کەن بؤ ئەوہ ی ناسنامہ یان ئاشکرا بکەن. لہ کوتاییدا، ئەگەر ہاتوو

سیخوپیکی دووسەرە چەند نامیریکی تاییبەتی پێدرا، وەک ترانسمیتهری رادیۆیی تاییبەت بە سیخوڕەکان، دەزگا هەوالگریهکە ی دەرفەتی ئه‌وه‌ی دەبێت لێکۆڵینه‌وه‌ی لەسەر بکات. ئەمەش، بۆ نموونه، سەرده‌کێشیت بۆ برینی شەپۆلی رادیۆیی له‌نیوان ئەفسەرانى هەوالگریی نوژمن و سەرچاوه‌ راسته‌قینه‌که‌یان.

له‌و‌ پێنهامیانه‌ی که‌سی سه‌ریه‌ هەوالگریی ده‌یدات به‌ سیخوڕه‌ دووسەرەکه‌، ده‌زگایه‌کی هەوالگرییش ده‌توانیت ئامانجی سه‌ره‌کی نوژمن بزانیته‌. ئەمەش به‌ شتیوه‌یه‌کی ئاسایی ده‌بێته‌ هۆی زانینی بۆچوونی نوژمن له‌مه‌ر کێشه‌ هه‌ستیاره‌کان.

یه‌کێک له‌ نموونه‌ هه‌ره‌ سه‌رنجراکێشه‌کانی ئەم جۆره‌ بریتیه‌ به‌ سیخوپی دووسه‌ره‌ی به‌ریتانی (ناوی نه‌ینی "پاسکیلی سن تابه‌" بوو) له‌لایه‌ن ده‌زگای هەوالگریی ئەلمانیه‌وه‌ ماوه‌یه‌کی که‌م به‌ر له‌ هاتنی ئەمریکا بۆناو جەنگی جیهانیی دووهم. سیخوڕه‌که‌ له‌ ناوه‌راستی ساڵی ۱۹۴۱دا نێردرایه‌ ئەمریکا، له‌گه‌ڵ خۆیدا پرسپارنامه‌یه‌کی هه‌لگرتبوو که‌ داواى پڕکردنه‌وه‌ی له‌ هاوڵاتیان ده‌کرد سه‌باره‌ت به‌ زانیاری ورد ده‌رباره‌ی پێگه‌کانی سوپای ئەمریکی له‌ شاری هاوای. ئەو زانیاریانه‌ ده‌درانه‌ ده‌زگای ئیف بی ئای، به‌لام به‌ شتیوه‌یه‌کی سه‌رنجراکێش وه‌لامه‌کان فه‌رامۆش ده‌کران. بێگومان، به‌کارهێنانی ئەم ته‌کنیکه‌ ته‌نیا بۆ ئەوه‌ بوو ئەمریکه‌کانی پێ له‌خشته‌ به‌رن ئەگه‌رنا له‌ ئەسڵدا ئامانج له‌م کاره‌یان پێدانی ئەو زانیاریانه‌ بوو به‌ ده‌زگای هەوالگریی ئەلمانی. ئەگه‌ر به‌ شتیوه‌یه‌کی ورد سه‌یری پووداوه‌کان بکه‌ین، ده‌کریت پرسیار که‌ ئایا ئەگه‌ر هاتبوايه‌ ده‌زگای هەوالگریی ئەمریکا

زیاتر وشیاربویاوه وه ئەم زانیاریانه به‌کارهینابویاوه پێشبینی هێرشى ژاپۆنیه‌کانى له پێرل هاریهر نه‌ده‌کردا؟

نه‌بوونی بایه‌خ به شویئینیک که پێده‌چیت نۆر گرنگ بیټ ده‌کریت ئاماره‌یه‌ک بیټ بۆئه‌وه‌ی که نوژمن پێشتر ده‌ستی که‌یشتووه به سه‌رچاوه‌ی زانیاری باش ده‌ریاره‌ی ئەم ئۆپه‌راسیۆنه؛ ده‌کریت ئەمه سه‌ره‌دلۆنکی گرنگ بیټ بۆ لیکۆلینه‌وه‌ی دژه‌هه‌والگریی.

سه‌ره‌پای به‌ده‌سته‌هینانی زانیاری ده‌ریاره‌ی ده‌زگای هه‌والگریی نوژمن، شێوانی کارکردنی، وه نه‌وله‌ویه‌تی کۆکردنه‌وه‌ی زانیاره‌یه‌کانی، سیخوپی دووسه‌ره ده‌توانیت جوړیک له کۆنترۆلی هه‌بیټ به‌سه‌ر چالاکیه‌کانی ده‌زگاکه. ته‌نیا بوونی سیخوپی دووسه‌ره ده‌توانیت ئەم ئامانجه به‌جوړیک له جوړه‌کان به‌ده‌ست بخات؛ نه‌گه‌ر ده‌زگاکی نوژمن به‌پوای واییت سیخوپی هه‌یه که ده‌توانیت ده‌ستی به زانیاری تاییه‌تی بگات، ئەوا پێویست ناکات یه‌کیکی تر به‌کریی بگریټ بۆ نه‌جامدانی ئەو کاره. به‌سه‌رکه‌وتن له به‌ده‌سته‌هینانی زانیاری چالاکیه‌کانی ده‌زگایه‌کی تر، سیخوپی دووسه‌ره‌که ده‌توانیت زانیاری گرنگ بیټ بۆ ده‌زگا راسته‌قینه‌که‌ی خۆی.

شیتکی به‌لگه‌نه‌ویسته که سیخوپی دووسه‌ره ده‌بیټ هه‌ندێ زانیاری به‌و که‌سه‌ بدات که له‌ژێره‌وه‌ رێنمایی ده‌کات، ئەمه‌ش بۆ ئەوه‌یه که ئەو سیخوپی به‌جێی متمانه‌ به‌مینیته‌وه و متمانی‌یکراو بیټ. چاره‌سه‌ری ئەم گرفته به‌وه ده‌بیټ که سیخوپی هه‌ندێ جار زانیاری هه‌ستیاری ناگرنگ به‌و که‌سه‌ بدات. سیخوپی دووسه‌ره ده‌توانیت زانیاری گرنگ و دروست به‌خشیت که وایزانیټ نوژمن پێشتر ئەم زانیاریه‌ی وه‌رگرتووه له‌پێی

ہندی کہ نالی ترہوہ۔ لہم جوڑہ دؤخانہ دا، دہبیت دڑہہ والگریی
 ہاوسہنگی سوودی پاراستنی متمانہ پینکراوی سیخوڑہ دوسہرہ کہ
 دروست بکات لہدڑی نہو زیانہی بہہؤی پیدانی نہو زانیاریہی گہیہ نرلہ
 بہ دہزگاکہ کہ بہہؤیہوہ متمانہ کہی بہردہوام بیت۔ نامانجہ کہ بریتییہ لہ
 پیدانی زانیاری تا بکریٹ کہم باہخ بہبت نہوہی گومان دروست بکات
 لہ لایہن دہزگای ہوالگریی دوزمن۔

یہ کیتی تر لہ ریگاکانی بہ کارہیتانی سیخوڑی دوسہرہ بریتییہ لہوہی
 کہ زانیاری بہ سوود و تیکہ لویپیکہ ل و نادروستیان پین بدہیت بؤ
 بہریداہردنی دوزمن۔ نہم تارادہیہ کی باش نہک تہنیا کرتنرؤلی
 کڑکردنہوہی ہوالگریی دوزمن دہکات بہ لکو بہ شتیوہیہ کی ناراستہ و خؤ
 دہست بہ سہر تواناکانیشیدا دہگریٹ۔ سوودہکانی نہنجامدانی نہم کارہ
 زؤر گہورہ و ناوازیہ، ہہرچہندہ بارفورسی و زہمہ تییہ کانیشی زؤر
 مہزنن۔

تہ لہ کہ بازی بہ شتیوہیہ کی تیرو تہ سہ لتر باسدہ کریٹ۔ نہم ہرگہیہ سہرنج
 دہخاتہ سہر دوو نمونہی گہورہ، زؤر سہر کہ وتووی ٹوپہ راسیؤنہکانی
 دڑہ سیخوڑی دوسہرہ، یہ کیکیان لہکاتی جہنگی نہوہی تریش لہکاتی
 ناشتیدا نہنجام درلون۔

سیخوری دوسره له کاتی جهنگ: سیستمی ته که بازی^۱ به کتیک له بیارتین نمونه بالاکانی توپه راسیونی مه زنی سیخوری دوسره بریتیه له سیستمی ته که بازی، که به هویوه به ریتانیه کان، له ماوهی نزکی ته وای جهنگی جیهانیی دوهم، "به شتیه په کی چالاکانه سیستمی سیخوری نمانیان به پویه دبرد و کونقولیان ده کرد له ناو ولاتی خویاندا."^۲ به ده سته پیکردن له تاکه سیخورتیکی نمانی که له کانی گه پانه ویدا له بریتانیاوه بؤ نمانیا ده سته گیرکا له سه ره تای جهنگه که دا، بریتانیه کان توانیان توریکی مه زنی به ناو سیخوری نمانی بنیاد بنین وه وایان له نمانه کان کرد بروایان پیمان بیت تا کوتایی جهنگه که. هرکه سیخوری نمانه کان ده هاتنه نیتو بریتانیا، ده موده ست ده سته گیرده کران وه به کارده هینران له دژی ده زگای هه والگری ولاته که یان به پیدانی زانیاری هه لئه له تینه ره رباره ی توپه راسیونه کانی بریتانیه کان. نه مه تا کوتایی هاتنی جهنگه که به رده وام بووه وه ده زگای هه والگری نمانی ههستی به هیچ نه کرد.

^۱ Double-Cross System: نو سیستمه دژه سیخوری و توپه راسیونی ته که بازییه که له لایه بریتانیه کانه وه له ماوهی جهنگی دوهمی جیهانی به کارده هات. کاتیک سیخورانی نازی له و ولاته ده سته گیرده کران، یان خویان رده ست ده کرد یان خویان ناشکرا ده کرد، دواتر له لایه بریتانیه کانه وه به کارده هینران بؤ نه وهی زانیاری هه له به نازیگان بدن. توپه راسیونه کانیا ن له لایه "کومیتهی بیست" وه به سه رۆکایه تی جرن ماسترمان چاودیری ده کران (وه رگتی).

^۲ John C. Masterman, *The Double-Cross System in the War of ۱۹۳۹ to ۱۹۴۵* (New Haven, Conn.: Yale University Press, ۱۹۷۲), ۳

جۆن ماستەرمان، بەپێوەبەری سیستەمەکه پێنج ئامانجی سەرەکی دیاریکرد:

- کۆنترۆڵکردنی سیستەمی سیخوپی نوژمن
- دەستگیرکردنی سیخوپی تازەهاتوو بۆناو ولاتەکی
- بەدەستپێنانی زانیاری که سایه‌تیه‌کان و میتۆده‌کانی کارکردنی دەرگای نهبینی ئەلمانیی
- دەستخستنی زانیاری دەرپارەیی کۆد و شیفرەیی دەرگای نهبینی ئەلمانی
- بەدەستپێنانی بەلگەیی پلان و نیازەکانی نوژمن لەو پرسیارانەیی لیبیان دەکرا
- بۆ کاریگەری دانان لەسەر پلانەکانی نوژمن بەهۆی ئەو وەلامانەیی لەلایەن نوژمنەوه بەدەست دەگەشت
- بۆ هەڵخەڵەتاندنی نوژمن دەرپارەیی پلان و نیازەکانی نوژمن.

سوودەکان بۆ حکومەتی بەریتانیا بێن هەژمار بوون. بۆ نموونە، لە ساڵی ۱۹۴۰، سیخوپی یەكەم لەلایەن بەرلینەوه کۆدئیکی پێدرا بۆ پەيوەندیکردن لەگەڵ ئەلمانیا لەبەر ئەوەی ئەم کۆدە بوو بە " بەردی بناغەیی ژمارەییەکی کۆدی تر که لەلایەن دەرگای هەوالگری سەربازیی ئەلمانەکانەوه^۱ بەکارده‌هاتن،" هەبوونی بوو هۆی ئەوەی بەریتانیا هەر لەسەرەتای جەنگە‌وه بتوانییت کۆدەکانی سیستەمی ئەو دەرگایە بشکێنییت. نواتر لە جەنگە‌دا، کاتیکی بەریتانیەکان زیاتر متمانەیان بۆ دروست بوو لە سیستەمی نژەسیخوپی تەلەکه‌بازیی ئەو ولاتە‌دا،^۲ ئەوان توانیان دوو کۆتا

^۱ Abwehr

^۲ Double-Cross System

ئامانجەکانیان بپێکن، کە پێکھاتبوو لە هەڵخەڵەتاندنی ئەلمانەکان. لووتکەی سەرکەوتنەکان لە ساڵی ۱۹۴۴دا راگەیەنرا، کاتێک سیخوڕە دووسەرەکانی بەکارھێنران بۆ بەرھەوێشبردنی کەمپینی فیتلەبازیی کە بوو ھۆی قاییلکردنی ئەلمانەکان بۆ ئەوەی واپێشبینی بکەن بەریتانیەکان لە کالیس دادەبەزن نەوێک لە تەرماندی، بەمەش سەرکەوتنی بەریتانیەکان مستۆگەر بوو.

بەھۆی سەرکەوتنەکانی خۆیتندنەوێ کۆدەکانیەو، ھەواڵگری بەریتانیا لە پێگەیەکێ سەرستدا بوو بۆ تێبینیکردنی پەرچەکرداری ئەلمان بۆ ئەو زانیاری و زانیاری ھەڵخەڵەتێنەری لەلایەن سیخوڕە دووسەرەکانەو پێیان دەدرا. سەرەرای ئەمەش، دەزانرا کە کامە راپۆرتی گرنگ بەرزکراوەتەرە بۆ سەرکردایەتی بالۆ لە بەرلین وە ئایا بپوا بەو راپۆرتانە کرۆن یان نا. ئەم پێرپاگەیانندنەوێە زۆر گرنگ بوو بۆ بەدەستھێنانی ئامانجەکانی ھەڵخەڵەتاندن، چونکە پێگای بە بەریتانیەکاندا بۆ جەختکردنەو لەسەر ئەو خالانەئێ ئەلمانەکان لەدەستیان داو بوو یان بۆ گۆڕینی پەیامەکان بۆ نەھێشتنی ھەر گومانێکی ئەلمانەکان.

کوئترۆلکردنی توپی سیخوڕی دوژمن بپگومان نرخی خۆی ھەیە: توپەکە دەبوابە ئەوەندە زانیاری ھەواڵگری بەرھەمھێنابوابە کە بەشی ئەوەی کردبوابە ئەلمانەکان و لە بکات بپوای پێ بکەن. ھەرھەما، ئەو زانیاریانەئێ بەرھەمی دەھێتتا نەدەبوابە ھەرۆا بەئاسانی دژەبەک بن لەگەڵ ئەو زانیاریانەئێ ئەلمانەکان بەدەستیان ھێناو لەپێی کەنالە ھەواڵگرییەکانیانەو، تەنانت دەبوابە ھیسابی راپۆرتەکانی ئەو سیخوڕانەشیان کردبوابە کە ھێشتا نەگیرابوون. (واپێدەچوو ھیچ

سیخوپړنکی ده سنگیرکراو نه بوو بیټ، به لام بنگومان ده بوايه نه مه شیان له بهرچاو بوايه بوايه.) نه مه باجینکی تارادده په ک قورس بوو؛ چونکه نه لمانه کان ده کرا توپړنکی سیخوپړیان له ناو بهریتانیا هه بوايه، وه نه مه بړ بهریتانیه کان جینگی تیرپامان، هه ربوږیه ده بوايه هه موو نه گره کان له بهرچاو بگرن.

به پړوه بهری سیستمی دږه سیخوپړی هه لڅه له تاندن بړوای و ابوو که خزی و هاروپړنکی نږد وریا بوون، له و پوه وهی که بهریتانیه کان هه ندیک زانیاری دروستتریان به ده سته وده دا که ده بوايه له ده سستی بدن. نه لمانه کان نک ته نیا خاوه نی که نالی هه والگری که متر بوون له بهریتانیه کان بوون، به لکو وا ده رکوت که به یاشی متمانه یان به و سیخوپړانه هه بوو که پټیان و ابوو کار بړ نه وان ده که ن.

سیخوپړی دووسه ره له کاتی ناشتید: توپه راسیږه نه کانی کوبا له نږی نه امریکا له بهر واری دوازه دی ثابې ۱۹۸۷ د، پږژنامه ی واشنتون پټوست بلاویکرده وه که هه لاتوو په کی ده زگای هه والگری بیانی کوبا،ⁱ به سی نای نه ی وتوو که "ژماره په کی نه زانراو له بهر پرسانی حکومتی کوبا، نه امریکا پټی و ابوو که کار بړ سی نای نه ی ده که ن، زانیاری هه له و بیکه لک به نه امریکا ده دن که له لایه ن ده زگای هه والگری کوبا وه ناماده کرابوون."ⁱⁱ نای ناشکرا بوونی نه م چه نه ده، راگه یانندی کوبا چیړنکی تیروته سالی ژماره په کی نږدی نه م سیخوپړه دووسه رانه ناشکرا کرد. چالاکیه کان بیان

ⁱ the DGI

ⁱⁱ Michael Wines and Ronald J. Ostrow, "Cuban Defector Claims Double Agents Duped U.S.," *Washington Post*, August ۱۲, ۱۹۸۷, A۸.

لہا پین کو باوہ وا دہ زانرا کہ نو کہ سانہ وک سیخوہی نووسرہ بؤ ہرزہ و ہندی کوبا کاریان کردوہ، کہ لہ نئ ساسدا زانیاری ہلہیان بؤ ہرپرسیانی نئ مریکا نار دوہ . بہ پئی سہرچا و ہکانی کریا، ہندی ک لہ سیخوہ کان، نوای نئ وہی نئ مریکا وابہ ستہ بوونی دروستی نئ وانیان زانی، نامہ ی مالٹا و اییان بؤ نئ فسری کہ یسی نئ مریکیہ کان نار دوہ .

دژہ ہ والگری لہ ریگای بہ کارہیتانی کہسانی خا و ن تاییہ تمہندی

ہہ مہ جؤر

نوای نئ وہی ہہرہ شہی دہرگاہ کی ہہ والگری نوژمن دہگاتہ نو ناستہی کہ بہ شئیوہ کی تہ کنیکی سہر دہ میانہ ہترشہ سیخوہیہ کانی دہست پیچکات کہ لہ توانانی کؤ کردنہ وہی زانیای دژہ ہ والگری لہ ریگای مرؤفہ وہ ہچیتہ دہر، نئ وکات ناچار دہ بین کہ نئمہ ہلئ سین بہ خویندہ وہ و شیکردنہ وہی توانا کانی نوژمن وہ لہ بہ رامبہ ریشدا نئمہ ش نئ و تہ کنہ لڑیایہ بہ کارہیتنن کہ نئ وان بہ کاریان ہینا وہ بؤ کؤ کردنہ وہی زانیاری دژہ ہ والگری . نئمہ ش، بیگومان، خؤی لہ بہ کراہیتانی چا وہ دیزی ناسمانی وینہی وہ نامیری پیشکہ و توی گہ یاندن و ہیماییدا دہ بینیتہ وہ، نئ گہرنا توانای بہرہ نگاریوونہ وہی نئ و ہہرہ شہیہ تا ناستیکی بہرہ نئ ستہم دہ بیت .

ہریؤیہ، یہ کہ م نئ رکی نئ م جؤرہ دژہ ہ والگریہ بریتییہ لہ خہ ملاندنی کاریگری توانا کانی کؤ کردنہ وہی ہہ والگری تہ کنیکی . نئ م زانیاریہ نئ وہ دہرہ خات کہ لہ کویدا زانیاری، گہ یاندن، وہ چالاکیہ کانی دہرگاہیہ ک موہرہ رزن بؤ سہرکہ و تن بہ سہریدا وہ تا چ رادہ یہ ک دہ توانیت بیان

پارٹیزیت. ٺو پٽوانه دروسته‌ی که ده‌گیرتته‌به‌ر ده‌کریٽ به "پاراستن" یان "دژه‌هنگاو" ناوبنریٽ، وه له ته‌کنه‌لٽزایه‌که‌وه بٽ یه‌کٽیکی تر جیاوازییان هه‌به. هه‌ریٽیه گرتنه‌به‌ری رٽگای هه‌مه‌جٽره بٽ به‌ره‌نگاریونه‌وه‌ی دژه‌هه‌والگریی گرتنه‌هانی ده‌زگایه‌ک ده‌دات بٽ ٺه‌وه‌ی له بٽ‌چوونی دوزمنه‌وه سه‌یری کٽشه‌که بکات واته، به‌له‌به‌رچاوگرتنی هه‌موو ٺو توانایانه‌ی کٽکرینه‌وه‌ی زانیاری له‌به‌رده‌سته‌یه‌تی.

پاراستنی په‌یوه‌ندیه‌کانی گه‌یاندن

هه‌روه‌ک چٽن برینی په‌یامه‌کان، هه‌ردوو جٽری نووسراو و ٺه‌لیکٽرٽونی، رٽگایه‌کی گرتنه‌ی کٽکرینه‌وه‌ی زانیارییه، پاراستنی ناوه‌پٽکی ٺو په‌یامانه‌ش ٺه‌رکٽیکی له‌میٽرینه‌ی سه‌ره‌کی دژه‌هه‌والگرییه. له‌وه‌ته‌ی سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌وه، سه‌رنجی سه‌ره‌کی خراوه‌ته‌سه‌ر پاراستنی په‌یوه‌ندی ٺه‌لیکٽرٽونی دوور ٺه‌ندیشه‌کان که به‌هٽی وایه‌ر یان شه‌پٽلی رادیٽوه‌ ده‌گوازرتنه‌وه.

ٺو په‌یامانه‌ی به‌هٽی وایه‌روه‌ ده‌گوازرتنه‌وه ده‌توانریٽ به‌هٽی رٽگاگرتن له هٽله‌که‌وه که نه‌هلریٽ گوتی ٺن بگیریٽ بپاریٽریٽ. کٽبلی فایه‌ر ٺٽپتیک ته‌نانه‌ت سه‌لامه‌تتریسه، چونکه ٺو ٺو په‌یامانه‌ی که پٽیدا ده‌گوازرتنه‌وه برینیان رٽد قورسه. هٽمای رادیٽوی، به‌شٽیوه‌یه‌کی گشتی ناتوانریٽ بپاریٽریٽ؛ هه‌ر وه‌رگریٽ ده‌توانریٽ داتا‌کان وه‌ریگریٽ. به‌شٽیوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی په‌یامی رادیٽوی به‌هٽی شیفه‌ره‌دارکردنه‌وه ده‌پاریٽریٽ. په‌یامی نووسراو ده‌توانریٽ به‌شٽیوه‌یه‌کی ٺاسایی شیفه‌ره‌دار بکریٽ به‌ر له‌وه‌ی بنٽردریٽن. له رابروودا، کاتیکی هٽمای ٺه‌نه‌لٽگ

به‌کاردهات بۆ گواستنه‌وه‌ی په‌یامی ده‌نگیی، "ته‌له‌فۆنی پارێزراو"، به‌کاردهات؛ ئه‌و ته‌له‌فۆنانه هه‌م‌ای ده‌نگی به‌ شێوازێکی ئالترز ده‌شێواند. هه‌ر که‌ سێک بیویستایه ئه‌و جۆره شه‌پۆلانه بېرێت ده‌نگی شیبوینراوی گۆی لێ ده‌بوو. گه‌راندنه‌وه‌ی ده‌نگی سه‌ره‌کی و دروست کارێکی قورس بوو. له ئیستادا، کانتیک ده‌نگ ده‌گوازیته‌وه به‌شێوازێکی دیجیتالی، میتۆدی پێشکه‌تووتر شیفره‌دارکردن به‌کاردین.

ته‌له‌فۆنی پارێزراو¹ تارا‌دده‌یه‌ک له‌په‌روی نرخه‌وه گرانن، وه به‌شێوه‌یه‌کی سه‌ره‌کی بۆ گفتوگۆکردن له‌سه‌ر زانیاری نه‌ئینی به‌کارده‌هێنرین. له‌ده‌ره‌وه‌ی حکومه‌تدا زۆر به‌کارنا‌هێنرین و باونین. به‌م جۆره‌ش، زۆریه‌ی په‌یوه‌ندیه‌ ته‌له‌فۆنه‌ دوورمه‌ودا‌کان موعه‌په‌زن بۆ برین.

له‌ ناوه‌راسته‌کانی سالانی هه‌شتاکاندا، له‌ ئه‌مریکا، خه‌لکی ناسایی ئه‌مه‌ی خسته‌به‌رچاو به‌هۆی ئه‌و گه‌نگه‌شه‌یه‌ی هه‌بوو ده‌رباره‌ی شوینی نوێی بآلیۆزخانه‌ی سوڤیه‌ت (ئێستاش په‌وسیا) له‌ واشنتۆن. بآله‌خانه‌ی بآلیۆزخانه‌که له‌ گه‌ره‌کی چیا‌ی ئالتر بنیادناوه که له‌به‌رزی چه‌ند پێیه‌ک ده‌روانێته سه‌ر ناوه‌ندی شار، ژووری نووسینگه‌ی به‌رپرسان ده‌روانێته سه‌ر ناوه‌راستی واشنتۆن وه‌ فێرجینیای باکوور؛ واته، کۆشکی سه‌پ، وه‌ زاوه‌تی ده‌ره‌وه، پینتاگۆن، وه‌ زۆریه‌ی بآله‌خانه‌کانی حکومه‌ت ده‌گرێته‌وه. له‌م شوینه و بآله‌خانه‌ی فه‌رمیه‌کانی تری په‌وسیا له‌ ئه‌مریکا (قونسلیگری وه‌ نوێنه‌رایه‌تی بازرگانیه‌ی له‌ نیویۆرک، واشنتۆن، وه‌ سان فرانسیسکو؛ نوێنه‌رایه‌تی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌گرتووه‌کان؛ وه‌ شوینی نیشته‌جێ بوون له‌ شاری نیویۆرک، وه‌ چه‌ندین شوینی تری) قه‌باره‌یه‌کی

¹ secure phone

زۆرى په‌يوه‌نديه ته له‌قونيه‌كان ده‌توانرئت به‌ئاسانى بېردرئځ. ژماره‌يه‌كى زۆر كرده‌ى به‌ره‌نگار يوونه‌وه خراونه‌ته‌پوو بۆ كه‌مكردنه‌وه‌ى ئه‌م لاوازيه . بۆ نمونه، ده‌كرئت كه‌سټك تۆرى مايكرووه‌يفه‌كه دووباره‌ ديزاين بكا ته‌وه بۆ نه‌هئشتمنى به‌ستاره‌كان كه به شويتئكى نزيكى ئه‌و شويتنه‌دا تئده‌په‌ڤن، وه ئه‌مانه له‌گه‌ل كئبلى ژۆرزه‌وى بگړنه‌وه . هه‌روه‌ها به‌كارهئنانى فايبر ئوپټيک په‌كئكى تره له‌و پڼگايانه‌ى پاراستنى په‌يوه‌نديه‌كانى گه‌ياندن . فايبر ئوپټيک نه‌ك ته‌نيا سه‌لامتتره ئه به‌كارهئنانى به‌لكو له‌ فرخيشدا هه‌رزانتره به‌به‌راورد له‌گه‌ل كئبئه‌كانى تردا .

فرهودان و دژه‌فرهودان

تائيسټا، باسى دژه‌هه‌والگري ته‌نيا شىكردنه‌وه‌يه‌ك بوو له‌و پڼگايانه‌ى كه تواناكانى ده‌زگايه‌كى هه‌والگري دوژمن بۆ كۆكردنه‌وه‌ى زانيارى چۆن به‌ره‌نگار بينه‌وه . نه‌گه‌ر ئه‌م كاره به سه‌رکه‌وتوى نه‌نجامدرا، ئه‌وكات دوژمن زانيارى پئويستى نابئت بۆ شىكردنه‌وه‌ى دۆخه‌كه كه توشى ده‌بئت، تاراڤنده‌يه‌كى زۆر كوئراڤه مامه‌له ده‌كات، وه كه‌متر ده‌توانئت ئامانجه‌كانى خۆى بپئكئت . هه‌روه‌ك چاره‌سه‌ركردنى ئۆپه‌راسيۆنى سيخوڤى دووسه‌ره ئاماژى پئدرا، كه‌سټك ده‌توانئت به به‌ئامانجگرتنى تواناى شىكردنه‌وه‌ى هه‌والگري خۆى پوو به‌پووى ئۆپه‌راسيۆنه هه‌والگريه‌كانى دوژمن ببئته‌وه - واته، به‌گرتنه‌به‌رى پڼگاگه‌ليک بۆ هه‌له‌تاندنى ده‌زگايى دوژمن .

فریودان چیه؟

"فریودان" بریتیبه لو ههولئی دهدریت بۆ بهرێلادا برنی شیکردنهوی ههوالگری دوژمن دهبارهی ئه و دۆخه ی سیاسی، سه ریازی، یان ئابوریه ی تووشی ده بیت، به و واتابه ی که له سه ر بنه مای ئه و زانیاریه مه له ی به شیره ی که مه نگاو ده هاوێژیت که خزمه ت به لایه ن به رامبه ر بکات نه و هک خۆی. فریودان وه ک جوړیکی دژه هه والگری له قه له م ده دریت چونکه هه ول دهاد بۆ ئامانجی سه ره کی تۆبه راسیۆنه کانی هه والگری دوژمن پوچه ل بکاته وه؛ هه روه ها، به زۆری له میتۆده ی دژه هه والگری پتک دیت، وه ک تۆبه راسیۆنه کانی سیخوپی دوسه ره .

فریودان و شکستی هه والگری له چۆنیه تی کارکردنا په یوه ندیان به یکه وه هه یه . له راستیدا، سه ره که وتنی فیلی لایه نیک به واتای شکستی هه والگری لایه نی به رامبه ر دیت. بنگومان، به پتچه وانوه دروست نییه؛ ده کرت لایه نیک هه له ی گرنگ بکات له شیکردنهوی هه والگری خۆیدا تهناته ت به یه هیه چ فیلیک له لایه ن لایه که ی تره وه . سه ره پای ئه مه ش، ده کرت، له حاله تی شکستی هه والگرییدا، هه ندی هه ول دیاریکه یه ن له فیلدا له لایه ن لایه نی تره وه . جا تا چ ئه ندازه یه ی ئه و هه ول به رپرسه له شکسته که ئه مه پرسیکی ئالۆزتره .

ده توانریت ته کنیکی فریودان له کاتی جهنگ و ناشتیدا موماره سه بکریت، هه رچه نده، به هۆی چه ندین هۆکاری جیا جیاوه، ده کرت که سیک وا فیلکردن لیکباده وه که زیاتر له کاتی جهنگدا باو بیت. فریودان له ته کتیکیه وه بۆ ستراتیژیه ت درۆده بیه وه . هه ر جهنگیک که به فیلیک له سه ر لایه ک ده ست پتیکات له کاتی کدا قورسای هتیره که بکه ویته سه ر

یہ کئی تری، نہوا بہ دلنیا بیہ وہ پیٹی دہوتریٹ فریودانی تہکتیکی۔
 نمونہ کانی فیٹی ستراتیژی کہ متر باون بہ لام بہ زودی زود گرنگن
 لہجہ نگدا، وہک ٹوپہ راسیونی فیٹلوی ہارپہ ایمانانی جہنگی جہانی
 دوہم کہ نہ لمانای بہ لاپڈا برد دہربارہی شویتی جینگریونی
 کہ شتیگہ لی بہ ریتانیا لہ تروماندی۔

ٹوپہ راسیونی تہ لہ کہ سازی لہ کاتی ناشتیدا زود باون بیہ وہ ہندیجار زود
 قورسہ دہستنیسانی بکہین۔ لہ نیو نمونہ ہر سہرنجا کیشہ کاندہ نہ وہ یہ
 کہ بہ "متمانہ" ناسراوہ، کہ دامہ زراوہ یہ کی سؤفیہ تی بوو وای نیشاندہ دا
 دژاہ تی پڑیمی نوئی شوعیہت بکات کہ لہ راستیدا لہ لایہن کہ سیکی
 دہزگای سؤفیہ تی جارائوہ لہ سالی ۱۹۲۱ بؤ ۱۹۲۷ دامہ زینرا وہ
 بہ پیوہ بردرا۔ بہ کارہینانی نہم کڑمہ لہ ٹوپوزسیونہ ساختہ یہ۔ سؤفیہت
 پہیوہندی دروست کرد لہ گہل ریٹکخراوہ دہرہ کیہ کانی دژہ شوعیہت وہ
 دہزگانکی ہوالگری پوژناوایی، بہم پیہش زانین و ناشکرا کردنی ہر
 چالاکیہ کی دوژمن کہ گیرابوایہ بہر ناشکرا دہکرا؛ وہ ناوی ہموو نہو
 کہ سانہی ناشکرا کرد کہ لہ ژیرہ وہ بؤ نہو ریٹکخراوہ کاردہ کن لہ دژی
 سؤفیہت وہ زانیاری ہلہی بؤ دہرہ وہ دہنارد دہربارہی دؤزی ناوہ خوی
 یہ کیتی سؤفیہت.^۱

لہ ماوہی سالانی پہنجاکان و سہرہ تای شہستہ کاندہ، یہ کیتی سؤفیہت
 چہندین ٹوپہ راسیونی تہ لہ کہ بازی نہنجامدا بؤ قہ ناعت پیہتانی نہمریکا
 کہ یہ کیتی سؤفیہت خاوہنی ہیژکی مہزنتری ستراتیژیہ تی ہیژشی چہکی

^۱ John J. Dziak, *Chekisty: A History of the KGB* (Lexington, Mass.: Heath, Lexington, ۱۹۸۸), ۴۷-۵۰, and Andrew and Gordievsky, *KGB: The Inside Story*, ۹۷-۱۰۶.

ناوہ کیہ۔ ہر وہک پٹیشتر تیبینی کرا، لہ بڑنہ یہ کی نیشان دانی ہیزی
 ناسمانی سؤفیہ تدا کہ تیایدا بیست و ہشت فرۆکے ی شہرکے ری تیادا
 نمایشکرا۔ رہنگہ زیاتر لہ و پڑنہ یہی کہ ہر ہیبو۔ بہ ہزی چہندجار
 ماتنہ وہی ہمان فرۆکے بؤ نمایشہ کہ^۱۔ بہ ہمانشپوہ، لہ کۆتایہ کانی
 سالانی پہنجاگاندا، سرکردہ کانی سؤفیہ ت چہند بانگہ شہ یہ کی زیاد لہ
 پیوستیان کرد دہربارہی بہرنامہ ناوہ کیہ کانی۔ بہ م پڑگاہ، سؤفیہ تہ کان
 ترسیان لہ نہمریکادا دروست کرد۔ نامانچی سؤفیہ ت لہ م چہندہا بریتنی
 بو لہ وہی پڑنٹاوا ناچار بہ کشانہ وہی سیاسی بکات (بؤ نمونہ،
 سہارہ ت بہ نۆخی بہرلین) کہ بہ پڑگاہی تر نہدہ کرا نہم فشارہ سیاسیہ
 دروست بکات۔

وہک ناشکرایہ ناوہ پڑکی فیئلہ کہ پشت دہ بہ سنتیت بہ بارود پڑخہ کہ و نہ وہی
 کہ چۆن کہ سینک دہ یہ ویت نوژمنہ کہ ی کاردانہ وہی ہہ بیت۔ بؤ نمونہ،
 لہ کاتی جہنگدا رہنگہ دہ زگاہی کی ہوالگری بیہ ویت ہیرشیتی لہ ناکاو
 بؤسر نوژمنہ کہ ی نہنجام بدات، لہ م کہ یسہدا نہرکی سرہ کی ہوالگری
 بریتنیہ لہ وہی کہ دوژمنہ کہ ی قہناعہ ت پن بہینیت کہ ہیچ ہیرشیک
 لہ گورپدا نیہ۔ ہہندتجار نوژمن بہ تہ واوی پٹیشپینی نہ وہ دہ کات ہیرش
 بکرتہ سر، وہ کاریتی نہستہ مہ کہ سینک بتوانیت وایان لیتکات کہ ہیچ
 ہیرش لہ گورپدا نیہ۔ لہ م جۆرہ کہ یسہدا، فیئلکردن ہول دہ دات
 قہناعہ تی پیتکات کہ ہیرشہ کہ لہ کات و شوین، یان شیوارزکی تر نہنجام
 دہدریت کہ پلانی بؤ دانراوہ۔

^۱ John Prados, *The Soviet Estimate: U.S. Intelligence Analysis and Russian Military Strength* (New York: Dial, ۱۹۸۲), ۴۲-۴۳.

له‌کاتی ناشتیشدا، که متر پروونه که تامانجی فیلکردن ده‌بیت به‌ره و چ ناراسته‌یه‌ک بیت. ده‌کرت ده‌زگایه‌ک بیه‌ویت قه‌ناعات به سوژمنیک به‌ینیت که ده‌زگایه‌ک یان ولاتیک به‌هیزتره له‌وهی ده‌رده‌که‌ویت، ته‌نیا بۆ نه‌وهی پاشه‌کشی سیاسی پتیکات که به‌پنجه‌وانه‌وه ناچار نه‌ده‌بو نه‌و کاره بکات. یان، که سیک ده‌یه‌ویت توانا سه‌ریازییه‌ راسته‌قینه‌کانی به‌کیک بشاریته‌وه بۆ نه‌وهی کات به‌ لایه‌نیک تر بدات که به‌خوینادا بچنه‌وه وه لایه‌نی به‌رامبه‌ر که‌مترخه‌م بیت له‌ به‌هیزکردنی هیزه سه‌ریازییه‌کانی خوی. نه‌گه‌ر به‌پتی پتیکه‌وتنی کورتزولکردنی چه‌ک هیزه‌کانی لایه‌نیک سنوردار بوون، نه‌وهی تر ده‌توانیت سه‌ریازییه‌کردنی پتیکه‌وتننامه‌که بشاریته‌وه، به‌م شیوه‌یه‌ش وا له‌لایه‌نی به‌رامبه‌ر ده‌کات به‌رده‌وام بیت له‌ سنوردارکردنی هیزه سه‌ریازییه‌کانی خوی.

مه‌رجه پشوه‌خته‌کانی ته‌له‌که‌بازی سه‌رکه‌وتوو

بلۆککردنی هیما‌ی راسته‌قینه‌ وه‌ سوژمنیک‌نی هیما‌ی ساخته‌ نه‌گه‌ر نیمه‌ سه‌یری پرۆسه‌ی هه‌والگری بکه‌ین وه‌ک وه‌رگرتن و گورپنی هیما‌ نیردرلو به‌هوی چالاک‌ی نه‌و لایه‌نی له‌ژیر چاوه‌دیریدابه، نه‌وکات نه‌نجامدانی توپه‌راسیۆنیک‌ی فیلاوی خوی له‌ بلۆککردن ده‌بینیت‌وه، تا نه‌و پادده‌یه‌ی ده‌کرت، هیما‌ی راسته‌قینه‌ وه‌ گورپنی به‌شیوه‌یه‌ک که‌ سه‌ر له‌ دوژمن بشیۆنیت. بۆ نمونه، له‌ که‌یسی سیخوری نووسه‌رده‌ا، به‌لگه‌نامه‌ی راسته‌قینه‌ له‌ناو خه‌زینه‌ی حکومه‌تدا ده‌میننه‌وه، وه‌ نه‌وانه‌شی که‌ به‌ مه‌به‌ستی فیل ساخته‌ کراون ده‌درینه‌ سیخوری نووسه‌ره‌

بۆ ئوه له پتی ئهوانیشه بهو که سانه بدریت که بهرپرسن له وه رگرتنی زانیاری لهو سیخو پانه که سه ربه هه والگری نوژمنن.

نیوهی به که می کاره که کیشهی پاراستنه. نه گهر ژماره به کی زوری هیمای دروست تێپه پیت، نهوا قورسه بتوانریت نوژمن هه له خه له تێنریت، هه رچه نه ده کریت سه ری لێ بشیویت به هوی تیکه لیبوونی هیمای راسته قینه و ساخته که ناتوانیت وینه به کی دروستی نۆخه که ی ده ست بکه ویت. به م شیوه به ش، به که م پێشمه رچی فیلی سه رکه وتوو بریتیه له توانانی بلۆک کرنی به شی هه ره زوری، نه گهر هه مووی نا، که ناله کان که نوژمن لیبانه وه زانیاری هه والگری کۆده کاته وه ده رباره ی چالاکیه کانی لایه نی به رامبه ر. به شیوه به کی گشتی، نه نجامدانی نه م کاره له کاتی جهنگدا ئاسانتره به به راورد له گه ل کاتی ناشتی، که هۆکارێکه (له چه ندين هۆکار) که فریودانی سه رکه وتوو زیاتر له کاتی جهنگدا زیاتر مومکینه وه که له کاتی ناشتیدا.

بلۆک کرنی که ناله کانی کۆکرنه وه ی زانیاری پێویستی به زانیاریه کی فراوانی که ناله کانی هه والگری هه یه که به هۆیه وه نوژمن هیمای وه رده گرت. توانایه کی باشی دژه سیخو پرسی پێویسته، چونکه ده کریت که سینگ نۆخی دروست به رکی نیت یان ته نانه ت خودی پلانی فیله که ئاشکرا بکات. له پشت نه مه شه وه، ده بیته هه والگری زانیاری هه بیته له سه ر توانا کانی کۆکرنه وه ی زانیاری هه والگری ته کنیکی نوژمن بۆ ئه وه ی پوچه لیان بکاته وه. به م شیوه به، ده کریت که شتی و فرۆکه ته کنیکی رادیوی بیدنگ به کاربه یتن بۆ ئه وه ی خویان له ته له ی فیله به سوود بگرن له لایه ن نوژمنه وه. نه گهر هیزه کانی پیاده پشت به هیله زه مینه کان

بېهستن (په يوه ندى له پټې ته له فون يان وايه رى ته له گراف، كټېلى فايهر توتېتيك). جگه له راډيو هه روهك هيزه كاني نه لمان نه نجامي اندا بهر له هيرشى نارډيني سي سالى ۱۹۴۴، ده كريت هه مان كاريگه رى به ده ست بهيت. به هه مان شپوه، نه گه ر سوورگه ي سه ته لايه ته كاني چاوه ډيرى فوټوگرافى زانواو بيت، ده كريت چالاكيه كان يوه سټيټرين وه كه لويه له كان بېرته ژوروه وه يان فيليان لى بكرت كاتيك سه ته لايته كان له ژورور سرين وه ده توانن ويته يان بگرن.

نيوهى نووه مى كاره كه، دروست كرنى هيمای ساخته، به و شپوه به پلانى بؤ داده پيرت كه زانيارى هه بيت له سره چونه تي توانا كاني كوركړنه وه ي هه والگرى مزيى و ته كنيكى. سيخوپى نووسره ده توانيت هه رچى به لگه نامه ي ساخته به بئيرت بؤ لايه نى به رامبه ر، تا نه و كاته ي كه ده توانن پوزشيتكى قاييلكه ر بؤ ده ست گه يشتن به و زانيارانه بدوزنه وه. بؤ سره كه وتنه له ناكاوه كه يان له پيرل هاربه ر، ژاپونيه كان ته نيا ته كنيكى راډيوى بېده نگان له سره كه شتيگه لى هيرشبه ر به دريژايى ده رياى هيمن به كارنه هينا. هه روه ها، به كار هينه رانى ترى راډيوى كه شتيوانى سه ر قالكړان به نارډنى په يامى ساخته بؤ په كتر به به كار هينانى په يوه ندى كه شتيگه لى جهنگى به لكو ترانسميته ره كانيش له ناو يابان هه مان نه ركيان نه نجام ده دا. به م شپوه به ش، نه گه ر هيمای راډيو بېرډر اوبوه (ديار نه ده بيو كه بېرډرون) وه شويتى ترانسميته ره كانيش دياريكرا بويه، نه مريكا ده تيوانى به و نه نجامه بگات كه فوټو كه كاني يابان له ناو ناوه كاني ولا تى خو ياندا تيوه گلاون. به هه مان شپوه ش، چاوه ډيرى ويته يى ده كريت فيلى لى بكرت به ده ر خستنى چه ك و توتومبيلى ساخته! بؤ زانينى ريزه ي وړدى نه و

چہکے ساختانہ بُو نہوہی لہ ہی راستہ قینہ جیانہ کَرینہوہ دہبیت بزاندیت کہ نا چ نہندازہیک کوالیتی نہو کامیرایہ نہ چہندہ کہ دوژمن بُو جاوہدیزی ناسمانی بہکاریان دہہیتیت۔

گرنگی تیگہیشتن لہ تواناکانی کُورکدہوہی زانیاری دوژمن بہشیوہیہکی پوون لہلایہن فیلتیکی بہریتانیہکان لہ جہنگی جیہانیی دوہم پوونکراوہتہرہ۔ لہسہرہتای مانگہکانی سہرہتای جہنگدا، ہتیزہ دہریاہیہکانی بہریتانی سن کہشتی بازرگانیان پُرکرد لہ چہک و تفاقی ساختہ بُو نہوہی وا دہریان بخات نہوانہ کہشتی جہنگین وہ فہرکہ ہل دہگرن۔ نامانچ لہم کارہ بریتیی بوو لہ پاکیشانی سہرنجی ہتیزہ ناسمانیہکانی نہلمان بُو نہوہی توخنی کہشتیگہلی راستہ قینہ لہ بہندہری سکاپا فلتو نہکون وہ، بہشیوہیہکی گشتیترا، سہر لہ نہلمانہکان ہشتیوین دہربارہی توانای گشتی ہتیزی دہریایی پاشایی۔

فیپاک لہبہنہنجامگہیاندنی ٹوپہراسیوننکی فیلتیدا، دہکریت پوویہپووی چہندین نادلنیایی گرنگ بیینہوہ:

- ہموو ہیمما راستہ قینہکان بلوککراون؟
- نایا ہیمای دوسستکراو گہبشتوتہ دوژمن؟
- نایا سہرنجی دوژمنیان پاکیشاوہ؟

بُو وہلامدانہوہی نہم پرسیارانہ، فیلتبازی سہرکہتوو ہندی میتود دہگریتہبہر بُو زانیی چونیہتی خہمآلدنی دوژمن بُو نہو توخہی تیی دہکون۔ نہگہر بہشیوہیہکی باش وریا نہبیت بُو تییبینیکرنی ہیمما

ساخته‌کان، یان نه‌گر نه‌و هیماپانه‌ی به‌شیره‌یه‌کی وا ته‌فسیر نه‌کردین که هه‌لخه‌له‌تینه‌ره‌که ویستوویه‌تی، ده‌توانریت فیلی زیاتر بخریته‌ناو چالاکیه‌که بۆ نه‌وه‌ی سه‌رنجی رابکیشیت وه په‌لکیشی نیو نه‌و ته‌فسیره‌ی بکات که ده‌زگا هه‌والگریه‌که ده‌یه‌ویت. نه‌گر ده‌زگای هه‌والگری به‌رامبه‌ر هه‌ستی به‌شتیکی نامۆ کرد له‌ وینه‌ی (ساخته) دۆخه‌که که هه‌والگری فیلباز له‌ میشکی نه‌ودا چاندویه‌تی، نه‌وکات ده‌بیت هیما‌ی نوئی دروست بکریت بۆ نه‌وه‌ی نه‌م نامۆبوونه‌ بره‌ویننیه‌وه. نه‌گرهاتوو هیما‌ی ته‌واو دروست گه‌یشتنه‌ ده‌ستی بوژمن بۆ نه‌وه‌ی وای لیبکات به‌ دروستی له‌ دۆخه‌که تیبکات، ده‌کریت ده‌زگا‌که واز له‌ هه‌لخه‌له‌تاندنه‌کی به‌پنیت وه پلانه‌کانی بگوریت.

ده‌توانریت فیلباک به‌چهندین شیواز به‌ده‌ست به‌پنریت. له‌ هه‌ندی حاله‌تدا (وه‌ک ته‌له‌که‌بازی کاتی جه‌نگ، یان ته‌له‌که‌بازی بۆ پشتیوانی هیرشیکی له‌ناکار)، کرده‌وه‌کانی بوژمن ناماژه‌ی باشن بۆ نه‌وه‌ی نایا ده‌زگا‌که هه‌لخه‌له‌تینراوه‌ یان نا. به‌م شیره‌یه، نه‌بوونی هه‌رجۆره‌ نیشانه‌یه‌کی چالاکی سه‌ریازی (که به‌ناسانی ده‌توانریت تیبینی بکریت) له‌لایه‌ن که‌شتیگه‌لی نه‌مریکا له‌ هاوای له‌ به‌که‌م هه‌فته‌ی کانوونی به‌که‌می ۱۹۴۱دا به‌ یابانیه‌کانی راده‌گه‌یاند که پتویسته‌ چی بزائن. له‌ حاله‌تی تردا، فیلباکی کامل پتویستی به‌ هه‌والگریه‌کی باش هه‌یه‌ ده‌ریاره‌ی بۆچوونی لایه‌نی به‌رامبه‌ر له‌ هه‌مبه‌ر دۆخه‌که؛ له‌ که‌سی سیسته‌می سیخوپی نووسه‌ری به‌ریتانیدا له‌کاتی جه‌نگی جیهانیی نووم، نه‌م فیلبا‌که به‌هۆی سیخوره‌کانه‌وه‌ ده‌گه‌یشتنه‌وه به‌ریتانیه‌کان وه ناگایان له‌ سه‌رحه‌م نه‌و فه‌رمانانه‌ بوو که له‌ سه‌رۆکایه‌تی نه‌و ولاته‌ یان ده‌زگای

ہوالگریبہ وہ دہردہ چوون لہ ہمبہر نہ و پەرچہ کردارانہی کہ دہ بیت
بگریتہ بہر لہ ہمبہر بہریتانہ کاندا.

تا فیلہ کہ مہودادوود و ستراتیزی بیت، گرنگی فیدباکی باشی ہوالگریبی
زیاتر دہ بیت. وہ لامہ کانی لایہنی ہہ لخہ لہ تینرلو بق نہم جوردہ فیلہ کاتیکی
زیاتری دہ ویت بق نہ وہی دیاریکہ ون؛ بہم پیبہش، توپہ راسیونہ کانی
تہ لہ کہ بازی کاتی ناشتیی پیویستی بہ فیدباکی ہوالگریبی باشتر ہہ بہ
بہ ہراورد لہ گہ ل نہوانہی لہ کاتی جہ نگدا نہ نجام دہ درین. لہ کاتی جہ نگدا،
دوژمن بہ خیراتر کاردہ کات بہ پیبی نہ و تیگہ یشنہی کہ بق دؤخہ کہ ہہ بہ تی،
بہم پیبہش دہ کریت نہ وہ ناشکرا بکات کہ نایا دہ زگاکہی ہہ لخہ لہ تینراوہ
یان نا. لہ کاتی ناشتیدا، دوژمن لہ ژیر فشاریکی کہ متردایہ بق گرتنہ بہری
کاریک کہ تیگہ یشنہ کہ ناشکرا بکات دہ ربارہی دؤخہ گشتیہ کہ.

نہمہ ہؤکاریکی گرنگہ بؤچی تہ لہ کہ بازی کہ مترہ لہ کاتی ناشتیدا بہ
ہراورد لہ گہ ل کاتی جہ نگدا. ہہ روہا، لہ کاتی جہ نگدا، قوریانی
توپہ راسیونیکی تہ لہ کہ بازی زیاتر دہ کہ ویتہ ژیر فشاروہ بق نہ وہی
بہ خیرایی کاردانہ وہی ہہ بیت؛ بہم شیوہ یہش کاتیکی کہ متری لہ بہردہ ستہ
بق شیکردنہ وہی دؤخہ کہ و ہراورد کردنی نہ و ہیمایانہی و ہرگیرلون بہ ہؤی
چہ ندین کہ نالی جؤراو جؤردہ وہ؛ بہم پیبہش زیاتر موہ پوزہ بق نہ وہی
بہ شیوہ یہکی سہرکہ وتوو بکہ ویتہ داوی فیلبازیہ وہ.

ہلخہ لہ تاندن و خورمہ لخہ لہ تاندن^۱ تیرامانی ہلہی نہ و دؤخہی
کہ سیک دہیہ ویت دوژمنانی بگرنہ بہر دہ بیت بہ ہؤی نہ و کردہ وانہی

^۱ Deception and self-deception

حوکمی له سهر بدریت که که سبک ده یه ویت دوژمنه که ی بیگریته بهر. سهره رای نه مش، ده بیت تیرامانه که قایلکه ر بیت بۆ دوژمن؛ له پاستیدا، سرکه و تن زیاتره فهراهمه نه گهر سیناریوی هه لئه تاندنه که له سهر بنه مای نه وه ی بیت که دوژمن چون له م که یسه ده پوانیت و بیرى لى ده کاته وه. بۆ نمونه، هه لئه تاندنی تورماندی له به شیکدا زۆر سرکه و تنو بوو چونکه هیتله ر بیشتر قه ناعه تی پته پترابوو که هاوپه یمانان له کالی ده نیشنه وه، که تیایدا که نالی نینگلیزی له هه موو شوینه کانی تر نه سکتیه. به م شیوه یه ش، هیمای دروستکراو ده بوايه نه م تیرامانه به هیز بکات وه پنی لى بگریته له وه ی له بایه خى که م بگریته وه به هر هیمایه کی دروست که بتوانیت به پینه ناوه وه؛ نه مه نه رکیکی ناسانتره له قایلکه ردى دوژمن بۆ جیه جیکردنی سیناریوی فیله که هر له سهره تاوه. به م شیوه یه ش، پیکه وت نییه که زۆره ی سرکه و تنه سه رنجراکیشه کانی هه لئه تاندن پیکدیته له پیکهاته ی خود هه لئه تاندن.^۱

نۆه فریودان

نه زمون نیشانی ده دات که زالبوون به سهر هه موو نه وه ولانه ی دوژمن دهیدات له کارى هه لئه تاندن زۆر قورسه. ته نانه ت نه وکاته شی نه وان سیسته می سیخوپیی نووسه ریه ان به پژه ده برد، به ریتانیه کانیش به هه مانشیوه له لایه ن نه لمانه کانه وه فیلیان لیکرا سه باره ی به زانیاره

^۱ مه بهست له "خود هه لئه تاندن" نه وه یه که وا له خۆت بکه یه یان واخۆت نیشان به ی بهوات به شیکه له کاتیکدا ده زانی که راست نییه. (وه رگیت)

هه‌والگریه‌کانیان وه تۆپه‌راسیۆنه‌کانیان له ولاتی هۆله‌ندا. به‌ده‌ستگیرکردن له کۆتاییه‌کانی هاوینی ۱۹۴۱، له‌گه‌ڵ ده‌ستگیرکردنی سیخوپیژی ئه‌لمانی که کاری بۆ ده‌زگای هه‌والگری به‌ریقتانیا ده‌کرد، ئه‌لمانه‌کان توانیان هه‌موو سیخوپیژه‌کانی دواتری به‌ریقتانیه‌کان ده‌ستگیر بکه‌ن که له‌لایه‌ن ده‌زگای هه‌والگری تاییه‌تی ئه‌و ولاته‌وه ده‌نێردران.

به‌شکاندن ئه‌و سیسته‌مه‌ شیفره‌یه‌ی له‌لایه‌ن سیخوپیژه‌کانه‌وه به‌کارده‌هات، ئه‌لمانه‌کان په‌یامگه‌لیکیان بۆ به‌ریقتانیا ده‌نارد که وانیشاندرابوو له‌لایه‌ن سیخوپیژه‌کانه‌وه‌یه، که له‌پاستیدا هه‌موویان ده‌ستگیرکراوون. هه‌ندێ له‌ سیخوپی ده‌ستگیرکراو هاوکاریان کرد له‌ ئاماده‌کردن وه‌ ناردنی په‌یامه‌کان؛ له‌ که‌یسی تردا، کارمه‌ندای رادیۆیی ئه‌لمانیا خۆیان کردبووه ئه‌و سیخوپیانه‌ی که ده‌ستگیرکراوون وه‌ له‌جیاتی ئه‌وان په‌یامیان ده‌نارد. ئه‌م په‌یامانه‌ بوونه هۆی ئه‌وه‌ی سیخوپی زیاتر بنزین بۆناو ئه‌و ولاته‌، به‌لام هه‌موویان ده‌ستبه‌جێ یه‌ک له‌دوای یه‌ک ده‌ستگیرکران. تۆپه‌راسیۆنه‌که، که ئه‌لمانه‌کان پێیان ده‌وت (*Nordpol*) وه (*Englandspiel*)، واته قوتبی باکوورد و یاری له‌ژێ ئینگلته‌را، به‌رده‌وام بوو له‌ ساتی ۱۹۴۴ه‌وه تاوه‌کو دوو له‌ سیخوپی ده‌ستگیرکراو له‌ که‌مپه‌که راپانکرد که تیایدا گیرابوون. له‌م خاله‌ به‌دواوه، ئه‌و ئه‌فسه‌ره‌ نزه‌هه‌والگرییه‌ی به‌رپرسی ئه‌و تۆپه‌راسیۆنه‌ بوو بپاریدا کۆتایی به‌ ناردنی په‌یام بۆ که‌نده‌ن به‌یتیت وه‌ له‌ یه‌کی نیساندا کۆتایی به‌ سه‌رحه‌م تۆپه‌راسیۆنه‌که هێنا.

کاتیگ سیخوپیژه‌کانی به‌ریقتانیا له‌ هۆله‌ندا په‌یامه‌کانیان شیفره‌دارکردن بۆئه‌وه‌ی به‌رمو له‌نده‌ن بیاننێرنه‌وه، ده‌بوایه‌ رێکاری "پشکینی ئه‌منی"

بگرنہ بر کہ سیستہ میکی تاییہ تہ بہ پاراستنی شیفرہ کان. نمہ وای
 درده خست بق نو کہ سانہی پہیامہ کہ وورده گرن کہ نووان بہ راستی نو
 کہ سانہن کہ له لایہن نووانہ وہ نیردراون وہ نووان بہ شیوہیہ کی نازادانہ
 کارہ کانین خویمان دہ کن وہ له ژیر ہیج ہرہ شہیہ کی نلمانہ کاندا نین.
 بق نمونہ، دہ کریت سیخوریٹک پینمای پیڈریت بق نووی "ہلہ یہک"
 بکات له پیتی پانزہیہ می ہموو نو پہیامانہی دہینریت. نگہر
 نلمانہ کان نو سیستہ می شیفرہ دارکردنہ کان بہ دست گہیشت بہ لام له
 پرنسیپی "پشکنینی نہ منی" تینہ گہیشتن، ہر پہیامیک کہ نووان
 دہینین وہک ساختہ له قہ لم دہدریت، چونکہ نو وہلہ یہی تیادا نیبہ
 کہ دہیوایہ بکریت.

لہم کہ یسہ تاییہ تیدہا، بہ کارہینہ ریکی رادیوی نلمانی بہ سیستہ می
 شیفرہ کراوی دہستکہ وتوو لہرنگای سیخوریکی بہریتانی پہیامہ کانی نارد.
 لہ بہر نووی بہ کارہینہ ریکی رادیوی بہ زوری دہ کریت ناسنامہ کی
 بہ شیوازیٹک ناشکرا بکریت کہ تیایدا نو بہ شیوہیہ کی جیاواز پہیامہ کانی
 نارد، لہ مہ وہ پہیامی بہ کمی نووی نیشاندہ دات کہ بہ کارہینہ ریکی نوئی
 لہ ہولہ ندا بہ کرائی گیراوہ چونکہ سیخوری سہرہ کی بہم شیوازہ نامہ کانی
 نہ دہ گواستہ وہ. نم پہیامہ ہیج پشکنینیکی تیدانہ بوو وہ بہ مہش دہیوایہ
 وہک ساختہ مامہ لہی لہ گہ ل بکریت لہ لایہن بارہ گای سہرہ کی ہوالگریی
 لہ لہ نندن. ہریویہ نلفسہری ستافہ کہ لہ لہ نندن، چارس بیوو لہ
 شکستی پہیرہ وکردنی پینمای دروست وہ بہ مہش دیار بوو کہ سیخوریہ
 سہرہ کیہ کہ لہ چ بارتکدایہ.

تیگ پشتن له فیئل هه نکاری به که مه به ره و پیشه وه له زانینی نه وهی چون
خومان له فیئل لیگران بباریزین؛ به تیگه پشتنی نه و هژکارانی که
ناسانکاری دهکن بۆ فیئل، هه ره یح نه بیته دهزگا که ناگاداری نه گه فیئل که
ده بیته وه وه هه ندی له نیشانه ناگادار که ره وه کانی ده ناسیته وه. دهزگایه کی
هه و آلگری به تاییه تی موعه پرهزه بۆ فیئل کاتیک پشتبه ستراوه به
ژماره به کی بچوو که له سه رچاوهی زانیاری وه کاتیک دوژمن ناگاداری
سروشتی نه و که نالانه و شیوازی کارکردنیانه.

بۆ نمونه، پشتبه ستنی سه ره کی له سه سه ته لایه ته کانی چاوه دیری
فوتوگرافی، که ناسنامه و ناسینه وهی شته کان به زیدی بۆ نه وه که سانه
دیار ده بیته که وینه کان ده گرن، ده کریت وا له دهزگایه کی هه و آلگری
بکات بکه وینه توپی ته له که بازیه وه. دوژمنه که، کاتیک ده زانیت وینه
باره گا کانی ده گیریت، ده کریت کاریکی وا بکات که چند شتیکی تاییه ت
نه بیری؛ ده کریت شته کان بگوازیته وه نیو گه راجه کان یان بشاردینه وه
یاخود به شتیکی داپوشرین هه رکاتیک سه ته لایه تی چاوه دیری فوتوگرافی
به سه سه ریاندا تیپه پی. به هه مان شیوه، دوژمن ده زانیت کاتیک
که لوپه له کان ده گوپین بۆ نه وهی هه لی زیاد کردنی تیپینی کردنیان زیاد
بکه ین وه به لاپیاندابیرین.

بارو بۆخه که ته نانه ت کاولتریش نه بیته (به بۆچوونی قوریانی فیئل بازیه که)
نه گه دوژمنه که بتوانیت زانیاری پیشه وخته ی هه بیته نه که ته نیا کامه
شوین وینه ی ده گیریت به لکر چ شوین وینه ی ده گیریت. بۆ نمونه، نه گه
دهزگا هه و آلگریه که کوالیتی نه و کامیرایه بزانتیت، نه و ده زانیت ناچه
نه ندازه یه ی شتمه کی ساخته ئالوگوپیان پیکراوه له گه ل می راسته قینه.

بەم ھۆبەشەو، کۆدەتایەکی گرنگی ھەوآلگریی بوو بۆ سۆفییەتەکان بۆ ئەوێ نامیلکەێ چۆنیەتی کارکردنی سەتەلایەتی چاوەدێریی فۆتۆگرافی ئەمریکی بەناوی (KH-11) بەدەست بەئێن. ئەوان بە تەنیا سێ ھەزار دۆلار لە ویلیام کامپابلیس کۆی، دواێ ئەوێ دەستی لە پۆستەکەێ وەک ئەفسەری سەرەتایی سی ئای ئەی لە تشرینی دووھمی ۱۹۷۷ بەردا. ھەرەھا بەھۆی ئەم ھۆکارەشەو بوو کە وێنەێ سەتەلایەتی وەک بەشینک لە نھیتی لەکاری ھەوآلگرییدا سەیر دەکرتن. (ئەگەر ھەر دەبیت وێنەکان بۆلۆبکرتنەو، دەبیت کوالیتیان نزم بکرتنەو-ناروونتر بکرتن- بۆئەوێ توانا وردەکانی سیستەمەکە بشاردریتنەو.)

ھەرکە دەزگایەکی ھەوآلگریی لەو مەترسییەێ ھەلخەلەتاندن تیگەیشن کە بەھۆی پشتبەستنی تووندی یەک سەرچاوەێ کەنالی زانراووە تووشی دەبیت، ئەوکات دەزانیت چ پۆشۆتینیک لەبارەبەو بکرتنەو. باشترین چارەسەر لێردا بریتییە لەوێ کە پتی دەوتریت "کۆکردنەوێ زانیاری چاوەرواننەکراو،" وەک گرتنی وێنە لەکات و شوینی وادا کە دۆژمن پێشبینیان نەکات. بەئی، پوونە کە پێشبینیکردنی سەتەلایەتی چاوەدێری فۆتۆگرافی دۆژمن کەمێک ئەستەمە، بەلام بەدریزیی سنوور و لیواری دەریایی دۆژمن، لەو شوینیێ کە دەکرت وێنەێ ئاسمانیی بکرت، ئەرکە کە ئاسنتر دەکات.

شیکرتنەوێ نژەھەوآلگریی

ھەرەک لە باسی سیخوپی دووسەرە و فیلدا پوونبوووە، پاراستنی یەکگرتوی ئۆپەراسیۆنەکانی ھەوآلگریی دەکرت زۆر ئالۆزبیت، واتە زیاتر

بیت ته نیا له‌وهی سیخوپړنک ده‌ستگیر بکه‌یت. له‌پاستیدا، ده‌کریت چه‌ندین که‌س په‌یوه‌ندی پاسته‌وخویان به‌شیتواری جیا‌جیا به‌یه‌که‌وه هه‌بیت؛ نه‌رکی گشتی پاراستنی ده‌زگایه‌کی هه‌والگری له‌دزی به‌کاره‌یتان و فیل‌کردن پیوستی به‌نوسینگه‌یه‌کی شیکردنه‌وهی دزه‌ه‌والگری تایه‌ت هه‌یه‌یو نه‌وهی وه‌ک ده‌زگایه‌کی کاربکات وه‌ نه‌م په‌یوه‌ندیانه شیبکاته‌وه. باشتین پنگا بۆ بپیردان له‌سه‌ر نه‌وهی نایا ده‌زگایه‌کی هه‌والگری به‌کاره‌یتراوه یان نا بریتیه له‌به‌ده‌سته‌یتانی سه‌رچاوه‌ی ناسته‌ریز له‌ده‌زگای هه‌والگری دوژمن (یان به‌کریتگرتنی سیخوپړنک یاخود هه‌لاتوویه‌ک). ته‌نانه‌ت نه‌وکاتیش، نه‌رکیکی قورس ده‌بیت نه‌گر سه‌رچاره‌که بتوانیت هه‌موو سیخوپړه‌کانی ناو ده‌زگایه‌کی ناشکرا بکات. بۆ نمونه، ده‌کریت ده‌زگایه‌ک هه‌ستی به‌وه کردبیت که دوژمن ده‌ستی به‌چند به‌لگه‌نامه‌یه‌کی نه‌ینیی له‌مه‌ر باب‌ه‌تیک ده‌گات. با واداب‌یتین که هه‌موو نه‌و به‌لگه‌نامه‌ته له‌هه‌مان سیخوپړه‌وه ده‌درتین، نه‌وکات ده‌بیت سه‌یری نه‌و کارم‌نده بکه‌ین که ده‌شتوانیت ده‌ستی به‌سه‌رجه‌م به‌لگه‌نامه‌کان بگات وه‌گومانی بخه‌ینه‌سه‌ر و تا له‌دوا‌ییدا ده‌سته‌سه‌ری بکه‌ین. یاخود ده‌کریت سه‌رچاوه‌که بزانتیت که سیخوپړه‌که چاوی به‌په‌یوه‌ندیه‌که‌ی که‌وتوه له‌شارتکی بیانی دیاریکراو له‌په‌ژنکی تایه‌ت. به‌وردبوه‌وه له‌توماری گه‌شته‌کانی ده‌توانین بزانتین که کامه‌فرمانبه‌ر که ده‌ستی به‌و به‌لگه‌نامه‌ته ده‌گات له‌وکاته‌دا له‌و شاره‌بوه‌و.

هه‌روه‌ها، ده‌کریت چند سه‌ره‌داویکی تریش هه‌بن که وانیشان بده‌ن نه‌و ده‌زگایه‌ تووشی دزه‌کردنی زانیاری بوه‌و. نه‌گر توپه‌راسیوننکی که‌سپک شکستی هیتا به‌پنگایه‌ک که وادیار بیت دوژمن ناگاداری توپه‌راسیونه‌که

بووہ بہرلہوہی پووبدات، گرننگہ لیٹکولینہوہ بکریت کہ دوزمن چون بہمہی زانیوہ۔ ہیچ گومانی تیادا نیبہ کہ لہ نہگہری ناشکراپوونی پلانی توپہراسیونیکدا، دہستی ناوہکی لہناو دہزگاگہدا پوولی لہناشکراپوونی ئوہ پلانہدا ہہیہ۔ نہگہر زنجیرہیہک لہ شکستی یہک لہدوای یہک پوویاندا، دہکریت بڑادہکان تہسک بکہینہوہ؛ بؤ نمونہ، رہنگہ تہنیا یہک کہسی دیاریکرو پرتگای پیندراہیت دہستی بہ ہہموو زانیاریہکان بگات۔ لہلایہکی ترہوہ، زنجیرہیہک شکست رہنگہ ٹامازہی ئوہش بیت کہ کہنالیکی پیوہندی یان سیستہم شکینراہیت۔ بؤ نمونہ، لہکوتایہکانی سالانی شہستہکانہوہ تا سہرہتای ہشتاکان، بہرپرسیانی ہیزی دہریایی ئومریکا بہشٹیوہکی پوتینی لہناکاو دہیانینی کہ کہشتیہکانی سؤفیہت چاوہپوانی کہشتیگہلی جہنگی ئومریکا دہکن لہو شوتیانہی کہ بہشٹیوہکی نہیتی ترخانکراپوون بؤ مہشق و پراہینانہکانیان۔ یہکیک لہ ئہدمیرالہکان جارتکیان وتی، ”وہک ئوہ وایہ ئوان نوسخہیہکی پلانہکانی ئیمہیان لابیت۔“ بہلام دواتر ناشکرا بوو کہ چون روکہری سیخور لہسالی ۱۹۸۵ زانیاری بہ سؤفیہتیہکان داوہ وہ بہشٹیوہکی پیامہکانی نارووہ کہ بگات بہ دہستی سؤفیہت۔ لہ ہہر پووداوتیکدا بیت، دہبیت ئوہ زنجیرہ شکستانہ وشیارکردنہوہیہک بیت بؤ دہزگای ہہوالگری لہ نہگہری ئوہی کہ دوزمن لہناو خودی دہزگاگہی سیخورپنکی داناوہ و زانیاریہکانی لیوہوہ چنگ دہکہووت۔

کاتیک خیانتہی ٹالدریچ ئہیمیس بووہ ہوئی لہدہستدانی ژمارہیہک لہ سہرچاوہی ہہوالگری لہ یہکیتی سؤفیہت لہ سالی ۱۹۸۵-۸۶، دہزگای سی ئای ئہی ہستی بہ کیشہیہکی جدی کرد۔ لہسہرتادا، گومانہکانی

ئو دەزگايە لەسەر ئوۋە ئىگەرە بونن كە دەزگاي (KGB) دەستى بە پەيوەندىەكانى دەزگاكەى دەگات يان بەشىۋەپەكى بى سەرۋەر ئۆپەراسىۋنەكە بەپۋە براۋە .

ھەنگاۋەكانى دواترى سى ئاى ئى بۆ زاننىنى ھۆكارى ئو شىكستانە بەو براۋىە گەشتن كە چەندىن ھۆكار كارىگەريان ھەپە: ئۆپەراسىۋنەكانى فىلى (KGB)، كەيسى لۇننىتىرى، ۋە ئو گومانەى كە سۆھبەت تۋانىۋىەتى نامىزىكى بچوۋكى سىخوپى لەناۋ بالئۆزخانەى ئەمرىكا لە مۇسكو دابنىت . لەكوتايىدا، سى ئاى ئى گەيشتە ئو بپواپەى كە دەبىت سەرنجى سەرەكى بخاتە سەر ئەمىس نەك لە ئەنجامى شىكردنەۋەپەكى دزەھۋالگرى شىكسەتە پەك لەنۋاى پەكەكان بەلكو بەھۆى ئوۋەى ھاۋكارىكى تىببىنى كرد ۋە پايگە ياند كە ئەمىس زياتر پارە خەرج دەگات بە بەرلورد لەگەل ئوۋەى بەدەستى دەھىتتت .

به‌شی شه‌شم

پاسه‌وانیکردنی پاسه‌وانان: کارگیری هه‌والگری

چوار به شه‌کمی پيشوو باسی جوره‌کانی چالاکى هه‌والگريى وه ئو پرسانه‌يان ده‌کرد که سه‌بارهت به‌م چالاکيانه بوون. ئيستا له باسى خودى چالاکيه هه‌والگرييه‌کانه‌وه ده‌چينه سهر په‌يوه‌ندى نيوان هه‌والگريى وه حکومت که دامه‌زراوه‌په‌که لى وه ئو پرسيارانه‌ى سه‌روکاريان هه‌په له‌گه‌ل کارگيرى هه‌والگريى له‌لايه‌ن ده‌زگا ناهه‌والگرييه‌کانى سه‌روى خويان، يان به واتايه‌کى تر "به‌رپرسه سياسيه‌کان."

له گۆشه‌نيگاي کارگيريه‌وه، هه‌والگريى کار له‌سهر دوو پرسى هه‌ره سه‌ره‌کى ده‌کات. په‌که‌میان بریتيه له نه‌ينىگه‌رى که تيايدا چالاکيه هه‌والگرييه‌کان به‌شيوه‌په‌کى پئويست نه‌نجام ده‌درين؛ سه‌رنجى سه‌ره‌کى له‌سهر ئو بارقه‌ورسيه تاييه‌تیه په‌که نه‌ينىگه‌رى بۆ به‌رپرسه بالاکانى سياسى دروست ده‌کريت که کاريان چاره‌ديرى و کونترۆلکرنى چالاکيه هه‌والگرييه‌کانه. دووه‌میان بریتيه له په‌يوه‌ندى شلۆقى نيوان شاره‌زايى و داره‌شتنى سياسه‌ت. ئه‌مه سه‌روکارى له‌گه‌ل ئو کيشانه‌دا هه‌په که به‌پار له‌سهر قورسايى بۆچوونى شاره‌زايانى هه‌والگريى ده‌ده‌ن که ده‌بيت له‌لايه‌نى کارگيريه‌وه به هه‌ند وه‌ربگيرين له به‌پاردان له‌سهر مه‌سه‌له سياسيه‌کاندا له‌سهر بنه‌ماى لى‌ها‌تووى ئو که‌سانه‌ى له‌بوارى هه‌والگرييدا کارده‌که‌ن.

نەيتىگەرىيى و كۆنترۇل

لە حكومەتتىكى مۇدىرىندا، كە خاۋەنى چەندىن ھەزار ھەرمانبەرە، كىتەشى كۆنترۇل كىردىنى ژمارەيەكى نۆر چالاكى ۋە دۇنيا بون لەۋى كە ئو چالاكيانە لەگەل ياسا و سىياسىيەكانى سەرووى خۇيانەۋە بەك دەگرنەۋە كارىكى قورسە. سەبارەت بە دەزگا ھەۋالگىرىيەكان، كىتەشە بىنجىنەيى برىتتییە لە نەيتىگەرىيى، سەرچارە ھەۋالگىرىيەكان، مېتۇد، ۋە نەيتى چالاكيەكان كە بۇ چەند كە سىكى تايبەت زانراۋ بېت لەناۋ حكومەتدا.

ئاشكرايە كە لە پېرەنسىپدا كۆنترۇل چالاكيەكانى حكومەت بە مۇدىلى پلەۋپايە پىكە خرىت، بۇ ئەۋەى ھەر بەرپرسىك لە كۆتايىدا بەرپرس بېت لە ھەمبەر سەروكى حكومەتەكەدا. بەم شىۋەيە، مەرجى ھەرە كەم بۇ كۆنترۇل كىردىن برىتتییە لەۋەى كە ھەر سەردارىك مافى ئەۋەيەى ھەيە ھەموو زانىارىيەكانى پلە نزمىرى خۇى برانېت. بەگىشى، پەنگە ئام مەرجە جىبەجىن بىكرىت، ھەرچەندە بىرۆكەى نكۆلى قايىلكەر ھەندى پىرسىارى گىرنگ لەم بارەدا دەۋرۋىتت.

دەستگە يىشتىن بە زانىارى دەربارەى چالاكيەك لەۋۋى تىۋرىۋە بەس نىيە بۇ كۆنترۇل كىردىنى بە شىۋەيەكى كارىگەر. لە بوارى تىرى چالاكى حكومىدا، كۆنترۇل لەسەرۋە بۇ خوارۋەى راستەوخۇ لەلايەن سەردارانەۋە بە چەند مىكانىزىمىكى تر ئەنجامدەدرىت، بە ھەردوۋ شىۋەى فەرمى و نافەرمى: لىكۆلېنەۋە لەلايەن وردىيىن و پىشكەرى گىشى، تەھدى و گازەندە لەلايەن ئەۋ بەشانەى كىپىركى دەكەن، لىكۆلېنەۋەكان دەربارەى دەزگاكانى جىبەجىكرىدىنى ياسا، چاۋەدىرى تەشرىيى، رومالى پۇژنامەۋانىيى، ۋە ئەۋ گازاندى و گلەيىانەى لەلايەن خەلكەۋە دىن.

جیبہ جیکردنی ئم میکانیزمانہ لہسر چالاکہ ہوالگریہ کان پٹیوستی بہوہیہ زانیاریی دہربارہی ئو چالاکیانہ بلآوبکرئٹنہ وہ۔ جا تا چ ئەندانزہیک ئو زانیارییہ بلآوبکرئٹنہ وہ لہسر ئو میکانزیمہ دہوہستیت کہ دہگیرئتہ بہر، چونکہ ئو جۆرہ میکانزیمہ دہکرئت تہنیا پٹیوستی بہ ناگادارکردنہ وہی چہند بہرپرستیکی لقی جیبہ جیکار بیت؛ یہکئیکی تر، ئەندامانی یاسادانان و دہستہکەئ؛ وہ سٹیہمیان، خەلک بەشتیوہیہکی گشتی۔ لہ ہەر حالہ تئیکدا، دہبیت ہاوسہنگیہک دروست بکرئت لہ نتوان ئو مەترسییہی ہہیہتی لہ فراوانکردنی بازنہی ئو کہسانہی دەستیان بہو زانیاریانہ دہگات، وہ ئو سوودہی لہ فراوانکردنی توانای سەرانی سیاسی دہزگاکانی ہوالگریی بۆ کۆنترۆلکردنی کارہکانیان وەرہدہگیرئت۔

نکۆلی قاییلکەر

لہبەرئہوہی ئو میکانیزمانہی کۆنترۆلکردن پٹیوستیان بہوہیہ زانیاریی بلآوبکاتہوہ، دہکرئت کہسیک بلئیت کہ بہگشتی ناچوونہیک دروست دہبیت لہنتوان نہیتینگریی و کۆنترۆلی کاریگەر۔ لہگەل چالاکہی ہوالگرییدا، بہئەنجامگہ یاندنی کۆنترۆلئیکی کاریگەر دہکرئت زیاتر ئالۆز بیت بہہۆی گرتنہ بہری نکۆلی قاییلکەر، کہ جەخت لہسەر ئوہ دہکاتہوہ کہ تەنانەت سەردارانی سەری سەرہوہی دہسەلات دہکرئت بخرئتہ خانہی گومانہوہ۔ بہگۆتیرہی ئم پئیازہوہ، ہەرہوک لہسەرہوہدا باسکرا، ئو چالاکہیہ ہوالگرییانہی کہ دہکرئت بینہہۆی نارہحتی (چونکہ یاسا نیوہولہتہیکان دہشکئین، یان بہہۆی ہەندئ ہۆکاری ئس) دہبیت بہشتیوہیک پلانیان بۆدابنرئت و جیبہ جئ بکرئت کہ سەرۆکی حکومت

به شپوه به کی متمانه پیکراو نکولی بکات که هیچ ناگاداری نهو چالاکیان
 بووه یان نهانته زانیاری هه بوو بیت که وجودی هه یه . هه روک تییبینی
 کرا، نه پریازه زیاتر په یوه سته به چالاکي په نهانیوه، هه چهنده ده کریت
 له سه ر چالاکیه کانی تری هه والگریش جیبه جن بکریت، وهک سیخوپی یان
 چاوه دیری ناسمانی فوژوگرافی که سه ریچی به زاندنی ناسمانی ولاتی
 نامانچ بکات .

نکولی قایلیکه ده کریت کۆنترۆلی چالاکیه هه والگریه کان نالۆز بکات
 له سه ر نهو شوینه ی جیبه جن ده کریت . بۆ نهوه ی نهو کۆنترۆله کاریگر
 بیت، نه نیا پیویستی به وه نییه که زانیاری چالاکیه که سنووردار بکریت
 بۆ چند به رهپرستیکی دیاریکراو به لکو پیویستی به وه ش هه یه هیچ
 ریوشوینیکی فرمی نه گیرته بهر که لیبه وه په زامهندی ده ربیردیت وه
 هیچ به لگه نامه یکی فرمیش بوونی نه بیت که به هویوه په زامه ندیه که ی
 په سه ند بکریت . خودی چالاکیه که ده بیت به شپوه یه ک نه نجام بدریت که
 که مترین توماری هه بیت، وه نهو فایلانیه که بۆیشی دروستکراون ده کریت
 هر دوا ی کۆتاییهاتی چالاکیه که به ته وای له نیو بیردین . ناشکرایه ،
 نه مه پیشمه رجیک دروست ده کات بۆ تینه گه یشتن و نادلنایای بۆ نهوه ی
 که نایا نهو کرده تایبه تیه هر پیگای پیدراوه یان نا . به یه هیچ توماریکی
 نووسراو، ده کریت به ناسمانی نکولی له وه بکریت که نایا نهو چالاکیه هر
 له سه ره تاوه په زامه ندی سه رۆکی حکومت یان به رهپرسه بالاکانی
 ناهه والگریه وه وه رگرتوه یان نا .

په ننگ دیارترین نمونه ی چۆنیه تی کارکردنی نکولی قایلیکه به شپوه به کی
 کرداری بریتی بیت له نمونه یی که . له لایه ن لیکۆلینه وه ی کۆنگرێسی

چالاڪيه هه والگريه ڪانى نه مريڪا له سالي ۱۹۷۵-۷۵ خرابيه به رده ست. ڪوميٽيه ڪي نه نجووه نى نوڻه ران، به سه رڙڪا به نى سيناتور چٽرچ له هه وه ڪانى سى ناي نه يان ڪوليه وه له سالانى سه رته تاي شه سته ڪاندا بڙ ڪوشتنى فيدل ڪاسٽرو سى سه رڙڪي ڪوبا. به گوڙيه ي ڀاڀورتي لڙنه ڪه له تيوه ڪلانى سى ناي نه ي له پيلانى ڪوشتنه ڪه دا، "به لڱه ي ڪم هه بوو ڪه لڙنه وه لڙنه ڪه بتوانيت بگاته نه وه نه جامه ي ڪه سه رڙڪ تازينهاره، ڪه نه دى، يان جونسنز، ڀاڙوڙڪاره نزيڪه ڪانين، يان گروپي تايه نى (گروپي ڪه له پڻشنياره ڪانى چالاڪي په نهانى ده ڪوليتيه وه) پڙگايان به ڪوشتنى ڪاسٽرو دا بيت."

له راستيدا، نه وه توماره ي لڙنه ڪه ڏوڙيه وه به شيوه به ڪي سه رسورهيته ر ٽالوز بوو ده رباره ي رڀيڻه ڪه. به رپر سه بالا ڪانى سى ناي نه ي وتيان نه وان هه ستيان به په زامه ندى ته واو ڪرڊوه بڙ نه نه جامدانى نه وه ي ڪه ڪرديان به لام نه م په زامه ندييه ته نيا له چند وشه به ڪ تينه په پي، جا چ به نووسراو يا خود به وتراو. به ڪورتي، لڙنه ڪه نه يتوانى بگات به هيچ ده رنه نه جاميڪ ڪه بيسه لميٽيٽ نه وه ڪرڊه وه به په زامه ندى بڙ وه رگيراوه. هيچ په ڪيڪ له توماره به رده سته ڪان نه يده توانى سه رڙڪ ڪه نه دى يان براهي، رڙيه رت ڪه نه دى داوا ڪارى گشتى (ڪه پڙلڪي سه ره ڪي بينى له نه خشاندى سياست له هه مبه ر ڪوبا) له نڪولى قابيلڪه رى هر تيوه ڪلانيڪ يان زانياره ڪي هه وه ڪانى ڪوشتنه ڪه.

هه رڙويه، سه ره پاي نه وه ڪه نڱه شه به ي ڪه ڪونٽرولي ده رگا هه والگريه ڪان له لايان سه رداره سياسييه ڪانه وه ده ڪريٽ ڪيشه دار بيت، ڀاڀورتي لڙنه ي ڪليسا له راستيدا نه وه نيشان نادات ڪه نه م ڪه يسه ڪه بووه سه به رته به

ھەولەكان بۇ كوشىنى كاستىر. لەجىيانى ئەمە، لىژنەگە ئەو نىشان دەدات كە چۆن رېئازى نكۆلى قايبىلكەر كاردەكات بۇ دوستكرىنى قەلغانىكى ئاسىن بۇ ئەوئى سەرۆك لە لۆمە بەدووربىت. ئەمە ئەو نەگەرە بە كراوئى جىن دەھىلەت كە سى ئاى ئەى كۆنترۆل نەدەكرا.

ھەوالگىرى كار بۇ كىن دەكات؟

لە حالەتى ئاسايددا، ھەوالگىرى، ۋەك ئاشكرايە، كە بۇ سەرۋى خۆى كە سەرۆكى حكومەتە كاردەكات بەلام دەبىت شىۋازى كاركرىنىشى بكونجىت لەگەل رېئازى نكۆلى قايبىلكەر، واتە ھەر كاتىك چالاكىەك ئەنجامدرا كە پىۋىست نەبوو سەرۆكى ئەو حكومەتە تىۋەكلانى حكومەتەكەى ئاشكرا بكات، دەبىت بەبىن دوولتى نكۆلى لە بوونى چالاكىەكى لەم جۆرە بكات. ھەوالگىرى ۋەك كۆنترۆلى ئاساى سەرۆكى حكومەت نىيە كە فەرمان بە ۋەزارەت ۋە بەشەكانى خوار خۆى دەكات لەپىگای فەرمانى نووسراۋ، بېرىارى كابىنە، يان كەسى، دىئسۆزى دەزگا ھەوالگىرىكە بۇ سەرۆكى حكومەتەكە، مەرجى يەكەمى بەپىۋەچوونى كارەكانە نەۋەك لەپىگای فەرمان ۋە فەرمانكارىۋە ئەمرىان لەسەر بكرىت. لە كۆندا، دەزگا ھەوالگىرىكان بۇ پاشا، دەزگايەكى ئايىنى، يان فەرماندار لە دەرۋەى پىكەتەى ئاساى حكومىى بوون. بۇ نەمۇنە، فرانسىس ۋېسنىنگھام، ۋەزىرى بەھىزى دەرۋەى شازنى ئەلىزابىسى يەكەمى ئىنگلەترا، پشتگىرىەكى كارىگەرى لە دەزگا ھەوالگىرى كرد لەسەر حىسابى خۆى (ۋە خەرىك بوو موفلىس بىت لە ۋە پېرۆسەيەدا).

به‌هم‌مانشیتوه، دوقی مارلبوروا^۱ فرمانداری گشتی به‌ریتانی له‌کاتی جنگی جیابونه‌وهی نیسپانیدا، له‌سه‌دا دوقی پاره‌ی زیاده‌ی له‌سه‌ر موچه‌ی به‌ریتانیه‌کانی سوپاکه‌ی ده‌دا، بۆ نه‌وه‌ی ده‌زگای نه‌تینی شو ولاته سه‌رکه‌ویت. ناوبراو نه‌م پاره‌دارکردنه‌ی وه‌ک خزمه‌تیکه‌ی شایسته له‌قه‌له‌م ده‌دا، به‌لا دواتر له‌لایه‌ن په‌کابه‌ره سیاسییه‌کانیه‌وه به‌تاوانی دزینی پاره کوژا. له‌هه‌ردوو نمونه‌که‌دا، جیوازی له‌نیوان پاره‌دارکردنی گشتی و تاییه‌تی یان چالاکیه‌کان ناروونه. نه‌م جوژه رتکخستنه له‌حکومه‌تیکه‌ی بیژکراتیدا جینگای نابیتته‌وه، که تیایدا جیاکردنه‌وه‌ی نیوان نه‌رکه‌کانی که‌رتی گشتی و تاییه‌تی به‌ته‌ولوی پوونه.

به‌لام لیژده‌دا پرسه‌که ته‌نیا په‌یوه‌ست نییه به‌وه‌ی کن ده‌زگاکه پاره‌دار ده‌کات. پرستیکی گرنکتر لیژده‌دا سه‌ره‌لده‌دات له‌وه‌ی که کن ده‌توانیت په‌زنامه‌ندی ده‌ربیریت بۆ هه‌ر ده‌زگایه‌ک بۆ نه‌نجامدانی چالاکیه‌ه‌والگری. نه‌مه به‌تاییه‌تی گرنکه له‌حکومه‌تیکه‌ی ده‌ستوری وه‌ک نه‌مریکا، که تیایدا ده‌سه‌لاته‌کانی حکومت دابه‌شکراون به‌سه‌ر لقه‌کانی حکومت وه ده‌سه‌لاتداره سیاسییه‌کان به‌پرس له‌ده‌نگه‌رانیان. سه‌رۆک ده‌سه‌لاتی په‌های هه‌یه بۆ هه‌ر توپه‌راسیونیکه‌ی هه‌والگری له‌سه‌ر بنه‌های به‌پرسیاریه‌تی سیاسه‌تی ده‌روهه و سه‌ربازی له‌ژیز ده‌ستووردا. له‌هه‌مانکاتدا، کۆنگریس جه‌خت له‌سه‌ر نووسراوی فه‌رمی ده‌کاته‌وه له‌لایه‌ن ده‌زگای هه‌والگریه‌کان که کن په‌زنامه‌ندی ده‌رپه‌وه له‌سه‌ر چالاکیه‌کانی. بۆیه، کاریگه‌ری گرنکی ته‌داخولی کۆنگریس له‌م بواره بریتیه له‌وه

^۱ "نوق" به‌رزترین په‌لی کۆمه‌لایه‌تیه له‌ده‌روه‌ی بنه‌ماله‌ی شاهانه.

چالاکیه هوالگریه کانیش به شیک بن له کونترولی بیروکراتی له نیو به شی جیبه جینکاری حکومتدا.

پسپوپی و سیاست

له برگی پیشووی ئم به شه دا باس له په یوهندی نیوان پتویستی بۆ نهجامدانی چالاکیه به شیوه په کی نهینی وه به پتوه بردنی چالاکیه هوالگریه کان کرا. چند گرفتیک تر که توشی ئو و چالاکیه ده بن بریتین له په یوهندی نیوان پسپوپی و سیاست وات، له نیوان ئوانه ی که زانیاری تایه تیان لایه دهر باره ی گرفتیک وه ئوانی که ده سه لاتیان هیه بۆ به کلایکردنه وه و جیبه جینکردنی سیاسه ته کانی حکومت دهر باره ی ئو زانیاریه. ئم په یوهندیه گرفتیکه له به شه کانی تری حکومتدا، به بین له برچا وگرتنی ئو بواره سیاسییه ی که مامه له ی له گه ئدا ده کن.

چهنین گرفت و مملاتی له نیوان پسپوپی و سیاسه تدا سه ره ئده دن. گونگترین ئو گرفتانه بریتین له پرسى ئوه ی که ده بیت پسپوپی و پۆلنیک بگپرت له دروستکردنی و فورموله کردنی پرۆسه ی سیاسییدا. سنوره کانی نیوان وه زیفه و به برسیاره تیه کانی شاره زایانی ئو بواره ده کونه کوئ، وه سه ره پای ئمه ش، ئه ی سنوره کانی دارپژهرانی سیاسه ت ده کونه کوئی ئم چوارچیه یه؟ بیگومان، ئیمه ده مانه ویت سیاسه ت به باشترین زانیاری به رده ست رینمایى بکرت؛ ئیمه ره خنه ی نقد له و که سانه ی دارپژهری سیاسه تن ده گرین که ئو راستیانه ی به رده ستن فه راموش ده کن وه برپاره سیاسییه کانیان له سه ر بنه مای بۆچونه

ناتندروسته‌کانیان بنیاد نه‌نین. له هه‌مانکاتدا، ئیمه ده‌مانه‌وێت سیاست له‌سه‌ر بڼه‌مای ئه‌و که‌سانه داب‌پژژریت که سیسته‌می سیاسی (به‌هۆی هه‌لبژاردن یان دامه‌زاندن) به‌رپرسیاره‌تی سه‌رکردایه‌تی پێداون؛ له هه‌ر دۆخیکدا بێت، ده‌بیت ئه‌و که‌سانه به‌رپرسیاره‌تی ته‌واو بۆ سیاسه‌ته‌کانیان له نه‌ستۆ بگرن، به‌بێ گوێدانه ئه‌و زانیاریانه‌ی که سیاسه‌ته‌کانیان له‌سه‌ر پۆنراوه .

زانستی کۆمه‌لایه‌تی هاوچرخ به‌شێوه‌یه‌کی تیزتری ئه‌م کێشه‌یه چاره‌سه‌ر ده‌که‌ن له‌پێگه‌ی جیاوازی به‌کلاییکردنه‌وه‌ی دروست و نادروست (fact-value): زانستی کۆمه‌لایه‌تی ده‌توانیت راستیه‌کان ده‌رخات و بیانخاته به‌رده‌م حکومه‌ت، به‌لام دا‌پژژه‌رانی سیاست له هه‌لبژاردنی ئه‌و پێگه‌یه‌ی که ئه‌وان جێبه‌جێ ده‌که‌ن ئیختیاریان هه‌یه .

سه‌ره‌رای ئه‌مه، ئه‌م چاره‌سه‌ره تیزریه له کرداردا پێنماییه‌کی زۆر که‌می به‌سوودی هه‌یه . به‌ر له‌هه‌ر شتیک، زانسته کۆمه‌لایه‌تی‌ه‌کان زۆر بوون له توانای پێشبینیکردنی کتوپر له هه‌ر نه‌گه‌ریکی چاره‌په‌واننه‌کراودا؛ به‌تایبه‌تی سه‌باره‌ت به پرسه‌کانی ئاساییشی نیشتمانی که هه‌والگریی مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵدا ده‌کات، ئه‌م جۆره توانا پێشبینیکراوه بوونی نییه له‌م زانسته‌دا. بووم، گه‌فتوگۆکان له بواری ئاساییشی نیشتمانی‌دا زیاتر مامه‌له له‌گه‌ڵ ده‌رنه‌نجامه‌کانی سیاسه‌ته‌دا ده‌که‌ن وه‌ک له جیاوازی سه‌باره‌ت به‌وه‌ی کامه پێگا ده‌بیت جێبه‌جێ بکرت. هه‌موو که‌سێک به‌ئاسانی ده‌توانیت په‌زنامه‌ند بێت له‌سه‌ر ناشتی، نازایی، وه‌ بوژانه‌وه‌ی ئابوریی وه‌ک ئامانج، به‌لام ئه‌و نامرانه‌ی به‌رده‌ستن بۆ به‌ده‌سته‌تانیان به‌شێوه‌یه‌کی بێ کۆتا مشتومریان له‌سه‌ر ده‌کرت. به‌پێچه‌وانه‌وه، ئه‌گه‌ر

بەدڵنایاییەوه بووتریت که جۆره پێگایهکی سیاسی ئهم ئامانجانە بەدەست دەهێنیت، پۆلی دارشتنی سیاسەت بە تا ئەندازەی لەناوچوون و ن دەبیت. لەبەر ئەوەی شیکردنەوهی هەوالگریی دەتوانیت تا ئەندازەیهکی باش پیشبینی ھووداوهکان بە دارپێژەرانی سیاسەتدا بەدات لەسەر ئەوەی چی ھوودەدات ئەگەر سیاسەتمەداران پێنماییهکانیان لەبەرچاوی بگرن، بەلام چارەسەری زانستی کۆمەلایەتی بۆ ئهم بابەتە سوودێکی کەمی ھەیه بۆ لەناوپردنی پۆلی هەوالگریی و سیاسەت. لە پراکتیکدا، ھەلبژاردنەکانی دارپێژەرانی سیاسەت زیاتر پشت بە تێرمامانەکانیان دەبەستیت دەربارەری ئەنجامەکانی سیاسەتەکان وەک لە پشت بەستن بە ھەلبژاردنەکانیان لە ئامانجەکاندا. بەم شتوویەش، ئەو شتە ی دارپێژەرانی سیاسەت دەیکەن بە ھوونی جیانا کرێتووە لەو شارەزایان (لەم کەیسەدا، شیکەرەوانی هەوالگریی و خەملێنەرەکان) دەیکەن؛ بۆیە، جیگای سەر سوپمان نییە کە پەيوەندی نێوان هەوالگریی و سیاسەت گرێی بەخۆیەوه دەبینیت. ھەر لایەک وادەزانیت ئەوەی تریان سنووی ئەوی تری بەزاندووه.

"کووشتنی پەيامبەر"

لە تێرمامانی تاییەتی ئەفسەرانی هەوالگرییەوه، کێشەکانی نێوان هەوالگریی و سیاسەت بۆ ھەلە ی دارپێژەرانی سیاسەت دەگەریتووه. بارقورسییەکان، بە بۆچوونی ئەوان، لەو شوێنەدا سەرھەلەدات کە دارپێژەرانی سیاسەت راپۆرتە هەوالگرییەکان بە ھەند وەرناگرن کە پشتیوانی لەو سیاسەتە ناکەن کە ئەوان دەیکرنەبەر. ئەفسەرانی سیاسەت بەزۆری وابیردەکەنەوه کە دارپێژەرانی سیاسەت زیاتر حەزبان لە

نہجی ہوالگریہ تہیا تا ئو راددہیہی بؤ پشتیوانیکردن لہ سیاستہکانیان بہکاردیت، کہ ئوان گرتویانہتہبر بہہوکاری تہولو جیاواز۔ کاتیک ئہجی ہوالگری پشتیوانی لہ سیاستہکانیان ناکات، یان ئوہتا فہراموشی دہکن یانیش ہول دہدن لہ رتگی بہکارمیتانی فشاری سیاسیہوہ ناوہپڑکہکی بگپن۔

ئہم تیرامانہ رتگی خوش دہکات بؤ ئو بؤچوونہی کہ گرنگترین تاییہتمندی ہر دہزگاہیکی ہوالگری بریتیہ لہ سہربہخوبوونی لہ داریژہرانی سیاست۔ تہیا دہزگاہیکی ہوالگری سہربہخو، بہپتی ئہم تیرامانہ، دہتوانیت لہ ہہمہر فشارہ سیاسیہکاندا بوہستیت کہ داریژہرانی سیاست ہولڈہدن تیرامانہکانیان زال بکن بہسہر چالاکییہ ہوالگریہکاندا۔

بہکورتی، ئہرکی سہربہخویی ئوکاتہ بریتی دہبیت لہ لہکارخستنی نیشانہکانی "کوشتنی پہیامہر،" واتہ مہیلی لؤمہکردن (یان بہلایہنی کہمہوہ فہراموشکردن) پہیامہرہکان۔ شیکہرہوہکانی ہوالگری۔ کہ ہوالی ئویستراو دہہینن، جڑہ شیکردنہوہیک کہ پشتیوانی سیاسیہی لروست ناکن۔ بیگومان، ئہمہ لہلایہن داریژہرانی سیاستہتوہ بہریہستی بؤ لروست دہکرت، بہلام تینگہیشتنیکی واقعیبینانہ بؤ ئہم مہسہلہیہ ہوکاری سہرکہوتنی دہزگاہیکی ہوالگریہ۔ ناشکرایہ کہ ہر پیشہچوونیکی سیاسیہ ناخوش ئہگر ئاگادار نہکرایتہوہ لہلایہن دہزگا ہوالگریہکانہوہ، دہکرت دہرنہجی کارہساتبار بہدوای خوبیہوہ بینیت۔ ہہربویہ، مہرجیکی سہرہکی سہرکہوتنی کاری سیاسیہی خوی لہودا دہبینیتہوہ کہ پیش ئہجامدانی ہہر ہنگاویک گرنگہ لایہنی

ہہوالگری ناکادار بکاتوہ نہگہرنا، لہراستیدا، ہہنگاوہکانی نہو
سیاسہتفانہ بہ نانہقلانی دادہنریت۔

سیاسہتفان نابیت بگہویتہ ژیر کاریگہری ہاندہرینکی نانہقلانی ک
حہزیکات ہی لہ دہزگاہیکی ہہوالگری بگریٹ لہ ناکادارکرینہوہی لہ
پیشہاتی نہویستراو۔ لہ ولاتہ مؤبیرنہ بیڑکراتہکاندا، ہیج بہرپرستیک
تہنات سہرؤکی حکومہتیش۔ زانیاری ہہوالگری یان خہملاندن
وہرناگریٹ لہسہر بنہمای نہوہی کہ بہرپرستہ بالاکانی تریش ہہمان
شتیان پینادریت۔

ناشکریاہ، نہوہی لہ بہرژہوہندی دارژہرینکی سیاسہتدا بیت ناکریت لہ
بہرژہوہندی نیشتمیانیدا بیت۔ لہ دیدگای نیشتمیانیاہوہ، نیمہ دہبیت
ہہرچیکہک پیویست بیت بخولقینین بؤنہوہی بہباشترین شیواز لہ خزمہتی
سیاسہتی نیشتمیانیدا بیت نہوہک سیاسہتمہدار۔ بہگشتی، دہرشتنی
باشترین سیاسہت پیویستی بہوہ ہہیہ کہ ہہموو نہنجامہ
بہیوہستدارہکانی ہہوالگری بہردہست بؤ ہہموو نہو کہسانہی لہ
چالاکیکہکی سیاسیدا بہژدارن بہردہست بن۔

نوای نیشاندانی ہہموو نہو زانیاریبہ بہردہستانہ، نہم چارہ کار دہگاتہ
جیبہجیکردنیان، نہمہش خوی لہ خویدا ہہلگری گرفتیکہی ترہ؛ ہہرکہ
سیاسہتیکہی تاپیت دیاریکرا، دہبیت بہشیرہیہکی فراوان ہہموو نہو
نارگوہمینتانہی لہدژیدا خویان لہ بؤسہ ناوہ فراموش بکریں۔ سہرؤک
لینڈرن جونسوز، بہم شیوہیہ کیشہکہی پھونکرڈوتہوہ: "دہرشتنی
سیاسہت وہک نؤشیننی مانگاہیکی قہلہ وایہ۔ تڑ دہبینی کہ شیر لہ
گوانہکانی بیتہ خوارہوہ، وہ زیاتر گوانہکانی دہگوشی، ہہرکہ سہتلہکہ

پہر ہو، مانگا کہ بہ کلکہ کی لو سہ تلہ پپشیرہ دہدات وہ ہہ مووی دہرژنیت۔ تہ مہ تہ وکارہیہ کہ سی ٹای ٹہی دہیکات لہ ہہ مہر دہرژنیتی سیاست۔"

سہرہ خوی ہہ والگری

بہ لہ ہرچا وگرتنی ناکوکی نیوان سیاست و ہہ والگری، دہکرتت بلتین پرسی سہرہ خوی ہہ والگری نالوز دہ بیت۔ بؤ نمونہ، لہ فرماندہ یہ کی سہریازیدا، تہفسری بہرپرس لہ ہہ والگری بہ شیکہ لہ ستافی فرماندہی (واتہ لہ ژیر فرماندی فرماندہ سہریازیبہ کہ پدایہ)؛ ہہریوہ بہ ہیچ پیوہریک ناتوانیت بہ شیوہ یہ کی سہرہ خو کارہ ہہ والگریہ کانی تہجام بدات۔ لہ راستیدا، واتای دروستی تہ و داوایہی کہ دہرگاہیہ کی ہہ والگری "سہرہ خو" بیت ہیشتا یہ کلای نہ بوتوہ و پوون نیبہ۔ لہ پرنسپیدا، ہیچ کہ سیک داوای تہوہ ناکات کہ دہرگاہیہ کی ہہ والگری سہرہ خو و جیابیت لہ سہرہ گاہیہ کی حکومت۔ سہرہ پای تہ مہش، ہہرہک لہ سہرہ ودا ناماژہی پیدرا، بہ زوری خہ لک دہیہ ویت ہہ والگری وک ناوبژیوانی بیتلایہ نی جہنگی سیاست بہ کاریہیتت نہک تہ نیا لہ نیو بہرپرسہ حکومتیہ کاندہ بہ لکو لہ نیوان بہرپرسہ حکومتیہ کان و پرخنہ یاسایی و تہ و کردہ وانہی کہ لہ دہرہوہی مہزنومہی حکومتدا دہیکن۔ ہہرہک باسکرا، نارگومینتی سہرہ کی بؤ سہرہ خوی پگہ کہ کی لہ نیشانہ کانی "گوشتنی پہ یامہر" ہوہیہ: واتہ، ہہ والگری دہ بیت سہرہ خو بیت تہ گہر شیکہرہوہ کان توانیان راستی ہہرہک چؤن ہہیہ بیتن۔ لہم چوارچنویہ دا، سہرہ خوی واتہ توانای بہرگریکردن لہ شیکہرہوہ کان

له هه‌مبەر ئهو فشار و هه‌ره‌شانه‌ی که ده‌کرتیت تووشیان بیت کاتیک بریاریک ده‌دهن له به‌رزه‌وه‌ندی سیاسه‌تفاناندا نه‌بیت. به‌جۆرێک له جۆره‌کان، ئه‌م جۆره سه‌ربه‌خۆییه ده‌کرتیت له ڕێگای دروستکردنی ده‌زگایه‌کی هه‌والگری مه‌رکه‌زی به‌ده‌ست بیت، ده‌زگایه‌ک که سه‌ربه سه‌رۆکایه‌تی حکومت بیت نه‌وه‌ک سه‌ربه‌و لایه‌نانه‌ی سوود له زانیاری هه‌والگری ده‌بینن وه‌ک کاروباری ده‌ره‌وه یان وه‌زاره‌ت و به‌شه‌کانی به‌رگری. ده‌کرتیت بلێین که خودی سه‌رۆکایه‌تی حکومتیش خۆیان سوود له هه‌والگری وه‌رده‌گرن، به‌جۆرێک که سوودی هه‌بیت بۆ به‌ره‌وپێشبردنی شکۆی که‌سی له سیاسه‌تیکی دیاریکراودا. له‌م حاله‌ته‌دا، گرفته‌که له ئاستیکی بالاتر دووباره سه‌ره‌لده‌داته‌وه. له کۆتاییدا، تا نه‌وکاته‌ی ده‌زگای هه‌والگری به‌شیک بیت له حکومت، تا‌که پاسه‌وان بریتیه له ئازایه‌تی و لیته‌اتووی به‌پرسانی ده‌زگا هه‌والگریه‌که - واته، ویست و توانایان بۆ پاراستنی شیکه‌ره‌وه‌کان له فشاری ده‌ره‌کی. سه‌ربه‌خۆی به‌تایبه‌تی له‌وکاته‌دا گرنه‌که پێویسته واز له سیاسه‌تکه‌لێک به‌ئین که ئه‌نجام به‌ده‌سته‌وه ناده‌ن یان که سوودیان بۆ گۆڕینی دۆخیک نا‌هه‌موار نییه. بۆ‌ئهو‌ی ئه‌مه‌ ڕه‌ویدات، ده‌بیت هه‌ندێ میکانیزم به‌خێنه‌گه‌ر که دنیایی ئه‌وه‌ بده‌ن هه‌موو زانیارییه‌ وابه‌سته‌کان، به‌ ئه‌رینی و نه‌رینی‌وه، بۆ پێداچوونه‌وه‌ی سیاسه‌ته‌که‌ به‌رده‌ستن بن.

سه‌ره‌پای سووده‌کانی سه‌ربه‌خۆی هه‌والگری، بێگومان زیانی‌شی هه‌یه. مه‌زنترین زیانی سه‌ربه‌خۆی ده‌کرتیت ئه‌وه‌ بیت که کاری هه‌والگری له سیاقی سیاسه‌ته‌دا هه‌یج بایه‌خیک نامینیت، یان هه‌ر هه‌یج نه‌بیت له‌لایه‌ن سیاسه‌تفانانه‌وه‌ ئاوا لێکده‌دریته‌وه. هۆکاری ئه‌مه‌ ئه‌وه‌یه‌ چونکه

شیکه ره وهی هه والگری نازانیت چ گرفتیک سهره کیه بۆ داپژهرانی سیاست یان چ بژارده یهک له بهرچا و گیارون بۆ چاره سهرکردنی نو گرفتانه . جارویار شیکه ره وانی هه والگری نه وه په تده که نه وه هاوکارین له به نه نجامگه یاندنی سیاسته که لیک که خویان پشتیوانی ناکن . به واتایه کی تر، نه گهر هه والگری ته وای سهرنجی خوی بخانه سهر پۆلی دوزمن، نه وکاته کاره که قورستر ده بیت بۆ خوی بۆ نه وهی پشتیوانی جیبه جیکردنی سیاستی راسته قینه بکات . نه گهر هه والگری بیهویت پشتیوانی له سیاست بکات، نه و ده بیت هه مو هه ولی خوی به گه پرخات بۆ نه وهی زانیاری په یوه ست به جیبه جیکردنی نو سیاسته دیاریکراوه بدۆزته وه . ههر بۆ نمونه، کاتیک ده بینین گروپیکی تیورستی نیوده و له تی پشتیوانی لوجیستی و دارایی له ولاتیک وه رده گرن، ده بیت هه والگری به دوا میکانیزمیکدا بگه ریت که چون به ره چی بداته وه . له پشتیوانیکردنی جیبه جیکردنی سیاسته تدا، ده بیت ده زگایه کی هه والگری بیهویت ته نیا جهخت له تیرامانی خوی نه کاته وه له وهی بۆچی سیاسته که به هه له ناراسته کراوه یان هه له یه .

هه والگری و "چهرخی زانیاری"

پیشفچه چوونی خیرا له بوار ته ککه لۆژیای نایبهت به بواری په یوه ندیی و گه یاندن وه شیکردنه وهی داتاگان-ته ککه لۆژیای سهره کی که له چه مکی هه والگرییدا پتی دهوتریت "چهرخی زانیاری" بوته هوی گورپانکاری مه زن له و شیوازانه ی که ده زگاگان مامه له له گه ل زانیاریدا ده کهن . ته نانات له مهش گرننگتر، به هوی پیشکوتنی ته ککه لۆژیواوه سهرچاوه ی کرلوه ی

زانيارىش بۆتە دەروازىيەكى تىرى كارى ھەوالگىرىيە. سەرەپاي بەكارھىتئانى ئىنتەرنىت، كەرتنى كۆمۇنىزمى سۆفەت دەكرىت بە تاكە ھۆكارى سەرەكى زيادىبونى سەرچاۋەى كراۋەى زانيارى ھەژمار بكرىت. بەشىۋەيەكى گىشتىتر، پېرۇسەى بەناو "جىھانگەرايى" بۆتە ھۆى زيادكرىنى شەپۆلى زانيارى لە ھەموو ولاتەكاندا ۋە چەندان كەئالى نۆى زانيارى دروست كىدوۋە. جىھانگەرايى چەمكىكى ئالۆزە؛ دەكرىت بلئىن گىنگىرىن ۋەزىفەى برىتىيە لە زيادكرىنى بازىرگانى نىۋدەۋلەتتىى و كرانەۋەى سنوورەكان، كە بوۋە ھۆى بىلابوۋنەۋەى تىكەلىى مۆفەكان لە سەرتاسەرى جىهان. سەرەپاي بازىرگانى و بەرىەككەرتنى مۆفەكانى لە سەرتاسەرى جىهان، بىلابوۋنەۋەى كەئالەكانى ھەۋال بۆ سەرتاسەرى جىهان تايىبەتمەندىيەكى تىرى ئەو جىھانگىرىيە بوو(بۆ نمونە، ھەبوۋنى كەئالى سى ئىن ئىن ۋە چەندانى تر لە مېوانخانەكانى سەرتاسەرى جىهان).

تەئانەت بەرلە گەيشتنى سەردەمى زانيارى، بېرىكى نۆدى زانيارى دەگەيشتە دارپۆزەرانى سىياسەت لە دەرەۋەى كەئالە ھەوالگىرىيە تەقلىدەكانەۋە. سەرەپاي ئەمەش، كۆرپانكارى لە زىنگەى سىياسىي نىۋدەۋلەتى ۋە ئەو تايىبەتمەندىانەى پەيوەندىان بە "شۆپشى زانيارى" يەۋە ھەبە پىمان دەلئىن كە لە داھاتوۋدا زانيارى زياتر لە دەرەۋەى بازىنەى ھەوالگىرىيدا بەردەست دەبن.

ھەرچەندە بوۋن و زيادىبونى سەرچاۋەكانى زانيارى لە دەرەۋەى كەئالەكانى ھەوالگىرى تەقلىدى دەرفەتى گىرگ نىشان دەدەن بۆ

دارپۆزەرائی سیاسەت، بەلام چەند گرفتتیکیش دەهێنێتە پۆزەئی نو
 بوارەوه:

- چۆن شوێنی نو سەرچاوانە دیاری بکەین
- چۆن برۆپۆتیکرێنیان هەلسەنگینین
- چۆن نو زانیاریانە شیبکەینەوه که وەریان دەگرن وە بیانبەستینەوه بەو
 زانیاریە بەردەستانە لە ڕێگای کەناله هەوالگرییەکانەوه
- چۆن نەهتییان بپارێزین سەبارەت بەو پرسانەی که تیایدا سیاسەتدانان
 بایەخی پێدەدەن.

لەکاتیگدا ئەم پرسانە تاراڤدەیهک نوین، نو پرسیارە قیت دەبیتەوه که
 ئایا نو گۆرانیگرییە چەرخێ زانیاری هیناویتبه گۆرێ پۆیستیان بە چ
 میکانیزمیک هەیه بۆ ئەوهی بە شتێوازکی نەندروست مامەلەیان لەگەڵدا
 بکۆت. بەتایبەتی نو پرسەیی که ئایا دارپۆزەرائی سیاسەت پۆیستیان
 بە "شارەزاییکی زانیاری" هەیه بۆ ئەوهی هاوکاریان بکات بۆ
 دلتاییکردنەوهی نو هەموو سەرچاوه کراوانەیی که بەبێ هیچ دەزگایەکی
 هەوالگریی بەردەستن؟ لە ئیستادا، ئەمە بە سێ ڕێگای سەرەکی ئەنجام
 دەدریت:

- لەلایەن خودی دارپۆزەرائی سیاسەتەوه
- لەلایەن ستافەکانیانەوه
- لەلایەن شیکەرەوه هەوالگرییەکانەوه.

هه ریهک له مانه هه لگری سوود و زیانی تایبه تی خوی هه یه . بیگومان، داپژهرانی سیاست به رپرسی سه ره کی کرده وه کانیا ن وه ده بیت متمانه یان هه بیت که نه و زانیاریه ی وه ریان گرتووه به ته واوی تی گیشتون . به م پییه ش، به لایه نی که مه وه ده بیت هه ندی له شیکردنه وه کان به خودی خویان نه نجام بده ن . هه روه ها، هه روه ک پیشتر باسکرا، ده کړیت ده ستیان به سه رچاوه گه لیکي زانیاری بگات که که سانی تر ده ستیان پیناگات: په یوه ندی گه یاندنی بالا له گه ل حکومته کانی تر، بۆچوون و پلانی خودی به رپرسه بالا کانی حکومته که ی خوی وه هه ندیک له کاره کته ر گرنه گ نا حکومتیه کان (وه ک بازرگانه ده وله مهنده کان). سه ره پای ته مه ش، هه ندی له داپژهرانی سیاست نه زموونی فروانتریان هه یه له بواری سیاستدا به به راورد له گه ل شیکه روه ی هه والگری یان ستافه که یان .

له لایه کی تره وه، داپژهرانی سیاست له وه سه رقالترن که خویان خه ریک بکن به کۆکردنه وه ی زانیاری و شیکردنه وه وه، ته نیا مه گه ر پۆژنامه و چه ند بابه تیکي گرنه گ بخویننه وه که په یوه ندیان به داپشتنی سیاسته ته وه هه یه . زۆربه ی نه و زانیاریه ی له لایه ن هه والگری یان ستافه که یه وه به و که سانه ده گات، بیگومان، پیشتر شیکراونه ته وه، جا چ له پښگای زاره کی پتی راگه یه نرابیت یا خود به شیوه ی نووسین پیشکه شی کرابیت .

به پیچه وانه ی به رپوه به ره کانیا نه وه، نه ندامانی ستاف کاتیا ن هه یه بۆ کۆکردنه وه شکرده وه ی زانیاریه گه لیکي زۆر و زه وه ند که بۆ پرسیکي تایبه ت پتویسته . له بهر نه وه ی نه و که سانه له پړۆسه ی داپشتنی سیاسته تیش ده ستیان هه یه، ده بیت بزانی کامه پرس به که لک دیت،

به‌دوای چ نامانجیکدا ده‌گه‌پښ. جگه له چهند پرسنکی هه‌ستیارى گرنګ، نوان به‌راسته‌وخو نيوه‌ګالون له په‌يوه‌ندپه‌کانى به‌پړيوه‌بره‌کانيانه‌وه له‌گه‌ل حکومت‌ه‌کانى تر يان خودى حکومتى خوږيان. به‌گشتى، متمانى ګوره‌کانيان به‌ده‌ست هيتاوه؛ هه‌چنده هه‌ندى حالت هه‌په که به‌پررسه‌کان ده‌يانه‌ويټ هه‌ندى کار به‌بى ناګادارى ستافه‌کانيان نه‌نجام بدن. سهره‌پاى نه‌مه‌ش، سهرنجى سهره‌کى ستافه‌که له‌سهر دارشتمى سياست نيبه به‌لکو زياتر کار ده‌کات بو کورکندنه‌وى زانيارى و شيکردنه‌ويان. به واتاپه‌کى تر، ستافه‌کان به‌گشتى نه‌و به‌پررسياره‌تبه‌يان له‌سهر شان نيبه بو بنيادنانى سياست، وه نه‌و شاره‌زاييه‌شيان نيبه له‌و بواره‌دا. له‌کوټايبدا، شيکه‌ره‌وه هه‌والگريه‌کان سهرنجى ته‌واويان له‌سهر نرکى زانياريه وه نوون له به‌پررسياريه‌تى راسته‌وخو له شيوازي هه‌لجژارنى سياست. پيشه‌ى سهره‌کى نه‌مان هه‌ر له‌نيو ګوره‌پانى زانياريدا قه‌تيس ده‌ميينتته‌وه.

هه‌والگريى و ديموکراسيى

ديموکراسيى و نه‌پښنگه‌ريى

هه‌روهک پيشتر باسکرا، هه‌والگريى کيشه‌په‌کى مه‌زن دروست ده‌کات بو کونترولى ده‌زگا هه‌والگريه‌کان له‌لايه‌ن سهردار و ده‌سه‌لاتداره نامه‌والگريه‌کانه‌وه. پښويستى شهرعى بو سنووردارکردنى زانيارى ده‌رياره‌ى نوپه‌راسيونه‌کان که‌مترين نه‌و که‌سانه‌ت له‌نيو بازنه‌که‌دا په‌نگه هوکارىک بيت له ناسانکردنى کرده‌ى پښکاپښنه‌دراوى شاراوه، وه به‌مه‌ش، ده‌سه‌لاتداره نامه‌والگريه‌کان ناتوانن له په‌ى به‌و چالاكيانه ببه‌ن.

له ولاتىكى ديموكراسيدا، نهينىگه رى كښه په كى ترشى هه: ده بڙت
 شهريه تى سياسيش له چوارچيوه د هزگايه كى هه والگرىدا
 له بهرچاويگيرت. نه گه ر ديموكراسيه ت نه ك ته نيا بڙ حكومه ت بڙت به لكو
 بڙ خه لك و له وانيشه وه سه ره لبدات، نه وان جښگاي سه رسورمان نييه كه
 نه و ده زگايه يان به شتوه په كى فراوان پشت به نهينىگه رى ده به ستن ده بڼه
 كه ره سته ي بڼ ممانه يى له لايه ن خه لكه وه. نه م گومانه ته نيا سنوردار
 نييه بڙ ده زگا هه والگره كان. به لښه كى سه روك ودرز ولسن كه پرسه
 نيوده ول ته يه كانى ماوه ي دواى جهنگى جبهانيسى په كه م چاره سه ر ده كرت
 به هوى "رښكه وتنكى كراوه"، بووه هوى نه وه ي گومانى خه لك به
 دبلو ماسيه تى نهينى زياد بڙت.

بہ شی حوتہ م
نوو تیرامانی مہ والگری

له پینج به شی پیشوودا باسی پیکهاته‌کانی هه‌والگری و هه‌ندیک پرسگه‌لی تایبته به په‌یوه‌ندی نیوان هه‌والگری ته‌واوی به‌شه‌کانی نری حکومت و کومه‌لگا کرد که به‌شیکه له و مه‌نزومه‌یه . نیستا سه‌رنج ده‌خه‌ینه سه‌ر پرسیکی گشتیتیری سه‌روشتی هه‌والگری، له به‌راوردکردنی نه‌وه‌ی پیی ده‌وتریت تیرامانی "ته‌قلیدی" هه‌والگری (که جه‌خت له سه‌ر به‌ده‌سته‌یتان، پاراستن، وه به‌کاره‌یتانی زانیاری نه‌یتی په‌یوه‌ستدار ده‌کاته‌وه بو‌ناو مملاتی نیو نه‌ته‌ره‌کان) له‌گه‌ل نه‌و تیرامانه نه‌میریکه نوییه‌ی هه‌والگری که له‌کاتی جه‌نگی جیهانی دووه‌مه‌وه دروست بووه . میژووی تیرامانی "ته‌قلیدی" ده‌گه‌رتته‌وه بۆ سه‌رده‌میکی زۆر کونی به‌ر له زایینی، که له نووسینه‌کانی کلاسیکی په‌رتوکیکی چینی به‌ناوی "هونه‌ری جه‌نگ"، شه‌ش سه‌ده به‌ر له زایین له‌لایه‌ن بیرمه‌ندی سه‌ریازی سون تزو داهیترا^۱ ناوبراو به‌م شیوه‌یه گرنگی سه‌رکرده‌ی تیگه‌یشتوو ده‌خاته‌پوو:

^۱ (سون تزو) به‌پیش‌ه‌وی سیخوپی چینی ده‌ژمیردریت، نه‌مه نه‌وه ناگه‌یه‌نیت که چین پیش سالی ۵۱۰ پ.ز. سیخوپیان نه‌ زانیوه، به‌لکو ته‌مه‌نی سیخوپی له‌چیندا نزیکه‌ی ۲۵۰۰ ساله، به‌لام (سون تزو) وه‌ک یه‌که‌م سه‌رکرده‌ داه‌نریت که به‌شیوه‌یه‌کی تایبته‌ی گرنگی به‌هه‌والگری داوه‌و یه‌که‌م توپی هه‌والگری له‌چین پیکه‌یتاوه، کتیبیکی به‌ناوی (بنه‌ماکانی شه‌ر) وه‌و داناوه که به‌کوئترین کتیب ده‌ژمیردریت له‌باره‌ی هونه‌ری شه‌روه به‌گشتی که تا نه‌مرۆ له‌ئه‌کابعمیه

سہریازیہ کاندہا خوبنوری مہیہ، سہرکردہی بہ ناویانگی شہرشی چینی (ماو سی تنگ) لہ پتیوانہ دورو درژہ کہیدا کہ لکی لہم کتیبہ وەرگرتووه، یابانیہ کانیش پیش ہیزش بردنہ سہر دورگی (پتیل ہاریہ) سودیان لہ بنہ ما جہنگیہ کانی نم کتیبہ وەرگرتووه، نم کتیبہ کتیبیکی مہ مہ لایہنی بہ سووہ بہ پادہ یک سہر کرداہتی ہیزی ناسمانی شاہانہی بہریتانی پاش وەرگرتپانی نم کتیبہی لہ (سیلان) بہ سہر نہفسہرہ کاندیدا دابہش کردوہ لہ کانی شہری دورمی جیہانی نا سوودی لن ببینن. کتیبہ کہ سہرچاہویہ کی باشہ بۆ پوونکرئوہی گرنگی سیخوری و سیخورہگان بہ سہر پینچ بہ شدا دابہش دکات کہ نممانہ: ۱- سیخورہ کانی ناوخوی سہر بہ دولت: ۲- او ہاوا لاتیانہن کہ لہ بہ رامبہر زانیاریدا پارہ و رده گرن. ۲- سیخورہ کانی ناوخوی سہر بہ نوژن: ۳- او خورقوشانہن کہ لہ ریزی دوژمندان. ۳- سیخورہ ہہ لگہ پاوہ کان: ۴- او بہ کرئگیروہیہ کہ پازیکراوہ کار بۆ لایہ نیتیگی بیگانہ بکات.

۴- سیخوری لہ ناوچوو: ۵- او بہ کرئگیروانہن کہ زانیاری ہہ لہ دہگہ بن و کہ نہگری کوشتن و لہ ناویردنی دہکرت. ۵- سیخوری بہ رده وام: ۶- او سیخورہیہ کہ راہیتراوہ لہو کارہی کہ پتی سپتیرلروہ و جیگای متمانہیہ. (سون تزو) لہ بہ کینک لہو وویلاہ تانہ لہ دایک بوہ کہ دہک ویتہ ۷- او شوینہی کہ پوویاری زہر تیکہ لوی دہریا دہ بیت. ۷- زوریہی ژیانی لہ خزمہتی (ہو_لو) پاشای وویلاہتی (وو) ہاوسنوری بہ سہر بردوہ، کہ نہرماندہمی سوپاکہی دہ کرد و شاری (ینگ) پایتہختی وویلاہتی (تشیو) داگیر کرد، پاشان پوہی لہ باکور کرد سوپای ہر دوو ناوچی (چی) و (چین) ی راوانا و شکاند، (سون تزو) لہو بہوایہ دا بوہ کہ ہہ لگیرساندنی شہر بہ رنکایہ کی تابووی و بہرگری کردن لہ ولات پزیوستی بہ سہر سہر سہر سیخوری بہ رده وامہ تا چاوہ دیزی جموجولی نوژنمان و ہاوسیتکان و ہک و یک بکات و ۸- او دابہ شکرندہشی زور بہ لاوہ گرنگ بوہ و کاری سیخوریسی بہ کارتی شہر یف زانیوہ تیبینی ۹- و ہشی کر بوہ ۱۰- او کرئگرتانہ بہ رده وام لہ

سەرکردە ی دانا و مەزنی سەریازی ئەو یە .. دەزانیت چۆن سوود
 لە خەسلەتەکانی شوپنەکان و باروێخەکان بەباشی وەردەگرت،
 یاخود شوپن و باروێخی شیاو بۆ خۆی دەخولقینن، ئەک هەر
 بەتەنێ پشت بە وزە و توانای سەریازەکانی ژێر فەرماندەیی خۆی
 ببەستیت .

سیخوپی کلیلی تیگە یشتنی هەوالگرییە . بەلەبەرچا و گرتنی پەییوەندیەکی
 نزیک لە نیوان زانیی نەینەکانی دوژمن وە سەرکەوتن بەسەریدا،
 سەرکەوتن نزیکە، بەلام پاراستنی ئەو نەینیانە (دژەهەوالگری) بەفەد
 بەدەستەینانی نەینێ دوژمن گرنگە .

ئامانجی سەرەکی ئەم سیخوپیە بریتیە لە تیگە یشتن لە ستراتیزیەتی
 دوژمن بەشێوەیەکی وا چاک کە بتوانریت ئەو ئامرازانە ئێوان هەیانە لە
 دژیان بەکاربهێنریت وە لە کۆتاییشدا بە کەمترین تیچوو شکستیان پێن
 بهێنریت . لە روانگی سون تزی، کە پێی وایە بەزاندنی ستراتیزیەتی دوژمن
 گرنگرە لە بەزاندنی سوپاکە، پینکەتە هەوالگری وەک پینکەتە
 سوپایی گرنگە :

سەرکردە سیاسییەکان و فەرماندە سەریازیەکان نزیک بکرنەو، (سون تزی) لە
 کتێبەکیدا ئەو ی پاسپاردوو کە دەبێ بەکرتگیارو هەلگەراوێهکان بەباشی
 لەگەڵیاندا هەلسوکەوت بکرت، خانوی باشیان پیندیرت ، جارجارەش پارە
 چاکیان لە باخەل بنریت، چونکە دەبیتە مۆی پابەند بوونیان بەفەرمانەکانەو و
 هەولی ئەو ی بەریت کە بەرپرس و فەرماندەکان بۆ ناو تۆرە سیخوپیەکان
 رابکێشترت .

نوهی زلدر گرنکه له جهنگدا هیرشکردنه سر ستراتژییه تی بوژمنه؛
پاشان په کخستنی گه‌یشتنی هاوکاری له هاوپه‌یمان‌کانپه‌وه؛ دواتر
هیرشکردنه سر سوپاکه‌ی باشت‌ترین چاره‌سره.

جنگی هوالگریی به‌قهد مه‌یدانی جه‌نگ کار و خه‌باتی ده‌ویت؛ ته‌نھا
جیاوازیه‌که نه‌ویه که‌ره‌سته به‌کاره‌یتراوه‌کان له هر‌یوو جه‌نگه‌که‌دا
جیاوازن.

له وتاریکدا که داوای "پیشک‌ه‌وتنی سیسته‌میکی هوالگریی نه‌مریکی
ده‌کات،" ویلیام کترلیی به‌ریتوه‌به‌ری پیشووی سی نای نه‌ی به‌م شیوه‌یه
وه‌سفی هوالگریی ده‌کات:

بژماوه‌ی چه‌ندین سه‌دهه، هوالگریی بچوک بوو، تابیعت بوو به
شانشیننه‌کان و جه‌نه‌راله سه‌ربازیه‌کان. سیخوری سه‌ربازی و
حکومه‌ی نه‌ینی هیزه‌کانی تریان به‌کارده‌هیتا بژ نه‌وه‌ی به‌بتوان
به‌سه‌ر بوژمندا زال بن. هوالدوژی نه‌ینی فیلیان به‌کارده‌هیتا بژ
نوه‌ی بوژمنیک لاواز بکن یان پشٹیوانی نه‌یارانی ناو خودی
هیزه‌که‌یانیان ده‌کرد. سیخوره‌که نمونه‌ی دیسپلینی نه‌م
"هوالگریی" په‌تقلیدییه‌بوو.

له شوپنیک‌ی تردا، کترلیی به‌م شیوه‌یه پیناسه‌ی هوالگریی ته‌قلیدی
ده‌کات: "هوالگریی ته‌قلیدی بریتییه له به‌ده‌سته‌یتانی پلانی نه‌ینی بوژمن
و پیدانی به‌پاشا بژ نه‌وه‌ی بتوانیت جه‌نگیک بباته‌وه." ناوبراو جه‌خت
له‌سه‌ر نه‌وه ده‌کاته‌وه که نه‌زمونی نه‌مریکا له ماوه‌ی جه‌نگی بووه‌می

جیهانیدا بۆچوونیکى نوئى هه‌والگى به‌خۆیه‌وه بىنى كه به‌ره‌نگارى بۆچوونى "ته‌قلیدى" بووه‌وه له‌چەندین پووه‌وه . له‌ماوه‌ى دواى جەنگدا، ئەم تێرامانە بە‌رده‌وام بوو له‌ پەرسە‌ندن له‌ هەردوو هه‌والگى ئە‌مریکا وه‌ له‌ناو هەندێ قوتابى ئە‌کادىمى ئە‌و بواره‌دا . ئامانجى ئە‌م بېرگه‌یه‌ ئه‌وه‌یه‌ گە‌توگۆیه‌كى تێروته‌سه‌ل له‌بارە‌ى ئە‌و تێرامانە نوئیه‌ بداته‌ ده‌سته‌وه‌ وه‌ به‌راوردی بکات له‌گە‌ڵ تێرامانى "ته‌قلیدى" .

پەرسە‌ندنى مێژووی تێرامانى ئە‌مریکى

ئە‌و دۆخه‌ ناله‌بارە‌ى به‌هۆى ده‌ستپێکردنى جەنگى جیهانى دوهم و‌ چوونى دەرەنگى ئە‌مریکا بۆ‌ناو ئە‌و جەنگه‌ بووه‌ هۆى زیادبوونیکى به‌رچار له‌ سه‌رچاوه‌کان كه ئە‌مریکا بۆ هه‌والگى ته‌رخانى کرد . هه‌روه‌ها بووه‌ هۆى پەرسە‌ندنیکى نوئى بیروکراتى، واته‌ دروستبوونى ده‌زگای هه‌والگى ناوه‌ندى كه ئامانجى کۆکردنه‌وه، شیکردنه‌وه، وه‌ هاوپه‌یوه‌ندى زانیاری و‌ داتای ئاساییشى نیشتمانى بوو . سه‌ره‌پای بې‌پاره‌که‌ى سه‌رۆک فرانکلین رۆزفێلت له‌ ته‌مموزى ١٩٤١ بۆ دروستکردنى ناوه‌ندیک بۆ به‌ستنه‌وه‌ى زانیارییه‌کان، هیچیان هێشتا دروست نه‌ببوون تا کانونى یه‌که‌مى ١٩٤١، کاتیک شکستى پێشبینیکردنى هێرشى ژاپۆنیه‌کان بۆ سه‌ر پێرل هاربه‌ر پوویدا كه هۆکارى سه‌ره‌کى نه‌بوونى هاوپه‌یوه‌ندى و‌ شیکردنه‌وه‌ى هه‌والگى بوو، چونکه‌ بېرگى نۆزى زانیاری هه‌والگى له‌وکاته‌دا کۆکرا‌بوونه‌وه .

ناوهندیاتی شیکرینهوه

دهزگای ههوالگریی نهمریکا ههچهنده نهیتوانی نامانجی سه رهکی خزی له ماوهی جهنگی جیهانیی دووهه مدها بپیکیت، به لام له سالی ۱۹۴۷دا دهزگای ههوالگریی ناوهندیی (سی ئای ئی) دروستکرا. نامانجی نه م دهزگایه بریتی بو له کۆکرینهوه زانیارییهکان و شیکرینهوه بیان له ژۆر پهک چهتری کۆکراوهی ناوهندیی که هه موو زانیارییهکانی په یوه ستدار به دهرهوهی نهمریکای تیادا کۆبکرتتهوه و هه ره له ویشدا شیکرینهوه و دهره نه نجامهکی بخزینهوه بو ئاراسته کردنی سیاسهتی دهرهوهی نه و ولاته. بینگومان، په کیک له هۆکارهکانی دروستکردنی نه م دهزگایه بریتی بو له دهریازیون له و فورمه تهقلیدییه ههوالگرییهی که نه و ولاته هه ی بو بو فورمیکی نویتر. نه م تیرامانه نوئییه سه رنجی که متری له سه ر نویتینگه ری و نامپازهکانی سه ره که وتن به سه ریدا بو وه زیاتر بایهخی به وه زینهی شیکاری، وه ته له کبازیی ده دا.

نه م تیرامانه هه ره په کسه ره دوا ی جهنگی جیهانیی دووه له لایه ن شیرمان کینته وه هینزایه پرژه ئی ههوالگرییه وه. په رتووکه به ناویانگه کی له ژۆر ناوینیشانی "ههوالگریی ستراتژیی بو سیاسهتی جیهانیی نهمریکی" جهختی سه رهکی له سه ره تیگه ییشن له ههوالگریی وهک میتۆدیکی زانستی (له زانستی کۆمه لایه تی) دهکاته وه، ناوبراو له به شیکی په رتووکه که پیداه لیت:

نوژیینهوه تا که په ژۆسه په که بتوانیت ئیمه ی تهقلیدی له جیهانیکی ههوالگریی کۆنه وه بگوازیتته وه بو دهرخستنی راستیی جیهانی ههوالگریی مۆدیرن، زیاتر نزیکمان دهکاته وه له راستی، به به راورد له گه ل نه و حاله ی ئیمه نیستا تیی که وتووین له دهست ههوالگریی

کون... ٹیمہ پن لہسر نوره دادہ گرین، وہ چہ ندین نوهی یک
 لہوای یکہ ہر نم کارہمان کرپوہ، کہ ہر لہ پنگای
 توڑینہ و ہرہ کہ بہڑی میتودی سیستہ ماتیک پتنامی کرلہ،
 دہ توانین بہ راستیہ کان بگین۔ بہ لن، تنیا لہ زانستہ گانی
 کومہ لایہ تی دہ توانین دہ ستمان بہو میتودہ بگات۔ نم میتودہ زیار
 و ہک میتودی زانستی فیزیایہ۔ ہمان میتود نییہ بہ لام سہرہ پای
 نمہش میتودیکہ۔

گومانی تیادانییہ کہ زانستی کومہ لایہ تی ناتوانیت بیت بہ ہموو
 ہوالگری، سہرہ پای نوهی کہ بہ دلای ہوالگری دادہ نریت۔ دہ بیت داتا
 ہہ بیت بؤ نوهی بتوانیت کاری خوی بگات۔ لہ کاتیکدا دہ زانریت کہ دہ بیت
 ہہ ندی داتا بہ پنگای کاری نہینیبہ و ہ بہ دست بہینریت، کتیت جہخت
 لہسر نوره دہ کاتہ و ہ کہ تیرلمانی دیاری ہوالگری و ہک مامہ لہ کرینکی
 سہرہ کی لہ گل نہینیدا تنیا نہ فسانہ یہ کہ۔ بؤ بؤ چوونی ناویرا، لہ جیاتی
 نم شیکردنہ و ہی ہوالگری دہ توانیت پشت بہ زانیاری نانہینی و ہ
 بہرہ دست ببہستیت، بہ ژمارہ یہ کی کہ می زانیاری نہینی و ہرگیرا و لہ پنگای
 کاری نہینیبہ و ہ۔ ناویرا لہ نووسینہ کانیدا نامازہ بہرہ دہ دات کہ "ہہ ندیک
 لہم زانیارییہ دہ کریت لہ پنگای کاری نہینیبہ و ہ بہ دست بیت، بہ لام
 زورینہی ہرہ زوری دہ بیت لہ پنگای چا و ہ دیری کرلہ و لیکولینہ و ہ
 بہرہ دست بہینریت۔

سیخوپی و گۆکردنەوێ زانیاری تەکنیکی

گرنگ نییه که تا چ ئەندازه بەک پێقسەیی شیکردنەوێ بۆ دەزگایەکی هەوالگری جیبی بایەخ بێت، دەبێت زانیاری سەرەتایی بۆ شیکردنەوێ لە شوێنیکەوێ بهێنرێت. لەکاتیگدا هەندێ لەم زانیارییانە لە پێگای سەرچاوەی کراوێ (پەرتووکی، رادیۆ وێ تەلەفزیۆن، گۆزارەکان) بە دەست دێن، هێشتاش ئەو راستیە وەک خۆی دەمێنێتەوێ که هەندێ نەتوێ راستی سەرەتاییش لە بارەیی هێزە سەربازییەکانیان یاخوێ سەرچاوە ئابووریەکانیان ئاشکرا ناکەن که پشتیوانیان دەکەن. بەم پێشەش، تەنانەت ئەگەر تێرمانی کۆت دەربارەیی گرنگی پێزەیی سەرچاوەکانی کراوێ و نەهێنی راستبواوە بۆ دەوڵەتیکی ئاسایی، پووێ که راست نییه بۆ ولاتیکی که هەموو زانیاریەکانی هێزە سەربازییەکانی ولاتەکی ئاشکرا بکات.

پێشووتنە تووندە ئەمنیەکانی یەکی سۆفیەتی جارێ، لە دواي جەنگی جیھانیی دووێ، کارەکی بۆ ئەمریکا و هەندێ ولاتانی تری پۆژناوا قورس کرد سیخوپی بەکارهێنن بۆ بەدەستھێنانی زانیاری سەبارەت بە هێزە سەربازییەکانی سۆفیەت. هەروەک پێشتر باسکرا، ئەم گرتە بەشیوێ یەکی سەرەکی بەهۆی پەرەسەندنی ئەو ولاتانەوێ لەپووی گۆکردنەوێ زانیاری هەوالگری تەکنیکیوێ چارەسەرکرا که جوێرە ئامێریکیان بەرھەم هێنا دەیتوانی بەسەر ئاسمانی سۆفیەتدا بفرێت سەرەتا فرۆکەیی (U-۲)، پاشان سەتەلایەتی چاوەدێری.

ئەم ئامرازە تەکنیکیانە ئەک تەنیا لە سیستەمی بەرگری سۆفیەت چاکتر و پێشکەوتوو تر بوو بەلکو کێشەیی تری سیخوپی چارەسەر کرد. ئەو

سهرنجه سهره کیه ی که بهر له م داهینانه ده خرایه سهر سهرچاوه ی مرۆی و مه ترسیه کانی، به هاتنی ئەم ئامیزانه ئیتر کیشه که بنبرکرا. له هه مانکاتدا، ده سته گه یشتن به شوینیکی دیاریکراو له پێگای وینه گرتنه وه چیتر وهک ئەفسانه نهما. هه ریه م هۆیه شه وه، هه والگری ته کنیکی زیاتر متمانە ی پیکرا به بهرلورد له گه ل کۆکردنه وه ی زانیاری به هۆی سهرچاوه ی مرۆیه وه .

ئه نجامی ئەم جوړه هه والگری به شپوه یه کی سهر سوپهینه ره، وه هۆکاری ئەم پېشه که و تنه ش به زۆری ده درتته پال نه مریکا که توانی له نوای جهنگی جیهانی دووه مه وه به ته وای که موکو رتیه کانی کۆکردنه وه ی زانیاری له سهرچاوه ی مرۆیه وه دایه وشیت. ئەم وای کرد هه والگری له بهرگیتی زیاتر زانستیدا خۆی ببینیته وه، نهک ته نیا له بهر نه وه ی چونکه پتویستی به نوایین و پېشکه و تووترین ته کته لۆژیا بوو به لکو له بهر نه وه ش بوو که چونکه زانیاری مرۆی به ناسانی ده توانریت پېچه وانه بکرتته له دژی ده زگایه کی هه والگری یان ته نانه ت له دژی خودی نه وه ده زگایه ش به کاریه نریت (له پێگای سیخوری دووسه ره وه).

که مپوونه وه ی گرنگی دژه هه والگری

یه کیکی تر له تایبه تمه ندیه کانی تیرامانی نوێی هه والگری بریتیه له که مکردنه وه ی گرنگی بایه خی دژه هه والگری به شپوه یه کی گشتی، وه فریودان و دژه فریودان به شپوه یه کی تایبه تی. ئەمه نزیکه له و بپوژگه یه کی که هه والگری جوړیکه له زانستی کۆمه لایه تی، که له ولاتانی بیانی ده کۆلیته وه. هه رچه نده کاری هه والگری له چه ند پوویه که وه جیا یه له

زانستی کۆمه‌لایه‌تی، هه‌ردوو هه‌وله‌که، به‌پیتی ئه‌م تێپامانه، به‌یه‌کسانی ده‌می‌تێنه‌وه .

جیاوازی هه‌ردوو تێپامانه‌که خۆی له‌ گرنگی نه‌هێنیکه‌رییدا ده‌بینیتێه‌وه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی که پێناسه‌ی هه‌ردوکیان بۆ هه‌والگریی چیه‌ . به‌گوێره‌ی تێپامانی ته‌قلیدی، نه‌گه‌ر هه‌والگریی به‌شیک بیت له‌ هه‌ولی راسته‌قینه‌ له‌گه‌ل دوژمنانی مرقوف نه‌وه‌ک ته‌کنیکی، ئه‌وا ده‌توانین بلێین که به‌گوێره‌ی ئه‌م تێپامانه، هه‌والگریی، وه‌ک زانست به‌شیه‌یه‌کی گشتی، بریتیه‌ی له‌ پرۆسه‌ی نۆزینه‌ی راسته‌یه‌کان ده‌ریاره‌ی جیهان (یان سروشت) که ته‌نیا به‌ خوازرایی پیتی ده‌وتریت هه‌ولدان . به‌واتایه‌کی تر، له‌کاتێکدا چه‌ندین نه‌هینی سروشتی هه‌ن، به‌لام وه‌ک زانیاری شاراوه‌ هه‌ژمار ناگرین؛ به‌لکو ئه‌مانه‌ ته‌نیا زانیاریگه‌لیکن که هه‌شتا نه‌ماندۆزیونه‌ته‌وه . سه‌باره‌ت به‌ نۆخی داماتوی ئابووری یان کۆمه‌لایه‌تی، هه‌شتا هه‌ج نه‌هینیکی بروست ناتوانریت به‌ده‌ست به‌یترین، چونکه‌ خودی دوژمنه‌که هه‌شتا دلناییه‌ی له‌وه‌ی که له‌وکاته‌دا چی ده‌قه‌ومیت، یان چ بژارده‌یه‌کی له‌به‌رده‌ست ده‌بیت وه‌ تووشی چ نۆخیک ده‌بیتێه‌وه .

کۆتایی

پەرگێز لە جەند بێرنگا:

لە ساڵی ١٩٨٦ لە پۆزەلاتی کوردستان لە دایکبوو. خۆپێدنی سەرەتایی و ناوەندی و دواواوەندی لە شاری سۆران تەواو کردوو. لە ساڵی ٢٠١٠ کۆلیژی زمان، بەشی ئینگلیزی، زانکۆی سەلاحەددینی تەواو کردوو، هەلگەری پرونامەیی ماستەرە لە پەرەدەیی ئینگلیزیدا.

بەرەمه وه رگێز پدراوه کانی:

- *سورگەیی گەنجینە* (٢٠١٢)
- *جوولەگەکانی کوردستان، مێژووی ژوان و پەڕەندییان لە گەل تاغ*
کوردەگاندە. دەزگای ئاوێر، چاپخانەی پۆزەلات. هەولێر ٢٠١٥
- *تەرس لە مردن، حەقیقەت یان خەیاڵ؟ دەزگای ئاوێر، چاپخانەی پۆزەلات. هەولێر ٢٠١٦.*
- *بەھاری کوردی، نەخسە بەکسی نوێی پۆزەلاتی ناوەراست. دەزگای ئاوێر، چاپخانەی پۆزەلات. هەولێر ٢٠١٦.*
- *دەشە، دەملەتی تەمبەر. دەزگای ئاوێر، چاپخانەی پۆزەلات. هەولێر ٢٠١٧.*
- *لۆبێ ئیسرائیل و سیاسەتی دەرەوی ئەمریکا. دەزگای ئاوێر، چاپخانەی پۆزەلات، هەولێر ٢٠١٧*

خالی پەڕەندی:

ئیمەیل: Serwanbiyaye@gmail.com

فەیسبۆک: Serwan H. Biyaye

تېپینی: به شیک له و پوونکرینه و کوردیانی له په راویزه کاند
خراونه ته پور، سه چاره که بیان له (پینگه ی هه وانگری و جیهان) هوه
هه لقولاره .

نیدیکس

C

cipher, ۱۳۰
code, ۱۳۰
cryptologist, ۸۴

D

D-day, ۸۸

E

Echelon, ۴۰

K

KGB, ۵۸, ۷۰, ۷۱,
۸۵, ۸۶, ۹۴, ۹۶, ۹۷,
۱۱۲, ۱۴۱, ۱۷۴, ۱۹۱,
۲۰۹, ۲۱۰, ۲۱۲, ۲۱۵,
۲۱۶, ۲۱۷, ۲۷۸, ۲۷۹,
۲۸۰, ۲۹۴, ۳۰۹

P

polygraph, ۲۷۱, ۲۷۲

U

U-۲, ۱۰۳, ۱۰۵, ۲۴۰, ۲۳۹

۴

پا دخی کالی ۱۷۷,
پاراستن, ۴۸, ۲۶۷, ۲۷۱,
۲۹۰, ۳۳۲
پولینکردن ۲۰۱, ۲۵۸, ۲۵۹
پیریل ۱۳۵, ۱۳۹

ت

تییدی هوالگری ۲۰,
تکنه لوزیا, ۴۲, ۴۴, ۵۶,
۱۵۰, ۱۵۶, ۲۶۶, ۲۴۰

تہلکہ بازی، ۱۷، ۲۲،
۲۸۴، ۲۸۵، ۲۸۶، ۲۹۴،
۳۰۱

ع

جیمی کارتر، ۱۰۵، ۲۳۱
جہنگی بولز، ۱۷۶
جہنگی شہ شی توکتوبیری
، ۱۷۴۱۹۷۳
جہنگی میدوی، ۱۴۲

س

چالاک پنهانی، ۲۹، ۴۳،
۴۵، ۵۴، ۱۹۵، ۱۹۶،
۱۹۷، ۱۹۸، ۱۹۹، ۲۰۰،
۲۰۱، ۲۰۲، ۲۰۳، ۲۰۵،
۲۱۲، ۲۱۵، ۲۲۹، ۲۳۰،
۲۳۲، ۲۳۹، ۲۴۲، ۲۴۳،
۲۴۴، ۲۵۱، ۲۵۲، ۲۵۳،
۲۵۴، ۲۵۵، ۳۱۵

چیرچل، ۱۴۶، ۲۰۹، ۲۱۲،
۲۴۵

د

بڑھمہ والگری، ۱۲، ۳۹،
۵۶، ۱۷۲، ۱۹۹، ۲۱۵،
۲۵۶، ۲۵۷، ۲۷۶، ۲۷۸،
۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱، ۲۸۲،
۲۸۴، ۲۸۹، ۲۹۰، ۲۹۲،
۲۹۳، ۳۰۶، ۳۰۷، ۳۰۹،
۳۳۴، ۳۴۰

پ

پروسیا، ۱۶، ۶۲، ۶۴،
۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸،
۷۷، ۸۰، ۸۲، ۱۱۱،
۱۱۷، ۱۴۰، ۲۰۹، ۲۱۸،
۲۳۴، ۲۴۷، ۲۷۲، ۲۷۳،
۲۷۸، ۲۹۱
پونالد ریگان، ۱۴۴

پیکر خروای پہ پیمانے باکوری
 نہ تلانٹیک۔ ۲۱۔

ز

زانپاریسی ۲۳، ۲۵، ۲۶،
 ۳۰، ۴۱، ۴۲، ۴۴، ۵۱،
 ۵۲، ۵۵، ۵۷، ۷۶، ۸۷،
 ۹۱، ۹۸، ۹۹، ۱۱۸،
 ۱۱۹، ۱۲۱، ۱۲۳، ۱۲۸،
 ۱۴۷، ۱۵۸، ۱۶۰، ۱۶۳،
 ۱۶۷، ۱۸۴، ۱۹۲، ۱۹۶،
 ۱۹۹، ۲۰۷، ۲۱۰، ۲۱۲،
 ۲۴۴، ۲۵۴، ۲۵۷، ۲۵۸،
 ۲۵۹، ۲۶۹، ۳۰۵، ۳۱۳،
 ۳۲۵، ۳۲۶، ۳۲۷، ۳۲۸،
 ۳۲۹

س

ساختہ کاری بیدہنگ ۲۱۴،
 سفرائی بیڑیہ تسی نہ لمانی ۱۶۰،
 سون تنوہ ۳۳۴، ۳۳۳، ۳۳۲،

سونج ۶۰، ۶۱، ۶۲، ۶۳،
 ۶۴، ۶۵، ۶۶، ۶۷، ۶۸
 سی ٹای ٹی ۲۰، ۴۰،
 ۴۶، ۵۹، ۸۳، ۹۴، ۱۶۹،
 ۱۷۱، ۲۱۲، ۲۲۲، ۲۲۳،
 ۲۲۶، ۲۲۷، ۲۲۸، ۲۲۹،
 ۲۳۳، ۲۳۶، ۲۴۲، ۲۵۱،
 ۲۸۰، ۲۸۸، ۳۰۶، ۳۰۸،
 ۳۰۹، ۳۱۵، ۳۱۶، ۳۲۳،
 ۳۳۵، ۳۳۷
 سیاستی پیشہ سازی ۳۸،
 سیخوری دورسہ ۲۷،
 ۸۸، ۱۹۹، ۲۷۸، ۲۷۹،
 ۲۸۰، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵،
 ۲۸۸، ۲۹۶
 سیخوری مرقی ۹۹، ۱۲،
 سیخوری ۱۲، ۱۳، ۱۷،
 ۱۹، ۲۳، ۲۶، ۲۹، ۴۴،
 ۴۶، ۴۸، ۴۹، ۵۱، ۵۲،
 ۷۲، ۸۳، ۸۸، ۱۰۴،
 ۱۰۵، ۱۱۴، ۱۱۹، ۱۲۳،

۱۴۴, ۲۱۱, ۲۱۷, ۲۴۴,
 ۲۶۴, ۲۷۲, ۲۷۵, ۲۷۶,
 ۲۷۹, ۲۸۰, ۲۸۱, ۲۸۲,
 ۲۸۴, ۲۸۵, ۲۸۶, ۲۸۷,
 ۲۹۲, ۲۹۳, ۲۹۸, ۳۰۰,
 ۳۰۲, ۳۰۶, ۳۱۴, ۳۳۴,
 ۳۳۹
 سیکس ۸۴, ۲۳,
 سہریہ خوی ہوا لکری ۳۲۳,
 سہرہ می زانیاری ۴۱,

ش

شیرمان کینت, ۱۸, ۱۱۹,
 ۱۵۳, ۱۶۶
 شیکرنہ وہی زانیاری ۴۳,
 شین بیت ۱۷۳,
 شیوعیت, ۶۱, ۶۷, ۷۷,
 ۷۹
 شہری میروہی ۱۱,

ف

فرانکو-بہ لجیکی ۱۶۰,
 فریودان, ۲۸۱, ۲۹۲, ۲۹۳,
 ۳۴۰
 فیلیپی, ۷۷, ۷۹, ۸۲,
 ۲۴۹, ۲۷۲, ۲۷۸
 فرمانی جہنگ ۱۵۸, ۱۰۱,

ک

کالی ۳۰۲, ۸۸,
 کورکرنہ وہی زانیاری ۴۴,
 کولبی ۲۳۵, ۷۵,

ل

لانگلی ۴۷,
 لاوتزی ۱۱,

م

مؤساد ۱۷۳, ۶۹,
 مؤسکو, ۵۶, ۶۹, ۸۳,
 ۸۵, ۱۰۵, ۱۱۳, ۱۴۳,

- ۱۴۸, ۲۰۰, ۲۱۰, ۲۲۰,
۲۷۵, ۳۰۹
- ن
- نہینپارٹیزی ۲۰ ,
نہینیکری ۱۶, ۱۷, ۱۸,
۲۸, ۲۳۵, ۲۳۷, ۲۳۸,
۲۴۲, ۲۴۳, ۲۶۳, ۲۶۴,
۳۱۱, ۳۱۲, ۳۱۳, ۳۲۹,
۳۳۰, ۳۳۷
- نوسینگہی چاودہدیزی
نیشتمانی ۱۰۵ ,
نوسینگہی لیکٹولینہوہی
فیدرالی ۷۲ ,
نورماندی ۸۸, ۱۷۷ ,
۱۸۰, ۲۸۷, ۲۹۴, ۳۰۲
-
- ہاگلین ۱۳۳ ,
ہلاتوہکان ۲۷۹, ۹۵, ۹۷ ,
ہوالڈنز ۲۵۱, ۲۱۶, ۳۲ ,
- ہوالگری ناوہندی نہمریکی ,
۴۶
ہوالگری نہمریکی ۴۷, ۴۶ ,
ہوالگری تیلیمہتری ۱۰۷ ,
ہوالگری خزجینی ۳۱ ,
ہوالگری سوریتو ۱۱۵ ,
ہوالگری سہریازی ۱۱۹ ,
۱۵۸, ۱۷۳, ۲۸۶
ہوالگری گہیاندن ۱۰۷ ,
۱۰۸, ۱۰۹, ۱۱۲, ۱۶۲
ہوالگری مرزی ۱۰۱, ۸۶ ,
ہوالگری ہیماسہ ۱۱۵ ,
ہوالگری ہنووکہی ۱۶۶ ,
ہوالگری نہلیکٹرونی ۱۰۷ ,
۱۱۷
ہوالگری نہمریکا ۲۰ ,
ہوالگری ۱, ۱۱, ۱۲,
۱۳, ۱۴, ۱۵, ۱۶, ۱۷,
۱۸, ۱۹, ۲۰, ۲۱, ۲۲,
۲۳, ۲۴, ۲۵, ۲۶, ۲۷,
۲۸, ۲۹, ۳۰, ۳۳, ۳۴,

۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۴۱،
 ۴۳، ۴۴، ۴۵، ۴۸، ۴۹،
 ۵۱، ۵۲، ۵۳، ۵۴، ۵۵،
 ۵۶، ۵۷، ۵۹، ۶۰، ۶۹،
 ۷۰، ۷۱، ۷۲، ۷۳، ۷۴،
 ۷۵، ۷۶، ۸۳، ۸۴، ۸۵،
 ۸۶، ۸۹، ۹۰، ۹۱، ۹۳،
 ۹۶، ۹۷، ۹۹، ۱۰۳،
 ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۱، ۱۱۲،
 ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶، ۱۱۷،
 ۱۱۸، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۲۲،
 ۱۲۴، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۴۱،
 ۱۴۴، ۱۴۵، ۱۴۶، ۱۴۷،
 ۱۴۸، ۱۴۹، ۱۵۱، ۱۵۲،
 ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸، ۱۶۱،
 ۱۶۲، ۱۶۳، ۱۶۴، ۱۶۶،
 ۱۶۷، ۱۶۸، ۱۶۹، ۱۷۰،
 ۱۷۱، ۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۴،
 ۱۷۵، ۱۷۷، ۱۷۸، ۱۷۹،
 ۱۸۱، ۱۸۲، ۱۸۳، ۱۸۴،
 ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰، ۱۹۱،

۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۶، ۱۹۸،
 ۱۹۹، ۲۰۰، ۲۰۵، ۲۰۶،
 ۲۰۷، ۲۱۱، ۲۱۳، ۲۱۴،
 ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۳۴، ۲۳۹،
 ۲۴۰، ۲۴۲، ۲۴۴، ۲۵۱،
 ۲۵۲، ۲۵۳، ۲۵۴، ۲۵۷،
 ۲۵۹، ۲۶۱، ۲۶۲، ۲۶۶،
 ۲۶۷، ۲۶۸، ۲۷۱، ۲۷۳،
 ۲۷۴، ۲۷۵، ۲۷۶، ۲۷۷،
 ۲۷۸، ۲۷۹، ۲۸۰، ۲۸۱،
 ۲۸۲، ۲۸۳، ۲۸۴، ۲۸۵،
 ۲۸۷، ۲۸۹، ۲۹۲، ۲۹۳،
 ۲۹۴، ۲۹۵، ۲۹۶، ۲۹۷،
 ۲۹۸، ۳۰۰، ۳۰۱، ۳۰۴،
 ۳۰۵، ۳۰۶، ۳۰۸، ۳۱۰،
 ۳۱۱، ۳۱۳، ۳۱۶، ۳۱۷،
 ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱، ۳۲۲،
 ۳۲۳، ۳۲۴، ۳۲۵، ۳۲۶،
 ۳۲۷، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۳۱،
 ۳۳۲، ۳۳۴، ۳۳۵، ۳۳۶،

۳۳۷, ۳۳۸, ۳۳۹, ۳۴۰,

۳۴۱, ۳۴۳

، هوالگری بیچینی ۱۶۶ ،

، هوالگری نہمریکا ۱۴۹ ،

۱۶۷, ۲۳۹, ۲۶۱, ۲۳۷

و

، وینہ گرتن ۴۴ ،

، وینہ گرتنی سہ تلایت ۲۶ ،

ع

، ناساییشی نیشتمانی ۳۰ ،

۳۱, ۳۷, ۴۰, ۱۶۸,

۱۸۶, ۲۵۹, ۲۶۰, ۲۶۶,

۲۸۰, ۳۱۹, ۳۳۶

، ناساییشی نیشتمانی ۲۱ ،

۴۱, ۲۴۲, ۲۶۲, ۲۶۶

، ٹایزنہاومر ۲۴-۱۰۲, ۱۰۳,

، ٹولینگ پینکروٹسکی ۵۶ ،

، ٹیوارڈ لی ہارڈ ۸۳ ،

، نیسرائیل ۱۱۷, ۱۰۶, ۶۹ ،

۱۷۳, ۱۷۵, ۱۸۷, ۲۱۸,

۲۴۲

، ٹیف بی ٹای ۹۱, ۳۶ ،

۹۳, ۲۶۹, ۲۷۳, ۲۸۲

، ٹینتہرنیت ۱۱۸, ۲۶ ،

۱۳۷, ۳۳۶

، ٹینیکا ۱۳۵, ۱۳۴, ۱۳۳ ،

۱۳۹, ۱۴۱

، ٹفسری شاروہی " فرمی " ،

۵۴

، ٹفسری نافہرمی ۵۹, ۵۴ ،

، ٹفسری هوالگری ۵۶ ،

۶۰, ۷۳, ۸۹

ع

، یہ کیتی سولیت ۷۰, ۶۸ ،

۷۱, ۷۲, ۸۳, ۸۵, ۹۳,

۹۶, ۱۰۲, ۱۰۵, ۱۱۱,

۱۴۴, ۱۴۹, ۲۰۰, ۲۰۹,

۲۱۰, ۲۱۱, ۲۱۳, ۲۱۶,

۲۱۷, ۲۲۲, ۲۲۴, ۲۳۶,

۲۷۲, ۲۷۹, ۲۹۴, ۳۰۸

ع

, ۱۷, ۲۰, ۳۹, آمریکا

۴۰, ۴۸, ۵۶, ۵۹, ۶۷,

۶۸, ۷۱, ۷۲, ۷۳, ۷۵,

۷۶, ۸۲, ۸۴, ۹۴, ۹۷,

۱۰۰, ۱۰۱, ۱۰۲, ۱۰۴,

۱۰۵, ۱۰۹, ۱۱۱, ۱۱۳,

۱۱۷, ۱۲۴, ۱۳۱, ۱۳۲,

۱۳۶, ۱۳۹, ۱۴۰, ۱۴۱,

۱۴۲, ۱۴۵, ۱۴۹, ۱۵۴,

۱۶۶, ۱۶۷, ۱۶۹, ۱۷۰,

۱۷۱, ۱۷۲, ۱۷۴, ۱۷۵,

۱۷۸, ۱۷۹, ۱۸۱, ۱۸۵,

۱۸۸, ۱۹۳, ۱۹۸, ۲۰۰,

۲۰۱, ۲۰۲, ۲۰۴, ۲۰۸,

۲۱۰, ۲۱۲, ۲۱۴, ۲۱۷,

۲۱۸, ۲۲۰, ۲۲۲, ۲۲۴,

۲۲۶, ۲۲۷, ۲۲۸, ۲۲۹,

۲۳۴, ۲۳۶, ۲۳۹, ۲۴۲,

۲۴۳, ۲۴۴, ۲۴۶, ۲۶۱,

۲۶۲, ۲۶۶, ۲۷۱, ۲۷۵,

۲۷۸, ۲۸۰, ۲۸۲, ۲۸۸,

۲۹۱, ۲۹۴, ۲۹۸, ۳۰۰,

۳۰۸, ۳۰۹, ۳۱۵, ۳۱۷,

۳۳۵, ۳۳۶, ۳۳۹, ۳۴۰,

۳۴۲

زوور سپاس بو به
رئزسیروان وه
رگیری ئه م کتیه
بو وته جوانه
کانت

Serwan Biyaye

مادام کردتانه پی دی ئیف دهستان خوش بیت، هرچهنده زور
ماندوو بووم به وهرگیرانه کهی، به لام دهستان خوش بیت

ئەم پەرتووكە:

"باشترین سەرچاوەیە بۆ ئەو خوێنەرانی که تازه
دەست دەکەن بە فێربوونی جیهانی راستەقینە
کاری هەوالگریی."

رۆبن وینکس، میژوونووس و دیپلوماتکاری ئەمریکی.

"چەندین نەینی لەخۆدەگریت... بەراستی،
شایەنی خوێندنەویە."

رەبە کلاین، جیگری پیشووی بەرپۆشەری (CIA)

چاپی یەكەم ۲۰۱۸

نرخ: ۱۵۰۰ دینار

9780000401

ANER 431

نۆهتی ناوێر، چاپ و بەرکێشە